

Univerzita Karlova v Praze
Filozofická fakulta

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Miroslav Kratochvíl

Kolegiální kapitula ve Staré Boleslavi:
hospodářské poměry v raném novověku

Collegiate Chapter of Stará Boleslav:
economic conditions in the early modern period

Praha 2014

Vedoucí práce: PhDr. Antonín Kostlán, CSc.

Rád bych na tomto místě poděkoval doc. Mgr. Marii Šedivé Koldinské, Ph.D., PhDr. Antonínu Kostlánovi, CSc., PhDr. Blance Zilynské, Ph.D., PhDr. Aleně Bočkové, Ph.D., PhDr. Janu Zdichyncovi, Ph.D., Mgr. Ondřeji Podavkovi.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně, že jsem řádně citoval všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

podpis

Abstrakt

V diplomové práci je analyzováno hmotné zajištění kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi. Po nástinu této problematiky pro období středověku následuje těžiště práce, které se soustředí na vyhodnocení ekonomické výnosnosti statků staroboleslavské kapituly v raném novověku; zároveň jsou analyzovány i další možnosti jejího ekonomického zabezpečení, včetně finančního efektu plynoucího z barokních poutí. V některých ohledech je prováděna komparace staroboleslavské kolegiální kapituly s jinými českými církevními institucemi. Téma je zkoumáno především na základě nevydaných pramenů (urbáře, soupisy obyvatelstva, katastry; soupis nejdůležitějších z nich je uveden v příloze) s přihlédnutím k vydaným pramenům a sekundární literatuře.

Klíčová slova

Kapitula, Stará Boleslav, staroboleslavská kapitula, kanovník, raný novověk

Abstract

In my diploma thesis is analyzed economic security of the collegiate chapter house in Stará Boleslav (near Prague). After an outline of the issue in the Middle Ages, the study concentrates on an evaluation of the profitability and economic impact of the estates of the Stará Boleslav chapter in the early modern period; also other possibilities of economic security are analysed here (including financial effect resulting from the Baroque pilgrimage). In some respects, the comparison is made here between Stará Boleslav collegiate chapter and some similar Czech church institutions. The topic is examined primarily on the basis of unpublished sources (land registers, population censuses etc.; list of the most important of them is included in appendix), taking into account also printed sources and secondary literature.

Keywords

Chapter (house), Stará Boleslav, Stará Boleslav Chapter, canon (priest), early modern period

Obsah

Obsah.....	6
1. Úvod.....	8
2. Prameny a literatura.....	11
2.1 Stav a dochování hlavních pramenů.....	11
2.2 Literatura.....	15
3. Hmotné a majetkové zajištění staroboleslavské kapituly ve středověku.....	17
3.1 Zakládací listina.....	17
3.2 Stav majetku do husitských válek.....	22
3.3 Stav majetku od husitských válek do roku 1526.....	31
4. Staroboleslavská kapitula v předbělohorském období 1526–1620.....	35
4.1 Nástin situace a některých událostí v Čechách 1526–1620 s dopadem na staroboleslavskou kapitulu.....	35
4.2 Staroboleslavská kapitula v předbělohorském období.....	40
4.3 Edice urbáře z roku 1549.....	45
4.4 Sumarizace a komentář k urbáři 1549.....	49
4.5 Edice registra příjmů a vydání z let 1566–1568.....	51
4.8 Komentář k registrům příjmů a vydání 1566–1568.....	57
5. Třicetiletá válka, soupis poddaných podle víry, berní rula a další prameny.....	59
5.1 Nástin situace za třicetileté války a po ní v Čechách.....	59
5.2 Situace staroboleslavské kapituly za třicetileté války a krátce po ní.....	62
5.3 Srovnání tří kolegiálních kapitul.....	80
6. „Výpis knihy urbární 1669”.....	84
6.1 Edice výpisu z urbáře hlásícího se do roku 1669.....	84
6.2 Pozdější přípisy k „Výpisu urbáře 1669”.....	105
6.3 Komentář k „Výpisu urbáře 1669”.....	106
7. Od sedmdesátých let 17. století do tereziánského katastru.....	109
7.1 Nástin situace v českých zemích od 70. let 17. století.....	109
7.2 Majetková situace ve staroboleslavské kapitule od 70. let 17. století.....	112
8. Metoda sondy a soupisy lidu.....	135
8.1 Metoda sondy Postřižín a Veltrusy 1549–1676.....	135
8.2 Soupisy lidu staroboleslavské kapituly.....	140
9. Exkurz: Mariánské poutě do Staré Boleslavi.....	144

9.1 Počátek mariánských poutí do Staré Boleslavi v předbělohorském období.....	144
9.2 Poutě do Staré Boleslavi v pobělohorské době.....	147
9.3 Poutě do Staré Boleslavi v éře osvícenství.....	157
10. Závěrečné shrnutí.....	159
10.1 Středověké období.....	159
10.2 Období raného novověku.....	160
10.3 Mariánské poutě do Staré Boleslavi.....	164
10.4 Celkové shrnutí.....	166
Prameny a literatura.....	168
Prameny nevydané – Státní oblastní archiv Praha – Chodovec.....	168
Prameny nevydané – Národní archiv Praha.....	169
Prameny vydané.....	170
Staré tisky.....	171
Literatura – přehledová.....	172
Literatura – monografie a specializované studie.....	172
Přílohy.....	176

1. Úvod

Ve své diplomové práci bych se rád věnoval kolegiátní kapitule ve Staré Boleslavi. Konkrétně bych se pokusil analyzovat její hmotné a majetkové zajištění, vývoj statku a neměla by chybět ani otázka poddaných. Těžiště práce je pochopitelně v raném novověku, ale s dílčím přesahem, k období staršímu ve středověku a to z důvodů majetkových souvislostí, bez kterých by sledované záležitosti mohly působit neuceleným dojmem. Práce vychází hlavně z nevydaných pramenů, dále také ze sekundární literatury a pramenů vydaných.

Pramenný fond je poněkud útržkovitý a neúplný, nehledě k neúmyslným početním chybám či jiným písařským omylům, z tohoto důvodu musíme brát výsledky s jistou rezervou. Povaha některých pramenů je taková, že spíše než dobovou realitu zachycují jen ideální stav. Diplomová práce samozřejmě směřuje k rekonstrukci stavu, i když s určitými limity. Ve staroboleslavské kapitule se daly zřejmě i některé další majetkové přesuny, které však za současného stavu našich znalostí nemůžeme blíže dokumentovat. Výsledkem by tedy měl být materiál vhodný pro komparaci s jinými kapitulami, a to nejenom v období raného novověku. Vzhledem k tomu, že práce zachycuje poměrně dlouhé období, nejde úplně všechny prameny zpracovat jmenovitě pro každého poddaného. Z tohoto důvodu je využita metoda sondy (konkrétně u vsí Postřižína a Veltrus) a například u soupisů lidu a zповědních seznamů provedena sumarizace. Práce obsahuje edici tří klíčových pramenů důležitých pro poznání staroboleslavské kapituly. Jde o urbář z roku 1549, soupis příjmů a vydání z let 1566 až 1568 a výpis z knihy urbární, který se hlásí do roku 1669. U některých pramenů uvedených níže je z důvodu úspory místa zjednodušen předepsaný formulář, nicméně číselné údaje a další informace v nich obsažené jsou uvedeny všechny (konkrétně se jedná o berní rulu a příznávací tabely tereziánského katastru). Průběžně jsou při psaní práce prameny porovnávány mezi sebou.

Výběr tématu diplomové práce souvisí s mojí místní vazbou, protože pocházím přímo z Brandýsa nad Labem – Staré Boleslavi. Práce by také měla do jisté míry být protipólem k většině sekundární literatury, která se soustředí spíše na historii staroboleslavských kostelů, případně nahlíží na Starou Boleslav pouze jako na poutní místo. Práce by podrobněji měla zachytit některé další nevydané prameny a z větší části navázat na mou bakalářskou práci *„Hospodářský a sociální život kolegiátní kapituly ve Staré Boleslavi v padesátých a šedesátých letech 17. století“* a výzkumy Justina Václava Práška a Karin Pátrové.

V souvislosti s hmotným a majetkovým zajištěním kolegiátní kapituly (neboli kolegiáty) ve Staré Boleslavi si musíme položit několik otázek. V první řadě nás bude zajímat,

jaký majetek kolegiáta měla v různých obdobích, případně jak se hmotné a majetkové zajištění vyvíjelo v průběhu raného novověku. Dalším problémem je otázka poddaných, jejich počet a vývoj. Zajímají nás také mariánské poutě, a zda měly nějaký vliv, případně dopad na staroboleslavskou kapitolu a okolí. Důležitým problémem je také otázka, do jaké míry měly na staroboleslavskou kapitolu vliv a dopad obecné události. Pokusíme se též určit, jaké byly nároky staroboleslavské kapituly jakožto církevní vrchnosti, případně jestli se v průběhu sledovaného období tyto nároky měnily.

Po úvodu následuje stručná charakteristika vydaných a nevydaných pramenů, dále je zhodnocen jejich stav a dochování, to samé nechybí ani u sekundární literatury a starých tisků.

Úvodní kapitola diplomové práce se zabývá staroboleslavskou kapitulou ve středověkém období a vychází ze sekundární literatury, vydaných a nevydaných pramenů. První část se věnuje rozboru zakládací listiny, která je zpracována do přehledných tabulek. Druhá část této kapitoly zachycuje hmotné a majetkové zajištění do husitských válek. Třetí zpracovává hospodářskou situaci od začátku husitských válek do roku 1526.

Těžiště práce je ovšem v několika kapitolách věnovaných raně novověkému období, hlavně na základě vydaných a nevydaných pramenů a sekundární literatury. Jednotlivé kapitoly se zabývají: 1) Obdobím před bitvou na Bílé hoře (1526–1620); (tato kapitola v první řadě nastíní obecnou situaci a události s dopadem na staroboleslavskou kapitolu) a poté přímo zachytí vývoj kolegiáty jako takové. Její součástí jsou i dvě edice nevydaných pramenů. Konkrétně se jedná o urbář z roku 1549 a registra příjmů a vydání z let 1566–1568. 2) Situaci za třicetileté války a obdobím těsně po ní. Kapitola má obdobnou strukturu jako předešlá. Po stručném nástinu analyzuje prostřednictvím vydaných a nevydaných pramenů (soupis proboštských důchodů z roku 1631, soupis poddaných podle víry 1651, berní rula 1654 a další) ekonomickou základnu staroboleslavské kolegiáty. Nechybí ani srovnání tří kolegiátních kapitul, karlštejnské, vyšehradské a staroboleslavské. 3) Edicí výpisu z knihy urbární „1669”.¹ 4) Sedmdesátými léty 17. století až po tereziánský katastr. 5) Metodou sondy na příkladu dvou vsí Postřižína a Veltrus a sumarizovanými soupisy lidu z let 1668–1756.

Práci na konci doplňuje exkurz, který rozebírá mariánské poutě do Staré Boleslavi z několika pohledů a rozděluje je na několik období. První podkapitola se věnuje počátkům mariánských poutí a předbělohorskému období. Druhá je obsahově nejrozsáhlejší a zachycuje pobělohorskou dobu. Třetí nastiňuje situaci v éře osvícenství (z této doby jsou známy celkové

¹ Uvádění vnočení tohoto dokumentu vychází z údaje samotného pramene, vnitřní rozbor pramene však ukázal, že je zde zachycena situace pro podstatně širší časové období (proto je vnočení uváděno v uvozovkách).

počty poutníků).

Diplomovou práci zakončuje závěrečné shrnutí, seznam pramenů a literatury a přílohy.

Vzhledem k tomu, že rozboru některých pramenů jsem se věnoval už ve své bakalářské práci (zejména pro období 50. a 60. let 17. století), podávám zde již jen jejich stručnou sumarizaci. Naproti tomu pro stejné období přináším zde podrobný rozbor některých dalších pramenů. Ojedinele se může stát, že v některých místech diplomové práce může být větší podobnost s bakalářskou prací, ale z důvodu narušení posloupnosti výkladu nelze tyto části vynechat.

Všechny údaje budou v diplomové práci zapracovány do přehledných tabulek, grafů a map, pro doplnění bude uvedeno i několik fotografií nevydaných pramenů.

Prameny citované v diplomové práci budou transkribovány podle pravidel publikovaných v roce 2002.²

2 Ivan ŠTOVÍČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16.–20. století pro potřeby historiografie*, Praha 2002.

2. Prameny a literatura

2.1 Stav a dochování hlavních pramenů

Nevydané archivní materiály kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi jsou z větší části uloženy v rámci Státního oblastního archivu v Praze na Chodovci. Menší část se jich nachází v Národním archivu v Praze na třídě Milady Horákové ve fondech: Stará manipulace (SM), Arcibiskupský archiv (APA). Fondy Berní rula (BR) a Tereziánský katastr (TK) se rovněž nacházejí v Národním archivu.

Pramenný fond staroboleslavské kapituly je pro období před sedmiletou válkou dochován neúplně a útržkovitě. Za tento jeho stav mohou nepříznivé události ve spojitosti s válečnými akcemi za husitských válek, třicetileté války a války sedmileté. Kompletněji dochovaná pramenná základna je až po druhé polovině 18. století. Od této doby jen výjimečně některý pramen chybí. Po důkladném průzkumu fondu staroboleslavské kapituly bylo zjištěno, že větší část dochovaných pramenů ze staršího období je spíše hospodářské povahy. Pochopitelně chybějící prameny mohou zkreslit celkovou situaci ve sledovaném období.

Nejstarší nalezenou originální archiválií je urbář z roku 1549.³ Jde o pramen, který není moc obsáhlý, nicméně bezvadně zachovaný, čitelný a v českém jazyce. Jeho nevýhodou je, že finanční platy uvádí pro jednotlivé vsi či místa, bez rozepsání od koho jsou placeny a neobsahuje naturální dávky ani úkony. Naopak jeho výhodou je to, že přesně zachycuje co kapitula a probošt dostávali a co ne, v daný rok 1549, za jednotlivé termíny. Jedná se tedy o takzvaný urbář účet. I přes jeho nevýhody se dá hodnotit vcelku kladně a lze ho označit za klíčový pramen pro předbělohorské období.

Druhým klíčovým pramenem pro období před bitvou na Bílé hoře jsou registra příjmů a vydání z let 1566–1568. V podstatě se jedná o účetní pramen, který uvádí další příjmy kapituly a vydání z těchto příjmů.⁴ Tento pramen přesně udává, za co byly peněžní prostředky získány a nač je kapitula využila. Tím dokresluje finanční situaci církevní instituce v raném novověku a její nároky. Dále je z register jasné, že měla kolegiáta příjmy i jinde mimo dávky udávané v urbáři. I tento pramen lze hodnotit kladně, výhodou je jeho podrobnost, i když může obsahovat dnes nezjistitelné chyby a není jasné, jestli finanční prostředky byly využity k uvedenému účelu. Registra jsou originální pramen, psána v českém jazyce, u některých zápisů je datace v latině a obsahují hůře čitelná místa.

3 NA, Stará manipulace, SM–UR 26, Urbáře, odhady a inventáře 1487–1875, Stará Boleslav urbář 1549, inv. č. 85.

4 NA, Arcibiskupský archiv, APA I. 35/4, inv. č. 3867, sign. (162/1), Záležitosti kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi 1566–1790, karton 2316, registra příjmů a vydání 1566–1568.

Výpis z knihy urbární „1669“⁵ je opakem shora uvedeného urbáře, pro svou podrobnost. Uvádí odkud a kdo přesně dávky odváděl a v jaké výši. Do jisté míry jde o problematický pramen, a to z několika důvodů. Evidentně se jedná o pozdější výpis, kdy některé jeho části byly aktualizovány (cca ke konci 17. století nebo začátku století následujícího) a není vždy jasné, o které jde. Dále ze srovnání s ostatními prameny vyplývá, že ne všechen majetek který zachycuje, s určitostí kapitula nevlastnila už v roce 1669. Část, jež uvádí proboštův majetek s jistotou písař nezaktualizoval. Údaje získané z tohoto urbáře je třeba brát s určitou rezervou. Jazyková stránka pramene není nejlepší. Písař asi moc česky ani latinsky neuměl, hodně slov zkomolil a některé poznámky psal v němčině.

Z původně tří gruntovních knih jsou v kapitulním fondu zachovány dvě, a to jedna pro Starou Boleslav, Popovice, Zlončice, Veltrusy, Mstětice a Postřižín;⁶ druhá pro Sušno, Sedlec a Kostelní Hlavno.⁷ Třetí gruntovní kniha pro ves Dřísy a městys Byšice se nedochovala, k její ztrátě došlo asi hodně dávno. Dále fond staroboleslavské kapituly obsahuje stručný výpis ze všech tří gruntovních knih v německém jazyce.⁸ Gruntovní knihy jsou z větší části české a docela dobře čitelné, což ale neplatí o takřka nečitelném výpisu. Jejich vedení bylo asi různé v různých dobách, občas některé z folií chybí a několik jich je ve druhé knize uhnulých. První gruntovní zápisy vypadají, jako by na něco navazovaly, pravděpodobně na knihy, které se již zaplnily zápisy a musely být nahrazeny. K roku 1748 došlo k založení purkrechtní knihy Dřísy – Byšice, patrně jako náhrada za původní ztracenou gruntovní knihu.

Ze soupisů lidu se dá dobře zjistit, kolik bylo poddaných na gruntech staroboleslavské kapituly v různých dobách, případně je využít jako vhodný doplněk ostatních pramenů. Od roku 1668 do roku 1756 se jich zachovalo celkem 26, ale asi jich původně měla kolegiáta více. Jejich nevýhoda spočívá v tom, že z nich není jasný počet gruntů. Až na dva z konce 17. století jsou všechny napsány českým jazykem.⁹

5 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, výpis z pozemkových knih Stará Boleslav – Dřísy a jmenný rejstřík pozemkové knihy Brandýs 1650–1701; Výpis z knihy urbární 1669.

6 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 25, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: městys Stará Boleslav a vsi Popovice, Zlončice (Znoječice), Veltrusy, Mstětice, Postřižín 1620–1802.

7 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 26, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: vsi Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, (jmenný rejstřík) 1618–1781.

8 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, výpis z pozemkových knih Stará Boleslav – Dřísy a jmenný rejstřík pozemkové knihy Brandýs 1650–1701; Výpis gruntovních knih.

9 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední

V kapitulním fondu jsou uloženy ve dvou knihách tři zpovědní seznamy z let 1740, 1742 a 1745 pro městys Stará Boleslav a vsi Dřísy, Křenek a Lhota. Jedná se opět o dobře kombinovatelný pramen. Na rozdíl od soupisů lidu udává vyzpovídané poddané po gruntech, ale neuvádí děti do 10 let. Soupisy jsou rovněž psané česky a poměrně dobře čitelné.¹⁰

Opis některých částí brandýských urbářů z let 1584 a 1651¹¹ zachycuje další kapitulní poddané, kteří buď žili na gruntech patřících brandýskému komornímu panství nebo k němu měli nějaký vztah. Jedná se o velmi pozdní opisy, které nejsou z období raného novověku. Opis urbáře z roku 1651 byl v rámci mé bakalářské práce srovnán s originálním urbářem brandýského panství z roku 1651 a nenašlo se nic, co by v kapitulním opisu chybělo. Opět se jedná o doplňující prameny vhodné ke zpřesnění situace ve Staré Boleslavi a vsi příslušejících ke staroboleslavské kapitule. Opisů je ve fondu poměrně velké množství, ale zachycují stejné informace. Jsou psány velmi čitelně německy a česky.

Pro období třicetileté války není mnoho dochovaných pramenů. Mohou za to válečné události, které zasáhly Starou Boleslav. Soupis proboštských důchodů z roku 1631¹² unikl plamenům při saském vpádu jen díky tomu, že ho děkan Bílek (děkanem 1626–1642)¹³ asi včas odevzdal arcibiskupovi. S částečnou jistotou lze říci, že asi podobný seznam napsal i pro děkanství, ten se bohužel nedochoval. Soupis je místy hůře čitelný a napsaný latinským jazykem.

V diplomové práci jsou využity i středověké prameny z druhé poloviny čtrnáctého až začátku patnáctého století. Konkrétně se jedná o výpisy z erekcčních knih pořízených někdy v polovině 17. století. Tyto prameny zachycují částečně hmotné zajištění některých příslušníků kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi. Výpisy je třeba brát s určitou rezervou, protože stejně jako u ostatních pramenů nebyly dávky asi odevzdány tak, jak je to zde zaznamenáno. Prameny jsou latinské a čitelné, psané humanistickým písmem.¹⁴

knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 133, Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřísy, Stará Boleslav, Popovice, Postřižín, Veltrusy rok 1668 až inv. č. 158, Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřísy, Stará Boleslav, Popovice, Byšice, rok 1756.

10 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy: in temporalibus a in spiritualibus, sign. II – 2 A, inv. č. 27, 28, Seznam (rejstřík) osob, které vykonaly velikonoční zpověď u duchovní správy Stará Boleslav a osob břimovaných – městys Stará Boleslav a vsi Dřísy, Křenek, Lhota 1740, 1745.

11 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, Výpis z ubáře panství Brandýs, výpis z knihy urbární a paměti kapituly Stará Boleslav 1584–1651.

12 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Majetko–právní dispozice a hospodářské záležitosti sign. III – B lg, inv. č. 438, karton 62, 1631 – Poddanské platy proboštsví staroboleslavského.

13 Justin Václav PRÁŠEK, *Brandýs nad Labem, Město, panství i okres III*, Brandýs nad Labem 2007², s. 359–360.

14 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly inv. č. 440, karton 70, Výpisy z erekcčních knih (1377, 1381, 1384, 1386, 1398, 1405, 1406, 1410, 1419, poslední bez datace).

Vzhledem k tomu, že chybí edice berní ruly pro Litoměřicko a do diplomové práce bylo třeba doplnit údaje pro několik vsí z majetku vyšehradské kapituly, který se nachází právě v tomto kraji, musela být využita originální berní rula.¹⁵ Národní archiv má v této době všechny části tohoto pramene na mikrofilmech a originály se většinou již nepůjčují. Mikrofilmy však mají jednu velkou nevýhodu, totiž že není na nich vidět ta část, kde je kniha u hřbetu svázaná. Z tohoto důvodu byl po domluvě získán k prostudování originální rukopis, bezvadně čitelný a v českém jazyce.

Přiznávací tabely tereziánského katastru pro dominikál (1714) a rustikál (1715) jsou uloženy v Národním archivu. Jejich stav je poměrně dobrý, písmo čitelné a v českém jazyce. Z tabel se dá získat poměrně velké množství informací, i když asi obsahově nezachycují úplně realitu.¹⁶ Originální fase tereziánského katastru¹⁷ nejsou přístupné pro veřejnost z důvodu značného poškození. Po delším naléhání se dá domluvit jejich prohlídka přímo v místě uložení, ale odehrává se za ne úplně vhodných světelných podmínek a na omezenou dobu. Po jejich prostudování a následnému srovnání s ostatními prameny bylo zjištěno, že obsahují o dost méně údajů než přiznávací tabely, dále že informace v nich uvedené jsou neaktuální z vizitace k roku 1719, psány německým jazykem.

Soupis darů pro kostel Panny Marie z let 1651 až 1658 není moc rozsáhlý, je napsán na 17 stranách (i když není číslovaný, tak mezi rokem 1652 a 1653 chybí jeden list), většinou v češtině. Názvy několika předmětů jsou poněmčené či v latinském jazyce. Latinsky je rovněž datace. S jistotou lze říci, že jde o pozdější opis. Ten původně psalo (podle stylu zápisů) asi více autorů, ale prepis provedl jeden písař. V některých místech je znát, že písař nemohl přečíst jména dárců, které zkomolil nebo zaznamenal neúplně.¹⁸

Částečně jsou v diplomové práci využívány i prameny vydané. Ze středověkých je to hlavně *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*¹⁹ a nejrůznější majetkové listiny vydávané Palackým a Kalouskem v rámci edice *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*²⁰ a další. U raně novověkých jde v první řadě o řadu edic berní ruly 1654²¹ a sumářů

15 NA, Berní rula, BR 144, inv. č. 16, sign. Berní rula 16, Litoměřicko.

16 NA, TK, spisy 1538, inv. č. 1667, karton 492, stará sign. 4. Tereziánský katastr, staroboleslavská kapitula – dominikál, list B, kraj Boleslavský; rustikál, list D, kraj Boleslavský.

17 NA, TK, (1748) 8, fase 42, (1757) 40, fase 42, Tereziánský katastr, staroboleslavská kapitula, originální fase; Tereziánský katastr 1748 a 1757.

18 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Sv. Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Kapitulní správa in spiritualibus sign. IV – A 3, karton 184, inv. č. 1212, Soupis darů pro kostel Panny Marie.

19 Marie BLÁHOVÁ (ed.), *Zakládací listina staroboleslavské kapituly. Pamětní tisk k 950. výročí první písemné zmínky o Břeclavi*, Břeclav 1996.

20 František PALACKÝ, Josef KALOUSEK, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*, Praha 1840–1897.

21 Marie HAASOVÁ–JELÍNKOVÁ, *Berní rula 18, Kraj kouřimský I*, Praha 1952; Aleš CHALUPA – Jaroslav ČECHURA – Marie RYANTOVÁ, *Berní rula 8–9, Kraj boleslavský*, Praha 2001; Karel DOSKOČIL, *Berní rula II, Popis Čech rok 1654*, Praha 1953.

tereziánského katastru.²² Dochování soupisu poddaných podle víry z roku 1651²³ je pro staroboleslavskou kapitolu neúplné, edice obsahuje pouze proboštovu část v kouřimském kraji.

Všechny jmenované prameny, ať už vydané nebo nevydané, mohou obsahovat poměrně velké množství chyb dnes nezjistitelných, případně zachycovat neúplné či zkreslené údaje. Z tohoto důvodu musí být výsledky uvedené diplomové práci brány spíše jen jako přibližné. Při zjišťování majetkové a finanční situace je nutné prameny kombinovat. Samozřejmě pokud došlo k jejich ztrátě, zničení či odcizení někdy v minulosti, může jejich absence do značné míry zkreslit výsledek bádání.

2.2 Literatura

Přímo hmotným a majetkovým zajištěním staroboleslavské kapituly se zabývá literatura dvou autorů. Prvním z nich je historička Karin Pátrová. Její práce zachycují období středověku od založení kolegiáty do poloviny 14. století.²⁴ Druhým historikem, který se ve svých dílech věnoval tomuto tématu byl Justin Václav Prášek. Jeho tři svazky knihy *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres* však vyšly už před první světovou válkou, čili se jedná o poměrně starou literaturu a při práci s ní je třeba dbát zvýšené opatrnosti.²⁵ Nikdo jiný se tomuto tématu v současné době nevěnuje. Kapitulou ve Staré Boleslavi se zabýval také Josef Prokop Horčice ve své knize *Popsání nejstarožitnějšího kollegiálního chrámu v Čechách pod jménem svatých Kosmy a Damiána*, ale opět jde o záležitost, jež vznikla ještě před rokem 1848.²⁶ Další autoři se Staré Boleslavi věnují spíše z pohledu památek, vývoje města a poutí, například jde o Josefa Mikuláše Boleslavského,²⁷ Marii – Elizabeth Ducreux,²⁸ Julise

22 Aleš CHALUPA – Marie LIŠKOVÁ – Josef NUHLÍČEK – František RAJTORAL, *Tereziánský katastr český, Svazek I, Rustikál (kraje A–CH)*, Praha 1964; Pavla BURDOVÁ – Dagmar CULKOVÁ – Eliška ČÁŇOVÁ – Marie LIŠKOVÁ – František RAJTORAL, *Tereziánský katastr český, Svazek III, Dominikál*, Praha 1970.

23 Helena KLÍMOVÁ, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Kouřimsko*, Praha 2008.

24 Karin PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách, Sv. Václav – kapitula – paládium*, Brandýs nad Labem 2009; Karin PÁTROVÁ, *Prebendy nejstarších kollegiálních kapitul do sklonku 14. století (Stará Boleslav, Litoměřice, Vyšehrad)*, ČČH 106, 3/2008; Karin PÁTROVÁ, *Hmotné zajištění českých kollegiálních kapitul do poloviny 14. století (na příkladě Staré Boleslavi, Litoměřic a Vyšehradu)*, dizertační práce, Praha 2006.

25 Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres I*, Brandýs nad Labem 2008²; Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, Brandýs nad Labem 2007².

26 Josef Prokop HORČICE, *Popsání nejstarožitnějšího kollegiálního chrámu v Čechách pod jménem svatých Kosmy a Damiána*, Praha 1845.

27 Josef Mikuláš BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, Praha 1875.

28 Marie – Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, ČČH 95, 1997.

Košináře,²⁹ Františka Srdínka,³⁰ Jana Křtitele Votku³¹ a Václava Ryneše.³² Staroboleslavská kolegiální kapitula by si zasloužila vzhledem ke svému významu obsáhlejší publikaci, přece jenom se jedná o nejstarší instituci tohoto druhu na našem území.

V diplomové práci bylo čerpáno i ze starých tisků, konkrétně z knih Jana Ignáce Dlouhoveského, *Ager Benedictionis, 2. díl Zdoroslaviček*³³ a Jana Tannera, *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě...*,³⁴ vyšly ve druhé polovině 17. století a v českém jazyce. Ve své knize Jan Ignác Dlouhoveský k počtu vyzpovídáných poutníků uvádí, že je on nebo někdo jiný spočítal. Jiné údaje o příchozích do Staré Boleslavi v době baroka bohužel nejsou v současné době k dispozici, takže nelze provést komparaci a pravdivost těchto informací prověřit.

V obecných částech práce byla využita bohatá literatura mnoha autorů, jako například Petra Vorla,³⁵ Jaroslava Čechury,³⁶ Petra Čorneje,³⁷ Jiřího Mikulce,³⁸ Ivany Čornejové³⁹ a mnoha dalších. K situaci před a po třicetileté válce to jsou hlavně práce Eduarda Maura.⁴⁰

29 Julius KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, Praha 1905.

30 František SRDÍNKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, Praha 1903.

31 Jan Křtitel VOTKA, *Památky staroboleslavské, čili, Prvotní vývoj a význam úcty svatováclavské v Čechách*, Praha 1879.

32 Václav RYNEŠ, *Paladium země české. Kapitola z českých dějin náboženských*, Praha 1948.

33 Jan Ignác DLOUHOVESKÝ, *Ager Benedictionis, 2. díl Zdoroslaviček*, Praha 1670, (Knihopis K01942, K15594).

34 Jan TANNER, *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě, k nejdůstojnější rodičce Boží Panně Marii čtyřicíti a čtyřmi krásnými stavuňky, podle počtu litanie louretánské tytulů, jejími obrazy v čechách slavnějšími ozdobená: Ale před tím dávno svatého milého Václava dědice českého na smrt odjezdem a potom těla přenešením posvěcená: Nyní také malováním života, a zázraků jeho okrášlená*, Praha 1685, (Knihopis K16056, K16057, K16057a).

35 Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, Praha 2005.

36 Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1526–1583, První Habsburkové na českém trůně I*, Praha 2008; Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1584–1620, První Habsburkové na českém trůně II*, Praha 2009.

37 Petr ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, Praha–Litomyšl 1997.

38 Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000; Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013.

39 Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995.

40 Eduard MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, Praha 1983; Eduard MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku třicetiletá válka*, in: Ludmila Fialová – Pavla Horská – Milan Kučera – Eduard Maur – Jiří Musil – Milan Stloukal, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998; Eduard MAUR, *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*, in: Eduard Maur – Josef Grulich (ed.), *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*, Praha 2006; Eduard MAUR, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: Zdeňka Hledíková (edd.), *Traditio et cultus miscellanea historica Bohemica. Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993.

3. Hmotné a majetkové zajištění staroboleslavské kapituly ve středověku

3.1 Zakládací listina

Založení kapituly ve Staré Boleslavi souvisí s výpravou knížete Břetislava I. a pražského biskupa Šerbíře do polského Hnězdna v roce 1039. Do Čech byly tehdy přeneseny ostatky svatého Vojtěcha a několika dalších světců.⁴¹ Papež knížeti a biskupovi za trest uložil vybudovat klášter nebo kapitolu. Ne náhodou k tomu účelu byla vybrána Stará Boleslav. Na tomto místě byl zavražděn svým bratrem svatý Václav. Kapitolu Břetislav I. velmi dobře hmotně zajistil. Tento stav je patrný z její zakládací listiny.⁴²

U „zakládací“ listiny staroboleslavské kapituly jde o opis ze 17. století, který neuvádí přesnou dataci, nicméně se hlásí do doby vlády českého knížete Břetislava I. Znamenalo by to, že je jednou z nejstarších listin vydaných na našem území. Avšak její obsah i složení neodpovídá době, ve které měla být sepsána. Na začátku dokumentu zakladatel k sobě promlouvá v první osobě jednotného čísla, v dalších částech užívá čísla množného. Strukturou se částečně podobá listinám, jaké vydával Ota Olomoucký a Vratislav II. Dále jsou v dokumentu také užity výrazy, které nutí posunout dataci do pozdějšího období. Jeden z mladších pramenů, listina z konce 13. století, která ukončuje spor kapituly s olomouckým biskupem (je dochována také jen v opisu), zmiňuje část statků darovaných kapitule ve Staré Boleslavi (jež uvádí zakládací listina) údajně až za Vratislava II. První listiny v pravém slova smyslu vznikají v Čechách za Vratislava II. až po roce 1075 a jsou dochovány jen v opisech. Co se týká autenticity jejich dochovaného znění, u některých z nich historici pochybují. V této době ještě ale listiny nebyly úplně běžnou záležitostí, nepravidelně se začaly vydávat až od třicátých let 12. století, když byl biskupem olomouckým Jindřich Zdík. Tehdejší listiny formálně ještě vykazují chyby. S pravidelností v malém počtu se v našich zemích objevují za knížete a krále Vladislava II. Již od časů, kdy listiny ještě úplně u nás nezdомácněly, se začínaly objevovat částečné či úplné falzifikáty. Velký počet padělaných či zpadělaných listin vznikl v pozdější době, kdy byly již běžně užívány, a hlásil se svým vznikem do časů nejstarších.⁴³

Historici se ve většině shodují v tom, že falzum zakládací listiny kapituly ve Staré Boleslavi bylo pořízeno až tehdy, když nově založené církevní instituce (kláštery a kapituly) měly své majetkové potvrzení v písemné podobě. Donační dokument byl pravděpodobně

41 Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997, s. 56.

42 Barbara KRZEMIENSKA, Břetislav I., *Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999, s. 252.

43 Marie BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly. Pamětní tisk k 950. výročí první písemné zmínky o Břeclavi*, Břeclav 1996, s. 9–10.

vyhotoven podle dvou písemností, které se od sebe liší stylisticky. První předloha listiny byla jednoznačně napsána dříve, než druhá. Jména osob, která uvádí, působí autenticky, pravděpodobně asi i žily v době vlády knížete Břetislava I. Oproti tomu druhá předloha, posunuje dataci listiny do 13. století, a to na základě užívaných výrazů, přičemž její starší část někteří historici spojovali s panovníkem Vratislavem II. Dokument vznikl asi poměrně složitou cestou za užití původního zápisu, možná i orální tradice, ale obsahově asi listina zachycuje pravdivý majetkový stav ke 13. století. Není možné přesně rozlišit vrstvy a stáří donací, každý historik má na to svůj odlišný názor.⁴⁴

Tabulka 1 – Vsi darované kapitule v Čechách.⁴⁵

č.	Ves ⁴⁶	Poznámka
1	Popovice	
2	Přívory	
3	Zápy	
4	Dřevčice	
5	Mečeříž	
6	Dětenice	s lesem
7	Dřísy	s polovinou výnosu z vinného lisu ⁴⁷

44 M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 11–12. K. Pátrová se přiklání k názoru, že „zakládací” listina vznikla někdy během 12. až 13. století – Karin PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách, Sv. Václav – kapitula – paládium*, Brandýs nad Labem 2009, s. 35.

45 M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 5. Všechny tabulky zpracovány podle překladu M. Bláhové.

46 Vsi v Čechách jsou situovány převážně v okolí Staré Boleslavi.

47 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 35–36 – K. Pátrová uvádí, že druhou polovinu výnosu vinného lisu si kníže pravděpodobně ponechal pro svou potřebu.

Tabulka 2 – Lidé darovaní kapitule.⁴⁸

K čemu	Ves	Jméno	Počet ⁴⁹
K obdělávání	Křesenice	Stanek	1
K obdělávání	Libušín	Časta	1
K obdělávání	Podlešín	Sverad	1
K obdělávání	Obodře	Hostirad, Zlez, Kyj, Laurata	4
K nošení lahviček		Kuša a jeho tři synové (Ponk, Křižan, Martin)	4
Oráči ⁵⁰		Miroš, Lazen, Ček, Miloň, Kolun, Mládek, Náhlaz, Semris, Celig, Then, Radovan, Hosten, Klun, Kruk, Zelan, Časta, Trž	17
Soustružník na výrobu nádobí		Božeta a jeho synové (Drakon, Okreš, Malík)	4
Soustružník na výrobu ozdob ⁵¹		Něma, Jaroš, Žezák, Těmat, Tím, Vach, Služen	7
Mlynář		Uscen	1
Pekaři		Vrak, Smil	2
Kuchaři		Ponk, Křím	2
Kožešníci na zpracování kuních kožešin		Ninoš, Holc, Koluz, Košuš	4
Švec		Všerad	1
Rybáři		Milej, Hoňka, Milhost	3
Ovčák		Něha se syny (Hošť, Těša, Bukan)	4
Zlatník		Kojata	1
Kováři		Zavid, Častej	2
Lahůdkáři		Čajka a jeho synové (Zbina, Kokora)	3
Smolaři		Raděj, Nesula, Miloš	3
Mají denně sloužit dvoru ⁵²		Mladoň, Přivík, Milovan, Miloň	4
Včelaři	Roveň	Zden a jeho synové (Radosta, Dobroš)	3
Včelaři	Libenice	Radiš a jeho synové (Platiš, Předsa)	3
Včelaři	Losenice ⁵³	Pozdík, Zvěsta se synem (Mužík)	3
Včelař	Osek	Můčka	1
Včelaři	Vlkava	Bytěch, Řevník a jeho synové (Stojan, Sezamyl)	4
Slanečkáři		Jak a jeho synové (Lovata, Tarek, Dobrotaj, Milovan)	5
Mají mít vždy koně ve dvoře ⁵⁴		Kana a jeho synové (Jan, Postoj, Podpop)	4
K vykonávání všech ostatních prací		Kvasina a jeho synové (Span, Milat, Krajat, Klimat)	5
Štítník ⁵⁵		Stach	1
Kostelní zvoník		Setěh	1
Strážci kostela	Postřižín	Bezdruha a jeho synové (Svojata, Suk), Mačeta a jeho synové (Ostak, Skořem, Rozvad)	7

48 M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 5–6. Jména služebníků v tabulkách ponechány dle překladu Marie Bláhové.

49 Pramen mimo jiné vypovídá, kolik bylo průměrně mužských potomků v raně středověkých rodinách. K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 36 – lidé pravděpodobně žili v okolních vsí kapituly.

50 K jmenovaným vesnicím – není jasné, ke kterým přesně, ale pravděpodobně ke všem shora jmenovaným, uvedených v tabulce.

51 Pramen uvádí jednu osobu (latinsky: „et alium, qui toreumata facit”, překlad M. Bláhové: „a dalšího, který zhotovuje ozdoby”), nicméně je jmenováno osob sedm.

52 Pravděpodobně šlo o pacholky.

53 M. Bláhová má v překladu u jména obce otazník.

54 Pravděpodobně šlo o koně k vypůjčení.

55 Má odvádět šest štítů.

Strážci kostela	Zlončice	Hormuš a jeho synové (Vitoš, Bohdan, Milovan, Mirota, Černa), Nečt a jeho synové (Krasot, Drahot)	9
Strážci kostela	Bezenec ⁵⁶	Síňa ⁵⁷	0
Strážci kostela	Veltrusy	Sinohor a jeho šest synů ⁵⁸	7
Strážci kostela	Máslovice	Bezděd a jeho synové (Kaňa, Třebota, Bojša)	4
Strážci kostela	Letky	Milata	1
Strážci kostela	Libčice	Semata	1
Strážci kostela	Lužany	Borach, Vličan, Třebeň, Ostojk, Buk	5
Strážci kostela	Kozly	Všerad a jeho synové ⁵⁹	3
Strážci kostela	Jiřice	Obid	1
Strážci kostela	Boleslav ⁶⁰	Malý, Miloň se svými syny (Bohuš, Bach, Skorem, Rozvad)	6
Strážci kostela	Doubravice	Dobrata a jeho synové, Zbiš, Dobešta, Nejap a jeho synové ⁶¹	8
Počet celkem:			151 ⁶²

Tabulka 3 – Dávky z Čech.⁶³

	Finanční částka	Naturální dávka
Čáslav	desátek	
Zhořelík (Zhořelice)	6 denárů	
hrad Žatec	z okolí hradu mají osadníci a rolníci platit každý desátý denár jako daň míru	každý desátý snop, desetinu ze všeho malého i velkého dobytka, z okolí hradu mají osadníci a rolníci platit každý desátý hrnec medu
hrad Mladá Boleslav	z okolí hradu mají osadníci a rolníci platit každý desátý denár jako daň míru	každý desátý snop, desetinu ze všeho malého i velkého dobytka, z okolí hradu mají osadníci a rolníci platit každý desátý hrnec medu
hrad Stará Boleslav	z okolí hradu mají osadníci a rolníci platit každý desátý denár jako daň míru	každý desátý snop, desetinu ze všeho malého i velkého dobytka, z okolí hradu mají osadníci a rolníci platit každý desátý hrnec medu
dvůr Lysá ⁶⁴		
ves Žiželice		měla uspořádat pro kanovníky každý rok zádušní hostinu ⁶⁵

Tabulka 4 – Dávky z Moravy.⁶⁶

	Finanční částka pevná	Finanční částka pohyblivá
hrad Rokytnice	6 denárů	desátek z trhu a z prodeje lidí
hrad Znojmo	6 denárů	desátek z trhu a z prodeje lidí
hrad Bitov	6 denárů	desátek z trhu a z prodeje lidí
řeka Dyje		desetinu cla ze všech mostů
Celkem:	18 denárů	nedá se zjistit

56 M. Bláhová má v překladu u jména obce otazník.

57 Síňa – dal místo sebe Sinohora se šesti syny ve Veltrusích.

58 Nejsou uvedena jména synů.

59 Nejsou uvedena jména ani jejich počet, ale v práci je počítáno se Všeradem a minimálně dvěma syny.

60 Pramen uvádí, že v hradu („In civitate”), M. Bláhová v překladu v závorce píše, že jde o Boleslav, pravděpodobně tedy o Starou Boleslav.

61 Pramen neuvádí, kolik měl synů Dobrata ani Nejap, ale každý minimálně dva.

62 Celkem měla kapitula ke svému fungování minimálně 151 lidí.

63 M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 6–7.

64 Pravděpodobně byl kapitule darován celý dvůr v Lysé po smrti správce Mutiše, protože není uvedena žádná finanční a naturální dávka. Překlad M. Bláhové: „Přidali jsme také dvůr Lysou po smrti jeho správce Mutiše.”

65 Na památku matky knížete Boženy.

66 M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 7.

Tabulka 5 – Dávky pro kapitolu z Moravy k pořízení zemědělského nářadí a oděvů.⁶⁷

	Dávka v hřivnách stříbra	Naturální dávka
Olomouc	1 hřivnu	2 voly
Přerov	1 hřivnu	2 voly
Spytihněv	1/2 hřivny	1 vola
Hodonín	1/2 hřivny	1 vola
Břeclav	1/2 hřivny	1 vola
Strachotín	1/2 hřivny	1 vola
Rokytnice	1 hřivnu	2 voly
Znojmo	1 hřivnu	2 voly
Brno	1 hřivnu	2 voly
Pustiměř	1 hřivnu	2 voly
Celkem:	8 hřiven stříbra ročně	16 volů ročně

Tabulka 6 – Vsi darované kapitule na Moravě.⁶⁸

č.	Vesnice	Poznámka
1	Blatnice	
2	Pregnice	
3	Na Louce	
4	Sovolusky	
5	Na Vráně	
6	Dolné	s nádrží na ryby, přilehlými rybníky a hájem
7	Mikulčice	
8	Prusy	
9	Troskotovice	
10	Drnovice	
11	Pavlov	
12	Na Hrádku	
13	Betharintich ⁶⁹	
14	Bantice	
15	Plešice	
16	Mašovice	
17	Šanov	

Tabulka 7 – Kapitulní bilance celkem.

Co	Počet
Lidé darovaní kapitule	151 ⁷⁰
Vsi darované v Čechách	7
Vsi darované na Moravě	17
Pevné peněžní dávky ročně	24 denárů
Pevné naturální dávky ročně	16 volů
Dávka v hřivnách ročně	8 hřiven
Pohyblivé finanční a naturální dávky	desátky z hradů Žatec, Mladá Boleslav, Stará Boleslav, Rokytnice, Znojmo a Bítov; desetina cla z mostů na Dyji a další blíže nezjistitelné příjmy ⁷¹

67 Tamtéž, s. 7.

68 M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 7–8.

69 M. Bláhová má v překladu u jména obce otazník.

70 Uveden minimální počet darovaných lidí, přesný počet z listiny nelze zjistit.

71 Většinou jde o desátky.

3.2 Stav majetku do husitských válek

Listina zachycuje majetkový stav staroboleslavské kapituly, který užívali všichni kanovníci společně. To se začalo postupem doby měnit a majetek se začal drobit na části, takzvané prebendy, kdy každý člen měl přidělenou určitou část majetku, ze kterého byl hmotně zajištěn. V Čechách jako první začala tímto způsobem hospodařit ve 12. století vyšehradská kapitula, v západní Evropě to bylo již o něco dříve, ve Staré Boleslavi se tak stalo až ve století třináctém. I když se majetek rozpadl na prebendy, jednotlivé části i nadále oficiálně vlastnila kapitula. Pokud došlo z nějakého důvodu k uvolnění prebendy, rozhodovala o jejím zpětném obsazení. Celý majetek nebyl ale takto rozdělen, jeho menší část i nadále měla tato instituce společnou. Z něj financovala například provoz kapitulního kostela či jeho vybavení.⁷²

Také se v této době začíná stabilizovat hierarchie kapituly, kdy se do popředí dostává jeden kanovník, v případě Staré Boleslavi šlo o probošta. Jeho úkolem bylo vedení kapituly a pečování o její majetek. Postupem času došlo ke spojení svatovítské kanovnické hodnosti s hodností staroboleslavského probošta a ten díky tomu začal ve druhé polovině 14. století sídlit v Praze. Nejpozději ve 13. století vznikla také celá řada specializovaných hodností, a to hodnost děkana, kustoda a scholastika. Děkan byl odpovědný za bohoslužby a za chod kapitulního společenství. Pod jeho pravomoc začaly postupně spadat záležitosti spojené se společnou částí majetku. Z něj měl rovněž vyplácet finanční částku kanovníkům za provádění bohoslužebných úkonů v kapitulním kostele, případně ještě dohlížel na liturgické záležitosti. Když začal probošt pobývat hlavně v Praze, tak na děkana přešla tíha za správu celé kapituly ve Staré Boleslavi. Dalším specializovaným kanovníkem byl kustod, který měl na starosti knihy a veškeré bohoslužebné i liturgické předměty v kostele. Na scholastika připadala péče o kapitulní školu.⁷³

Prvně je doložena prebenda z roku 1275. Vavřinec kanovník ve Staré Boleslavi a na Vyšehradě dal za pravidelné roční odvody do pronájmu nějakému Sigfriedovi vysokoliběňský dvůr, mimo to měl být dvakrát ročně i s doprovodem pohoštěn.⁷⁴

Během doby o nadace na Moravě kapitula z větší části přišla, ale poměrně velké důchody jí plynuly z oblasti Znojemska. Roku 1220 vydal olomoucký biskup premonstrátům v Louce u Znojma listinu, již jim potvrdil desátky z osmi kostelů s patronátním právem na Znojmsku. Také jim s tímto daroval biskupské desátky z okolních vesnic, které měly náležet

⁷² K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 40.

⁷³ Tamtéž, s. 40–41.

⁷⁴ Tamtéž, s. 41. Tento dvůr není uveden v zakládací listině, jistě byl získán kapitulou již po jejím napsání.

staroboleslavskému probošství, s tím, že patří olomouckému biskupství. Na to odpověděla boleslavská kapitula vznesením nároků na loucké kostelní desátky i na desátek biskupský v této oblasti. To se jí s úspěchem podařilo prosadit. A později v roce 1293 byly premonstrátům v Louce u Znojma ze třinácti kostelů desátky za dvě hřivny stříbra ročně pronajaty.⁷⁵

Podobná situace s farními desátky nastala již o 17 let dříve, v roce 1276, když měly být vybírány z šestnácti kostelů, které připojily premonstrátky z Dolních Kounic nedaleko od Brna. Staroboleslavská kapitula se rovněž ohradila proti jejich nárokům, uvedla, že jí byly na Znojemsku ve starých časech desátky darovány, a rovněž je přenechala za roční odvádění platu ve výši jedné moravské hřivny stříbra.⁷⁶

Za rezignaci na biskupský desátek dostala kapitula od olomouckého biskupa odškodné.⁷⁷ To bylo v roce 1298 ve výši sto moravských hřiven stříbra. Tím se vzdala platu šesti denárů z lánu ze Znojemska a Bítovska i desátkem z trhu a cla ze všech mostů.⁷⁸

V Čechách si kapitula nárokovala desátý díl z Čáslavska. V důsledku toho vznikl spor s obyvateli Havlíčkova Brodu (tehdy Brodu Smilova), který staroboleslavští kanovníci vyhráli. Tím získali roku 1269 důchod rovnající se jedné a půl pražské hřivny stříbra. Co se týká biskupského brodského desátku, tak ještě roku 1368 byl o něj veden spor s místními měšťany.⁷⁹

V oblasti Znojemska vlastnila kapitula před polovinou 14. století několik vesnic, které se postupně snažila prodat a za získané finanční prostředky si opatřit majetek v blízkosti Staré Boleslavi. V roce 1331 prodala takto část moravské vsi Mašovice o velikosti tří lánů křižovníkům s červenou hvězdou z Prahy a koupila si ve svém okolí Sušno, Újezdec a Otovice.⁸⁰

Z kdysi bohatého majetkového zajištění na Moravě zbyly kapitule nejdéle jen proboštské Nikolčice nedaleko od Brna. O hranice vsi se rozhořel za probošta Bernarda z Kamenice roku 1337 spor s vedlejší Hustopečí, jež majetkově příslušela cisterciáčkám ze Starého Brna. Předmětem sváru obou církevních institucí byly pole, louky a vinice. Vše skončilo až v roce 1354, kdy došlo k přesnému vymezení hranice.⁸¹

Další statky v majetku staroboleslavského probošta jsou již v Čechách, to dokládá listina z 1. května 1338. Jde o Drahobudice, Hatě a Podousy (ty vlastní probošství až do husitských válek). Toto zboží probošt získal koupí od pánů z Lipé. Peníze na tento obchod si

75 Karin PÁTROVÁ, *Prebendy nejstarších kolegiálních kapitul do sklonku 14. století (Stará Boleslav, Litoměřice, Vyšehrad)*, ČČH 106, 3/2008, s. 510.

76 K. PÁTROVÁ, *Prebendy nejstarších kolegiálních kapitul*, s. 510 – 511.

77 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 42.

78 K. PÁTROVÁ, *Prebendy nejstarších kolegiálních kapitul*, s. 511.

79 Tamtéž, s. 511.

80 Tamtéž, s. 511–512.

81 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 42.

opatřil tak, že se souhlasem členů kolegiáty oddělil svůj méně užitečný majetek a také určitý kus majetku dal do pronájmu arcijáhnovi Tomášovi z Prahy.⁸²

Soupis papežských desátků z poloviny 14. století sice přímo neudává kapitulní majetek, uvádí jen souhrnnou výši desátku určeného na prebendy staroboleslavských kanovníků a části jejich hodnotářů. U děkanství dokonce ani důchod blíže nespecifikuje, byť děkan v té době vlastně vedl za nepřítomnosti probošta kapitolu. Scholastik měl majetkové zajištění v Hřivně nedaleko od Benátek nad Jizerou, kustod v Košátkách, které ještě v roce 1419 slouží k jeho hmotnému zajištění. Od roku 1386 je doložen majetek kustodie ještě navíc dvorem v Sudově Hlavně. Kapitulní statky se v té době z větší části již nacházely v blízkosti Staré Boleslavi, což ukazuje na koncentrovanou držbu v pravém slova smyslu. Neznamená to však, že by jeden kanovník sám pobíral prebendu z celé vesnice, většinou z jedné vsi žilo několik představitelů kapitolu. Například v Hřivně se dva kanovníci dělili o prebendu se scholastikem.⁸³

Kolonizační činností však kapitula žádný majetek asi nezískala. Ten byl směněn nebo odkoupen, podobně jako ves Sušno v roce 1331. Původními vlastníky nemovitých statků byly šlechtické či zemanské rody v okolí kolegiáty, například šlo o Michalovice z Mladoboleslavska.⁸⁴

82 K. PÁTROVÁ, *Prebendy nejstarších kolegiátních kapitol*, s. 512.

83 Tamtéž, s. 513–514.

84 Tamtéž, s. 514.

Tabulka 8 – Kapitulní majetek zhruba v polovině 14. století – identifikované lokality.⁸⁵

č.	Obec	Lokalita	Pro koho byl majetek určen
1	Zápy	Čechy	pro probošství
2	Dřevčice	Čechy	pro kanovníky
3	Popovice	Čechy	pro kanovníky
4	Leblovce	Čechy	pro kanovníky
5	Hovorčovice	Čechy	pro kanovníky
6	Ovčáry	Čechy	pro kanovníky
7	Nedomice	Čechy	pro kanovníky
8	Sudovo Hlavno	Čechy	pro kanovníky
9	Kostelní Hlavno	Čechy	pro kanovníky
10	Slivno	Čechy	pro kanovníky
11	Sedlec	Čechy	pro kanovníky
12	Hřívno	Čechy	pro scholasterii a kanovníky
13	Sušno	Čechy	pro probošství
14	Košátky	Čechy	pro kustodii
15	Ohaře	Čechy	pro kanovníky
16	Končice	Čechy	pro kanovníky
17	Hatě	Čechy	pro probošství
18	Drahobudice	Čechy	pro probošství
19	Podousy	Čechy	pro probošství
20	Nikolčice	Morava	pro probošství

Tabulka 9 – Kapitulní majetek zhruba v polovině 14. století – neidentifikovatelné lokality.⁸⁶

č.	Obec	Lokalita	Pro koho byl majetek určen
21	Wrssicze		pro kanovníky
22	Bisna		pro kanovníky
23	Bilichov		pro kanovníky
24	Crnczicze		pro kanovníky

Ves Dřísy pravděpodobně v této době nebyla majetkem kapituly, i když v jejím okolí se nacházely kapitulní statky. Těžko říci, jestli v této lokalitě kapitula o vše přišla či nikoliv. Nějaký majetek asi kolegiáta směnili s vrchnostmi ze svého nejbližšího okolí. Bylo také běžnou praxí, že neměla ve vlastnictví celou vesnici, ale pouze její poměrnou část, zbytek drželi jiní majitelé.⁸⁷

Na úplné generální kapitule se v roce 1377 kanovníci se souhlasem pražského arcibiskupa a legáta apoštolského stolce rozhodli zastavit statky Sušno a „Sušnetz“⁸⁸ panu Ješkovi Hurákovi z Lopuče a jeho dědicům a potomkům k držení dědickým právem.

⁸⁵ K. PÁTROVÁ, *Prebendy nejstarších kolegiálních kapitul*, s. 509.

⁸⁶ Tamtéž, s. 514; Václav Vladivoj Tomek, *Registra decimarum papalium čili: Registra desátků papežských z dieceze pražské*, Praha 1873, s. 18–21.

⁸⁷ Karin PÁTROVÁ, *Hmotné zajištění českých kolegiálních kapitul do poloviny 14. století (na příkladě Staré Boleslavi, Litoměřic a Vyšehradu)*, dizertační práce, Praha 2006, s. 58.

⁸⁸ Zaniklá ves Sušence – Justin Václav PRÁŠEK, *Okres Brandejsský nad Labem, Nástin historicko–archaeologický*, Praha 1875, s. 75.

Kolegiáta si však vyhradila dispoziční právo k těmto vsím. Pan Ješek Hurák a jeho potomci měli dvakrát ročně, jak bylo zvykem, platit kanovníkům ze vsi Sušno: Johanu (Janu) zvanému Wicher dvě kopy pražských grošů, Mauriciu ze Záběhlic pět a půl kopy grošů, Johanovi z Lubna dvě kopy grošů a jednu čtvrtinu, Johanu zvanému Lust dohromady jednou tři těžké hřivny, Johanu dříve (Albertovi z Čechelic) tři těžké hřivny, Ogeriovi tři těžké hřivny, Ondřej z Dubu také tři těžké hřivny, Bonzovi zvanému Odolonus tři kopy grošů, Clementu tři kopy grošů, Hartungovi dvě a půl kopy grošů, Johanu zvanému Mabka tři kopy grošů a hrobníku 98 grošů. Děkanovi a kapitule se mělo odvádět 58 strychů velmi bílé světlé pšenice, 21 strychů obyčejné pšenice, 2 strychy hrachu, každého roku na svátek narození Panny Marie za sklizeň 20 grošů, za robotu na svátek svatého Havla 20 kuřat, každý rok na svátek svatého Jiří z luk a houští 30 grošů a totéž o svátku svatého Havla.⁸⁹

V roce 1381 děkan a kanovníci uzavřeli emfiteutickou smlouvu na dvůr s příslušnými statky ve vsi Vrátkov. Jednorázově tímto aktem získala kapitula 30 kop grošů pražských a věčný plat, který jí měl být odváděn ročně na svatého Martina ve výši 90 strychů obilí (40 strychů obyčejné pšenice a 50 strychů velmi světlé bílé pšenice). Dále kolegiáta získala třicet kuřat a třicet grošů pražských na svátek Sanctorum innocentium (svátek nevinátek čili mlád'átek, 28. prosince). Na zaplacení dávek byla čtyři týdny lhůta, pokud by nebyly odvedeny, náležela kolegiátě pokuta ve výši poloviny kopy grošů. Když by nebyly zaplaceny ani po dalších čtyřech týdnech, tak měla kapitula nárok na další polovinu kopy grošů jako trest. V případě, že by se tak stalo třikrát za sebou, spadl by dvůr zpět na kolegiátu. Kapitula měla nad dvorem ve vsi Vrátkov dispoziční právo a bez jejího souhlasu nesměl být ani zastaven, ani pronajmut (ani část, ani celek). Pokud by se tak stalo, připadl by dvůr zpět kostelu. V případě, že by byl statek zpuštěn českým králem nebo někým jiným ze šlechty, měl pronajímatel Petr či jeho nástupci zaplatit „poplatek podle odhadu a taxy moudrých mužů vybraných k tomuto účelu oběma stranami.“ Petrovi byl přenechán dohled a vláda nad chudými, a to i s výpomocemi a obvyklými robotami ke staroboleslavskému kostelu, se zachováním všech poplatků. Rovněž nástupci Petra měli platit ty samé dávky a poskytovat osení. Petrovi a jeho následovníkům bylo přenecháno i hrdelní soudnictví nad poddanými. Po smrti Petra a jeho otce měli dodržovat všechno, co bylo uvedeno v této listině, s podmínkou, že budou kostelu poskytovat zimní osení, které na vlastní náklady měli sít, a to 40 měřic obyčejné pšenice, a 20 měřic pšenice velmi světlé bílé; za letní osení 90 měřic ovsa, 30 měřic ječmene, 3 měřice hrachu, 40 kuřat a 5 husí. Měli zajistit mimo osení také vůz, brány, žebříky

⁸⁹ SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly inv. č. 440, karton 70, Výpis z erekcčních knih (1377); Clemens Borový (ed.), *Libri erectionum Archidioecesis Pragensis saeculo, XIV. et XV., Liber II., (1375–1388)*, Praha 1878, pořadové číslo 261, s. 141–142.

a jiné věci příslušející k vozu a oradlu za jednu kopu grošů, a čtyři koně, kteří byli oceněni v hodnotě pět kop a osm grošů. Dále měli seno a slámu ze sklizně nechat k dispozici na dvoře pro dobytek, ale obilí si mohli ponechat.⁹⁰

Dne 14. května 1384 pražské arcibiskupství potvrdilo souhlas pro staroboleslavskou kapitolu ve věci prodeje proboštské vsi Malešov Alešovi, synovi pana z Dubé, na dobu Alešova života, se souhlasem krále Václava IV. (arcibiskup psal, že se tak stalo na základě podání probošta Jana).⁹¹

Arcibiskup pražský Jan z Jenštejna⁹² potvrdil v roce 1386 pravidelné dědičné platy pro kustoda staroboleslavského. Purkrechtním právem byl kapitulou postoupen dvůr v Kostelním Hlavni se vším příslušenstvím (loukami, vodami, poli obdělávanými i neobdělávanými a lidmi) Janovi z Hlavence a jeho dědicům jednorázově za 42 kop pražských grošů. Ročně náleželo staroboleslavskému kustodovi 10 těžkých hřiven grošů dle úmluvy (jedna hřivna = 64 grošů),⁹³ na svatého Jiří 5 hřiven a na svatého Havla 5 hřiven, a rovněž na Vánoce čtyři kapouny⁹⁴ a na Velikonoce jednoho beránka a dvě kopy vajec. Finanční částky měl Jan odvádět do 14 dnů, a to pod pokutou jedné čtvrtiny hřivny v groších. Pokud by nezaplátil v průběhu čtrnácti dní, měl odvádět další jednu čtvrtinu hřivny atd. Když by peníze nedodal ani po čtyřikrát čtrnácti dnech, tak mu kustod s úředníkem měli právo statek zabavit. Bez svolení kustoda a kolegiáty nesměl dvůr prodat, zastavit, či pronajmout (částečně ani celý). V případě prodeje musel dvůr odkoupit člověk se stejným postavením, jako měl on sám, nikoliv s vyšším. Jan a jeho potomci nesměli pást vlastní stádo ke škodě místních. Dále měli zakázáno předepisovat místním lidem robotu, vybírali od nich pouze finanční plat. Pokud by pozemky zpustošila armáda, byl Jan osvobozen od poplatku, pokud by je zplundrovala jen z části, měl platit poplatek určený komisí sestavenou oběma stranami. Na žádost děkana a kapituly smlouvu potvrdil arcibiskup a papežský legát Jan.⁹⁵

V roce 1391 Kateřina, vdova po Konrádovi ze Sulevic, a bratři Jan a Aleš z Vrábí učinili prohlášení před králem Václavem IV, a pražskými kanovníky, ohledně svého dědictví na poplužním dvoře s dvěma rolnickými dvory na Vrábí. Tímto darovali dědičně Václavovi, oltářníkovi kapitulního kostela ve Staré Boleslavi, synovi Mikuláše z Budějovic, faráři kostela v Litognicích,⁹⁶ a oltáři Všem svatých stálý příjem 10 kop grošů ročně. Kateřina a bratři Jan a Aleš měli platit tento plat dvakrát do roka, a to polovinu na svatého Jiří a polovinu na svatého

90 Výpis z ereckních knih (1381).

91 Výpis z ereckních knih (1384). Pravděpodobně v roce 1384 k prodeji vsi Malešov skutečně došlo.

92 Arcibiskupem 1376 až 1396.

93 V hlavičce výpisu je uvedena částka 10 kop grošů.

94 Vykastrované kohouty.

95 Výpis z ereckních knih (1386).

96 Pravděpodobně Litožnice, které se nacházejí se v katastrálním území Praha – Dubeč.

Havla. Pokud by Václav či jeho nástupci tento příjem nedostali, měli právo statek zastavit, a to, pokud by mu nezaplatili ještě poplatek za promeškaný termín, s třetinou navíc jako pokutou.⁹⁷

Jan, arcibiskupský vikář a smírčí soudce, rozhodl ve věci narovnání mezi děkanem a kapitulou na jedné straně, zastoupené kapitulním syndikem mistrem Petrem ze Zderazu, a vikáři, služebníky v kapitulním kostele, ze strany druhé, zastoupenými Petrem Fulbariem, a rozdělil výnosy prebend v roce 1398 takto: kapitula a děkan si měli ponechat poplatky, které vybírali ze sečení sena, ženní peníze a podýmnné, ale vikářům služebníků v kapitulním kostele jako náhradu měli odvádět 1,5 kopy grošů ročně, a to polovinu na svátek svatého Jiří a polovinu na svátek svatého Havla. Vikáři byli povinni prokazovat děkanovi a kapitule účtu a poslušnost. Ostatní se ponechávalo podle statutů, které Petr Fulbarius schválil, uznal a nechal zlistinět.⁹⁸

Král Václav IV. potvrdil v listopadu roku 1400 Janovi, proboštovi ve Staré Boleslavi a svému sekretáři, zápis, kterým pronajal Janovi mladšímu Litoměřickému tvrz Poděhusy.⁹⁹

Král Václav IV. v lednu 1405 potvrdil staroboleslavskému proboštu a svému sekretáři Františkovi vlastnictví tvrže Litovice u Hostivic, kterou odkoupil od Zachaře ze Svinař. Rovněž král prelátovi daroval svá sem příslušející odúmrtí práva. K tvrzi náleželo příslušenství, jenž čítalo dvůr, vinici, mlýn a několik sedláků.¹⁰⁰

V roce 1381 dal kapitulní děkan Jakeš ves Vrátkov do dědičného nájmu Petrovi z Vrátkova.¹⁰¹ Kolem tohoto pronájmu se rozhořel spor. V roce 1405 došlo k dohodě mezi kapitulním děkanem a Petrem z Vrátkova o užívání statku Vrátkov. Před arcibiskupa jako smírčího soudce předstoupili kapitulní děkan Jan a kanovníci Jan Eliášův a Petr z Horšovského Týna na straně jedné a Petr z Vrátkova na straně druhé. Po popisu minulosti sporu, který se patrně táhl dlouho, obě strany daly plnou moc arcibiskupovi, aby je ve při narovnal. Pokud by jedna ze stran uvedla něco nepravdivého, musela uhradit pokutu, z níž by polovina připadla na stavbu pražského kostela a druhá polovina pokuty protistraně. Arcibiskup rozhodl tak, že zadržený Petrův dluh měl být narovnán 4 kopami grošů

97 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly inv. č. 440, karton 70, Výpis z desek zemských (1391).

98 Výpis z ereckních knih (1398); Antonín PODLAHA (ed.), *Libri erectionum Archidioecesis Pragensis saeculo, XIV. et XV., Liber VI., (1397–1405)*, Praha 1927, pořadové číslo 9, s. 22–25.

99 August SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914, s. 57 – není jasné, jestli se jednalo o tvrz kapitulní nebo tvrz v soukromém vlastnictví.

100 Tamtéž, s. 84 – v tomto případě není úplně jasné, o co se přesně jednalo, jestli o proboštův soukromý majetek, který prelát získal za své služby, nebo o majetek příslušející k proboštsví. Z trhu tvrže proboštovi však nakonec sešlo. – August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VIII*, Praha 1996, s. 280.

101 J. V. PRÁŠEK, *Okres Brandejsský nad Labem*, s. 75.

jednorázově. Za druhé měl Petr děkanovi a kapitule platit ročně 100 strychů obilí na svátek svatého Martina; platba měla klesat každoročně o 10 strychů, až do doby, než by se anulovala. Za třetí stanovil, že Petr měl odvádět každý rok kapitule, kromě výše uvedeného poplatku, ještě dávku ze vsi, a to 90 strychů pšenice. Za čtvrté povinně platili ještě 100 strychů obilí ročně obyvatelé Vrátkova, tak jak to bylo dříve zvykem. Dvůr ve Vrátkově získal Petr pouze nadosmrti, po jeho úmrtí a smrti jeho otce se měl vrátit děkanovi a kapitule. V ujednání je uvedeno, že polovinu nákladů z Českého Brodu má zaplatit Petr z Vrátkova a druhou polovinu staroboleslavská kapitula. Petr mohl obyvatele Vrátkova trestat a vybírat od nich pokuty, ale jen s vědomím kapituly. Nicméně pokud by je chtěl příliš zatěžovat, kolegiáta by ze své pravomoci proti němu mohla zasáhnout. Zástavní listina na dvůr ve Vrátkově, tak jak ji kapitula postoupila Petrovi, byla poněkud nejasná, proto byla nově formulována, ale veškeré platy v ní uvedené měly i nadále platit.¹⁰² Narovnání se odehrálo v Praze v arcibiskupském domě na Malé Straně dne 28. října 1405.¹⁰³

Před proboštem a děkanem staroboleslavské kapituly v roce 1406 zazněla dobrovolná výpověď o prodeji věčného platu z domu ve Staré Boleslavi ve výši 30 grošů pražských ročně. Blažko ze Staré Boleslavi prodal kapitulnímu vikáři Johanovi za šest kop grošů věčný plat z domu (krčmy), který se nacházel u hradeb z vnější strany na předměstí. Jeho součástí byl lán polí, louka, velká chmelnice a příslušenství. Pokud by se Blažko nebo jeho dědicové do roka do vzdálenosti 2–3 mil od Staré Boleslavi v určitých statcích vykoupili, výše jmenované statky měly být od řečeného poplatku osvobozeny. Blažkovi zůstala povinnost odvádět roční plat ve výši 30 grošů, a to polovinu na svatého Jiří a polovinu na svatého Havla pod trestem exkomunikace.¹⁰⁴

V Praze 5. října 1410 smíří soudce Jan ze Kbel, arcibiskup Zbyněk Zajíc z Hazmburka,¹⁰⁵ Martin kanovník kostela Kosmy a Damiana, František řečený Frater, oltářník oltáře Všech svatých, Václav řečený Bumiš a vikář kostela ve Staré Boleslavi řešili převedení příjmu 4 kop grošů. Před Jana a Zbyňka předstoupili Martin, František a Václav ohledně platu vážícího se na dvůr v Zásmukách, který staroboleslavská kapitula nedostávala. Šlo o plat pro oltářníka Františka ve výši 3 kop grošů a půl kopy grošů pro Václava Bumiše ročně. Dvůr v Zásmukách držel rytíř Jindřich. Dohodou došlo k narovnání a preláti získali jako náhradu jednorázově 35 kop grošů hotově 5 kop grošů ročně z peněz boleslavského kostela a plat čtyř

¹⁰² Ty nejsou známy.

¹⁰³ Výpis z erekcčních knih (1405); Josef PELIKÁN – Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Librorum erectionum Archidioecesis Pragensis, vol. VII., Erekcční knihy pražské arcidiecéze, kniha VII.*, Praha 2002, pořadové číslo 32, s. 93–96.

¹⁰⁴ Výpis z erekcčních knih (1406); Clemens Borový (ed.), *Libri erectionum Archidioecesis Pragensis saeculo, XIV. et XV., Liber V., (1398–1407)*, Praha 1889, pořadové číslo 983, s. 720.

¹⁰⁵ Arcibiskupem 1402 až 1411.

kop grošů ročního věčného příjmu rytíře Václava z Toušeně. Plat 74 grošů měl rytíř Václav na majetcích Beneše z Chytrona(?) ve vsi Čechelice; 30 grošů ve vsi Byšice na poplatném dvoře, který držel rytíř Václav; zbytek platu ze čtyř kop grošů, byl ze dvou luk, první se nacházela v Byšicích naproti Veselého mlýnu a druhá v Čechelicích Na Zákutný.¹⁰⁶ Tento zbytek příjmu kanovníci koupili a dali zapsat rytířem Václavem, jak Václav potvrdil, do desek zemských. Rytíř Václav měl příjem 4 kop grošů ročně nosit do Boleslavi, a to polovinu na svatého Jiří a polovinu na svatého Havla. Plat byl rozdělen na 3 kopy pro oltárníka Františka a na jednu kopu pro vikáře Václava Bumiše, což platilo i pro jejich případné nástupce. Jan se Zbyňkem toto odsouhlasili, potvrdili a Jindřichovy statky v Zásmukách osvobodili od poplatku.¹⁰⁷

Dne 22. května 1419 postoupila na základě emfiteutického práva staroboleslavská kapitula poplužní dvůr ve vsi Košátky poblíž Krp panu Maršovi z Nové Vsi, jinak z Košátek, a jeho dědicům a nástupcům, za 5 těžkých hřiven pražských grošů.¹⁰⁸ Marš měl odvádět věčný plat splatný na svatého Havla nebo maximálně 14 dní po tomto svátku v hodnotě jedné třetiny hřivny pražských grošů. Dále od něj získala ještě kapitula na svátek narození Krista (na Vánoce) dva tlusté kapouny, jednoho pěkného zajíce a na Velikonoce jednoho beránka a dvě kopy vajec. Na svatého Jiří měl Marš odevzdávat půl hřivny pražských grošů. Donést je musel za každé situace a na vlastní náklady. Tyto platy náležely kapitulnímu kustodovi Prokopovi. Pokud by Marš nezaplatil stanovené finanční částky do čtrnácti dnů, tak kapitule náležela pokuta 6 grošů pražských z každé hřivny za každých sedm dní. Kustod mohl zastavit či si vzít majetek v hodnotě dlužné částky. Pokud by na tomto dvoře nenašel žádný dobytek, po uplynutí čtyř měsíců měl být dvůr vrácen kustodovi Prokopovi i se všemi věcmi movitými i nemovitými. Pokud by statek Marš nebo jeho potomci chtěli prodat, musel se nejdříve zeptat Prokopa nebo jeho nástupce, jestli jej nechce koupit. Nesměl ale nic prodávat (ani část, ani celek) bez souhlasu kustodova. Dále neměl škodit církevním lidem a nesměl od nich vybírat nové poplatky ani roboty, ale pouze ty v minulosti obvyklé. Pokud by Marš nebo jeho nástupci zemřeli bez potomků, přešel by dvůr zpět na kustoda (pokud by po něm zůstala vdova, mohla tam do konce života působit za nezměněných podmínek, její potomci však tam pak měli nastoupit pouze se zvláštním kustodovým souhlasem; pokud by se rozhodla tam nezůstat, ponechala by si třetinu movitých věcí ze dvora). Kolegiáta si nad poddaným lidem vyhradila hrdelní právo.¹⁰⁹

Janda z Tuřic, jeho syn Pešek a dva další nezletilí synové, kteří odkoupili od Markvarta z Krnovic a jeho manželky příjmy na poplatných lidech ze vsi Vestec, vypovídali v

¹⁰⁶ Šlo asi o místní název.

¹⁰⁷ Výpis z erekcčních knih (1410).

¹⁰⁸ V textu výpisu je uvedeno, že jedna těžká hřivna = 64 grošů.

¹⁰⁹ Výpis z erekcčních knih (1419).

blíže neurčené době před vikářem Václavem Kureinem. Za užívání příjmů měl Janda platit staroboleslavskému kanovníkovi Mistru Matyášovi Pasiovi, případně jeho nástupci, nebo tomu, koho on určil. Plat byl ve výši 3 kop a 41 grošů, Janda odváděl polovinu na svátek svatého Havla a polovinu na svatého Jiří. Splatnost platu byla 14 dní po svátku. Pokud by nezaplatil, následovala by exkomunikace z církve a jiné církevní tresty. Jakákoliv změna musela být zanesena do desek zemských. Se souhlasem kanovníka Matyáše, mohl Janda věčné platy prodat, případně je převést na jiný majetek. Pokud by došlo k prodeji, musela být transakce zanesena opět do desek zemských. Dále Václav Kurein, vikář in spiritualibus, zaznamenával, že Jan z Vrábí, syn Alšův, jménem svým a svých bratrů Teodora a Václava, prohlásil, jak se souhlasem Petra z Březnice, klienta svého, a svých bratrů, jeho poručníků, ustanovených od jeho otce, prodal touto listinou čistý, trvalý a jakýchkoliv dávek prostý plat 4 kop grošů pražských (ročně), ze statků Ramše ze Všetar a na Vrábí, kanovníkovi Mistru Matyášovi z Mladé Boleslavi a jeho nástupcům, a to za 40 kop grošů pražských, přijatých v hotovosti. Kanovník Matyáš byl poloobročník v boleslavském kostele (měl tedy jen polovinu práv a polovinu povinností). Jan se zavázal platit Matyášovi a jeho nástupcům každoročně z uvedených statků výnos 4 kop grošů, a to ve dvou splátkách, na svátek svatého Havla a svatého Jiří. Tak se mělo dít pod trestem církevní exkomunikace, avšak pouze do té doby, dokud Jan sám, nebo jeho nástupci zmíněný výnos čtyř kop grošů znovu nevykoupí jiným obdobným majetkem, a listinně nepotvrdí, že připojené výnosy jsou volné a osvobozené od poplatků.¹¹⁰

3.3 Stav majetku od husitských válek do roku 1526

Během husitské revoluce Zikmund Lucemburský zastavil velké množství pozemkového majetku, mnohdy i násilně, a tím došlo k poměrně velkým změnám v držbě statků. V době předhusitské zhruba třetinu veškeré půdy vlastnila církev. Tento majetek postupně přešel na vyšší a nižší šlechtu, jeho poměrnou část také získaly města. Pro katolický klérus to znamenalo ztrátu vedoucí pozice ve společnosti, kterou získali páni, rytíři a měšťané.¹¹¹

Když už bylo Zikmundu Lucemburskému jasné, že husitské hnutí není možné zvládnout vlastními silami, přešel v roce 1419 ke své zástavní politice v českých zemích. Za majetkové zajištění získal na svou stranu část panstva a pro boj nižší šlechtice. Proti Zikmundovi stálo velké množství nepřátel (měl je v říši a také v Uhrách, kde si rovněž musel

¹¹⁰ Výpis z erekcčních knih (nedatovaný). To se stalo 27. dubna roku výše uvedeného, za přítomnosti Václava, notáře Ondřeje Pavla a mnoha dalších. Datace byla jistě uvedena u předešlého zápisu.

¹¹¹ Milan MORAVEC, *Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420–1437*, FHB 9, 1985, s. 89–90.

vydržovat četné spojence). Jeho politika stála velké množství finančních prostředků, kterou v podstatě řešil zástavami statků. Celkem vydal 593 zástavních listin, z tohoto počtu jich bylo 156 určeno na žold, ostatní vesměs za diplomatické služby či peněžní půjčky.¹¹²

Tabulka 10 – Kapitulní vsi (případně části vsí) zastavené Zikmundem Lucemburským¹¹³

Jméno vsi	Kdy k zástavě došlo	Komu byla ves zastavena
Vlkčíněves (Vliněves?) ¹¹⁴	30.12.1435	Janovi písaři v Žatci
Krpy, Střížovice ¹¹⁵	21.9.1436	Janovi Černínovi z Černína
Malý Velenec ¹¹⁶	1436 ve středu před svatým Václavem ¹¹⁷	Ježkovi z Roztok
Klčín ¹¹⁸	5.1.1437	Janovi písaři v Žatci
Vrátkov ¹¹⁹	10.1.1437	Janovi (Umrleému) Chřenickému z Suché

V závěti Jana ze Smiřic z 6. září 1453 jsou uvedeny dvě kapitulní vsi Dřísy a Hlavno. Pravděpodobně je získal nebo zabral. Z textu vyplývá, že Staroboleslavská kapitula v této době fungovala a po jeho smrti jí měl být výnos z těchto vsí částečně navrácen.¹²⁰

Registra zápisů z roku 1454 číslo 494 uvádějí, že Vaněk od Zachaříka ukázal list probošta kostela ve Staré Boleslavi, který dosvědčoval prodání tvrze v „Zepoziech” se dvorem poplužním za 160 kop grošů Václavovi z Horek, jeho manželce Barboře a jejich budoucím dědicům k výplatě.¹²¹

Podle diplomataře pana Viléma z Pernštejna dne 20. listopadu 1463 v Praze král Jiří z Kunštátu a Poděbrad povolil svému rádcí Samuelovi z Hrádku stavbu rybníka na pozemcích, které příslušely ke vsi Přibýšovu. Jejich vlastníkem byla staroboleslavská kapitula a královský hrad Chlumec. Zda podle práva měl však to, co zatopí, lidem zase nahradit.¹²² Později ve čtvrtek 24. května 1464 zapsal král Jiří 300 kop (zástavním právem) Samuelovi z

112 M. MORAVEC, *Zástavy Zikmunda Lucemburského*, s. 92–94. Staroboleslavská kapitula byla postižena Zikmundovými zástavami do výše 3 970 kop grošů.

113 Tamtéž, s. 155 – uvádí seznam listin.

114 A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 182 – A. Sedláček uvádí Vliněves v závorce a s otazníkem; Wilhelm ALTMANN, *Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437) II. Band.*, Innsbruck 1897–1900, s. 361 – zde je uveden rok 1436; František PALACKÝ, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, I*, Praha 1840, s. 540.

115 A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 185.

116 F. PALACKÝ, *Archiv český, II*, s. 179 – Šlo o ves, kterou měla staroboleslavská kapitula společnou s kanovníky z Pražského hradu.

117 Josef EMLER, *Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české*, Praha 1876, s. 18 – 26. 9. 1436.

118 A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 197.

119 A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 197; F. PALACKÝ, *Archiv český, I*, s. 517 – zde je uveden rok 1436, dále je uvedeno, že se všemi lidmi, úroky a poplatky; W. ALTMANN, *Regesta imperii XI/2*, s. 362.

120 Josef KALOUSEK, *Archiv český, XXVI*, Praha 1897, s. 203–204; stejného názoru je i Justin Václav PRÁŠEK, *Brandýs nad Labem, Město, panství i okres III*, Brandýs nad Labem 2007², s. 427.

121 František PALACKÝ, *Archiv český, II*, Praha 1842, s. 446 – U textu edice uvedena poznámka: zmatečný list, tak sám praví; u jména vsi je uvedeno (sic).

122 František PALACKÝ, *Archiv český, VI*, Praha 1872, s. 504; Josef Kalousek uvádí v poznámce, že ves Přibýšov u Žiželic se nyní jmenuje také Přivýšov i Převýšov – Josef KALOUSEK, *Archiv český, XVI*, Praha 1897, s. 150.

Hrádku na vsi Příbýšov s příslušenstvím, patřící staroboleslavské kapitule. Lid neměl Samuel obtěžovat.¹²³

Jiří z Poděbrad dne 30. července 1469 nechal připsat Janovi ze Záp 100 kop grošů na zápisném dvoře Zepce. Původně patřil dvůr Zepce staroboleslavské kapitule, král ho zastavil Maršovi z Lazec v hodnotě 200 kop grošů. Tento zápis koupil od něj Jan ze Záp. Za věrné služby mu král připsal na dvůr dalších 100 kop grošů. To znamenalo, že pokud by od něj nebo od jeho dědiců chtěl král či jeho nástupci dvůr zpět, náležela Janovi ze Záp částka 300 kop grošů. Původně však od Staroboleslavské kapituly získala zápis Anna z Vyhnatic, avšak král Jiří ze své moci toto odvolal a dvůr zabavil.¹²⁴ Král Vladislav II. Jagellonský dne 26. května 1474 Janovi ze Záp a jeho synům (Zdislavovi a Hankovi) k zápisu na dvůr Zepce připsal za služby 250 zlatých uherských. Celkově zástavní právo činilo 300 kop grošů českých a 250 zlatých uherských.¹²⁵ Dne 8. března 1509 Jan ze Záp z této částky odkázal pro případ smrti své manželce Kateřině z Vyklek na dvoře v Zepcích 300 kop grošů českých.¹²⁶

Nálezy komorního soudu o sporu mezi staroboleslavským proboštem a Jírou od Černé Růže ze dne 2. října 1476 připomínají spor o ves Veltrusy. Po výslechu obou stran bylo rozhodnuto, aby Jíra držel a požíval to, co drží ve svém zápisu od kláštera v Doksanech. Dále šest lidí, kteří byli příslušní zvonictvím k proboštví ve Staré Boleslavi, mělo při proboštví zůstat a z práva činit to, co činit mají (čili plnit si své povinnosti).¹²⁷

Spor mezi staroboleslavskou kapitulou a proboštem na jedné a Janem Kořečkem s bratrem na straně druhé je zaznamenali 16. ledna 1486. Probošt bratry vinil z toho, že mu neodevzdávali plat ze vsi Ohaře, který kapitule podle smlouvy spravedlivě náležel. Ve smlouvě potvrzené od pražského arcibiskupa Jana z Jenštejna, kterou Korečkové předložili, byl plat ve výši 16 kop 12 grošů českých. Korečkové argumentovali tím, že mají ještě smlouvu jinou, ale tu neukázali. Tak král a královští radové nechali v platnosti původní smlouvu.¹²⁸

Ze zápisu z desek zemských z roku 1498 vyplývá, že kolegiáta měla platy ze vsí „Poděvús”, Drahobudic, Nepoměřic, Větších a Menších Bečvár a Sobučic.¹²⁹

Spor mezi staroboleslavským proboštem Viktorinem a Mandalenou ze Strašnic byl řešen pondělí 13. listopadu 1508. Předmětem sporu bylo 10 kop grošů českých, které měl

123 František PALACKÝ, *Archiv český*, VI, Praha 1872, s. 505; J. KALOUSEK, *Archiv český*, XVI, s. 159; A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 262.

124 Josef KALOUSEK, *Archiv český*, IX, Praha 1889, s. 329–330; A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 275.

125 J. KALOUSEK, *Archiv český*, IX, s. 338–339; A. SEDLÁČEK, *Zbytky register*, s. 292.

126 Josef KALOUSEK, *Archiv český*, XI, Praha 1892, s. 406–407.

127 František PALACKÝ, *Archiv český*, IV, Praha 1846, s. 310–311.

128 Josef KALOUSEK, *Archiv český*, VIII, Praha 1888, s. 429 – text je trochu zmatečný, nicméně plat, který Korečkové mají odevzdávat kapitule, je jasný.

129 Josef EMLER, *Pozůstatky desek zemských království českého r. 1541 pohořelých*, II, Praha 1872, s. 505.

slíbit Mandelin zemřelý manžel Prokop z Habřiny na opravu kostela ve Staré Boleslavi. Nejvyšší hofmistr Království českého s pány, vladyky a rádci vyslechl obě strany. Mandalena se hájila tím, že o ničem neví. Vzhledem k tomu, že její manžel slíbil vše ústně a dobrovolně, čásku vydat nemusela.¹³⁰

Dne 28. září 1510 na Pražském hradě král Vladislav II. Jagellonský dal Janovi ze Šelenberka a na Kosti patronátní právo nad kapitulním kostelem svatého Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi.¹³¹

V roce 1514 staroboleslavská kapitula prodala měšťanu Janu Smolovi zahradu na předměstí v Mladé Boleslavi za věčný plat 6 pražských grošů bílých.¹³²

130 Josef KALOUSEK, *Archiv český, XIII*, Praha 1894, s. 159.

131 František BENEŠ – Karel BERÁNEK, *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, I, Svazek 3/1*, Praha 1980, s. 1292.

132 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem III*, s. 429.

4. Staroboleslavská kapitula v předbělohorském období 1526–1620

4.1 Nástin situace a některých událostí v Čechách 1526–1620 s dopadem na staroboleslavskou kapitulu

V roce 1526 zvolili čeští stavové v nepřítomnosti za českého krále manžela Anny Jagellonské Ferdinanda Habsburského. Důvodem k volbě byl z velké části i fakt, že střední Evropu ohrožovali Turci. Čeští stavové přihlédlí při této volbě nepochybně i k mocenské a ekonomické základně Ferdinandova bratra, španělského a římského krále Karla V. Ferdinand také souhlasil se všemi inauguračními požadavky české reprezentace včetně dodržování basilejských kompaktát. Obyvatelstvo českých zemí vyznávalo v té době z větší části nekatolická náboženství a situace nevypadala, že by mohlo dojít k opětovné rekatolizaci. Sliby stavům však Ferdinand nehodlal dodržet, spíše se snažil jejich moc co nejvíce oslabit ve svůj prospěch.¹³³

Stavovské opozici tento stav nevyhovoval, a proto došlo ke střetu s panovníkem v letech 1546–1547. Ferdinand I. jakožto bratr římskoněmeckého císaře Karla V. chtěl svému sourozenci pomoci v boji proti šmalkaldskému spolku, a aniž by se dohodl s českými stavy, dal svolat v září 1546 zemskou hotovost. Tyto branné síly pak byly použity proti své vůli k bojům za hranicemi země. Při druhém Ferdinandovu pokusu o sestavení vojska v lednu 1547 čeští stavové odepřeli poslušnost s tím, že panovník porušil jejich práva a svobody. Povstalci začali v březnu 1547 shromažďovat vojsko proti svému králi. Vedlejší země koruny české, tj. Morava, Slezsko, Horní a Dolní Lužice, se k nim však nepřipojily. Když jejich jediný spojenec, saský kurfiřt Jan Fridrich I., podlehl katolickým vojskům v říši 24. dubna 1547 v bitvě u Mühlberku, stavové si uvědomili, že se situace nevyvinula podle jejich představ. Jejich zástupci proto v červnu přijeli do Litoměřic ujistit panovníka o své loajálnosti. Ferdinand se nakonec rozhodl jen pro exemplární potrestání. Největší tíha trestu dopadla na královská města, popraveni byli jen čtyři vzbouřenci a šlechtickým příslušníkům Jednoty bratrské panovník zabavil majetkové statky.¹³⁴

Jedním z hlavních spiklenců a vůdců stavovského povstání byl i Arnošt Krajíř z Krajku. Jako trest mu královský tribunál uložil strávit zbytek života na hradě v Mladé Boleslavi. Tu neměl plně zkonfiskovanou, držel ji nadále na základě manství. Mimo jiných statků ale přišel o Starou Boleslav. Milost mu byla udělena až po přímlově v roce 1551.¹³⁵

¹³³ Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547 I/1*, Praha 1971; Petr ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, Praha–Litomyšl 1997, s. 215–216; Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, Praha 2005, s. 7–42.

¹³⁴ Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547 I/2*, Praha 1984; P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 217–220; P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 168–194.

¹³⁵ Stanislava NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajku, Z Korutan do zemí České koruny*, České Budějovice 2010, s.

Ještě za Ferdinandovy vlády došlo na začátku roku 1556 k uvedení Tovaryšstva Ježíšova z Říma do Čech. Dvanáct jezuitů se usídlilo v Praze na místě dnešního Klementina a v červnu začali v latinském jazyce vyučovat.¹³⁶ Roku 1561 došlo také k obnovení pražského arcibiskupství, jako arcibiskup byl jmenován Antonín Brus z Mohelnice.¹³⁷

Po Ferdinandově smrti v roce 1564 na trůn usedl jeho syn Maxmilián II. Povahově šlo o tolerantního člověka, který – ač byl katolík – byl vstřícný k luteránství. V Čechách nebyl v době své vlády moc častým hostem.¹³⁸ Na návrh zemského sněmu král zrušil začátkem března 1567 v Čechách a na Moravě basilejská kompaktáta. Tím dříve zakazované luteránství rázem pozbylo nezákonnosti.¹³⁹ Maxmilián roku 1575 pouze ústně schválil takzvanou Českou konfesi, což byla dohoda nekatolíků (luteránů, novoutrakvistů a českých bratří). V souladu s ní měla utrakvistickou církev měla spravovat speciální konzistoř, kterou kontrolovali stavovští defenzori. Souhlas s konfesí císař vyměnil za loajálnost ze strany stavů vůči svému nejstaršímu synovi Rudolfovi.¹⁴⁰

Rudolf II. (vládl v letech 1576–1611) měl vcelku mírnou povahu až melancholickou povahu a vyznačoval se velkou inteligencí. V pozdním věku posílily jeho sklony k astrologii a magii.¹⁴¹ Od roku 1583 přesunul svůj kompletní dvůr do Prahy i včetně říšské kanceláře a všech institucí. Pochopitelně to mělo velký dopad na hlavní město a jeho nejbližší okolí, ať už jde o kulturní stránku nebo politickou, nemluvě o ekonomické. V blízkosti císařského dvora se nacházeli slavní umělci, mocní politikové a věhlasní vědci. Tato směsice lidí byla různorodá i nábožensky.¹⁴²

Ke sklonku Rudolfovy vlády se jeho bratr Matyáš prostřednictvím rakouských a uherských stavů snažil přimět císaře k odstoupení, a když se v roce 1608 přidala na jeho stranu i Morava, dostal se Rudolf do tísnivé situace. Za slib splnění požadavků mu však čeští předáci zachovali věrnost a na stranu stavovského odboje se nepřidali. Na základě libeňského míru v roce 1608 císař ztratil vládu nad Moravou, Rakouskem a Uhrami. Rudolf, ač katolík, musel přistoupit na požadavky českých stavů, proto dne 9. července 1609 vydal majestát,

95–96.

136 Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995; P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 266.

137 Anna SKÝBOVÁ, Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský, in: Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jaroslav POLC (vyd.), *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994, s. 114–128; P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 260.

138 P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 222.

139 P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 287–288.

140 Jaroslav PÁNEK, *Zápas o českou konfesi*, Praha 1991; P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 224.

141 Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1526–1583, První Habsburkové na českém trůně I*, Praha 2008, s. 64; Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 2013.

142 P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 345.

kterým byla dána náboženská svoboda všem nekatolíkům.¹⁴³

Konec vlády Rudolfa II. je spojen s neblaze proslulým vpádem pasovských do Prahy. Císař se pokusil zvrátit nepříznivou situaci a s jeho souhlasem bylo v průběhu roku 1610 najímáno vojsko Leopoldem Pasovským. To na začátku roku 1611 proniklo do Čech a krátce na to v únoru do Prahy, kde začalo drancovat Malou Stranu.¹⁴⁴ Pro velký odpor veškerého obyvatelstva musel Rudolf abdikovat ve prospěch svého bratra a Matyáš se ujal vlády.¹⁴⁵ Po nástupu na trůn se Matyáš nenacházel v nejlepší pozici, ale postupně situaci zvládal zejména tím, že stavěl na rozhádanosti stavů a brilantně ovládal politiku kompromisu.¹⁴⁶ Zásluhou katolické strany došlo ještě za života císaře Matyáše k řešení nástupnictví na trůn. Roku 1617 ohlásil kandidaturu Ferdinanda Štýrského a ten byl sněmem pouze přijat za českého krále, nedošlo k volbě.¹⁴⁷

Záminkou k českému stavovskému povstání se stalo roku 1617 zbourání luteránského kostela v Hrobech a zapečetění protestantského rozestavěného kostelíka v Broumově.¹⁴⁸ Po bouřlivých událostech ve spojitosti s rozchodem s Habsburky a převzetím vlády třiceti direktory, došlo 23. května 1618 také k vykázání jezuitů z českých zemí.¹⁴⁹ Téhož dne došlo rovněž k pražské defenestraci, která bývá považována za začátek třicetileté války. Po smrti císaře Matyáše v roce 1619 došlo k sesazení Ferdinanda z trůnu a k volbě zetě anglického krále Fridricha Falckého.¹⁵⁰

Dne 8. listopadu 1620 proběhla bitva na Bílé hoře, ve které došlo k porážce stavovské armády. Zimní král, jak se přezdívalo Fridrichu Falckému, poté uprchl z Pražského hradu i s celým svým dvorem.¹⁵¹

Co se týká hospodářské problematiky v první polovině 16. století, tak hrála hlavní roli středověká tradice založená na extenzivní výrobě. Sice postupně narůstal objem obdělávané půdy, ale neprojevovala se snaha získat z ní maximum. Roli hrála hlavně finanční situace, kdy majitel statku zpravidla neměl dostatečné prostředky na větší investování.¹⁵² Například ve vysokých pecích se začalo tavit železo až ke konci 16. věku, což souviselo nepochybně s tím, že k této nové technologii bylo potřeba nemalých peněžních prostředků.¹⁵³

143 P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 226–227; Jiří JUST, 9. 7. 1609. *Rudolfův majestát. Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009.

144 P. VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, s. 446–449.

145 P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 227.

146 Tamtéž, s. 229.

147 Tamtéž, s. 229–230.

148 Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1584–1620*, Praha 2009, s. 121.

149 Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo, Jezuité v Čechách*, Praha 2002, s. 90.

150 P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 231–232.

151 Tamtéž, s. 233–234.

152 J. ČECHURA, *České země v letech 1526–1583*, s. 162.

153 Eduard MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, Praha 1983, s. 9.

Jak dokládá tento příklad, tak se situace ve druhé polovině století změnila.

Po demografické stránce bylo 16. století velmi příznivé. Sice tehdy docházelo k permanentnímu zdražování a poměrně častým jevem se stávala rovněž neúroda, ale chybí zprávy o hromadných úmrtích v důsledku nedostatku stravy. Začátkem 70. let sice k problémům s distribucí potravin docházelo, což bylo způsobeno několika neúrodnými lety, nicméně se to obešlo bez velkých obětí. Krize se začala projevovat až v 90. letech po neúrodě, kterou mělo na svědomí velké sucho. Příznivá situace v tomto století byla důsledkem klidového stavu zbraní, asi i zdokonalením v oblasti zemědělství, zásobování rovněž fungovalo uspokojivě. Oproti středověkému období došlo v 16. století ke snížení případů celostátních morových nákaz, ve větším množství se spíše jednalo o epidemie místního charakteru.¹⁵⁴ Zato byla poměrně velká úmrtnost dětí v kojeneckém věku, dospělých následkem úrazů, nemocí nebo při porodech.¹⁵⁵ Kronikáři v tomto ohledu měli vždy tendence přehánět počty zemřelých. Například v Praze roku 1554 podle nich zemřelo na mor 12 tisíc nakažených. Tento údaj nemůžeme brát na lehkou váhu, ale zároveň bychom k tak vysokým číslům měli přihlížet s určitou rezervou.¹⁵⁶

Úměrně růstu obyvatelstva přibýlo i sňatků a rodilo se více dětí. To bylo dáno větší měrou ekonomickou situací. Majoritní podíl zaujímal potomci narození v manželství, ti také umírali méně než sirotci. Vlivem nových možností obživy v nezemědělském sektoru a kolonizační činností začalo přibývat obyvatelstva v horských a podhorských oblastech. Probíhalo i zalidňování oblastí do té doby úplně pustých, hlavně v období po roce 1550, a to v důsledku přílivu osob z cizích zemí, hlavně Němců a částečně Italů.¹⁵⁷

Po ekonomické stránce do poloviny 16. století bylo pro města hlavním zdrojem financí pivovarnictví, to se mění od druhé poloviny 16. věku, kdy začíná dominovat v tomto ohledu soukenictví a plátenictví.¹⁵⁸ Díky řemeslné výrobě zažila dynamický rozvoj i ostatní města českých zemí. U těch se soukenickou výrobou měl vzestup jen dočasný charakter, naopak ty, které se zaměřily na plátno, měly konjunkturu zajištěnou po další období.¹⁵⁹

Kolem roku 1550 se přímo v Čechách nacházelo zhruba 35 královských a věnných měst (včetně horních) a 6 jich měla Morava. K tomuto počtu se řadilo sedm stovek měst a městysů poddanských (vrchnostenských) i horních. Celkově mezi nimi dominovala Praha

154 Eduard MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku třicetiletá válka*, in: Ludmila Fialová – Pavla Horská – Milan Kučera – Eduard Maur – Jiří Musil – Milan Stloukal, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998, s. 80–88.

155 Tamtéž, s. 91.

156 J. ČECHURA, *České země v letech 1584–1620*, s. 233.

157 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 92–94.

158 J. ČECHURA, *České země v letech 1584–1620*, s. 315.

159 Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*, Praha 1961; E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 98.

(respektive pražské souměstí), v níž za Rudolfa II. žilo šedesát tisíc, v roce 1618 čtyřicet pět až padesát tisíc lidí. Tím se řadila mezi města s nejpočetnějším obyvatelstvem ve střední Evropě, ale na velkoměsta jako Londýn či Paříž svými počty neměla. Po ní u nás největší města měla do osmi tisíc obyvatel, střední pak většinou nad 1200. Největší množství populace žilo ovšem na venkově.¹⁶⁰ Z hlediska počtu to bylo zhruba v předbělohorském období až 90%.¹⁶¹

Tito venkovští obyvatelé byli v době před modernizačním procesem podstatně mobilnější, než se dříve předpokládalo. Představu upoutání umocňoval fakt celkové vázanosti poddaných k půdě. Migrace venkovského obyvatelstva se dají rozdělit do několika skupin. První souvisí s provozováním povolání, kdy lidé příležitostně či každodenně opouští místo trvalého pobytu. Mimo to do tohoto oddílu patří i návštěva poutí nebo osobní cesty. Do druhé spadají pohyby obyvatelstva v důsledku sezónních prací, a to ve větší míře v rostlinné výrobě. Jiným typem je zase dlouholetý odchod od své vrchnosti z důvodů pracovních, ať už šlo přímo o výkon nějaké činnosti nebo přípravu na budoucí profesi. Do poslední skupiny patří odchod poddaných na trvalo v důsledku sňatku, armádní služby, do města i vsí k jiné vrchnosti.¹⁶²

Ve druhé polovině 16. věku došlo ke snížení počtu nejlépe situovaných aristokratů v českých zemích, jejich počet poklesl na 16 z původních 22.¹⁶³ Nedostatek peněžních prostředků trápil jak nižší šlechtice, tak vyšší. Se značnými dluhy se potýkali i ekonomicky činní příslušníci šlechtického stavu. Důvodem bylo to, že výdaje převyšovaly do značné míry příjmy. Hodně finančních prostředků aristokrat utratil za reprezentaci své osoby.¹⁶⁴

V době před třicetiletou válkou byly v českých zemích tendence k zavedení větší míry robotní práce na velkostatku, ale k tomu nedošlo zejména z důvodu malé efektivity. Nadále docházelo ve větší míře k využívání námezdní práce.¹⁶⁵ K roku 1615 hospodařilo 197 osob z panského stavu na velkostatku v Čechách.¹⁶⁶

Za Ferdinanda I. došlo také ve čtyřicátých letech k několika vypovězením židů ze země. Židovská komunita žila volnějším způsobem až během vlády Rudolfa II., to proběhl její velký rozkvět hlavně v Praze. Po roce 1547 zesílilo pronásledování Jednoty Bratrské, mnoho jejích příslušníků nuceně emigrovalo hlavně na Moravu a do Polska.¹⁶⁷

160 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 99.

161 J. ČECHURA, *České země v letech 1584–1620*, s. 243.

162 Eduard MAUR, *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*, in: Eduard Maur – Josef Grulich (ed.), *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*, Praha 2006, s. 9–12.

163 J. ČECHURA, *České země v letech 1584–1620*, s. 265.

164 Tamtéž, s. 281.

165 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 8.

166 Tamtéž, s. 57.

167 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 93.

V této době se také začal měnit charakter krajiny. Lidé se ve velké míře pouštěli do úprav venkovního prostoru a velký boom zažilo rovněž stavebnictví. K tomu byli potřeba nejrůznější odborníci. Do českých zemí se k tomuto účelu ve velkém sjížděli hlavně specialisté z Itálie.¹⁶⁸

Počet obyvatel se k roku 1610 odhaduje na 1 600 000 pro Čechy a 700 000 pro Moravu. Celkový počet i se Slezskem a Horní a Dolní Lužicí pak přibližně ke čtyřem milionům obyvatel.¹⁶⁹

Po stránce duchovní až na výjimky zažíval katolický klérus hluboký regres a to v několika ohledech, upadal jakožto pozemková vrchnost i institucionálně.¹⁷⁰

4.2 Staroboleslavská kapitula v předbělohorském období

Jediný, kdo po roce 1544 z kapitulních představitelů trvale sídlil ve Staré Boleslavi, byl děkan, všichni kanovníci byli od té doby už jen nesídelní. Její hlavní představitel, probošt, tam nepobýval od 14. století.¹⁷¹ Z toho důvodu došlo k rozdělení platů na část pro děkanství, ze které fungovala celá kapitula, a na část proboštskou. Tento poměrně menší finanční obnos měl probošt k dispozici jakožto reprezentant kapituly.¹⁷²

Za proboštování Václava Hájka z Libočan¹⁷³ ve staroboleslavské kapitule, se pochopitelně arcibiskupští administrátoři snažili o to, aby začal u kapitulního chrámu sídlit trvale. Rovněž chtěli, aby se opět do Boleslavi vrátili sídelní kanovníci. To se z nedostatku vhodných ubytovacích prostorů podařilo později jen částečně, protože jen jeden se usídlil u kolegiálního kostela.¹⁷⁴

Mimo obydlí děkana byl ze dvou kanovnických domů obýván v té době pouze jeden, kde sídlila škola. Kanovnický dům, který se nacházel blízko u děkanství, měl sloužit na přání arcibiskupa k ubytování proboštovi, jehož přítomnosti tu bylo třeba vzhledem k tomu, že do mariánského kostelíka se v roce 1567 začaly pravidelně konat poutě – nejvyšší kapitulní prelát jim měl dodat určitý lesk a důstojenství. Čím častěji se probošt vyskytoval ve Staré Boleslavi, tím více tento stav nevyhovoval děkanovi.¹⁷⁵

Časté spory mezi dvěma nejvyššími kapitulními preláty začaly už v době, kdy byl

168 J. ČECHURA, *České země v letech 1526–1583*, s. 167.

169 J. ČECHURA, *České země v letech 1584–1620*, s. 232.

170 J. ČECHURA, *České země v letech 1526–1583*, s. 169.

171 Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, Brandýs nad Labem 2007², s. 433.

172 Tamtéž, s. 429.

173 Proboštem staroboleslavské kapituly byl v letech 1544–1549 – J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 445, 447.

174 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 433.

175 Tamtéž, s. 433; Hodnost děkana byla vytvořena až ve 13. století – Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres I*, Brandýs nad Labem 2008², s. 117.

kapitulním proboštem Václav Hájek z Libočan. Jeho spor v roce 1544 s děkanem Sigmundem dopadl za rozhodčího řízení arcibiskupských administrátorů v Hájkův neprospěch. Nejvyšší kapitulní hodnostář měl děkanovi odevzdat všechny listinné dokumenty, a tím mu de facto předat správu celého kapitulního majetku. V důsledku toho zbyl proboštovi jen nižší plat a poradní hlas, který měl společně s kanovníky, bez přímé účasti na chodu hospodářství. Děkan jim byl naopak povinen každý rok skládat účty ze svého hospodaření ke kontrole. Tímto aktem také kolegiáta ztratila svůj dřívější charakter organizace, v níž se správy účastnili všichni její členové bez rozdílu. Spory se táhly až do druhé poloviny 19. století, kdy došlo teprve k jejich ukončení.¹⁷⁶

Reforma správy kapituly se vžívala jen pozvolna, protože ještě za děkanování Urbana Manětínského nebyla úplně zažita. Ze strany nového probošta Petra Pěšina z Horšova Týna byly vedeny tlaky na arcibiskupství za účelem obnovení původního stavu. V roce 1567 si rovněž nejvyšší kapitulní prelát stěžoval arcibiskupovi na děkana Manětínského, který měl vykácet kapitulní lesy a z poddaných vymáhat samovolné úroční platby, a takto získaný kapitál užít pro svoji osobní potřebu. Další stížnost zněla, že měl odvést na Moravu chrámové cennosti. I když Pěšinovy stížnosti nebyly úplně odůvodněné, podařilo se mu dosáhnout děkanova odvolání z jeho funkce a obročí získat pro sebe. Neutěšená situace se tím ve staroboleslavské kapitule moc nezlepšila, ale zato se od té doby stalo běžným pravidlem, že jedna osoba kumulovala obě funkce. Pokud obě prebendy neužíval kolegiátní prelát dohromady, tak probošská hodnost bývala svěřena osobě, která už nějakou další kolegiální funkci měla.¹⁷⁷

Ve vsi Vestec příslušely staroboleslavské kapitule v 16. století tři poddaní, kteří byli povinováni odvádět plat. Mimo to v této vsi kolegiátní kapitule mělo náležet i několik tůní a louka nazývaná Proboštice či Jizerská. Rovněž kanovníkům do konce 16. století patřilo pět poddaných ve vsi zvané Oujezd nebo Oujezdec.¹⁷⁸

Pokud se týká kácení lesů a prodávání kapitulního dříví, tak v roce 1567 česká komora v tomto ohledu kapitolu napomínala a do budoucna ji tyto aktivity zakazovala. Nakonec se ukázalo, že v lesích kolegiáty provádělo částečně mýcení brandýské panství, jehož hvozdy s nimi sousedily. Z tohoto důvodu dotčení prelátů v roce 1574 podali žádost k arciknížeti Ferdinandovi, aby se přimluvil u císaře Ferdinanda I. ohledně daní z let 1559 až 1565, které měla kolegiáta uhradit a místo toho je použila na opravu kostela. Rovněž si

176 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 434.

177 Tamtéž, s. 434.

178 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres I*, s. 115; Újezd nebo Újezdec J. V. Prášek lokalizoval jako zaniklou ves vedle dnešní vsi Borek u Staré Boleslavi – J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 492.

stěžovali na škody, jež jejich poddaným měla působit divoká zvěř z brandýského panství, a také, že jim byly odebrány některé objekty bez náhrady. Nebyli spokojeni se svým podílem ve vsi Vestec a s výměnou obce Oujezdec. Dále si stěžovali, že měl být odňat probošský lesík jistým lovčím Švendi, který ho měl vykácet společně s lesem patřícím kapitulním poddaným ve Dřísech a v Oujezdci. O 28 let později si děkanský prelát Štamvosr zase stěžoval na císařského nadlesního, že vykácel kolegiátní háj u vsi Dřísy.¹⁷⁹

Z uvedené situace vyplývá, že v té době nebyly hranice obou panství pevně vyměřeny a označeny. Tím také snadno docházelo k různým třenicím a sporům mezi oběma staroboleslavskými vrchnostmi – kapitulou a brandýským komorním panstvím. V opisu urbáře brandýského panství z roku 1584 je co do počtu gruntů a jejich rozložení ve Staré Boleslavi patrný stejný stav, jaký později zachycuje opis urbáře brandýského panství z roku 1651. Změnila se jen jména poddaných. Brandýské komorní panství mělo ve své části Staré Boleslavi 16 gruntů osazených svými poddanými a 3 grunty byly osazeny kapitulními sedláky (takzvaně cizopanskými).

Tabulka 11 – Poddaní probošta kolegiátní kapituly, kteří byli usazeni ve Staré Boleslavi na gruntech brandýského panství k roku 1584.¹⁸⁰

Folio	Současný poddaný	Předešlý poddaný	Poznámka
33	Josef Vlach	Tomáš Košinář, po něm Jan Vlach	Poddaný probošta staroboleslavského, drží poustku k zámku Brandýsu patřící a platí z ní o svatém Jiří 1 groš a o svatém Havlu 1 groš. Slepici úroční platí o svatém Havlu jednou za rok 1.
33	Jíra Vaňkův	Jan Holárek	Poddaný, drží také poustku k zámku Brandýsu patřící a platí z ní o svatém Jiří 3 groše a o svatém Havlu také 3 groše.
34	Dudil	neuveden	Poddaný probošta staroboleslavského. Z hospody je povinen platit každý rok 3 strychy ovsa, ale to nyní neplatí, protože ze zámku pivo bere. Kdyby pivo ze zámku nebral, byl by povinen ten oves platit. Ve starých rejstrech je to zaznamenáno, že jsou předešní držitelé tohoto gruntu šenkující pivo na mostě brandýském povinni platit clo. To je jim odpuštěno a za to clo platívali ten oves, do vůle vrchnosti.

Justin Václav Prášek¹⁸¹ uvádí, že Stará Boleslav měla k roku 1582 devatenáct poddaných příslušných k brandýskému zámku. Tento stav však neodpovídá tehdejší realitě, protože porovnáním některých pramenů, hlavně berní ruly z roku 1654 a opisů urbářů brandýského panství z let 1584 a 1651,¹⁸² bylo zjištěno, že stav berní ruly pravděpodobně zhruba odpovídá stavu z roku 1584. Z toho by vyplývalo, že kapitula měla na své straně v té době asi 22 gruntů a panství brandýské 16 gruntů, ke kterým patřily ještě tři grunty osazeny kapitulními poddanými (ty ale jakožto cizopanské berní rula nezachycuje). Vzhledem k tomu,

179 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 435.

180 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, sign. III – B li, inv. č. 440, karta 70, Výpis z urbáře panství Brandýs, výpis z knihy urbární a paměti kapituly Stará Boleslav 1584–1651.

181 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres I*, s. 373.

182 Část opisu urbáře brandýského z roku 1651 týkající se kapitulních poddaných usazených na císařských gruntech je zpracován v mé bakalářské práci.

že chybí prameny, které by zachycovaly stav kapitulních poddaných v 16. století, lze jen těžko odhadnout, kdy taková situace nastala. Lze se jen domnívat, že vznikla v důsledku největších majetkových přesunů, k nimž došlo v roce 1547 konfiskací Staré Boleslavi Arnoštu Krajířovi z Krajku.

Dále opis urbáře brandýského panství z roku 1584 u vsi Otradovice uvádí, že „*tato ves jest svedena a dědiny pro pastvu zvěře a louky pro sena též zvěři jsou puštěny a zanechány.*” U dědiny Vestec je uvedeno to samé, že byla skoupena pro zvěř. Z této vsi měli dva poddaní staroboleslavského probošta Jíra Bělka a Jíra Martinců odvádět plat na brandýský zámek každý po dvou slepicích ročně. Celkem tam žilo i s císařskými poddanými 11 sedláků. Ti všichni byli povinni každý rok na louce Proboštici seno shrabat, svést a sklidit do stohů, kde se jim určí. K této louce je ještě uveden starší přípis od pana Arnošta z Krajku, že po smrti Václava Hájka z Libočan má připadnout zpět k brandýskému zámku.

Tabulka 12 – Kapitulní poddaní ve vsi Kostelní Hlavno odvádějící platy a robotu brandýskému panství, podle opisu urbáře brandýského panství z roku 1584.¹⁸³

Současný poddaný	Předešlý poddaný	Poznámka
Jakub Jaroš		Poddaný kapitulní, robota o žních 2 dny a hrabat 2 dny.
p. Košatecký		Poddaný kapitulní, robota o žních 6 dní a hrabat 7 dní.
Trojan		Poddaný kapitulní, robota o žních 8 dní a hrabat 7 dní.
Šimon Srb		Poddaný kapitulní.
Jakub Žitavský	Řehoř Malej	Poddaný probošta staroboleslavského, drží louku a platí z ní o svatém Jiří 8 grošů a o svatém Havlu 8 grošů.
Šimon Lašan		Poddaný probošta staroboleslavského, drží louku a platí z ní o svatém Jiří 8 grošů a o svatém Havlu 8 grošů.

Při porovnání kapitulních poddaných na straně brandýského komorního panství ve vsi Kostelní Hlavno z urbářů 1584 a 1651 dojdeme k závěru, že v roce 1651 došlo ke zvýšení poddaných patřících kolegiátě o dva sedláky.¹⁸⁴ Ti byli povinováni odvádět robotu nebo plat brandýskému panství. Dva poddané ze vsi Vestec výpis z novějšího urbáře neuvádí.

Další stížnost kapituly směřovala v roce 1604 přímo k císaři Rudolfovi II. Tentokrát si kapitula v čele s proboštem posteskla nad počínáním brandýského hejtmana Měsíčka, který měl zadržovat desátky, komorní platy a další dávky z brandýského a benátského panství.¹⁸⁵

Po smrti Marie Valdštejnské z Martinic v roce 1606 chtěl řád Tovaryšstva Ježíšova protiprávně využívat kapitulní statek ve Mstěticích, který asi zemřelá měla za věčný plat v

¹⁸³ SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, sign. III – B li, inv. č. 440, karta 70, Výpis z urbáře panství Brandýs, výpis z knihy urbární a paměti kapituly Stará Boleslav 1584–1651.

¹⁸⁴ Část výpisu z urbáře brandýského z roku 1651, kde jsou uvedeni kapitulní poddaní, byla zpracována do mé bakalářské práce.

¹⁸⁵ J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 436.

nájmu. Děkan Jiří Štamvosr (1596–1608)¹⁸⁶ musel proti jezuitům kolegiální majetek obhájit.¹⁸⁷

Ves Zípce byla až do roku 1576 pokládána na základě zástavního práva za majetek kapituly, poté definitivně došlo k její ztrátě. Kolegiáta ji zastavila už za probošta Františka z Jevíčka na začátku husitských válek. Tehdy ves s tvrzí získal Václav z Horek se svou manželkou Barborou.¹⁸⁸

Proboštovi rovněž patřila ves Malešov v litoměřickém kraji se 40 grunty, ze kterých měl příjem v podobě platu a kostelního desátku. V 16. století se však tato obec stala zápisným zbožím. Kapitula se velmi snažila, aby si ji udržela ve svém majetku. Jako zápisných držitelů se vystřídalo mnoho osob. Od roku 1572 držel Malešov Jan z Outerého, před ním nejvyšší písař Oldřich Dubanský. Vzhledem k tomu, že kapitula neměla finanční prostředky na vyplacení uvedené vsi, rok po podepsání smluvního dokumentu požádala císaře, aby tento zápis byl vložen do zemských desek. V roce 1594 se podařilo získat Malešov Polyxeně z Rožmberka, ačkoli na něj neměla jakýkoli právní nárok. Benediktu Chýšskému ze Špicberka, staroboleslavskému proboštu, se nezdařilo prosadit jeho navrácení, proto alespoň uzavřel roku 1597 s Polyxenou dohodu o zřízení manství ve prospěch proboštsví. Do desek zemských se však tuto smlouvu vložit nepovedlo, i když se o to jeho nástupci snažili. Tímto také kolegiáta o Malešov na trvalo přišla.¹⁸⁹

Jak špatně na tom byli na konci 16. století po finanční stránce oba kapitulní preláti, to dokládá návrh podaný císaři. V součinnosti s Rudolfem II. mělo podle něj dojít k včlenění staroboleslavského děkana do kapituly na Pražském hradě a proboštu měla být dána k užívání třetí fara na Hradčanech u kostela svatého Benedikta i s nízkým platem.¹⁹⁰

Za bouřlivých událostí roku 1618 v době českého stavovského povstání byly staroboleslavskému proboštu odbojníky zabráný majetky ve vsích Postřižíně a Máslovicích. Jejich prodejem Anně Markétě Údrce z Údrče získali stavové tolik potřebné finanční prostředky ve výši 1355 zlatých. Nová majitelka si však nových statků moc neužila, protože po skončení povstání je kapitulní prelát získal nazpět.¹⁹¹

186 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 458–459.

187 Tamtéž, s. 436.

188 Tamtéž, s. 427.

189 Tamtéž, s. 429–430.

190 Tamtéž, s. 435. Podle J. V. Práška měl návrh vzejít z podnětu papežského nuncia Lanoyne (u jména jde o zkomolení a nuncius to jistě také nebyl).

191 Tamtéž, s. 431.

4.3 Edice urbáře z roku 1549¹⁹²

Litera A.¹⁹³ Od kněze Václava Hájka z Libočan¹⁹⁴ probošta etc.¹⁹⁵ registra staroboleslavská.

Numerus 13.¹⁹⁶ 1549 Urbarium.¹⁹⁷

Tabulka 13 – Platové a jiní důchodové děkana kostela staroboleslavského při svatém Jiří sumou z každé vsi na český groš počítajíc.

Č. ¹⁹⁸	Ves	Částka	Poznámka
1	Z Staré Boleslavi	1,5 kopy 3,5 groše	
2	Z Sušna	4 kopy grošů	
3	Z Popovic	4 kopy 21 grošů	
4	Z Dřís	1 kopa 6 grošů	
5	Z Hlavna Kostelního	2,5 kopy 28,5 groše	
6	Z Oujezdce	1,5 kopy	
7	Z Přivor	45 grošů	
8	Z Vestce	40 grošů	
9	Z Sedlce	48 grošů	
10	Z Mstětic	1 kopa	
11	Z Hlavna Sudova	1 kopa 15 grošů	
12	Z Byšic	45 grošů	
13	Z Hřibna [Hřivna]	0,5 kopy	
14	Z Čečelic	10 grošů	
15	Z Byškovic	10 grošů	
	Suma	21,5 kopy 3 groše ¹⁹⁹	
16	Z Dřevčic	2 kopy	ty sú v registrách a berou je na Brandajs ²⁰⁰
	Celkem: ²⁰¹	23 kop 32 grošů	

192 NA, Stará manipulace, SM–UR 26, Urbáře, odhady a inventáře 1487–1875, Stará Boleslav urbář 1549, inv. č. 85. Z urbáře je patrný jak ideální, tak skutečný finanční stav staroboleslavské kapituly v roce 1549. Všechny finanční částky v urbáři jsou uvedeny v českých groších. Římské číslice jsou v edici převedeny na arabské. Tabulky jsou zavedeny pro lepší přehlednost pramene; čísla tabulek rovněž. V návaznosti na tabulky uvedené v předchozí části edice začíná tabulkou 13; název tabulky je převzat z editované písemnosti. Záhloví tabulky urbář neuvádí, je doplněno pro lepší přehlednost.

193 Pravděpodobně jde o pozdější přepis, který indikuje, že k textu urbáře byla k dispozici příloha, která se nám však nedochovala.

194 Od roku 1547 byl Václav Hájek z Libočan proboštem ve staroboleslavské kapitule – Josef Prokop HORČICE, *Popsání nejstarožitnějšího kollegiálního chrámu v Čechách pod jménem svatých Kosmy a Damiána*, Praha 1845, s. 134.

195 Etc. = et cetera = a tak dále.

196 Rovněž se pravděpodobně jedná o pozdější přepis.

197 Také jde o pozdější přepis.

198 V tabulkách je doplňován první tučný řádek a pro přehlednost průběžné číslování.

199 Tento stav uvádí urbář, nicméně o jeden groš neodpovídá skutečnosti.

200 Plat z Dřevčic kapitula nedostávala, bylo odváděno na brandýské panství.

201 Celková částka doplněna autorem, tu urbář neuvádí. Obdobné je to i ostatních tabulek, kde je u řádku celkem připojen symbol hvězdička „*“, jde o řádek, který urbář neuvádí.

Tabulka 14 – Platové komorní děkanovi při svatém Jiří vycházejí.

Č.	Ves	Částka
1	Z Vrábí	5 kop
2	Z Vohaře	4 kopy
3	Z Krušovic	3 kopy
4	Z Struh	2,5 kopy
5	Z Obříství	3 kopy
6	Z Brocna	2 kopy
	Celkem:*	19,5 kopy

Tabulka 15 – Tyto platové komorní při svatém Jiří nevycházejí.²⁰²

Č.	Ves/Vsi	Částka	Poznámka
1	Z Žiželic a z Končic	8 kop	to berou na Poděbrady
2	Z Opočna	4,5 kop	to berou na Brandajs
3	Z Konětop	7,5 groše	to berou na Brandajs
4	Z Bezna	2 kopy 18 grošů	to běře na Mladý Boleslav
	Celkem:*	14 kop 55,5 grošů	

Psal jsem o to panu Krajířovi²⁰³, praví on, že to jest náleží a v registrách děkanových napsáno, že děkanovi náleží, svědků žádných není než registra.

Platové z luk děkanských při svatém Janu Křtiteli. Počítají se okolo padesáti kop grošů českých.

Tabulka 16 – Platové při svatém Havle z každé vsi děkanovi.

Č.	Ves	Částka	Poznámka
1	Z Boleslavě	1,5 kopy 3,5 groše	
2	Z Sušna	4 kopy	
3	Z Popovic	4 kopy 21 grošů	
4	Z Dřisy	1 kopa 6 grošů	
5	Z Hlaven Kostelního	2,5 kopy 28,5 groše	
6	Z Oujezdce	1,5 kopy	
7	Z Přívor	45 grošů	
8	Z Vestce	40 grošů	
9	Z Mstětic	1 kopa	
10	Z Hlavna Sudova	1 kopa 15 grošů	
11	Z Hřibna [Hřivna]	0,5 kopa	
12	Z Sedlce	48 grošů	
13	Z Byšic	45 grošů	
14	Z Čechelic	10 grošů	
15	Z Byškovic	10 grošů	
16	Z Dřevčic	2 kopy	berou se na Brandajs ²⁰⁴
	Celkem:*	23 kop 32 grošů	

202 Tyto platy z panství brandýského, poděbradského a mladoboleslavského kapitula nedostávala.

203 Pravděpodobně jde Volfa staršího Krajíře z Krajku, v té době nejvyššího purkrabího, který byl příbuzný odbojníka (proti Ferdinandovi I.) Arnošta Krajíře z Krajku, pokud to nebyl sám Arnošt nebo některý z jeho synů – Stanislava NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajku, Z Korutan do země České koruny*, České Budějovice 2010, s. 98.

204 Tento plat staroboleslavská kapitula nedostávala, byl odváděn na brandýské panství.

Tabulka 17 – Platové děkanovi z tůní při svatém Havle.²⁰⁵

Č.	Ves	Částka	Poznámka
1	Z Hlavna ²⁰⁶	19 grošů	z dílův děkanovi
2	Z Dřís	13,5 grošů	z dílův
3	Z Kostelního Hlavna	45 grošů	na masopust
	Celkem:*	1 kopa 17,5 groše	

Tabulka 18 – Platové komorní děkanovi při svatém Havle vycházejí.

Č.	Ves	Částka	Poznámka
1	Z Vrábí	5 kop	
2	Z Vohaře	4 kopy	
3	Z Krušovic	3 kopy	
4	Z Obříství	3 kopy	
5	Z Struh	2,5 kopy	
6	Z Brocna	2 kopy	
7	Z Rabdína	35 grošů	Velvarští ²⁰⁷
	Celkem:*	20 kop 5 grošů	

Tabulka 19 – Tyto platové komorní také při svatém Havle nevycházejí.²⁰⁸

Č.	Ves/vsi	Částka	Poznámka
1	Z Žiželic a z Končic	8 kop	to berou na Poděbrady
2	Z Opočna	4,5 kop	to berou na Brandajs
3	Z Konětop	7,5 grošů	to berou na Brandajs
4	Z Bezna	2 kopy 18 grošů	to jest v registrách napsáno a berou je na Mladý Boleslav
	Celkem:*	14 kop 55,5 grošů	

Suma suma etc. všech důchodův děkanových krom obilé schází se do roka 135 kop grošů českých.²⁰⁹

Tyto vsi sú náležité kapitole kostela boleslavského, kterýchž není v držení.

Ves Vrátkov blízko od Brodu Českého, jest na ni list v truhle mezi klenoty kostelními, ale já nevím kdo ji jest v držení.

Ves Býlechov nedaleko od Brocna, jest ji v držení pan Brocenský a platí z ní děkanovi při každém polouletí 2 kopy grošů českých a jest na ni také list nebo dva.

Ves Větrušice v kraji žateckém, drží ji žatečtí a neb snad král jeho Milost na tento čas. Sou na ni také listové.

Ves Klšíň též v kraji žateckém, držal ji Jan Červenka měšťenin v Novém Městě pražském a také sú na ní listové, nevím ještě-li ji on drží.

²⁰⁵ Vedle popisu platů je poznámka, že činí 44 grošů českých. To neodpovídá součtu všech částek.

²⁰⁶ Není uvedeno o jaké Hlavno se jedná, ale dá se předpokládat, že jde o Hlavno Sudovo, protože Hlavno Kostelní je uvedeno jako třetí v pořadí.

²⁰⁷ Do Velvar.

²⁰⁸ Tyto platy z panství poděbradského, brandýského a mladoboleslavského kapitula nedostávala.

²⁰⁹ Tato částka neodpovídá zjištěnému stavu.

Tabulka 20 – Platové a jiní důchodové probošta kostela staroboleslavského při svatém Jiří sumou z každé vsi na český groš počítajíc.

Č.	Ves/osoba	Částka	Poznámka
1	Od pana Smila Myšky z Hrádku	9 kop grošů	plat komorní
2	Z Staré Boleslavě	8 grošů	
3	Z Veltrus	5 grošů	
4	Z Postřižína	32 grošů	
5	Z Dolánek	11,5 groše	
6	Z Větrušic	7,5 groše	
7	Z Kozomína	6 grošů	
8	Z Máslovic	5 denárů	
		1 kopa 10 grošů 5 denárů ²¹⁰	
	Celkem:*	10 kop 10 grošů 5 denárů	

Tabulka 21 – Louky proboštovy.

Č.	Louka	Částka
1	Louka u Brandýsa	1,5 kopy 15 grošů
2	Louka za Kostelcem	40 grošů
3	Louka u Vovčár (Ovčár)	37,5 groše
4	Louka u Vovčár (Ovčár)	25 grošů
5	Louka u Dřís	40 grošů
	Celkem:	4 kopy 7,5 groše ²¹¹

Tabulka 22 – Platové ze vsí proboštovi při svatém Havle.

Č.	Ves/osoba	Částka	Poznámka
1	od pana Smila Myšky ²¹²	9 kop	plat komorní
2	Starý Boleslav	8 grošů	
3	Z Veltrus	34 grošů 3 denáry	
4	Z Postřižína	1 kopa 4 groše	
5	Z Kozomína	13 grošů	
6	Z Máslovic	6,5 grošů 2 denáry	
7	Z Dolánek	12 grošů	
8	Z Větrušic	7,5 grošů	
9	Z Oužic	6 grošů	
10	Z Znojčic [Zlončic]	12 grošů	
		2,5 kopy 13 grošů 5 denárů ²¹³	
11	Z Hlavna ²¹⁴	28 grošů	z dílův
	Celkem:*	12 kop 11 grošů 5 denárů	

Suma

210 Urbář uvádí součet za všechny vsi bez komorního platu pana Smila Myšky.

211 Celkovou částku urbář uvádí a odpovídá skutečnosti. Neuvádí slovo „celkem“.

212 Smil Myška ze Žlunic – *Ottův slovník naučný XVII*, Praha 1901, s. 944–945, viz. i výše tabulka 20.

213 Takto uvádí součet urbář, bez komorního platu pana Smila Myšky a platu z Hlavna.

214 Není jasné z kterého Hlavna – Sudova nebo Kostelního.

Suma etc. všeho platu ze vsí a komorního i z luk 26,5 kopy grošů českých.²¹⁵

Tyto sú vsi náležité proboštovi kostela staroboleslavského, kterýchž není v držení.

Ves Malešov blízko Roudnice, kteréž sú na tento čas v držení páni Ouštečtí a sú na ni toliko dva listové arcibiskupští, že dává arcibiskup své povolení k tomu, aby ta ves byla odprodána toliko do života.

Ves Zípce nedaleko od Brandajsa, a již jest toliko jediný dvůr a rybník a dědin velmi mnoho, drží to pan Zub k Zápom a ty dědiny najímá a drží, nevím kterak.

Zprávu jsem měl, že by pan Mikuláš Vančura měl platiti proboštovi při každém polouletí 3 kopy grošů českých, i obeslal jsem je i z toho jednou, druhé i třetí a na to sem neměl než jediného svědka a někteří páni preláti proti mně svědčili, i pustil jsem od obeslání. Budúci probošt chce-li z čehož koli obsélati, má toho vůli.²¹⁶

4.4 Sumarizace a komentář k urbáři 1549

Tabulka 23 – Všechny platy pro děkana celkem: ideální stav.²¹⁷

Číslo tabulky	O jaké platy se jedná	Částka
Tabulka 13	Platy ze vsí na svatého Jiří	23 kop 32 grošů
Tabulka 14	Komorní platy vycházející na svatého Jiří	19,5 kopy
Tabulka 15	Komorní platy nevycházející na svatého Jiří	14 kop 55,5 grošů
	Platy z luk na svatého Jana Křtitele	50 kop
Tabulka 16	Platy ze vsí na svatého Havla	23 kop 32 grošů
Tabulka 17	Platy z tůní na svatého Havla	1 kopa 17,5 groše
Tabulka 18	Komorní platy vycházející na svatého Havla	20 kop 5 grošů
Tabulka 19	Komorní platy nevycházející na svatého Havla	14 kop 55,5 groše
	Celkem ideální stav:	167 kop 47,5 groše

Tabulka 24 – Všechny platy pro děkana celkem: skutečný stav.²¹⁸

Číslo tabulky	O jaké platy se jedná	Částka
Tabulka 13	Platy ze vsí na svatého Jiří	21 kop 32 grošů
Tabulka 14	Komorní platy vycházející na svatého Jiří	19,5 kopy
	Platy z luk na svatého Jana Křtitele	50 kop
Tabulka 16	Platy ze vsí na svatého Havla	21 kop 32 grošů
Tabulka 17	Platy z tůní na svatého Havla	1 kopa 17,5 groše
Tabulka 18	Komorní platy vycházející na svatého Havla	20 kop 5 grošů
	Celkem skutečný stav:	133 kop 56,5 groše

²¹⁵ Částka v poznámce register neodpovídá částkám, jaké byly spočítány.

²¹⁶ Na zadní straně je pozdější přípis „fundation der probsten zum alten Bunneczl”.

²¹⁷ Bilanci ideálního stavu urbář neuvádí.

²¹⁸ Bilanci skutečného stavu rovněž urbář neuvádí.

Tabulka 25 – Všechny platy pro probošta celkem.²¹⁹

Číslo tabulky	O jaké platy se jedná	Částka
Tabulka 20	Platy na svatého Jiří	10 kop 10 grošů 5 denárů
Tabulka 21	Platy z luk	4 kopy 7,5 groše
Tabulka 22	Platy na svatého Havla	12 kop 11 grošů 5 denárů
	Celkem:	24 kop 28,5 groše 10 denárů

Urbář kapituly staroboleslavské z roku 1549 uvádí pouze peněžní částky v českých groších. Ty byly rozděleny na dvě části. První příslušela děkanovi, z té fungovala kapitula jako taková. Dělení na prebendy není uvedeno. Druhá menší náležela kapitulnímu proboštu.

U děkanství jsou uvedeny platy dvojí, ty, které bralo, a ty, co mělo brát, ale nedostávalo je. Platy a důchody mělo brát z 16 vsí a městysů za termín svatojiřský a svatohavelský. Z toho kapitula nedostávala dávku ze vsi Dřevčic, tu bral Brandýs. Z poznámky je patrné, že všechny platy a dávky byly zapsány v jakýchsi „registrách“, které se nedochovaly. Komorní platy příslušely děkanovi celkem z deseti míst za termín svatého Jiří. Jen ze šesti je však kapitula dostávala. Dále měla nárok na platy z jedenácti vesnic na svatého Havla, ale nedostávala je ze čtyř vsí. Možná tento stav bude souviset s konfiskací majetku Krajířů z Krajku. Po porovnání se středověkými prameny se lze domnívat, že větší část kapitulního majetku byla převedena na věčný plat. U platů z luk je zaznamenána jen čistě celková suma, jména držitelů luk ani jejich lokalizaci urbář neuvádí, nicméně šlo o poměrně vysokou částku 50 kop grošů českých. Toto všechno bylo odváděno na svatého Jana Křtitele. Ze tří tůní rovněž děkanství mělo ročně zisk, a to na svátek svatohavelský. Celkem tedy 167 kop 47,5 grošů českých ideálně a 133 kop 56,5 groše skutečný stav k roku 1549.

Na urbáři z děkanovy části jsou zajímavé čtyři vsi (Vrátkov, Býlechov, Větrušice a Klšín), které by měly náležet kapitule. Jsou uvedeny v přípisu na konci děkanské části urbáře. Plat je uveden jen u Býlechova (není jasné, o kterou ves se dnes jedná) a činí 2 kopy grošů za jeden termín. Podle toho, co je v urbáři zaznamenáno, lze usuzovat, že šlo o nejasnou držbu. Evidentně dokumenty na prokázání vlastnictví v této lokalitě však kapitula měla. Proč není Býlechov uveden v součtu dávek výše, není jasné, patrně však proto, že šlo o finanční dávku na bázi věčného platu a kapitula o ni už dávno přišla.

Probošt měl plat z osmi vsí a městysů na termín svatého Jiří a jedenácti na termín svatohavelský, z čehož byl jeden plat komorní a zároveň nejvyšší z Hrádku od pana Smila Myšky ze Žlunic. Mimo to pobíral ještě peněžní dávky z pěti luk, ale není úplně jasné, za jaký termín. Tím získal celkové finanční prostředky ve výši 24 kop 28,5 groše a 10 denárů ročně.

²¹⁹ Ideální stav se rovná stavu skutečnému.

U proboštovy části jsou dvě vsi, u nichž z kontextu textu vyplývá, že asi vyznačují nejasnou držbou v té době. Ves Malešov, kterou drží pání Ústečtí²²⁰ a která má být s povolením arcibiskupství odprodána; předpokládám, že asi zmíněným držitelům. Druhou pak je ves Zípce, jež má stejně jako v prvním případě držitele bez uvedení platu kapitule. Pan Mikuláš Vančura měl platit proboštu za termín svatého Jiří a Havla po 3 kopách grošů, ale dávky neodváděl. Urbář neuvádí, za co měl být tento plat odváděn.

Při cenách v první polovině 16. století by děkanství za svou část platu (134 kop grošů českých = 8 040 grošů českých) získalo například 8 040 uzd nebo dřevěných lopat, 536 chomoutů na koně, 2 680 havířských kladívek nebo hrábí či 1 787 strychů ovsa. Probošt by si pořídil za své finanční prostředky (24,5 kopy grošů českých = 1 470 grošů českých) 1 470 uzd nebo lopat, 98 chomoutů, 490 hrábí, případně stejný počet havířských kladívek a nebo necelých 327 strychů ovsa. Sud piva se dal v roce 1508 poříditi za 10 grošů 2 denáry. V roce 1549 bral tesař a zedník denní mzdu 2,5 až 3 groše bílé (1 bílý groš = 7 bílých peněz, 3 bílé peníze = 1 krejcar, 140 krejcarů = 60 grošů českých).²²¹

4.5 Edice register příjmů a vydání z let 1566–1568²²²

Registra příjmův a vydání kněze Urbana Manětínského²²³, děkana staroboleslavského od léta páně etc.²²⁴ [15]66 času svatého Jiří až do léta páně etc. [15]68 téhož času svatého Jiří, to jest za dvě léta pořad zběhlá, na groš český.

220 Tím jsou asi míněni radní města Ústí nad Labem.

221 Emanuela NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ, *Krátký přehled českého mincovnictví a tabulky cen a mezd*, Opava 1964, tabulka číslo 6, – 1 kopa grošů českých = 60 grošů českých. Částky jak pro kapitolu, tak pro probošta byly zaokrouhleny, aby se lépe přepočítávaly; Miloš CHVOJKA – Jiří SKÁLA, *Malý slovník jednotek měření*, Praha 1982, s. 135 – 1 strych = 1 korec pražský = 93 litrů, 327 strychů ovsa = 30 411 litrů.

222 NA, Arcibiskupský archiv, APA I. 35/4, inv. č. 3867, sign. (162/1), Záležitosti kolegiální kapituly ve Staré Boleslavi 1566–1790, karton 2316, registra příjmů a vydání 1566–1568; Všechny finanční částky v registrech jsou uvedeny v českých groších. Římské číslice jsou v edici převedeny na arabské. Tabulky jsou zavedeny pro lepší přehlednost pramene; čísla tabulek rovněž, v návaznosti na tabulky uvedené v předchozích částech, edice začíná tabulkou 26; název tabulky je převzat z editované písemnosti. Záhlaví tabulky urbář neuvádí, je doplněno, stejně jako průběžné číslování.

223 Od 23. března 1566 byl Urban Manětínský děkanem ve staroboleslavské kapitule – J. P. HORČICE, *Popsání nejstarožitéjšího kolegiálního chrámu*, s. 153.

224 Etc. = et cetera = a tak dále.

Tabulka 26 – Příjem za lesy prodané léta páně [15]66.

Č.	Osoba	Částka
1	Nejprve Šimonovi písaři do Brandejsa za	4 kopy grošů
2	Item Danielovi mydláři odtudž za	1 kopu 15 grošů
3	Item Hanzlovi kováři brandejskému za	1 kopu 30 grošů
4	Item Janovi Vejdovskému odtudž za	1 kopu grošů
5	Item Matoušovi truhláři odtudž za	1 kopu 30 grošů
6	Item knězi Petrovi Peristerioni do Prahy za	2 kopy grošů
7	Item Machánkovi ze vsi Třeboradic[!] za	16 grošů
8	Item Jakubovi Tálvi ze Starého Boleslavě za	33 grošů
9	Item Viktorýnovi ze vsi Popovic za	15 grošů
	Suma toho příjmu za lesy prodané	12 kop 19 grošů

Tabulka 27 – Příjem devolucí²²⁵ téhož léta etc. [15]66.

Č.	Osoba	Částka
1	Od Petra rychtáře sušenského	4,5 kopy
2	Od Kozla odtudž z Sušna	6 kop
3	Od Moudrýho ze vsi Sušna	8 kop
4	Od Pavlíka ze vsi Dřís	2 kopy
5	Od Vandrlikové odtudž	1 kopa
6	Od Viktorýna ze vsi Popovic	8 kop
7	Od pana Jana Sekerky z Sedčic na Lobkovicích	2,5 kopy
8	Od Bartoně a Švagerky sušenského	4 kopy
	Suma toho příjmu vejše psaného	36 kop

Suma obojího příjmu, totižto z devolucí kapitolních i také za lesy prodané 48 kop 19 grošů

Tabulka 28 – Vydání z těch příjmův výše psaných.

Č.	Výdaj	Částka
1	Nejprve jakž napřed zapsáno, že jest od Petra rychtáře sušenského přijato 4,5 kopy grošů českých, za ty peníze koupil jest Petr rychtář sušenský šindele na kostel. Neb tím šindelem dal sem pokrytí svisle a půl krovu na kostele	4,5 kopy grošů
2	Item od pokrývání tesařom dal sem podle oukolu	1 kopu grošů
3	Item 4000 hřebíkův šindelních po 13 groších českých učiní	52 grošů
4	Item ff 6 inventionis Sanctae Crucis ²²⁶ jel sem do Prahy sůc ²²⁷ obeslán o pomoc a vejpravu, kderá se proti Turku dáti měla, a při tom se tř[e]mi koňmi som z trasti sem utratil 48,5 groše. Janovi Voletickému písaři brandejskému, jakož jest dal kněz Václav Franta dluhu kapitolního 2 kopy grošů, k tomu sem jemu Janovi skrze pana Hynka Vrábského dal též dluhu kapitolního 4 kopy grošů českých a ještě se mu pozůstává 4 kopy grošů, a ty se nalézti mají za Matoušem Ducháčkem, nebo Ducháček jest je dlužen knězi Šimonovi Krumlovskému, a ten písař Duchečkovi a kapitola Janovi písaři. A tak kněz Šimon Krumlovský ty 4 kopy má najíti a jemu dány býti z kapitoly podle prvního srovnání	[5 kop 28,5 groše]
		11 kop 20,5 groše²²⁸

225 Devolucí = odúmrtí, při smrti majitele gruntu bez dědiců, statek připadl vrchnosti. – Kamil KROFTA, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*, Praha 1919, s. 30.

226 3. května 1566 (v pátek na den nalezení svatého Kříže) – Josef EMLER, *Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české*, Praha 1876.

227 Ve smyslu “jsouc”, přechodník.

228 Jedná se o dílčí součet toho, co je na stránce originálu. Stejně je to i v ostatních případech – částky dílčího součtu z každé strany jsou vyznačeny tučně a hvězdičkou „*“.

5	Item feria tertia die Stanislai ²²⁹ dal sem tesařom, kteří dříví od nebožtíka Maryera[!] na trávník svezené ztesali	22 grošů
6	Item týmž tesařom, že na trávník dveře předělali a menší při nich udělali	8 grošů
7	Item Hanzlovi kováři brandejskému od železného čepu, na kterém se ty dveře točí i za svrchní železo	6 grošů
8	Item feria quinta die Ascensionis ²³⁰ opět Petr rychtář sušenský koupil v jakési vsi prken a šindele za	2 kopy 15 grošů
9	Item z těch prken udělala se kancelář v velké světnici domu děkanského, od dělání té kanceláře s stravou počítajíc dal sem tesařom	2 groše
10	Item od stolice do kostela, která jest při pulpitu	6 grošů
11	Item za 4 kopy hřebů podlažních k těm potřebám	10 grošů
12	Item formanům, kteří šindel i prkna přivezli, dal sem spropitného	7,5 groše
13	Item za 2000 hřebíkův šindelních	26 grošů
14	Item tím šindelem dal sem pobíti v domu děkanském jakési svislé a oužlaby, kde se krovové spojují, a od téhož pobíjení	16 grošů
15	Item Petrovi rychtáři sušenskému za jeho práci, co utratil skupujíc šindel, prkna dal sem	15 grošů
16	Item feria sexta post Ascensionis domini ²³¹ opět po druhé sem do Prahy ku panu Grypspekovi, ²³² a potom do komory, když tak o tu vejpravu se dopisovali s prokurátorem, a dvěma koňmi utraceno	35 grošů
		5 kop 36,5 grošů*
17	Item koupil sem tehdaž vosku nového v Praze k slavnosti svatého Ducha i jiným slavnostem 12 liber, po 6 groších facit ²³³	1 kopa 12 grošů
18	Item od kostelníkuov Matky Boží starého vosku 22 liber po 2 groších koupil sem a dal sem za něj	44 grošů
19	Item od Matouška z Vestce 2 libry vosku za	10 grošů
20	Item od dělání svíc z toho vosku 9 grošů	9 grošů
21	Item od praní ubrusův a vytírání svíců	7,5 groše
22	Item za 4 lokty poučnickův na monstranci, po 6 groších facit	24 grošů
23	Item dveře na krchov oboje sem dal opravit i a od té oprávk i za hřeby k tomu	4 groše
24	Item sabbato ante Spiritus sancti ²³⁴ provazníku za provazy k pěti zvonům	26 grošů
25	Item feria sexta post Spiritus sancti ²³⁵ tesařom, kteří na hoře před komorami v domu děkanském latrínů dělali	16 grošů
26	Item k tomu za 2 kopy hřebů podlažních	5 grošů
27	Item a zjednal sem oukol dvěma dělníkům, kteří rum a dříví klidili, ven vyřezovali z obořené pavlače	12 grošů
28	Item potom na témž místě dal sem druhou latrínů dělati a od té sem dal dělníkům	7 grošů
29	Item za 1000 hřebíkův šindelních k opravkám krovu	13 grošů
30	Item Šimečkovi kterýž hluboké jámy kopal k oběma latrínám dal sem	12 grošů
31	Item za 1 kopy hřebů podlažních k té latríně	2,5 grošů
32	Item ad Corporis Christi ²³⁶ koupil sem 2 svíce malované na velký oltář, dal sem za ně po 9 groších, učini	18 grošů
33	Item dal sem v malém domu děkanském v síni i světnice novou půdu udělati, neb nerovná půda v síni i v světnici byla, a to oukolem	16 grošů
		4 kopy 58 grošů*
34	Item od kopání hlíny dvěma dělníkům k té potřebě	3 groše
35	Item v též světničce dal sem zdělati lavice nové od toho	8 grošů

233 To činí.

232 Pravděpodobně Florian Gryspek z Gryspachu, komorní prokurátor.

231 24. května 1566 (pátek po svátku Nanebevstoupení Páně).

230 23. května 1566 (čtvrtek dne Nanebevstoupení Páně).

229 8. května 1566 (středa na den sv. Stanislava).

234 1. června 1566 (sobota před svátkem sv. Ducha, tj. den před Letnicemi, sedmou nedělí po velikonocích).

235 7. června 1566 (pátek následující po Letnicích).

236 13. června 1566 (den Božího těla, tedy čtvrtek po sv. Trojici).

36	Item od skel opravování v též světničce	3,5 groše
37	Item ad Venceslai ²³⁷ dal sem z starého vosku, což ho tak bylo, svéc nadělati, od dělání	4 groše
38	Item v Praze sem přikoupil dvě svíce za	18 grošů
39	Item Janovi Kroupovi z Kostelce, když peníze přinesl od pana Jana Sekyrky, dal sem za jeho práci	6 grošů
40	Item Viktorýnovi popovskému z peněz gruntovních, které se v devoluci přijímají, dal sem práva sedlského	8 grošů
41	Item od oprávký hodin domovních, neb všechny byly pokažené, a za váhy hodináři v Platnýřské ulici dal sem	1,5 kopy
42	Item od sekání čtyř sáhův dříví rektorovi do školy	7 grošů
43	Item od přivezení téhož dříví rektorovi 4 groše	4 groše
44	Item Hanzlovi kováři do Brandejsa od svařování srdce k velikému zvonu	25 grošů
45	Item za řemen nový k témuž zvonu s přezkou	5,5 groše
46	Item když Jeho Milost pan arcibiskup pana oficiála s Václavem Lucinem o porovnání mne s proboštem o kanonii boleslavskou, o kderouž sobě probošt pokoje dáti nechtěl, vyslati ráčil, dal sem vozkovi kterýž s formanem pro ně jezdil, na outratu	6 grošů
47	Item za 15 žejdlíků rejnského vína z Prahy	19 grošů 2 denáry
48	Item za maso, ptáky a koření pro též hosty	12 grošů
49	Item od Šimona písaře brandejského brali sme víno po bílým groši, což tak probráno a při provázení vypito, facit	40 grošů
		4 kopy 20 grošů 2 denáry*
50	Item za 13 000 cihel dlažících, kderýmiž sem dal kostel podlážiti po 1 kopě 5 grošů, učiní	15 kop 5 grošů
51	Item Vlachům od téhož dlažení kostela od 160 sahův po 6 krejcarích, dal sem	6 kop 21 grošů 3 denáry
52	Item do Sušna po dvakrát sem posílal, aby cihly vozili od téhož poselství, dáno	5 grošů 1 denár
53	Item do vsi Dřís též sem dvakrát posílal	2 groše
54	Item formanům a poddaným kapitolním, kteří ty cihly vezli při fórách, dával sem jim své pivo, počítám ho za puol sudu, totižto za tejský, učiní	22,5 groše
55	Item po dodělání a vydělání kostela tovaryšom zednickým, kdeři dlažili, dal sem spropitného, že okolo hrobu svatého Václava a kde bylo potřeba cihlami vyplnili, 30 krejcarův, učiní	12 grošů 6 denárů
56	Item od vyklízení kamene a rumu což tak po dokonání toho díla zuostalo, něco se na cesty vyvezlo, a něctco zvláště kamení na krchov, potom do čista od vymetení kostela, dal sem oukolem	7,5 groše
57	Item dal sem udělati krov nad maštali kravskou při stodole a od toho sem dal tesařovi od sroubení, laťování i pokrývání	18 grošů
58	Item Valenta soused boleslavský dohodil mi koupiti 11 kop šindele 2 kopy za 4,5 groše, učiní	24 grošů 5 denárů
59	Item k tomu za 400 šindelních hřebíků	6,5 groše
60	za 2 kopy laťovních hřebíkův	5 grošů
61	Za svíce hotové k vánočním slavnostem	1 kopu 12 grošů
		24 kop 57 grošů 15 denárů*
	Suma toho všeho vydání učiní	51 kop grošů 6,5 denáru etc.

237 28. září 1566 (na den sv. Václava).

Tabulka 29 – Příjmové devolucí léta páně 1567 též na český groše.

Č.	Osoba	Částka
1	Od Viktorýna ze Vsi Popovic	9 kop grošů
2	Od Moudrého z Sušna	8 kop grošů
3	Od Kozla od tudž ze vsi Sušna	6 kop grošů
4	Od Pavlíka ze vsi Dřís	2 kopy grošů
5	Od Havelky	2 kopy grošů
6	Od Vandrličky	1,5 kopy grošů
	Suma toho příjmu	28,5 kop grošů

Tabulka 30 – Vydání z téhož příjmu, téhož léta etc. [15]67 až do času svatého Jiří léta etc. [15]68.

Č.	Výdaj	Částka
1	Feria secunda Epiphaniis domini ²³⁸ poslal sem Viktorýna z Popovic do Prahy pro archy s vozkou a dal sem jemu na outratu	12 grošů
2	Item za voprátky, kderých nakoupili pro potřebu k těm archám	6,5 groše
3	Item zedníku, kderý díry zdělal, kde se železa do zdi dāti, aby těmi železy archy ku postavení způsobeny byly	1 groš 5 denárů
4	Item kováři od dělání týchž želez a za hřeby	7 grošů
5	Item malíři na spropití 60 krejcarů učiní	25 grošů 5 denárů
6	Item dal sem kuchyni vydlážiti a nejprve pískem navézti, potom vohniště nové udělati, a zed' ku postavení almary, kde by se nádoby chovalo vylámati a od zadělání té almary	50,5 groše
7	Item od udělání té almary	5 grošů
8	Item od velikého skla do kuchyně	33 grošů
		2 kopy 21 grošů 3 denáry*
9	Item bečváři za nový okov dubový	5 grošů
10	Item kováři, že ten okov svým železem okoval a řetěz se dvacíti články a s kruhem udělal	26 grošů
11	Item za provaz k té studnici	6 grošů
12	Item po druhé od sváření srdce k velkému zvonu v Praze kováři Na Pořiči	27,5 groše
13	Item Viktorýnovi popovskému z peněz práva jejich sedlského	8 grošů
14	Item koupil sem barveného plátna na antependia ²³⁹ k voltářom, i též také na velký oltář místo archy 46 loket po 3 groších, učiní	2 kopy 28 grošů
15	Item černého plátna na podšívku pod antependia 36 loket po 2 groších, učiní	1 kopu 12 grošů
16	Item bílého plátna frejberského ²⁴⁰ na kříže na antependia 14 loket po 2,5 groších, učiní	35 grošů
17	Item jiného plátna tlustého kterémuž se antependia přišivaly a kteréž na oltář místo ubrusuov se klade, 21 loket po 1,5 groši učiní	31,5 groše
18	Item za 25 loket trapeců po 2 groších učiní	50 grošů
19	Item od šití švadlí těch věcí	10 grošů
20	Item tesařom, že okolo oltáře po dvakráte prknami i jinak, což potřeba bylo, dělali	20 grošů
21	Item od sekání proutí na ploty dvěma dělníkům za 3 dny po 2 groších, učiní	16 grošů ²⁴¹
		7 kop 25 grošů*
22	Item od for téhož proutí k plotuom	16 grošů
23	Item Dřiským od přivezení dubiči z lesu proboštovského na koly k plotům	10 grošů

238 6. ledna 1567 (pondělí na den Zjevení Páně).

239 Antependium je název pro ozdobný obdélník, zakrývající přední stranu oltářní mensy v křesťanském chrámu.

240 Z Freibergu.

241 Děkan Manětínský udělal chybu, částka má být 12 grošů.

24	Item od udělání 6 kop koluov k plotuom po 1,5 groši	9 grošů
25	Item z toho koly a proutí dal sem okolo lázně a štěpničky plot udělati a Goliášovi od díla	35 grošů
26	Item dveře sem dal do zahrady kanovnické udělati za panty, za zámek i od díla všeho	13 grošů
27	Item k velcenoci ²⁴² za 8 liber oleje do lampy a to pro hrob v veliký pátek, a ty 8 po 1,5 groši, facit	12 grošů
28	Item od Horákův koupil sem 14 liber vosku po 5 groších, učinilo za něj dáti	1 kopu 10 grošů
29	Item ten vosk dal sem s starým voskem zdělati, na libry s paškálem ²⁴³ váží 26 liber, od díla	6,5 groše
30	Item Jeho Milost pan arcibiskup etc. ráčil poručiti, abych sobě těch 10 kop grošů, kderých sem z peněz kapitoly pražské z poručení pana probošta a pana děkana pražského, Frantovi a nebožtíkovi knězi Martinovi Maryerovi[!] zapůjčil, zase z peněz kapitoly boleslavské z těch devolucí oplatil, a protož je sobě za vydání pokládám	10 kop grošů
31	Item od praní ubrusův a vytírání svícňův, kterýž hodu Buožimu dal sem	12 grošů
		13 kop 3,5 groše*
32	Item od plankuov zdělání okolo zahrady při domě děkanském tesařům	45 grošů
33	Item Šimečkovi, že dva dny místa k sloupuom strojil a trativod udělal	5 grošů 1 denár
34	Item veliký zvon, který byl na upadení a nebezpečně zavěšen, dal sem dolův spustiti, a což bylo potřebí kováři železem doložiti, neb i museli z něho hřidel složiti a mnoho železa nového dáti, vší outraty na tesaře i kováře	1 kopa 3,5 groše
35	Item poslu od poselství pro Kroupu do města Kostelce v potřebě kapitolní	1 groš 2 denáry
36	Item potom s Kroupou jel sem do Sušna pro zranění poddaného páně Hrzánovýho, ²⁴⁴ mohlo spokojeno býti, vzal sem s sebou 13 žejdlíkův vína po 1 groši, učiní	13 grošů
37	Item kuchařkám na spropiti	4 groše
38	Item a formanu spropitného	2,5 groše 0,5 denáru
39	Item náklad sem na lázeň učinil. Nejprv Voříškovi kováři od tří řetízků na kterých kotel visí i také za kličku železnú	18 grošů
40	Item zedníkům od zdi a od podkamní dělání též i od dlážení té lázně, všeho toho na skrze, učiní	11 grošů
		2 kopy 44,5 grošů*
41	Item dělníku, který dodával hlíny a kamene za dva dny po 2 groších, učiní	4 groše
42	Item hrnčíři od nových kamen	24 grošů
43	Item v škole od opravování kamen	15 grošů
44	Item od oprávký všech skel v domu děkanském	8,5 groše
45	Item opět poslu pro Jana Kroupu do Kostelce	1 groš 2 denáry
46	Item a když v mé nemoci jezdil s proboštem do Mladé Boleslavě, dal sem jim na outratu	30 grošů
47	Item když sme s panem jagrmejštem na meze v les probožský jezdili, Jan Kroupa, mistr Mates, probošt, já, vzal sem s sebou vína od Šimona písaře 13 žejdlíkův po 1 groši, učiní	13 grošů
48	Item Jankovi krčmáři dřískému kázali sme sobě oběd strojiti, dáno za jídlo i také pivo	17 grošů
49	Item odtud sme vyprovázeli Jana Kroupu do Kostelce, a tu jest dáno za víno i svačinu	20 grošů
50	Item od oprávký schodu a podlahy, kde se k zvonům chodívá	2,5 groše 0,5 denáru
51	Item za nové korouhve do kostela koupené s náklady a častým poselstvím	5 kop grošů
52	Item za čtyři postavníky na oltář místo svícňů	2,5 kopy grošů
53	Ad Venceslai ²⁴⁵ koupil sem dva páry hotových svěc, pár za 18 grošů učiní	36 grošů
		10 kop 22 grošů 2,5 denáru*

244 Jde o poddaného Hrzánů z Harasova, kteří drželi díl Sušna společně s Kropáčovou Vruticí.

243 Paškál = velikonoční svíce.

242 O velikonočních. V roce 1567 připadala velikonoční neděle na 30. března.

245 28. září 1567 (na den sv. Václava, v neděli).

54	Item k slavnosti Vánoční, za 2 libry vosku v Sušně	10 grošů
55	Item též od Havelky ze vsi Dřís 2 libry	10 grošů
56	Item ten sem vosk dal s starým na svíce rozdělati a od díla dáno	5 grošů
57	Item od čtyř sahuov do školy	7 grošů
58	Item od dovezení téhož dříví	5 grošů 1 denár
59	Item rektorovi od Jhesus, ²⁴⁶ a což víc k oltáři dělal	7,5 groše
60	Item od opravy zámku, kde se do kůru chodí	1,5 groše
61	Item za nový klíč ke kostelu	2,5 groše 0,5 denáru
62	Item na konec masopustu postav sukna pro mendíky, když mi probošt rektora vyhnal, aby tu do času svatého Jiří při mládencích, které sem objednal, pomáhali spívatí a tu se držeti mohli, dal sem	2 kopy 7,5 groše
63	Item židu brandejskému na pěkný ubrus na oltář dal sem	1 kopu grošů
64	Item z peněz od Havelky přijatých dal sem Martinovi Dlouhému	25 grošů
65	Item též od děláni paškálu, svíc k hodům Velikonočním 6 grošů, a od praní ubrusův a vytírání svícův 11 grošů, facit	17 grošů
66	Nota. ²⁴⁷ Vosku sem vypůjčil od kostelníků panny Marie pro paškál 3 libry	
		4 kopy 38 grošů 1,5 denáru*
	Suma toho všeho vydání za rok léta etc. [15]67 až do termínu svatého Jiří léta etc. [15]68 učiní	40 kop 34 grošů

A tak rovnaje příjem s vydáním, jest více vydání nežli příjmu vo 15 kop 17 grošů 6,5 denáru. A ještě mimo to naložil sem na vinici, jakž na to registřík mám, čehož sem prve skrze nepaměť položití zapomněl, a poněvadž se na mne pospíchal s vejpisem těchto register, toho sem slovo od slova vepsati nemohl, než chci to také vykáhati co toho nákladu bude: A poněvadž jest mi kněz Zikmund, pan archidiakon pražský, k paměti přivedl, že jest sestra jeho k tomu kostelu staroboleslavskému 8,5 kopy grošů odkázala, kderěž sem já přijal, item 6 g. alb.²⁴⁸, protož je také za příjem pokládám, a což mi mimo to na tomto počtu zbejvá a i s nákladem na ty vinice zbude, za to žádám, aby mi zase navraceno bylo.

4.8 Komentář k registrům příjmů a vydání 1566–1568

Účetní knihy či rejstříky byly ve své struktuře velmi jednoduché. Většinou se skládaly jen ze dvou oddílů. Prvním byly „příjmy“, jež zachycovaly údaje jen stroze. Druhý oddíl uváděl „výdaje“, které daleko více zachycovaly podrobnější záznamy. Na konci účtu se nacházela souhrnná bilance. Úplně nejstarším dochovaným registrem je účet z pražského arcibiskupství ze začátku osmdesátých let 14. století.²⁴⁹

V registrech příjmů (za prodané dřevo a odúmrtí) a vydání 1566–1568 kapitulní děkan Urban Manětínský zachytil další příjmy a vydání staroboleslavské kapituly. Vydání jsou vedena velmi podrobně, dokonce uvádí i finanční částky, které byly použity na spropitné.

²⁴⁶ Zřejmě začátek názvu písně, kterou rektor s žáky secvičil pro vánoční mši.

²⁴⁷ Nota = poznámka.

²⁴⁸ Grošů bílých, zřejmě ještě dodatek k předchozímu údaji v kopách.

²⁴⁹ Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984, s. 183.

Zároveň je z register patrné, jaké měla kolegiáta nároky – ať už finanční či hmotné – ve druhé polovině 16. století. Těžko se dnes dá zjistit, jestli některé peněžní částky a platy děkan Manětínský vybíral oprávněně či nikoliv, to samé platí i o vykácení lesa.²⁵⁰ Oprav a rekonstrukcí bylo podle účetního materiálu prováděno hodně. Účet také přesně zachycuje, jaké mzdy brali tehdy řemeslníci i jaké částky stál materiál na stavbu, opravy a rekonstrukce. Dále také uvádí ceny běžného spotřebního zboží, jež kolegiáta potřebovala ke svému každodennímu chodu, jako byl vosk, svíce či zařízení do kostela. Rovněž edice udává i ceny některých nápojů a potravin.

250 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 434–435.

5. Třicetiletá válka, soupis poddaných podle víry, berní rula a další prameny

5.1 Nástin situace za třicetileté války a po ní v Čechách²⁵¹

V důsledku bělohorské porážky vzbouřených stavů 8. listopadu 1620 zůstaly české země trvale v rukách Habsburků. V letech 1631 až 1632 sice obsadili Čechy s Prahou protestanští vojáci saského kurfiřta a z emigrace se na čas vrátili ti, kteří po porážce stavovského povstání opustili zemi, nicméně návrat k situaci před válkou se jim nezdařil. V další etapě války došlo několikrát k příchodu švédských vojsk na naše území. V roce 1639 to byli vojáci pod vedením generála Banéra a v létě 1648 generálů Wrangela a Königsmarcka. Ani jeden vpád nenašel sympatie mezi českým obyvatelstvem. Dokonce, když roku 1648 Švédové obsadili Hradčany a Malou Stranu, na obranu hlavního města přispěchali měšťané a profesori se svými studenty z univerzitních fakult. Po jednání v Münsteru a Osnabrücku vestfálský mír zakončil 24. 10. 1648 dlouholetý válečný konflikt.²⁵²

Během třicetileté války v první polovině 17. století došlo k zastavení příznivého vývoje obyvatelstva. Za tento stav mohly válečné události, které se z velké části odehrávaly na území českých zemí. Ke snížení populace došlo také v důsledku hladu a epidemií. Velké množství vojáků na jednom místě v souvislosti s nedostatečnou hygienou způsobovalo právě rozličné nákazy. Hlavně se jednalo o mor a další velmi nakažlivé choroby jako byla úplavice, tyfus a neštovice. Ke snadnějšímu přenosu nemocí přispíval nedostatek stravy, za kterou mohla špatná ekonomická situace země, ve spojení s pleněním obydlených oblastí a vymáháním odvodů potravin pro armádu. V důsledku toho se za války rodilo i méně dětí. V některých oblastech na snížení počtu obyvatel měla vliv i emigrace z náboženských důvodů.²⁵³

Ve válečném období vlivem nedokonalé kontroly ze strany vrchnostenského aparátu docházelo poměrně hojně ke zbíhání poddaných z gruntů. Tento jev provázelo i zbojnictví, protože si sedláci mohli opatřit velmi lehce zbraně. K vyvrcholení tohoto fenoménu v Čechách došlo krátce po uzavření vestfálského míru.²⁵⁴

251 Podrobně byla situace během třicetileté války a v padesátých a šedesátých letech 17. století zpracována v mé bakalářské práci. Jde o poměrně specifickou situaci a její stručný náčrt by neměl chybět ani v této práci.

252 P. ČORNEJ, *Dějiny země Koruny české I*, s. 233, 258–265; Eduard MAUR, *Zemědělská výroba na pobělohorském komorním velkostatku v Čechách*, Praha 1990; Jiří MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1992; Jiří MIKULEC, *Poddanská otázka v barokních čechách*, Praha 1993; Ivana ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích. Pokus o zařazení fenoménu do středoevropských souvislostí*, in: Ivana ČORNEJOVÁ (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci: sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.–5. 6. 2003*, Praha 2004, s. 14–24; Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české VIII, 1618–1683*, Praha–Litomyšl 2008.

253 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 102–103.

254 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 17–18.

Konečnou bilancí třicetileté války byl celkový pokles populace asi o jednu třetinu, zánik desítek vsí a přibližně jedné pětiny gruntů. České země ale nezasáhla válka stejně. Nejhuře dopadla úrodná střední část, protože byla za války často okupována. Naopak na horách při hranici zůstali tyto oblasti nedotčeny. Německé etnikum, které z větší části obývalo pohraničí, se začalo od konce války rozšiřovat dále do středu Čech.²⁵⁵

Ušetřeny válkou nezůstali ani měšťanské domy, ztráty zaznamenala vrchnost i poddaní na dobytku, nářadí a materiálu. V roce 1650 byla v královských městech asi jedna třetina domů prázdných a v poddanských více než 25 procent. Města se potácela ve velkých dluhích, které se jim povedlo eliminovat až zhruba po sto letech. Na venkově se vyskytovaly opuštěné zemědělské usedlosti, kterým se říkalo poustka. Situaci neulehčilo ani vysoké státní zadlužení. Svou úlohu rovněž hrál odliv finančních prostředků a drahých kovů za války.²⁵⁶

Pokles populace i její zchudnutí mělo nepříznivý dopad na situaci v českých zemích po stránce sociální i ekonomické. Z dlouhodobého horizontu došlo ke snížení poptávky po řemeslných výrobcích, zlevnily se zemědělské produkty a v kombinaci s nedostatkem práce schopného obyvatelstva došlo k depresi. Na tento nepříznivý stav zareagoval i režijní velkostatek, když začal zavádět v mnoha oblastech tržní monopol. Vrchnost zvýšila dohled nad

mobilitou poddaných a snažila se osazovat poustky sedláky, aby se zvýšil stav robotníků. Někteří byli dokonce nuceni ke sňatku násilnou formou. To vše mělo nahradit chybějící pracovní sílu na velkostatku. Do popředí se dostalo zvýšení roboty a nucená práce za mzdu.²⁵⁷

V důsledku úpadku zemědělské výroby došlo i k poklesu výdělků těch, kteří vyráběli živočišné a rostlinné produkty pro trh a větším využívali k tomu námezdní práci. To se týkalo měšťanů, feudálů i poddaných. Za nárůstem roboty stálo také další zvětšování a stoupání počtu velkostatků. Ty vznikaly ze zpustlých gruntů a z koupě krachujících menších rytířských dvorů. Poválečná krize trvala asi do začátku 80. let 17. století. Tehdy se však robotní práce prosadila definitivně, i když byla z počátku brána jen jako dočasné řešení vrchnosti. Pochopitelně nebylo možné, aby se práce za mzdu úplně ze statků vytratila, byla využívána hlavně v době žní a při sklizni vína. Režijní velkostatek měl díky robotě poddaných výhodu, protože mu zmenšovala náklady na výrobu a dopravu. Tím trpěli jeho konkurenti, jako byla drobná šlechta, měšťané a poddaní.²⁵⁸

Za poválečné krize poklesla produkce vinné révy. Poškozené rybníky nebyly opraveny, dokonce došlo k upuštění od osvědčených třístupňových metod chovu kaprů.

255 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 105.

256 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 5–6.

257 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 105.

258 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 7–9.

Naopak došlo na statcích ve větší míře k pěstování lnu, ze kterého se vyrábělo robotní prací plátno. Poddaní osévali obilovinami pouze menší část orné půdy a ostatní plochu ponechávali ladem. Hospodářství se začalo ubírat extenzivní cestou směřující k chovu ovcí a skotu.²⁵⁹

V této době bylo poddanské obyvatelstvo dokonce přinuceno, aby odebíralo od vrchnosti její produkty s nízkou kvalitou a za vysokou cenu. Šlo hlavně o odběr piva z pivovarů a tvrdého alkoholu z palíren, případně i dalších potravin a výrobků. Došlo také k rozšíření již dříve zavedeného mletí poddanské mouky ve vrchnostenských mlýnech. Jiným opatřením panského velkostatku byl nucený přednostní odkup zboží a výrobků od sedláků. Hlavně se jednalo o obiloviny k výrobě sladu pro panské pivovary. Velkostatek rovněž nutil poddané k odběru cizího zboží, jež zprostředkoval. Panské pivovary získaly v této době monopol a jeho konkurence, poddanská a královská města, byla znevýhodněna hlavně daňově. Tím městské obce ztrácely své dřívější odbytiště a vařily pivo jen pro svou potřebu. Ve vrchnostenských městech byly většinou pivovary úplně zrušeny.²⁶⁰

Pro poznání období po třicetileté válce jsou nejdůležitější dva prameny, a těmi jsou soupis poddaných podle víry z roku 1651 a berní rula z roku 1654. Tyto prameny se vhodně doplňují, i když obsahují často i řadu nepřesností, jako je třeba věk obyvatelstva, který je potřeba brát s rezervou. V tehdejší populaci, v době po uklidnění situace po válce, byly silně zastoupeny generace nezletilých, naproti tomu do značné míry absentovaly seniorské generace. Obyvatelstva v produktivním věku 15 až 49 let byla asi polovina. Tak velké množství mladých jedinců kladlo velké nároky na způsoby obživy, proto se dospělí snažili své potomky co nejdříve zapojit do výrobního procesu. Gruntu se většinou ujímal nejmladší syn, protože byla tendence, aby ho udržel co nejdéle, což trvalo až do zavedení reformy Josefa II. Ženy celkově v počtu převyšovaly muže, a to zhruba v poměru 3:2, i když se rodilo více chlapců než dívek. Tento rozdíl byl nejvýraznější ve věkových skupinách 15–29 let, poté docházelo k poklesu a změna nastávala okolo 40 roku věku obyvatelstva, kde převažovalo více mužů. Za tímto stavem stála pravděpodobně nedostatečná lékařská péče o ženy při porodech, ve spojení s vyčerpáváním jejich organismu náročnou fyzickou prací. Naopak chybějící část mužské populace lze vysvětlit větší úmrtností v raném dětském věku a pobytem mnoha mladých jedinců mužského pohlaví u vojska. V rodině se rodila většina dětí, ty které na svět přišli mimo ni, se většinou ani dospělého věku nedožili.²⁶¹

Řadou restriktivních norem vydávaných od začátku 20. let 17. století a definitivně v roce 1627 v Čechách a 1628 na Moravě, Obnoveným zřízením zemským došlo k prohlášení

259 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 9.

260 Tamtéž, s. 11–12.

261 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 105–108.

katolického náboženství za jediné povolené vyznání. Přítomnost švédské armády však bránila státnímu aparátu důsledné rekatolizaci. K tomu došlo až za mírové situace po odchodu Švédů, který probíhal v letech 1649 až 1650. Ti z řad šlechticů a měšťanů, jenž odmítali přijmout katolickou víru, byli donuceni odejít ze země a nekatolické poddané čekala rekatolizace. Vybudováním nových biskupství v Litoměřicích v roce 1655 a v Hradci Králové roku 1664 se pražskému arcibiskupu kardinálu Arnoštu Vojtěchu Harrachovi podařilo dostat pod kontrolu místa, která nejvíce vzdorovala rekatolizačnímu procesu.²⁶² Původně však bylo v plánu vybudovat biskupství několik, ale nakonec došlo, z důvodu rozchváceného církevního majetku, k realizaci dvou shora zmíněných.²⁶³ Dále také Harrach pro správu vytvořil v zemi vikariáty. Farní organizace byla postižena nedostatkem katolických kněží a potýkala se s nedostatečným hmotným zabezpečením.²⁶⁴

5.2 Situace staroboleslavské kapituly za třicetileté války a krátce po ní

Informací k poznání historie staroboleslavské kapituly v době třicetileté války není mnoho. Může za to obsazení městysu saskými vojáky, kteří v roce 1631 mimo jiné spálili i kapitulní archiv.²⁶⁵

Jedním z mála dochovaných pramenů pro tohoto období, které zachycují hmotné zajištění kolegiáty, je soupis probošských důchodů z roku 1631, které sepsal za třicetileté války kapitulní děkan Jiří Bílek Kořenský z Bílenberka (děkanem 1626–1642)²⁶⁶ pro arcibiskupa.²⁶⁷

Důchody staroboleslavského probošta z roku 1631²⁶⁸

262 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 66–68.

263 Eduard MAUR, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: Zdeňka Hledíková (ed.), *Traditio et cultus miscellanea historica Bohemica*. Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata, Praha 1993, s. 164.

264 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 68.

265 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 427.

266 Tamtéž, s. 459–460.

267 Tamtéž, s. 343.

268 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Majetko–právní dispozice a hospodářské záležitosti sign. III – B 1g, inv. č. 438, karton 62, 1631 – Poddanské platy probošství staroboleslavského; J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 430–431. – Prášek proboštovy poddanské platy ve své knize sice uvádí, ale u některých je uvedena jiná částka a seznam má nekompletní. Platy pro děkanství (kapitulu) se z této doby nedochovaly, i když asi seznam byl také pořízen.

Tabulka 31 – Poddaní staroboleslavského probošta.

Č.	Ves	Poddaný	Na svatého Jiří	Na svatého Havla
	Postřižín			
1		Jindra rychtář	16 bílých grošů	16 bílých grošů
2		Jakub Hosejk	12 bílých grošů	24 bílých grošů míšeňských
	Znojčice ²⁶⁹			
1		Ludvík	12 bílých grošů	14 bílých grošů
2		Pavel Novák	27 bílých grošů	1 kopa míšeňská 1 krejcar
	Veltrusy			
1		Martin Kašparides	3 krejcare 1 denár	8 1/2 bílého groše
2		Burian Kupka	3 krejcare 1 denár	8 1/2 bílého groše
3		Jan Siebrmacher	3 bílé groše	13 1/2 bílých grošů
	Větrušice			
1		Baltazar	10 bílých grošů ²⁷⁰	10 bílých grošů
	Celkem	8 poddaných	82 grošů 2 denáry ²⁷¹	112,5 grošů 1 krejcar

Tabulka 32 – Cizopanští poddaní s povinností platu staroboleslavskému proboštovi.

Č.	Ves	Poddaný	Plat	Poznámka
	Dolánky			
1		Jméno neuvedeno	11 grošů	Poddaný knížete z Lobkovic, za oba termíny
2		Pavel Pincerna [šenkýř]	11 grošů	Poddaný knížete z Lobkovic, za oba termíny
	Máslovice			
1		Florián	3 groše	Poddaný děkana z Pražského hradu, ročně
	Celkem	3 poddaní	25 grošů	

Tabulka 33 – Slepice a vejce.

Č.	Ves	Poddaný	Vejce na Velikonoce	Slepice na svatého Havla
	Znojčice			
1		Ludvík	1 kopa	24
2		Pavel Novák	1 kopa	40
	Veltrusy			
1		Martin Kašparides	50	14
2		Jan Siebrnacher	75	20
	Celkem		245	98

²⁶⁹ Dnešní Zlončice.

²⁷⁰ 1 kopa grošů českých = 1 kopa grošů bílých = 140 krejcarů – E. NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ, *Krátký přehled českého mincovnictví*, tabulka č. 7.

²⁷¹ Denár = 1/7 groše českého (bílého); 1 groš český = 3 krejcare – Jaroslav POŠVÁŘ, *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1977, s. 87–88.

Tabulka 34 – Pole pronajímané na třetí mandel a platy z luk.²⁷²

Č.	Ves	Poddaný	Díl	Platy z luk
	Nedomice			
1		Slíva	3	
2		Václav	1	
3		Martin	2	
4		Jiřík Vinař	1	
5		Artuněk	5	
6		Strejček	2	
7		Haspeklo		1 kopa 30 grošů míšeňských
8		Vařeně		1 kopa 30 grošů míšeňských
9		Šatný		25 grošů
	Ovčáry			
1		Šolc	5	
2		Šamin	2	
3		Vařeně	3	
4		Urbánek	1	
	Celkem		z 25 dílů	115 grošů českých (bílých)

Dále pramen uvádí dva přípisy: 1. Ve vsi Dřisy je jedna louka, ze které probošt přijímal seno a malý hájek. Ze Dřis měl také na Vánoce plat 9 slepic a s každou 5 vajec (45 vajec). To samé mu bylo odevzdáváno na Velikonoce a svatého Havla.

2. Před dvěma lety (v roce 1629) pan děkan objevil v deskách zemských, že má být odváděn věčný plat proboštovi od Jan Oktaviána Vchynského (Kinský) ze Vchynic a Tetova. V jednotlivých termínech se mělo platit po 18 kopách grošů míšeňských. (Dále je uvedeno, že toto bylo vybráno ze staršího na kvap.)

Staroboleslavský probošt za třicetileté války v roce 1631 měl osm vlastních poddaných a tři cizopanské, kteří mu byli povinováni odvádět plat, celkem ze šesti míst. Co se týká naturálních dávek, tak ze dvou vsí mu deset poddaných odvádělo jednu třetinu úrody za pronájem volné rustikální půdy a tři plat za užívání kapitulních luk. Dále nejvyššímu prelátovi náleželo 125 slepic a 260 vajec. Na peněžní prostředky to bylo celkem 333,5 groše bílého a 7 krejcarů, plus ještě 36 kop grošů míšeňských od Oktaviána Vchynského ročně.

Výpis z urbáře brandýského panství 1651²⁷³

Podle opisu z urbáře brandýského komorního panství z roku 1651 měla staroboleslavská kapitula v Boleslavi na straně císařské, mimo těch kteří užívali kapitulní grunt, ještě tři poddané, kteří byli povinni odvádět dávky brandýskému císařskému panství za

²⁷² Jednalo se o volnou rustikální půdu, která byla pronajímána, poddaný za pronájem odevzdával třetinu úrody.

²⁷³ SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, sign. III – B li, inv. č. 440, karta 70, Výpis z urbáře panství Brandýs, výpis z knihy urbární a paměti kapituly Stará Boleslav 1584–1651. Podrobně byl opis z urbáře brandýského z roku 1651 včetně přípisů zpracován do mé bakalářské práce.

užívání statku.²⁷⁴

Ve vsi Kostelní Hlavno bylo k roku 1651 osm poddaných, ti byli kapitule věnováni jako náhrada za ztracené poddané. Není jasné, kdy tento stav nastal, ale při srovnání se starším opisem z roku 1584 došlo k navýšení poddaných o dva kapitulní sedláky. Všechny osm mělo povinnost odvádět robotu a plat brandýskému komornímu panství.²⁷⁵

Soupis poddaných podle víry 1651

Co do významu je soupis poddaných podle víry z roku 1651 hodně důležitý právě pro svoji úplnost. Jeho předchůdci byly seznamy z první poloviny 17. století (1602, 1609 a 1627),²⁷⁶ ve kterém první dva zachycovaly jen katolické věřící z řad panstva a rytířů. Třetí v pořadí byl sepsán na základě Obnoveného řízení zemského reformační komisi, ale pouze v několika krajích Čech. Komise tehdy evidovala katolické pány, rytíře, část měšťanů a svobodníků, do seznamu připojila i nekatolické obyvatelstvo.²⁷⁷

Po skončení třicetileté války chtěli Habsburkové obnovit svou dřívější politickou moc. Jedním ze souboru opatření, který jim měl v tom pomoci, byl právě soupis poddaných podle víry. Během válečných událostí církevní správa nefungovala tak, jak by měla. Po válečném konfliktu chtěl mít stát přesný přehled o náboženském životě obyvatel. Ti, kteří nebyli katolíky, tak měli povinnost přijmout katolickou víru. Pokud by tak neučinili, hrozila jim nucená emigrace. Na průběh pořizování soupisu dohlíželi čeští místodržící, odpovědní jim byli hejtmané každého kraje. Obnovit duchovní správu země mělo dvanáct komisařů, kteří měli rovněž zabezpečit opětovné fungování opuštěných far i s jejich ekonomickým zázemím.²⁷⁸

Na panstvích a statcích měl na starosti vlastní vyplnění formulářů soupisu poddaných podle víry většinou jeho vlastník, respektive vrchnostenská úředníci, což bylo ve většině případů častější. Ve městě pak zajišťovala tento úkol městská rada. Mimo běžných údajů v soupisu byla u nekatolíků poznámka, jestli je nebo není dotyčný vhodný na přechod ke

274 Tobiáš Švec (před ním Josef Mach) za držbu poustky odváděl brandýskému zámku po 2 groších na svatého Havla a na svatého Jiří a jednou za rok úroční slepici. Martin Novotný (především poddaný na tomto gruntě Jira Vaňkův) za držení statku platil po 5 groších na oba svátky. A Tobiáš Krejčí 8 grošů na svatého Jiří a svatého Havla.

275 Jmenovitě šlo o Víta Pletichu (před ním Jakub Jarošů), který měl odvádět robotu 2 dny žnout a 2 dny hrabat. Martina Hejtyka (především poddaný Štěpán Košátecký), ten odváděl to samé jen větším rozsahu 6 dnů ženní práce a 6 hrabání. Jan Dusil (Vít Melichar) po 7 1/2 žnout a 7 1/2 hrabat. Jan Vrba (Kryštof Vrba) 2 3/4 dne žnout a 2 3/4 dne hrabat, plus odváděl plat 25 grošů na svatého Jiří a to samé na svatého Havla a jednou za rok 2 1/2 slepice a 25 vajec. Jiří Vrabec (Jan Frník) 2 dny ženní práce a 2 dny hrabání, 16 grošů za každý termín, 2 slepice a 20 vajec ročně. Z louky pak platil 30 grošů na svatého Havla a 30 grošů na svatého Jiří. Pavel Heřman (před ním Jakub Žitavský) držel louku a z ní odváděl 15 grošů za každý termín. Václav Duchů (Šimon Srb) a Pavel Veselý (Šimon Lassan) žádný plat zámku neodváděli ani nerobotovali.

276 Pro staroboleslavskou kapitolu se starší soupisy nedochovaly.

277 Helena KLÍMOVÁ, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Kouřimsko*, Praha 2008, s. 3.

278 Tamtéž, s. 4–5.

katolické víře.²⁷⁹

Kouřimský kraj zaujímal jedno z klíčových míst mezi ostatními kraji Čech, a to pro svou polohu nedaleko od hlavního města Prahy, a dále také pro svůj značný ekonomický význam a vhodné podmínky k zemědělské činnosti.²⁸⁰

Soupis poddaných podle víry pořídil pro dvě vsi na Kouřimsku (Postřižín a Veltrusy) 15. července 1651 probošt staroboleslavské kapituly Rudolf Roder z Feldburku.²⁸¹

Tabulka 35 – Postřižín.

Č.	Jméno	Stav	Postavení	Věk	Náboženství
1	Václav Nosek	poddaný	rychtář	40	katolík
2	Anna	poddaná	manželka	43	katolička
3	Dorota	poddaná	matka	60	katolička
4	Jindra	poddaný	syn	18	katolík
5	Regina N.	není poddaná	děvečka	40	katolička
6	Jan	není poddaný	syn	4	
7	Adam N.	není poddaný	podruh	40	katolík
8	Anna	není poddaná	manželka	30	katolička
9	Martin	není poddaný	syn		
10	Důra	není poddaná	dcera		
11	Šťastnej Šolc	poddaný	hospodář	38	katolík
12	Salomena	poddaná	manželka	38	katolička
13	Mandička	poddaná	dcera	3	
14	Havel	poddaný	syn	2	
15	Anna N.	není poddaná	děvečka	24	katolička
16	Jan Mareška	poddaný	hospodář	44	katolík
17	Lidmila	poddaná	manželka	30	katolička
18	Matouš	poddaný	syn	10	katolík
19	Jan	poddaný	neuvedeno	3	
20	Ycra ²⁸²	poddaná	neuvedeno	5	

279 H. KLÍMOVÁ, *Soupis poddaných podle víry*, s. 5–6.

280 Tamtéž, s. 3.

281 Tamtéž, s. 189–191.

282 Přidrží se čtení editorů.

Tabulka 36 – Veltrusy.

Č.	Jméno	Stav	Postavení	Věk	Náboženství
1	Burian Kubka	poddaný	hospodář	65	katolík
2	Mariana	poddaná	manželka	50	katolička
3	Václav	poddaný	syn	23	katolík
4	Dorna	poddaná	manželka	30	katolička
5	Kača	poddaná	dcera	1	
6	Martin Kašpar	poddaný	neuvedeno	60	katolík
7	Vít Piskač	není poddaný	neuvedeno	50	katolík
8	Maruška	není poddaná	manželka	60	katolička
9	Jiří Hoker	není poddaný	neuvedeno	60	katolík
10	Anna	není poddaná	manželka	60	katolička
11	Hans Han	poddaný	hospodář	40	katolík
12	Anna	poddaná	manželka	35	katolička
13	Mandelina	poddaná	dcera	9	
14	Dorota	poddaná	dcera	7	
15	Anička	poddaná	dcera	1	
16	Jan	není poddaný	podruh	60	katolík
17	Anna	není poddaná	manželka	50	katolička

U soupisu poddaných podle víry z roku 1651 je zajímavé, že se dochoval pouze u dvou vsí z proboštovy části na Kouřimsku. Část kapitulní (děkanská) v boleslavském kraji úplně chybí, i když k pořízení asi došlo. Dále je u soupisu velká výhoda, že mimo poddaných udává i podruhy a děvečky s rodinami, a tím vhodně doplňuje berní rulu. Při srovnání důchodů staroboleslavského probošta z roku 1631, soupisu poddaných podle víry z roku 1651 a berní ruly z roku 1654 je na vsích Postřižinu a Veltrusích dobře vidět, jak synové na gruntech zaujali místo hospodáře po svých otcích, prameny případně zachycují i změnu majitele či zvýšení poddaných.

Berní rula 1654

I po vydání obnoveného zřízení zemského (1627 pro Čechy, 1628 pro Moravu) zůstalo českým stavům jedno významné právo, totiž správa berních záležitostí. Sněm schvaloval berně, které požadoval panovník, a tím do jisté míry mohl otupovat absolutistické snahy habsburských vládců. Nejdůležitější příjem tehdy tvořila daň ze zemědělské půdy. Dvůr neustále stupňoval finanční požadavky a daňové zatížení jednotlivých vrchností nebylo rovnoměrné. Z tohoto důvodu se připravoval podrobný a přesný podklad, který by evidoval zemědělskou poddanskou půdu. Tento soupis se stal prvním katastrem v Čechách, který se nazýval berní rula.²⁸³

Berní rule předcházela řada předbělohorských berních rejstříků, které však měly proti

283 J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika*, s. 252–253.

ní jen omezenou platnost, a dochovaly se navíc velmi torzovitě.²⁸⁴ Tou dobou byly vydány i první topografické popisy Čech, které lze do jisté míry rovněž přiřadit k předchůdcům berní ruly. První latinský se jmenoval *Respublica Bohemiae* a napsal ho Pavel Stránský. Spis vyšel v Leydenu poprvé roku 1634 a podruhé v roce 1643.²⁸⁵ Nedlouho po vestfálském míru v roce 1650 spatřil světlo světa druhý tentokrát německý popis Čech, který nesl jméno *Topographia Bohemiae, Moraviae et Silesiae*. Jeho autorem byl Martin Zeiler a ilustroval ho a vydával ve Frankfurtě nad Mohanem kartograf Matthaeus Merian.²⁸⁶ Šlo o abecedně seřazené popisy měst a zámků s jejich historií. Vyjimečnost ruly spočívá v její obsáhlosti a úplnosti. Její součástí však nejsou popisy vrchnostenských statků či nemovité majetky chudších vrstev.²⁸⁷

Jak ukazuje berní rula z roku 1654, tak statky kapituly ve Staré Boleslavi spadaly do dvou významných krajů Čech. Na Boleslavku je vlastnila kolegiáta jako taková, podle berní ruly byl tento majetek sice označován jako statek staroboleslavského probošta, ale fungovala z něj celá kapitula. Ta druhá část na Kouřimsku připadala nejvyššímu prelátovi, podle ruly se označovala jako vesnice staroboleslavského probošta.

Berní rula uvádí pouze rustikální majetek. Kapitulní dvory čili dominikál ve Staré Boleslavi, Popovicích a Dřísech, jakož i proboštský dvůr ve Znoušicích probošt Rudolf Roder z Feldburku.²⁸⁸ Děkanskou hodnost zastával v letech 1646 až 1651, po té současně od roku 1651 do roku 1657 kumuloval obě funkce a do roku 1663 působil v kolegiátě pouze jako probošt.²⁸⁹

Boleslavský kraj je jeden z největších v Čechách a nese jméno po městu Mladá Boleslav. V době, kdy ještě Boleslav patřila mezi poddanská města, bývalo sice čas od času

284 Václav PEŠÁK, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953; František MARAT, *Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z r. 1603*. Věstník Královské české společnosti nauk, tř. filosoficko–historicko–jazykozpytná, 1898, Praha 1899; August SEDLÁČEK, *Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné*, Praha 1869; Oldřich PLACHT, *Odhad majetků stavů království českého z r. 1557*. Věstník Královské české společnosti nauk, tř. filosoficko–historicko–jazykozpytná, 1947, Praha 1950; Josef KOLLMANN, *Berní rejstříky a berně roku 1567*. Sborník archivních prací, 13, 1963, s. 169–246; Václav BŮŽEK, *Majetkové rozvrstvení stavů Bechyňského kraje v letech 1523–1557* (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523). Historická demografie, 13, 1985, s. 65–87.

285 Emanuel TONNER, *Mistra Pavla Stránského ze Zapské Stránky, Poopravené i rozmnožené vypsání vší obce království českého*, Praha 1893; Pavel STRÁNSKÝ, *O státě českém* [překlad Bohumil Ryba], Praha 1946.

286 František MUSIL, *K prvním historicko–vlastivědným popisům Čech a Moravy*, in: Jaroslav ŠŮLA (ed.), Vladimír Wolf et Opera Corcontica. Sborník příspěvků k šedesátinám Prof. PhDr. Vladimíra Wolfa, Hradec Králové 2002, s. 265–273.

287 Karel DOSKOČIL, *Berní rula II, Popis Čech rok 1654*, Praha 1953, s. 5.

288 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 464. Přesné zřízení kapitulních dvorů není známo. V přiznávací tabele tereziánského katastru z roku 1714 u boleslavského dvora je uvedeno, že asi před 40 lety, to by znamenalo někdy v 70. letech 17. století. V soupisech lidu z roku 1668 a 1671 je u některých poddaných uvedena poznámka, že slouží na shora zmíněných dvorech. Prameny a literatura si trochu protirečí. Evidentně byly dvory založeny již dříve. Přiznávací tabele tereziánského katastru nezachycuje vždy přesně realitu.

289 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 463–464; J. P. HORČICE, *Popsání nejstarožitnějšího kollegiálního chrámu*, s. 138; Jaroslav MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007, s. 101.

Boleslavsko uváděno jako kraj nymburský, ale již v roce 1605 se opět Mladá Boleslav stala královským městem, a tím i hlavním centrem kraje. Co se týká přírodních podmínek, tak je boleslavský kraj dost protikladný, protože jih je rovinatý a osídlený od pradávna, na rozdíl od podhorského severu, který byl kolonizován až během středověku. Jižní část je tedy ideální pro zemědělství, má půdy bohaté na humus. U severní části se rovinaté plochy mění v hornaté oblasti s méně kvalitními zeminami a ty přechází až v půdy velmi špatné, které jsou bez užitku. Vzhledem tomu jde po hospodářské a sociální stránce o oblast velmi rozmanitou.²⁹⁰

Po skončení třicetileté války to byl právě jih kraje, který po odchodu armád začali lidé znovu osazovat. Osadníci se nastěhovali do volných gruntů a pozvolna rekultivovali půdu ležící ladem. Berní rula v letech 1652 až 1654 také eviduje i nově osdlé. Co ale postrádá, z toho co se u krajů běžně zachovalo, je statistický přehled.²⁹¹

Některé vsi a městečka z úrodného Boleslavka dopadly za třicetileté války velmi špatně a to hlavně díky své strategické poloze. Poměrně značné újmy utrpěl i statek staroboleslavské kapituly. Nejhuře na tom byla právě část Staré Boleslavi, která patřila kolegiátě. Z ní fungovaly jen grunty sedláka Jana Novotného a chalupníka Jana Nedorosta, povoláním ševce. Později v roce 1652 k nim přibyl řezník Jonáš Straka. Postupem času se i ostatní volné zemědělské usedlosti začaly obsazovat, jak je patrné z pozdějších přípisů berní ruly.

Kapitulní statek.²⁹²

290 Aleš CHALUPA – Jaroslav ČECHURA – Marie RYANTOVÁ, *Berní rula 8–9, Kraj boleslavský*, Praha 2001, s. 3–4.

291 Tamtéž, s. 7–8.

292 Tamtéž, s. 27–29.; některé prázdné kolonky z důvodu úspory místa byly u všech tabulek vynechány, ale údaje v nich jsou uvedeny všechny, tak jak uvádí edice. Pozdější přípisy např. o pohořelých a další informace uvádím vždy pod tabulkami. V berní rule je sice uvedeno z dílu probošství staroboleslavského, nicméně šlo o kapitulní statek. Tato nesrovnalost byla dána tím, že probošt a děkan v té době byli jedna a tatáž osoba.

Tabulka 37 – Městys Stará Boleslav, statek kapituly.²⁹³

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os. ²⁹⁴	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str. ²⁹⁵	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Kvalita polí není uvedena													
	Sousedí effective²⁹⁶													
1	Jan Novotný	60	6	2						2	3	1		
	Chalupníci													
2	Jan Nedorost	12	2	1				švec			2			
	Zahradníci													
3	Jonáš Straka				1652			řezník						
	Stavení rozbořený a pustý													
	Sousedí effective													
4	Vávrovský	60					místo ²⁹⁷							
5	Ševcovský	20					místo							
6	Novákovský	25					místo							
7	Rychtářovský	20					místo							
8	Jarolímovský	20					místo							
	Chalupníci													
9	Bártovský	12					místo							
10	Zejdlicovský	12					místo							
	Zahradníci													
11	Junkovský						místo							
12	Malcatovský						místo							
13	Hroznýho						místo							
14	Vondrlíkovský						místo							
15	Vrbčinovský						místo							
16	Hulencovský						místo							
17	Valchařovský						místo							
18	Punčochářovský						místo							
19	Machalovský stavení						pustý							
20	Švandrlíkovský						místo							
21	Královský						místo							
22	Krčma panská	20												
	Celá obec	261	8	3						2	5	1		

Po dobu tří let byl od placení berní osvobozen každý nově osedlý a pohořelý.²⁹⁸ Čili pohořelý a takzvaně „defalcírováný” byl v roce 1689 Jan Novotný, 1723 a 1742 grunt Ševcovský, 1732 grunty Malcátovský, Hroznýho, Vondrlíkovský, 1723 grunty Vrbčinovský,

²⁹³ Městys Stará Boleslav, dnes obec Brandýs nad Labem – Stará Boleslav, okres Praha–východ, kalkul celých osedlých 1 1/4.

²⁹⁴ Nově osedlý.

²⁹⁵ Strychy.

²⁹⁶ Sousedí effective = jsou takto označeni sedláci v městech a městečkách – A. CHALUPA – J. ČECHURA – M. RYANTOVÁ, *Berní rula 8–9, Kraj boleslavský*, s. 7.

²⁹⁷ Šlo o volný grunt.

²⁹⁸ A. CHALUPA – J. ČECHURA – M. RYANTOVÁ, *Berní rula 8–9, Kraj boleslavský*, s. 8.

Hulencovský, Valchařovský a Punčochářovský. Krčma panská byla pronajata nájemníkovi.

Druhý díl Staré Boleslavi vlastnilo brandýské komorní panství. Celkem mělo podle berní ruly 15 gruntů (9 selských, 2 chalupnické a 4 zahradnické).²⁹⁹

Tabulka 38 – Ves Sušno, statek kapituly .

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Rolí úrodný													
	Sedláci													
1	Jiřík Kozel ³⁰⁰	120	34	30						4	8	3	110	8
2	Týž na druhé živnosti	120	30	25						4	8	3	110	8
3	Jan Kroupa ³⁰¹	120	30	25						4	5	3		4
4	Martin Bílek	60	20	12						2	2	1		1
5	Šimon Macháček	60	20	12						2	2			1
	Stavení rozbořený a pustý													
	Sedlský													
6	Pecínkovský	60					místo							
7	Švagerkovský	60					místo							
8	Huňatovský	60					místo							
	Chalupníci													
9	Dankovský	3					místo							
	Zahradníci													
10	Tkalcovský						místo							
	Celá obec	663	134	104						16	25	10	220	22

Ves Sušno dnes patří do obce Kropáčova Vrutice, okres Mladá Boleslav, kalkul celých osedlých 5. Jiřík Kozel měl dvě chalupy gruntovní, Jan Kroupa také vlastnil chalupu gruntovní a pohořel v roce 1690, v tento rok pohořel i Martin Bílek.

Druhý díl vsi Sušno spadal pod statek Vrutice, který byl ve vlastnictví bratrů Jana Ignácia a Zikmuda Kropáčů z Krymlova. Díl nebyl moc velký, protože obsahoval jednoho sedláka a jednoho chalupníka.³⁰²

299 Karel DOSKOČIL, *Berní rula II, Popis Čech rok 1654*, Praha 1953, s. 300.

300 Týž má dvě chalupy gruntovní.

301 Týž má chalupu gruntovní.

302 K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 155.

Tabulka 39 – Ves Kostelní Hlavno, statek kapituly.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Rolí prostřední													
	Sedláci													
1	Jiřík Vrabec	70	17	6						5	4	2		2
2	Martin Hejtek	50	12	4						2	2			
3	Jan Dusil	70	17	6						2	3			2
4	Jan Veselej	50	12	4						2	3			2
5	Jan Vrba	80	20	12						5	5	5		4
	Stavení rozbořený a pustý													
	Chalupníci													
6	Pletichovský	25					místo							
7	Duchovský	20					místo							
	Celá obec	365	78	32						16	17	7		10

Ves Kostelní Hlavno, dnes okres Praha–východ, měla kalkul celých osedlých 5. Pohořelý a „defalcírovaný” byl v roce 1705 Jiřík Vrabec, 1692 Martin Hejtek, 1. května 1676 Jan Dusil, 1689 Jan Veselej a Jan Vrba 3. dubna 1660, k 2. ter. 1660,³⁰³ k 1. květnu 1676 a v roce 1689.

Druhý díl Kostelního Hlavna s 11 grunty mělo ve vlastnictví brandýské panství (4 sedláci, 6 chalupníků a 1 zahradník).³⁰⁴

³⁰³ Zde není jasné o který měsíc se jedná.

³⁰⁴ K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 301.

Tabulka 40 – Ves Dřísy, statek kapituly.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Rolí prostřední													
	Sedláci													
1	Adam Skahoutilej	40	10	8						2	3	1		1
2	Václav Dusil	45	12	8						3	4	1		1
3	Pert Soltz	45	10	8						2	3	2		1
4	Tomáš Hytik	45	10	8						2	2			
5	Jiřík Machů	40	10	7						2	1			
	Chalupníci													
6	Jiřík Hytcik	30	7	2						2	2			1
7	Šimon Polívka	30	7	2						2	2			1
8	Jan Kučera										2			
	Stavení rozbořený a pustý³⁰⁵													
	Sedláci													
9	Vinařovský	50					místo							
10	Vondrákovský	45					místo							
11	Šrámkovský	45					místo							
12	Urbanovský	40					místo							
13	Batykovský	50					místo							
14	Černoukovský	40					místo							
15	Polákovský	40					místo							
16	Havlovský	45					místo							
17	Jirgerovský	40					místo							
18	Humelovský	50					místo							
	Chalupníci													
19	Šmotovský	25					místo							
20	Komachovský	25					místo							
21	Sajkovský	20					místo							
	Celá obec	815	71	45						15	19	4		5

Ve vsi Dřísy, dnes okres Praha–východ, kalkul celých osedlých odpovídal 7 1/4. Pohořelý byl v roce 1690 Václav Dusil, Petr Soltz 3. května 1675, 1690 a 1708, 3. května 1675 Jiřík Machů, Jiřík Hejtcik 1690 a Jan Kučera 1746.

Druhý díl vsi Dřísy byl v majetku panství Byšice Václava Eusebia Popela z Lobkovic. Jednalo se o tři chalupnické grunty, tedy o poměrně menší část obce.³⁰⁶

305 „Rolí vrchnost k svému dvoru obrátila. Tito se calculirují za 2 7/8.” – není jasné o které grunty se přesně jedná, je jen uveden asi kalkul celých osedlých.

306 K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 129.

Tabulka 41 – Ves Popovice, statek kapituly.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Rolí ourodný													
	Na selských gruntech													
1	Paní Anna Marie Kanosová ³⁰⁷	250	53	30						8	6	2		
2	Pan Alexander Cordon	150	40	24						4	8	4		4
3	Václav Salač	40	10	5							2	1		2
	Stavení rozbořený a pustý													
	Sedláci													
4	Salačkovský	50					místo							
	Chalupníci													
5	Kmentovský	15					místo							
6	Buršovský	15					místo							
	Celá obec	520	103	59						12	16	7		6

Ves Popovice je dnes součástí obce Brandýs nad Labem–Stará Boleslav, okres Praha–východ. Kalkul celých osedlých byl 3. Paní Anna Marie Kanosová držela sedlskou živnost. Vyhořelý byl 3. června 1658 pan Alexander Cordon a Salačovský grunt roku 1739.

Druhý díl vsi Popovice vlastnilo brandýské komorní panství. Šlo o 13 gruntů (4 sedláky, 3 chalupníky a 6 zahradníků).³⁰⁸

Tabulka 42 – Ves Sedlec, statek kapituly.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Sedláci													
1	Jiřík Štědrů	60	20	12						3	4			2

Ves Sedlec, dnes okres Mladá Boleslav měla kalkul celých osob osedlých 1. Pohořelý byl Jiřík Štědrů v roce 1708.

Ves Sedlec se dělila podle berní ruly na tři díly. Mimo prvního dílu kapitulního měla druhý díl, o velikosti 7 gruntů (6 sedláků a 1 chalupník) v majetku panství Benátky patřící generálu Janu z Wörthu.³⁰⁹ Třetí díl se 2 sedláky patřil pod statek Nový Stránov, jehož majitelem byl Adam Rudolf z Lisova.³¹⁰

³⁰⁷ Jen u jejího jména je poznámka, že drží sedlskou živnost.

³⁰⁸ K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 301.

³⁰⁹ Tamtéž, s. 119.

³¹⁰ Tamtéž, s. 136.

Tabulka 43 – Městys Byšice, statek kapituly.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	neobsazen													
	Sedláci													
1	Přeloučovský	40					místo							

Městys Byšice spadá dnes do okresu Mělník. Přeloučovský grunt vyhořel v roce 1699.

Druhou, větší část městysu Byšice vlastnilo byšické panství Václava Eusebia Popela z Lobkovic. Celkem mu v městečku podle berní ruly patřilo 41 gruntů (17 sedláků, 19 chalupníků a 5 zahradníků).³¹¹

Tabulka 44 – Městys Mstětice, statek kapituly.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	v němž to jest místo													
	Chalupníci													
1	Klikšovský	12					místo							

Městys Mstětice je dnes součástí obce Zeleneč a nachází se okrese Praha–východ.

Tento městys se dělil na dva díly mezi staroboleslavskou kapitolu a brandýské komorní panství. Císařské panství mělo v městečku 9 selských a 1 chalupnický grunt,³¹² kanovníci s proboštem společně vlastnili jeden statek.³¹³

³¹¹ K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 129.

³¹² Tamtéž, s. 301.

³¹³ Tamtéž, s. 310.

Tabulka 45 – Bilance – berní rula – statek kapituly.

Městysů	3
Vesnic celých a společných	5
Sedláků	19
Sedláků na živnostech zkažených	1
– volných míst	21
Chalupníků	4
– volných míst	10
Zahradníků	0
– nově usedlých 1652	1
– volných míst	12
Kostelů farních	1
Pacholků ovčáckých	1
Rolí orných	1672 strychů
– seté na zimu ³¹⁴	414 strychů
– seté na jaro	255 strychů
Potahů	64
Krav	86
Jalovic	29
Ovcí	220
Sviní	45

Kouřimský kraj

Kouřimský kraj zastává mezi českými regiony místo, jehož důležitost je dána geografickou polohou této oblasti a také významným politickým postavením v minulosti.³¹⁵

Kouřimsko má poměrně rozmanitou geologickou skladbu, v rámci regionu jde o několik značně různorodých oblastí. Základním materiálem geologického podloží je žula a břidlice. V kraji se nacházejí pomalu všechny druhy půd. Například Polabí je charakteristické svou úrodností, kterou způsobily naplaveniny, v nichž mocnost humózní vrstvy dosahuje i několik metrů. Místy se ale těsně u řeky vytvořily v mladší době užší pruhy neúrodných písčin, jež porostly borové lesy.³¹⁶

Vesnice probošta staroboleslavského³¹⁷

314 Není jasné proč berní rula pro boleslavský kraj neuvádí bilanci role osévané na zimu a jaro, potahy, krávy, jalovice, ovce a svině. Každý kraj byl v tomto trochu odlišný.

315 Marie HAASOVÁ–JELÍNKOVÁ, *Berní rula 18, Kraj kouřimský I*, Praha 1952, s. 5.

316 Tamtéž, s. 12–13.

317 Tamtéž, s. 198–199.

Tabulka 46 – Ves Postřižín, z dílu proboštsví staroboleslavského.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Sedláci													
1	Šťastný Šultz	144	26	20						5	6	1		5
2	Jindra Nosek	132	25	20						3	3	1		5
3	Jan Mareška ³¹⁸	30	8	7						2	3	1		3
	Celá obec	306	59	47						10	12	3		13

Ves Postřižín, se nachází v okrese Mělník a měla kalkul celých osedlých osob 3. Jindra Nosek vyhořel a byl „defalcírován” k prvnímu kvartálu 1676.³¹⁹

Vesnice byla rozdělena mezi pět vrchností. První díl vlastnil staroboleslavský probošt. Druhý měl ve vlastnictví michelský statek patřící pražské univerzitě (doktorům z Karolínské koleje) s jedním selským gruntem.³²⁰ Třetí příslušel chvatěrubskému statku, jež vlastnila Benigna Kateřina Popelová rozená z Lobkovic také s jednou sedláckou usedlostí.³²¹ Čtvrtý díl Jáchyma Údrckého se skládal ze dvou manských dvorů.³²² Pátý vlastnil Zikmund Kříž s jedním manským dvorem.³²³

Tabulka 47 – Ves Zlončice, z dílu proboštsví staroboleslavského.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Sedláci													
1	Rubíkovský	100					místo							
2	Hořejšovský	60					místo							

Ves Zlončice je v okrese Mělník. Část plochy polí dával staroboleslavský probošt osévat.

První díl vsi vlastnil statek Kšely patřící proboštovi z Pražského hradu se 6 sedláky a 1 chalupníkem.³²⁴ Druhou měl v držení probošt ve Staré Boleslavi.

³¹⁸ Písař zapsal Jana Marešku pod chalupníka, ale po té zápis opravil na rolníka.

³¹⁹ K prvnímu čtvrtletí.

³²⁰ K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 313.

³²¹ Tamtéž, s. 331.

³²² Tamtéž, s. 349.

³²³ Tamtéž, s. 350.

³²⁴ Tamtéž, s. 309.

Tabulka 48 – Ves Veltrusy, z dílu probošství staroboleslavského.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Sedláci													
1	Jan Home	85	14	8						2	3	3		2
2	Vít Kašparů	45	10	7						2	2	3		2
3	Václav Kubka	45	11	7						2	6			5
	Celá obec	175	35	22						6	11	6		9

Ves Veltrusy, okres Mělník, měla kalkul celých osob osedlých 3.

Druhý díl Veltrus vlastnilo panství Horní Beřkovic, jež bylo v majetku Anny Marie rozené Šternberka, znovu provdané za hraběte Jana z Rottalu. Celkem měl díl 11 gruntů (7 sedláckých a 2 chalupnické).³²⁵

Tabulka 49 – Ves Mstětice, z dílu probošství staroboleslavského.

Č.		Rolí str.	Seje		Nov. os.	Pohořelí	Poustky	Živnost	Potahů		Dobytek			
			na zimu str.	na jaro str.					může	má	krávy	jalovice	ovce	svině
	Sedláci													
1	Vávrovský ³²⁶	210					místo							

Tabulka 50 – Bilance – berní rula – vesnice probošta staroboleslavského.

Vesnic celých a společných	4
Sedláků	4
Sedláků na živnostech zkažených	1
– volných míst	3
Chalupníků	1
Rolí orných	851 strychů
– seté na zimu	94 strychů
– seté na jaro	69 strychů
Potahů	16
Krav	23
Jalovic	9
Sviní	22

³²⁵ K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 684.

³²⁶ Dvůr ve Mstěticích měla podle gruntovních knih staroboleslavská kapitula pouze jeden, ale ten byl pravděpodobně v době berní ruly rozdělen v určitém poměru částečně pro kapitulu a částečně pro probošta. Není jasné, proč tato část obce byla zařazena do kouřimského kraje.

Tabulka 51 – Obsazenost gruntů a chalup staroboleslavské kapituly k roku 1654.

Č.	Ves/městys	Počet gruntů celkem	Počet obsazených gruntů	Procento obsazenosti
1	Stará Boleslav	22	4 ³²⁷	18,2 %
2	Sušno	10	5	50 %
3	Kostelní Hlavno	7	5	71,4 %
4	Dřísy	21	8	38,1 %
5	Popovice	6	3	50 %
6	Sedlec	1	1	100 %
7	Byšice	1	0	0 %
8	Mstětice	1	0	0 %
9	Postřižín	3	3	100 %
10	Zlončice	2	0	0 %
11	Veltrusy	3	3	100 %
12	Mstětice	1	0	0 %
	Celkem	78	32	41 %

K roku 1654 měla celá kapitula 31 poddaných (děkanství 25 a probošt 6). Je zajímavé sledovat, jak velkou výměru měli jednotliví sedláci a jak osévali jaří a ozimem. Někdy ale působí uváděné údaje, dost nepravdivým dojmem, protože u stejně velkých gruntů je shodná plocha celkové orné a osévané půdy. Například ve vsi Kostelní Hlavno jsou stejné údaje u Martina Hejteka a Jana Veselého. Každý z nich má po 50 strychách celkově orné půdy, z ní osévá 12 strychů ozimem a 4 strychy jaří. Nejde o ojedinělý případ. Podobně jsou na tom hned další dva grunty v Kostelním Hlavně Jiříka Vrabce a Jana Dusila. Údaje o plochách asi úplně smyšlené nebyly, bádání je však musí brát spíše jako přibližné. Ve vsi Dřísích jsou pro chalupníky Jiřího Hytcika se Šimona Polívku uváděny údaje totožné včetně potahů a dobytka. U poměrně velkých gruntů je zase podezřelý poměrně nízký stav chovaných zvířat. Sedlák Jindra Nosek z dědiny Postřižín měl grunt o 132 strychách (to se rovnalo 37,62 hektaru), se třemi potahy a třemi krávy, jednou jalovicí a pěti prasaty.

Na berní rule je poměrně překvapivé, jak často docházelo k požárům gruntů, a to někdy i několikrát za sebou. Jako ve vesnici Dřísy sedlák Petr Soltz, který vyhořel opakovaně v letech 1675, 1690 a 1708. Ztráta střechy nad hlavou byla jistě pro majitele zemědělské usedlosti velkou pohromou. Poddanému mohlo být alespoň úlevou, že neplatil po tři roky žádné berně. Stejně podmínky měl i nově osazený sedlák. Jak ukazují tabulky, tak jich ale na kapitulním statku do roku 1654 moc nepřibýlo.

Při srovnání důchodů staroboleslavského probošta z roku 1631 a majetkovým stavem uvedeným v berní rule z roku 1654 to vypadá, že během 23 let došlo k majetkovým změnám u statků nejvyššího představitele kapituly. U vsi Postřižín přibyl jeden poddaný k roku 1654, u dědin Zlončice a Veltrusy zůstal stav zachován. Místo vesnice Větrušice jsou v berní rule

327 Včetně panské hospody, která byla pronajata nájemníkovi. Poddaní byli ve Staré Boleslavi tři.

uvedeny Mstětice s jedním sedlákem. Cizopanské poddané rula neuvádí vůbec. Dále je jasné, že už v roce 1631 kapitula nevlastnila žádné celé vsi.

Pokud by se srovnal stav majetku staroboleslavské kolegiáty z roku 1654 se zakládací listinou, tak oproti původnímu raně středověkému stavu došlo během staletí k poměrně značným ztrátám. Předpokládám, že původně měla kapitula vsi darované celé, to znamená 7 v Čechách a 17 na Moravě. Jen ve Dřísech se dělila o výnos z vinného lisu pravděpodobně s panovníkem, ale ves získala celou. Při srovnání s urbářem z roku 1549 není sice úplně jasné, jestli uvedené vesnice a městysy měla v majetku či nikoliv, ale podle výše dávek to vypadá, že už v té době šlo o části. To samé platí u proboštova dílu.

V berní rule jsou sice u vsi Mstětice uváděny dva kapitulní grunty, jeden menší patřící děkanství, zvaný Klikšovský, o velikosti 12 strychů a druhý větší Vávrovský o 210 strychích v majetku probošta. Podle gruntovní knihy měla však kolegiáta v uvedené vsi pouze jeden grunt.³²⁸ Ten byl pravděpodobně podle určitého klíče rozdělen mezi probošta a děkanství (kapitulu). J. V. Prášek ve své knize *Brandejs nad Labem* uvádí, také jeden emfiteutický dvůr patřící kapitule a u něj má zaznamenáno, že k němu neznámo kdy mělo být připojeno 12 strychů poplatných k panství brandýskému.³²⁹ Asi to byla ta část, kterou později podle berní ruly mělo v majetku děkanství.

5.3 Srovnání tří kolegiátních kapitul

Vyšehradskou kapitolu založil český kníže Vratislav II. (od 1085 králem) přibližně v roce 1070. Po politické a právní stránce šlo o církevní instituci poměrně významnou, protože mnoho z jejích členů bylo současně i úředníky ve státním aparátě. Například probošt, jenž zastával nejvyšší hodnost v kolegiátě, kumuloval současně i funkci královského kancléře. Toto důležité postavení v státní hierarchii si kapitula uchovala až do husitských válek.³³⁰ Vratislav chtěl jejím zřízením na Vyšehradě oslabit moc svého bratra Jaromíra, který byl pražským biskupem. Z tohoto důvodu byla kolegiáta také podřízena přímo papeži. Po hmotné stránce ji zajistil kníže velmi dobře, protože jejím majetkem podle fundální listiny mělo původně být 66 vesnic. Po stránce personální čítala probošta a 12 kanovníků. Za knízat Soběslava I. a Soběslava II. došlo ještě k dalšímu majetkovému rozšíření a rozdělení na prebendy mezi členy kolegiáty.³³¹ Po úpadku, které prodělala během staletí od husitského

328 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 25, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: městys Stará Boleslav a vsi Popovice, Zlončice (Znoječice), Veltrusy, Mstětice, Postřižín 1620–1802.

329 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 72.

330 Jan KOTOUS, *Portréty vyšehradské kapituly*, Kostelní Vydří 2007, s. 5.

331 Bořivoj NECHVÁTAL, *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, Archeologický výzkum*, Praha 2004, s. 39; Karin PÁTROVÁ ve svém článku *Prebendy nejstarších kolegiátních kapitul do sklonku 14.*

hnutí, se postavení vyšehradské kapituly zlepšilo až v první polovině 18. století, kdy byl děkanem Jan Václav Ditrich z Lilienthalu (1719–1743).³³²

Karlštejnská kapitula byla založena přímo císařem Karlem IV. jako kolegiátní. Děkana, jenž jmenoval kanovníky, původně ustanovoval arcibiskup. Každý kanovník musel mít kněžské svěcení. Prebendy dělil pravděpodobně mezi ostatní členy kapituly probošt.³³³ Podle nadační listiny Karla IV. o založení kapituly a děkanství na hradě Karlštejně ze dne 25. března 1357 měli působit v kolegiátě čtyři kanovníci a děkan. Tento stav měl být ještě rozšířen o pět osob. Z poměrně bohatého nadání (naturální a peněžní dávky byly odevzdávány z 21 vsí, městeček a měst příslušejících k hradu Karlštejn) měl každý kanovník dostat 6 kop grošů pražských a 25 korců obilí ročně, vše ostatní, co zbývalo z desátku, dostával děkan.³³⁴ V době berní ruly děkanský úřad karlštejnské kapituly zastával Albert z Klimkovic. Jmenován do funkce byl císařem Ferdinandem III. 11. května 1654, k jeho instalaci došlo o měsíc později v červnu.³³⁵ Na tento úřad rezignoval z důvodu vysokého věku v roce 1671.³³⁶ Těsně před ním zastával děkanskou hodnost Václav Vojtěch Kalisius, který byl také kanovníkem ve staroboleslavské kapitule.³³⁷

století (Stará Boleslav, Litoměřice, Vyšehrad), ČČH 106, 2008 udává na s. 521, že podle zakládací listiny asi z první poloviny 12. století mělo jít téměř o 80 lokalit.

332 J. KOTOUS, *Portréty vyšehradské kapituly*, s. 5.

333 Václav BARTŮNĚK, *Karlštejn, zbožný odkaz otce vlasti*, Praha 1948, s. 11–12.

334 Jan Křtitel ROŠKOT, *Listiny státní a církevní týkající se kapitoly a kapitolního děkanství na Karlštejně*, Praha 1904, s. 13–19.

335 V. BARTŮNĚK, *Karlštejn, zbožný odkaz otce vlasti*, s. 73.

336 Tamtéž, s. 76.

337 Tamtéž, s. 72.

Tabulka 52 – Srovnání majetku kapitul k roku 1654.

Vyšehradská kapitula					Staroboleslavská kapitula					Karlštejnská kapitula				
Č.	Ves, městys	Díl	Rolí ³³⁸ orných	Kalkul osob osedlých	Č.	Ves, městys	Díl	Rolí orných	Kalkul osob osedlých	Č.	Ves, městys	Díl	Rolí orných	Kalkul osob osedlých
1	Všeliše Malá ³³⁹	celá	360 str.	7 1/4	1	Stará Boleslav ³⁴⁰	1	1672 str.	22 1/2	1	Lhota ³⁴¹	1	301 str.	7 1/4
2	Větrušice ³⁴²	celá	455 str.	5 1/4	2	Sušno	1			2	Měňany	2		
3	Satalice ³⁴³	1	652 str.	4 1/4	3	Kostelní Hlavno	1			3	Tobolka	celá		
4	Vysočany	2			4	Dřísy	1			4	Bezdědice	1		
5	Žitenice ³⁴⁴	2	chybí ³⁴⁵	23 1/4	5	Popovice	1			5	Kotopeky	1		
6	Skalice	celá			6	Sedlec	1			6	Praskolesy	celé		
7	Libín Dolní	celý			7	Byšice	1							
8	Pohoří	1			8	Mstětice	z dílu							
9	Libín Horní	celý			9	Postřižín ³⁴⁶	1	851 str.	6					
10	Domoušice ³⁴⁷	celé	192 str.	10	10	Zlončice	2							
11	Kosoř ³⁴⁸	2	514 str.	4 3/4	11	Veltrusy	1							
12	Chejnice	1			12	Mstětice ³⁴⁹	3							
13	Kováry	1												

Tabulka 53 – Srovnání majetku kapitul podle berní ruly – bilance.

	Vyšehradská kapitula	Staroboleslavská kapitula	Karlštejnská kapitula
Počet celých vsí a městysů	6	0	2
Počet částí vsí a městysů	7	12	4
Počet strychů rolí orných	2652,2 str. ³⁵⁰	2523 str.	301 str.
Kalkul osob osedlých	54 3/4 osob	28 1/2 osob	7 1/4 osob

Při srovnání majetku kapitul podle berní ruly z roku 1654 se ukazuje, že ta

338 Strych = jitra = 0,285 ha – Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň–Sušice 1984, s. 87.

339 K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 111.

340 Tamtéž, s. 112.

341 Tamtéž, s. 494–495.

342 Tamtéž, s. 311.

343 Tamtéž, s. 313.

344 Tamtéž, s. 364.

345 U Žitenic, Skalice, Dolního Libína, Pohoří a Libína Horního není uveden v edici počet strychů rolí orných. Doplňuji podle originálu berní ruly pro litoměřický kraj, kde je udáno 474,5 strychů dědin. – NA, Berní rula, BR 144, inv. č. 16, sign. Berní rula 16, Litoměřicko.

346 K. DOSKOČIL, *Berní rula II*, s. 310.

347 Tamtéž, s. 604.

348 Tamtéž, s. 675.

349 Pustý dvůr Vávrovský 210 strychů se vyskytuje roku 1713 jako samostatný dvůr Mstětice Václava Mich. Rybáře, měšťana Starého Města pražského (tereziánská fáse Kouřim 21). V tereziánském katastru je zapsán jako dvůr pod jurisdikcí děkanství ve Staré Boleslavi. V knihách berních je nacházen až k roku 1724, kdy byl z 210 strychů a 1 3/16 os. snížen pro méně nalezená pole na 144 strychů a 7/8 os. Roku 1739 dvůr svobodný v Mstěticích zvýšen na 156 strychů a 15/16 os. Roku 1757 byl majetkem Josefa Antonína z Furttenburgu, roku 1780 byl jeho majitelem Václav Perwolff.

350 Při přepočtu jsem vycházel z údajů uváděných v příručce – G. HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko*, s. 56.

staroboleslavská je zhruba střední velikosti, oproti velké vyšehradské a malé karlštejnské kapitule. Kolegiáty založili v různých dobách tři různí panovníci. Nároky na jejich hmotné zajištění se jistě během staletí měnily. Z kdysi bohatého nadání všech tří kapitul však zbyly v raném novověku jenom majetková torza. Tento stav vypovídá o tom, že tyto církevní instituce si svou největší slávu prožily již dávno ve středověku.

6. „Výpis knihy urbární 1669“

6.1 Edice výpisu z urbáře hlásícího se do roku 1669.

Vejpis knihy urbární 1669³⁵¹

[s. 1]

Vejpis knihy urbární a některých starých pamětí nejstarožitnější kapitoly v Staré Boleslavi. Důchodův k děkanství přináležejících léta Páně 1669³⁵²

[s. 2]

Důchod dočteného³⁵³ děkanství patří a to předně.

No.

1. Na ourocích, 2. Na komorních platech, 3. Na desátcích, 4. Na platech z rolí, 5. Na platech z luk, 6. Na platech ze slepic, 7. Na vejcích, 8. Na sejřích, 9. Na třetinách, 10. Na lesích

[s. 3]

Ouroky.

Dávají se dvakráte do roka; totiž při termínu svatého Jiří a po druhý při termínu svatého Havla jednostejně z každého místa a vesnice, tak, jak níže poznamenáno stojí. A to:

Městys Stará Boleslav

Má gruntův a chalup k děkanství náležejících a poplatných třimecítma, to jest 32.³⁵⁴

351 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, výpis z pozemkových knih Stará Boleslav – Dřísy a jmenný rejstřík pozemkové knihy Brandýs 1650–1701. Výpis z knihy urbární 1669. V důsledku nové interpretace a odlišného čtení několika segmentů se tato edice liší v několika detailech od závěrů, k nimž jsem došel v pasážích věnovaných tomuto prameni v mé bakalářské práci. Tyto odlišnosti však mají vesměs jen okrajový ráz. Pro lepší orientaci v edici je v ní zachována původní foliace pramene. Německé pasáže jsou bezprostředně doprovázeny překladem do češtiny, jež je uváděn v hranatých závorkách.

352 Tento nápis uveden i na obalu knihy výpisu.

353 Myšleno dočteného.

354 Zde je chyba, zřejmě přepis písaře: třimecítma znamená staročesky 23, a nikoli 32.

Tabulka 54 – Městys Stará Boleslav.

Grunt č. ³⁵⁵	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
1	Anna Viková	Za termín svatého Jiří Anna Viková s sirotkami po nebožtíku Havlovi Vikovi Nota bene ³⁵⁶ . Auf diesen Grund ist das grosse Wirtshaus. [Poznámka. Na tomto gruntě je velká hospoda.]		8	
2	Zjelaný z Valův	Jest grunt na půdě jeho milosti císařské při zděch Auf diesen Grund ist der Cantor, nun der Fleischhacker Puschbauer. [Na tomto gruntě je učitel, nyní řezník Puschbauer.]		24	
	[s. 4]				
3	Martin Novotnej	nedává nic Z příčiny, že jest povinen pana děkana, vrchnost svou, kamkoliv toho potřeba by byla, voziti. Již to místo připadlo v dluhu Martina Novotného na vrchnost. Nun auf diesen Grund ist das kleine Wirtshaus. [Nyní na tomto gruntě je malá hospoda.]		0	
4	Tobiáš Svoboda	anitzo Wentzl [nyní Venc] Svoboda		12	
5	Jan Vrba	anitzo [nyní] Martin Stroh oder [nebo] Katharina Strohin		30	
6	Jan Opolský	proti Voborskému na rohu, nyní Kateřina Prášilová		8	
	Ondřej Myška ³⁵⁷				
7	Grunt Machalovskej ³⁵⁸				
8	Adam Malcát ³⁵⁹	vedle panský Grunt pustej		30	
9	Václav Holena	grunt pustej		8	
10	Tichý ³⁶⁰	proti obecní chalupě			
	[s. 5]				
11	Vít Višický			15	
12	Václav Novotný			15	
13	Matěj Slabej			12	
14	Johana Sejdlová			15	
15	Tomáš Mandelík	nyní Václav Nojl bečvář		8	
16	Pavel Dupa			8	
17	Jan Bedrnický	nyní Jiří Černý		8	
18	Václav Valchař	nyní pan Kavika, a nyní Jan Rudolf Červenka, pak Kateřina Červenková		8	
19	Melichar Štroh	nyní Pavel Dočekal NB [= nota bene]		8	
20	Jan Straka	nyní Frantz Wolf		21	
	[s. 6]				
21	Jiří Machalovský	nyní Jiří Dusil		8	
22	Eliáš Straka	nyní Alexand[r] Nedorost		15	
23	Jarolím Orderlík	nyní Václav Zajíček		8	
24	Jenž slove chalupa Šmendova	Auf diesem Grunt ist die h[e]rschaftliche Schmiedte [Na tomto gruntě je vrchnostenská kovárna.]		8	
25	Jan Valoun	nyní Jonáš Vrabec		8	
25	Celkem^{*361}		4	45	

355 Do gruntu 6 písař čísluje, dále jsou již grundy číslovány asi poději a jinou rukou.

356 NB = poznámka – pásno zkratkou.

357 Podle gruntovní knihy jde o zaniklou chalupu (zanikla před rokem 1641), zbylo po ní jen prádné místo. V roce 1655 pozemek prodán. Chalupa není číslována, ani není uvedena žádná částka.

359 Jde o pustý grunt, což platí i o následujícím gruntu Václava Holeny.

358 Pravděpodobně v té době neobsazen.

360 Asi v době aktualizace urbáře neobsazen.

361 Řádek „celkem“ je doplněn i s částkou za svatojiřský termín pro přehlednost, urbář ho neobsahuje. Stejně je to i ostatních tabulek, kde je u řádku celkem připojen symbol hvězdička „*“. Jde vždy o řádek, který urbář

Suma za termín svatého Jiří na zlatý [neuvedeno] Při termínu svatého Havla rovně se táž suma jednostejně schází.³⁶²

[s. 7]

Tabulka 55 – Ves Sušno.

Grunt č.	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
		Má gruntův k děkanství přináležejících 8 a chalupy 3. Za termín svatého Jiří:			
1	Matyáš Kozel	dává	1	40	
2	Dorota Kroupka	jenž slove Dolešovský		45	
3	Jan Šmajerka			45	
4	Jan Cibulka			45	
5	Adam Kroupa		1	34	
6	Matěj Pečenka			45	
7	Jenž slove Huniatovskej	Auf diesen Grund ist Herr [na tomto gruntě je pan] Zachariáš Kavika.		45	
8	Jenž slove Filipovskej ³⁶³	nyní Jiří Kozel	1	30	
	[s. 8]				
9	Jenž slove Školka	Matyáš Kozel, chalupa nic	0		
10	Daniel Pišín	chalupa		10	
11	Jan Tesař	chalupa nic	0		
11	Celkem ^{*364}		8	39	

Tabulka 56 – Ves Sedlce [Sedlec].³⁶⁵

Grunt č.	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
1	Jiřík Štědrej		1	30	
1	Celkem ^{*366}		1	30	

Suma vychází 9 kop 55 grošů.³⁶⁷ Na zlatý činí 11 zlatých 34 krejcarů 1 denár. Při svatém Havlu rovně se táž suma schází.³⁶⁸

[s. 9]

neuvádí.

362 Za oba termíny celkem 9 kop 30 grošů míšeňských.

363 Výraz „jenž slove“ označuje, že se jméno nevztahuje na osobu, ale na grunt.

364 Za oba termíny celkem 17 kop 18 grošů míšeňských.

365 Je-li lokalita uvedena jiným než dnešním názvem, je následně provedena její identifikace v hranaté závorce.

366 Za oba termíny celkem 3 kopy.

367 Částka je společná pro Sušno a Sedlec, ale neodpovídá skutečnosti. Spočítána byla na 10 kop 9 grošů míšeňských.

368 Za obě vsi a oba termíny celkem 20 kop 18 grošů.

Tabulka 57 – Ves Kostelní Hlavno.

Grunt č.	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
		Má gruntův k děkanství náležejících 7 a chalupu 1. Za termín svatého Jiří:			
1	Pavel Vrba		2		
2	Václav Duchek	z chalupy		20	
3	Václav Frník			57	
4	Matouš Heřman			50	
5	Vít Pleticha			31	
6	Jakub Hejtík			46	
7	Tomáš Dusil			57	
8	Jan Hruběš		1	3	
8	Celkem*		7	24	

Suma vychází 7 kop 24 grošů. Na zlatý činí 8 zlatých 38 krejcarů. Při termínu svatohavelském rovně túž sumu dávají.³⁶⁹

[s. 10]

Tabulka 58 – Ves Dříš [Dřísy].

Grunt č.	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
		Má gruntův a chalup k děkanství náležejících 21. Za termín svatého Jiří:			
1	Jíra Hejtík ³⁷⁰	nyní Václav Douša		30	
2	Pavel Vinař ³⁷¹	anitzo [nyní] Nikolaj Koudelka, f[ü]r 1 gantzes Jahr 30 Grossen gezahlt [zapláceno za jeden celý rok 30 grošů] Aber von diesem Grund gar viele Felder zu den herrschaftlichen Meyerhof gezogen worden. Zahlt nur [Ale od tohoto gruntu docela dost polí bylo převedeno k vrchnostenskému dvoru. Platí pouze]		15	
3	Jan Najmor ³⁷²	nyní Jan Hejtík		30	
4	Kovárna	1699		45	
5	Tomáš Draštiata ³⁷³	nyní Martin Draštiata Anno 1699 od hraběte Berka[!] sem darovaná		30	
6	Jíra Zajíkavej	nyní Jakub Mařík		45	
	[s. 11]				
7	Jan Duchek ³⁷⁴	nyní Pavel Kroupa		40	
8	Tomáš Vocol ³⁷⁵	nyní Jan Manora Anno 1699 od hraběte Berka[!] darovaná		40	
9	Ambrož Hálek ³⁷⁶	nyní Martin Škoda		30	
10	Jíra Picman ³⁷⁷	nyní Václav Hejtík		30	

369 Za oba termíny celkem 14 kop 48 grošů.

370 Po straně poznámka červeně „grundbuch fol. 5 1635–61” Jde o folia a roky z kapitulních gruntovních knih.

Pravděpodobně z důvodu ztráty gruntovní knihy Dřísy – Byšice.

371 Po straně poznámka červeně „fol. 16 1620–49”

372 Po straně poznámka červeně „f. 31 1634”

373 Po straně poznámka červeně „f. 43 1674”.

374 Po straně poznámka červeně „f. 59. 1630”.

375 Po straně poznámka červeně „f. 68 1674 über geben” [převést, asi ve významu převést finanční údaj na novou stránku].

376 Po straně poznámka červeně „f. 72 1629”, před oficiálním označením gruntu číslem 9 uvedeno číslo 8 malým písmem.

11	Jan Vondrák ³⁷⁸	nyní Matěj Doktor		30	
12	Martin Pavlík ³⁷⁹	nyní Havel Moravec, nic nedává	0		
13	Jenž slove Frankovský ³⁸⁰	nic	0		
14	Kašpar Šolc ³⁸¹	nic. Auf diesen Gründen ist anjetzo der Mayerhoff [na těchto gruntech je nyní vrchnostenský dvůr; poznámka se vztahuje společně k č. 13 a 14]	0		
15	Jíra Havelka ³⁸²	nyní Jiří Kopejsko, nic	0		
16	Jan Batík ³⁸³	nic Allhier ist der Schaffersgarten [všechno tady je šafářská zahrada]	0		
17	Matouš Čelanský ³⁸⁴			17	
	[s. 12]				
18	Václav Batík	nic	0		
19	Václav Černej ³⁸⁵	nic	0		
20	Matouš Hřmot ³⁸⁶	Nic Nyní ale Jiří Slezák		15	
21	Petr Havlův ³⁸⁷	nyní Vavřinec Rejzl		40	
22	Václav Gregr ³⁸⁸	nyní Jiří Koudelka		40	
23	prve Jan Vondrák ³⁸⁹	Václav Huňatej, nyní Václav Havlík		30	
24	Chumalovského ³⁹⁰			35	
24	Celkem*		9	2	

Suma vychází [neuvedeno] na zlatý činí [neuvedeno]. Za termín svatohavelský tůž sumu odvažují.³⁹¹

[s. 13]

377 Po straně poznámka červeně „f. 84 anno 1623“, před oficiálním označením gruntu číslem 10 uvedeno číslo 9 malým písmem.

378 Po straně poznámka červeně „f. 96 1635“; uprostřed poznámka červeně „f. 224 anno 1628“, před oficiálním označením gruntu číslem 11 uvedeno číslo 10 malým písmem.

379 U gruntů kde není uvedena žádná částka, asi sedláci z nějakého důvodu nic neodváděli nebo grunt nebyl obsazen.

380 Grunt číslo 13 označen společně s gruntem číslo 14 Kašpara Šolce malým číslem 12; po straně poznámka červeně „f. 120 1620–24“.

381 Po straně poznámka červeně „f. 137 1624–53“.

382 Po straně poznámka červeně „f. 146 anno 1637“, před oficiálním označením gruntu číslem 15 uvedeno číslo 13 malým písmem.

383 Grunt číslo 16 označen společně s gruntem číslo 17 Matouše Čelanského malým číslem 14, po straně poznámka červeně „f. 176. anno 1635–53“.

384 Po straně poznámka červeně „f. 168. anno 1635–53“.

385 Po straně poznámka červeně „f. 184 bittet“ [prosí], grunt číslo 19 označen společně s gruntem číslo 20 Matouše Hřmota malým číslem 16.

386 Přípis červeně malým písmem k Jiřímu Slezákovi „od 1690“, po straně poznámka červeně „f. 196 bittet“.

387 Po straně poznámka červeně „f. 204 bittet“, před oficiálním označením gruntu číslem 21 uvedeno číslo 17 malým písmem.

388 Po straně poznámka červeně „f. 215 bittet“, před oficiálním označením gruntu číslem 22 uvedeno číslo 18 malým písmem.

389 Po straně poznámka červeně „fol. 224 anno 1629“, před oficiálním označením gruntu číslem 23 uvedeno číslo 19 malým písmem.

390 Po straně poznámka červeně „f. 232 bittet“ [prosí].

391 Částka na zlatý neuvedena. Za oba termíny celkem 18 kop 4 groše.

Tabulka 59 – Městys Byšice.

Grunt č.	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
1	Jan Přeloucký	z gruntu kapitolního v městys Byšicích ležícího dává úroku za termín svatého Jiří A za termín svatohavelský tak dává	1	38	
1	Celkem*		1	38	

Eine Unterthanin der löblichen Probstei [Jedna poddaná ctihodného probošství].³⁹²

Tabulka 60 – Ves Popovice.

Grunt č.	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
		Má gruntův a chalup k děkanství náležejících 6.			
1	Z gruntu jenž sluje chalupa Šiblinovská	Herr [pan] Pavel z Orderliku		30	
2	Jenž sluje Pobříslavský	Těž Herr [pan] Pavel z Orderliku	3		
3	Václav Bílek	hat gezahlt 3Schock [zaplatil 3 kopy] Auf diesen Grund ist jetzund Mates Polívka, hat 10 Schock Felder und gibt jährlichen Zins vermöge Grundbuch. [na tomto gruntu je nyní Mates Polívka, má 10 kop rolí a dává roční úrok podle pozemkové knihy.]	2		
	[s. 14]				
4	Havel Housenka		1	30	
5	Jiřík Bajer	hat gezahlt 50 Grossen [platí 50 grošů] Auf diesen Grund ist jetzund Paul Kubánek, hat 10 Schock Felder und gibt jährlichen Zins. [na tomto gruntu je nyní Paul Kubánek, má 10 kop rolí a dává roční úrok.]	2		
6	Mikoláš Kmet (Kment)	vorhin zählt 30 Grossen [odtud platí 30 grošů] Auf diesen Grund ist jetzt [slovo škrtnuto]Jakub Hejtík, hat 10 Schock Felder und gibt jährlichen Zins. [na tomto gruntu je nyní Jakub Hejtík, má 10 kop rolí a platí roční úrok.]	2		
6	Celkem*		11		

Suma vychází [neuvedeno], na zlatý činí [neuvedeno]. Za termín svatohavelský tolik.³⁹³

Tabulka 61 – Ze Mstětic [Mstětice].

Grunt č. ³⁹⁴		Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
		Za každý termín po	2		
	Celkem*		2		

Suma ourokův za první termín [neuvedeno] Suma sumárum za oba termíny [neuvedeno] a na zlatých [neuvedeno]³⁹⁵

[s. 15]

³⁹² Za oba termíny celkem 3 kopy 38 grošů.

³⁹³ Částka na zlatý neuvedena. Za oba termíny celkem 22 kop.

³⁹⁴ Grunty neuvedeny.

³⁹⁵ Částka na zlatý neuvedena. Za oba termíny celkem 4 kopy.

Komorní platové

Dávají se dvakrát do roka, totiž při svatém Jiří jedna polovice a při svatém Havle druhá polovice z panství, tak jak níže poznamenáno stojí.

Tabulka 62 – Komorní platy.

Č.	Panství	Na který termín	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
1	Z panství brandejského	Se dává za termín svatojiřský platu komorního	14		
		Za termín svatohavelský	14		
		Učiní za rok	28		
2	Z panství poděbradského	Dává se za termín svatojiřský	16		
		Za termín svatohavelský	16		
		Učiní za rok sumy	32		
	[s. 16]				
3	Z panství jeníkovského	Platí se platu komorního za termín svatojiřský	8		
		Za termín svatohavelský	8		
		Za rok činí	16		
4	Z panství benátského	Se dává za termín svatého Jiří	5		
		A za termín Havelský	5		
		Činí za rok	10		
5	Z panství krivoklátského	Platí se platu komorního holýho za termín svatojiřský	6		
		Svatohavelský	6		
		Suma	12		
	[s. 17]				
6	Z Čibuze ze vsi Belehova [Belehov = Pelehov]	Platí se platu komorního holýho za termín svatojiřský	4		
		Svatohavelský	4		
		Činí za rok sumy	8		
7	Z města Velvar	Platí se platu komorního holýho jen jednou do roka z dědin v slove Na Udínce, a to při Vánocích	1	30	
8	Z města Mladý Boleslavě	Platí se platu komorního jednou v roce		12	
		Suma ourokův komorních	107³⁹⁶	42	
Počítaje na zlatý činí 125 zlatých 49 krejcarů. ³⁹⁷					
	[s. 18]				
	Městys Toušim [Lázně Toušeň]	Grunt Šimona Novotného folio 135 na tom gruntu jest děkanství staroboleslavskému upsáno na gruntovních peněz ³⁹⁸	27	31	2
		Což na kopy míšeňský činí	55	2	4
		Na to se do zámku brandejského každoročně odvádí	22		
	Celkem*		140	40	4

Desátky

Dávají se při svatém Havle z městys Staré Boleslavě, ze vsi Lhoty a z Křeníka, tak jak níže poznamenáno stojí, vše na velikou míru mělnickou.

³⁹⁶ Pozdější součet.

³⁹⁷ Pozdější součet.

³⁹⁸ Jde o české groše.

[s. 19]

Tabulka 63 – Městys Stará Boleslav.

Grunt č.	Poplatník	Poznámka	Obilovina	Velká míra mělnická		
				Strychy	Větele	Mírky
	Mikoláš Hamžburský				1	
	Martin Novotnej	anjetzo klein Wirtshaus [nyní malý hostinec]		1		
3	Tobiáš Svoboda	jetzt [nyní] Venczl Svoboda			1	
4	Jan Vrba	anjetzo [nyní] Andreas Stroh		1		
	Anna Prušilka					2
kayserlich[císařský]	Jiří Čajmeger	Jiřík Sajgeneker, nyní pan hrabě Marzin				2
kayserlich[císařský]	Marta Tomanka	Marta Zemanka, nyní Adam Knot			2	
kayserlich[císařský]	Jan Heš					2
	Kryštof Jakeš				2	
kayserlich[císařský]	Jakub de Vakany					2
kayserlich[císařský]	Vít Neplecha				1	
	[s. 20]					
kayserlich[císařský]	Václav Soukup				1	
8	Adam Malcát				1	1
10	Vít Byšický				1	
11	Václav Novotnej				1	
12	Martin Sládek				1	
13	Johana Sejdlová				1	
20	Jan Straka	anjetzo [nyní] Frantz Wolf			1	
22	Eliáš Straka	anjetzo [nyní] Alexand Nedorost			1	
	Suma			6	1	1

[s. 21]

Tabulka 64 – Ves Lhota.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Obilovina	Velká míra mělnická		
				Strychy	Větele	Mírky
	Simon Novotnej				2	
	Bartoň Řezáč				2	
	Řehoř Pazdera	nyní Jan Salabák			2	
	Jan Lhoták				2	
	Václav Housenka				2	
	Jakub Fousek				1	
	Mandalena Dupka	nyní Václav Kolinský			1	
	Pavel Novák				2	
	Kryštof Žitavský				2	
	Suma			4		

[s. 22]

Tabulka 65 – Ves Křeník [Křenek].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Obilovina	Velká míra mělnická		
				Strychy	Věrtely	Mírky
	Matouš Janderka	nyní Václav Vojáček	žito		1	2
	Tigel	nyní Jan Voborník	žito		1	2
	Hejnej	nyní Jan Málek	žito		1	2
	Martin Černej	nyní Pavel Kuthan, posléz Matěj Kříš	žito			1 1/2
	Jakub Zelenka	nyní Jakub Šindelář	žito		1	2
	Václav Černej	nyní Tomáš Černej	žito		1	2
	Jan Stránský	nyní Tomáš Beranský, pak Vít Thoma	žito			1 1/2
	Pavel Černej	nyní Jan Černej	žito		1	2
	Šindelář	nyní Jan Harant	žito			1
	[s. 23]					
	Kříž	nyní Lukáš Huka	žito		1	2
	Rybář	nyní Lukáš Mazel, pak Jíra Černý	žito			1 1/2
	Suma			2	3	3 1/2

Na velkou míru mělnickou činí [12 strychů, 4 věrtely, 4,5 mírky].

Tabulka 66 – Zámek.

Poznámka	Obilovina	Míra pražská		
		Strychy	Věrtely	Mírky
Item ze zámku, panství brandejskýho dávají desátkové ze dvou od císaře Rudolfa vykoupěných k fořtu vesnic; totižto z Oujezda a z Vesce, míry pražský, kterýžto desátky slavný paměti císař na důchod panství brandejského přijal, totiž:	žito	3	2	
	oves	7		

[s. 24]

Platové z rolí

Jsou běžní věční platové a platějí se jednou v roce při svatém Havle, tak jedna každá osoba, jak nížež poznamenáno stojí. Totiž:

Tabulka 67 – Z městys Staré Boleslavi.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
1	Melichar Štro			36	
2	Jan Straka			30	
3	Jerolím Orderlik		2		
4	Vít Byšický			20	
5	Jan Opolský	slepici jednu			
	Celkem*	1 slepici	3	26	

[s. 25]

Tabulka 68 – Ves Dříse [Dřísy].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Václav Grégr			8	
	Jan Bertík			8	
	Jíra Machův			4	
	Celkem*			20	

Tabulka 69 – Ves Konětopy Kaiserliche Herrschaft Brandeis [císařské panství Brandýs].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Ondřej Vrba	a dvě slepice. Léta 1696 Václav Svoboda odvedl, 1698 on zase odvedl	1	30	
	Celkem*	2 slepice	1	30	

Tabulka 70 – Ves Sudový Hlavno Zur kaiserlichen Herrschaft Brandeis [k císařskému panství Brandýs].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Řeháček	1689 Fridrich Třináctý rychtář odvedl	2	3	
	Celkem*		2	3	

[s. 26]

Tabulka 71 – Ves Přívory malý dolejší – pánům mělnickým patřící.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Řiha Čísák	nyní Jan Neužil, potom Martin Dvořák	1		
	Celkem*		1		

Tabulka 72 – Ves Lhota Zur Kaiserlichen Herrschaft Brandeis [k císařskému panství Brandýs].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Jan Matějka	1690 Matěj Linkart, 1698 Adam Klíma		8	
	Řehoř Pazdera			4	
	Mandalena Dupka			4	
	Celkem*			16	

Tabulka 73 – Ves Hřivno Graf Collovrat auf Koschatek gehörig. [hraběti Kolovratovi na Košátkách náležející].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Václav Dvořák	nyní Šťastnej, slepice dvě	2		
	Martin Muzek	Item pět slepic	1		
	Celkem*	7 slepic	3		

[s. 27]

Tabulka 74 – Ves Přivory hořejší Jeho milosti pana Pachty auf Cziczowitz, [na Čičovicích], anjetzo [nyní] Franz Pachta 1701.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Tomáš Sak	nyní Martin Černý	1	15	
	Celkem*		1	15	

Ves Hlavenec Kaiserliche Herrshaft Brandeis. Nota bene: ist nachzu forschon [Císařské panství Brandýs. Poznámka: je třeba dohledat].

Hrubeš má zprávu dáti, kdo co dává.

[s. 28]

Platové z luk.

Platí se anticipato ten den po novém létě, každý rok jednou z každý louky tak, jak jmenovatě poznamenano níže stojí.

Tabulka 75 – Pod Humny.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
		Panská pod Humny, z ní nic	0		
	Vodák	v Koutě drží dvě louky, z každé dává po 16 groších		32	
	Martin Novotnej			16	
	Vít Byšickej			16	
	Jan Vrba			16	
	Jakub Černej			16	
	Johanka Zejdlová			16	
	[s. 29]				
	Jan Losrimer			16	
	Jakub Hruška			16	
	Vít Byšický	pod Vávrové, jiný z ní dává	3		
	Pavel Dupa	pod Vávrové, jiný z ní	2		
	Pavel Dupa	Jirkovská louka, z ní	1	15	
	Celkem*		8	39	

Tabulka 76 – Pod Průhonem.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Anna Vrbka	drží louku, z ní	1	15	
	Václav Holena		1	15	
	Rychtářka		1	15	
	Jan Opolskej		3		
	Škodovská	z ní se dává	1	15	
	Matěj Slabej	z ní se dává ³⁹⁹	1	15	
	Celkem*		9	15	

399 Písař napsal jméno znova, protože měl pocit, že je nečitelné.

[s. 30]

Tabulka 77 – Pod Lánem.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Pan Václav Bilek		5		
	Švestkovská		2		
	Alexandrovska	z ní se dává	1	15	
	Vít Byšický		1	15	
	Vít Byšický	Mlynářovská	6		
	Vít Byšický	Heřmanovská	3	15	
	Martin Novotnej		2		
	Václav Valchář		1	15	
	Jan Baloun		1	15	
	Jan Straka		1	15	
	Václav Mládek		4		
	Item Václav Mládek	Pod lední ⁴⁰⁰	4		
	Celkem*		32	30	

[s. 31]

Tabulka 78 – Kopanina pod lánem

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Matěj Straka		1		
	Machalovský		1		
	Jirkovská			23	7
	Vrbovská		6		
	Švetkovská		3		
	Celkem*		11	23	7

Tabulka 79 – Prostřední luka.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Sukovská	z ní	2		
	Matěj Slabej		1	15	
	děkanská louka	z ní nic	0		
	Vojtkovská		1	15	
	Kroupavská		8		
	Mynářovská		7		
	Celkem*		19	30	

[s. 32]

400 Asi podle ní.

Tabulka 80 – Podlí blat [podle, kolem blat].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Vít Byšickej		2		
	Johanka Zejdlová		2		
	Melichar Štro		1	15	
	Pan Pavel Orderlik		3		
	Junovská		1	15	
	Jakub Černe ⁴⁰¹		5		
	Matěj Straka		1	15	
	Celkem*		15	45	

Tabulka 81 – Děkanská druhá louka podle Strakovský.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Dusilovská	z ní	3		
	Jan Bedrníček		1	15	
	Vávrovská		6		
	Tobiáš Svoboda		2		
	Vondra Myškan		3		
	[s. 33]				
	Hrubšovská	z ní	4		
	Dusilovská u lesa		2		
	Ondřej Pekař	na kopanině mezi duby	1	15	
	Jan Straka		2		
		Kopanina děkanská z ní nic			
	Jakub Černe ^j			15	
	Jan Straka	na kopanině	1		
	Oujezdská louka		3		
	Celkem*		28	45	

Tabulka 82 – Pod humny Machalovskejmy.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Jiří Machalovskej		1	15	
	Pan Jarolím Orderlik		1	15	
	Celkem*		2	30	

Takové předepsané luka těchto let málo se pronajímají, užívají se k potřebě domácí; totiž dává se seno, jak pro dobytek koňský, hovězí a

[s. 34]

ovčí do dvora boleslavského, dříského, popovského a znaučického.

⁴⁰¹ Pramen uvádí na prvním místě Matěje Straku (5 kop), na druhém Jakuba Černého (1 kopa 15 grošů) s tím, že je mezi nimi šipka a nadepsáno pořadí, jaké je uvedeno v tabulce. Písař se při přepisu zmýlil.

Tabulka 83 – Šadlice – jedna louka blíž Kostelce.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
		z ní se dává	12		
		a jeden skopec, nyní jest panská			
	Celkem*	1 skopec	12		

Tabulka 84 – Ves Kostelní Hlavno – Palouky.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
8	Jan Hruběš	No. 26		12	
4	Matouš Heřman	No. 13	2	15	
1	Pavel Vrba	No. 27		12	
2	Václav Duchek	No. 5		12	
	Celkem*		2	51	

[s. 35]

Plat na slepicích městys Stará Boleslav.

Městys Stará Boleslav praví se, že žádných slepic nedává a nedávala nikdá, a to za příčinou tou: že jsou staroboleslavští poddaní jak sena z luk na půdu, tak obilí do stodoly povinni pánům děkanům staroboleslavským dávno robotou na pořáde kliditi, i svoziti. Však jak od klizení luk i od žní krom jednoho dne roboty páni děkanové platí. Jiní poddaní ale slepice ouroční jeden každé tak, jak níže poznamenáno stojí, odvozovati povinni jsou.

[s. 36]

Tabulka 85 – Ves Sušno.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Slepice
1	Matěj Kozel		2
2	Adam Kroupa		1
3	Jíra Švagerka		1
4	Jan Cibulka		1
5	Adam Kroupa	z druhého gruntu	2
6	Matěj Pečenka		1
7	Matěj Kozel		1
8	Jiřík Kozel		2
	Celkem*		11

Tabulka 86 – Ves Sedlec.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Slepice
9	Jiřík Štědřej		12
	Celkem*		12

Tabulka 87 – Ves Hlavno Kostelní.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Slepice
	Vrba	Anno ⁴⁰² 1699 Tomáš Polívka	4
	Duchek	Anno 1699 Jiřík Vrabec	2
	Vrabec	Anno 1699 Václav Polívka	2
	[s. 37]		
	Heřman	Anno 1699 Tomáš Vrabec	2
	Pleticha	Anno 1699 Václav Kořenský	2
	Hejdík	Anno 1699 Jan Hejtík	6
	Dusil	Anno 1699 Václav Dusil	6
	Hrubeš	Anno 1699 Jiřík Hejtík	2
císařskej	Svatoš	Anno 1699 Martin Svatoš	2
	Celkem*		28

Tabulka 88 – Ves Popovice.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Slepice
1	Jenž slove Šiblinovský	pan Pavel z Orderlíku	6
2	Jenž slove Povřislovský	těž pan Pavel	24
3	Jenž slove Valkovský	Pan Václav Bílek	24
4	Jiřík Bajer		2
5	Havel Housenka	praví že nic nedává, má ale dáti	2
6	Mikuláš Kment		2
	Celkem*		60

[s. 38]

O vejcích

Předně ze zámku brandejskýho z důchodu dává se, z povinnosti každoročně vajec tři kopy, pakli by se vejce nedávaly, tehdy se za ně z důchodu peníze dávají, tak jak který rok vejce platějí laciněj neb drážejí.

Anno 1699 geben vor die 3 Schock Eier 52 Groschen 3 Denare zu heiligem Georgi, nemblich vor⁴⁰³ jedes Schok 15 Groschen und 7 Denare rechnend. [V roce 1669 dávají místo 3 kop vajec 52 grošů 3 denáry na svátek svatého Jiří, totiž každou kopu počítají 5 grošů a 7 denárů.]

Staroboleslavský

Jak kapitolní tak císařský poddaní dávají vejce místo Zeleného čtvrtka jeden každý podle možnosti a dobré vůle své.

[s. 39]

402 Roku.

403 “Vor” – pravidelně uváděno místo správného “für” = pro, za.

Tabulka 89 – Z Kostelního Hlavna.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Vajec
		Z Kostelního Hlavna Vejce dávají níže poznamenané, totiž třikrát do roka po 20 kusích, facit jährlich 1 kopu	
	Dusil	po	20
	Hejtik		20
	Svatoš	císařský poddaný, 1688 Jan Vojáček odvedl 2 slepice a 20 vajec, 1699 Matěj Svatoš	20
	Celkem*	+ roku 1688 2 slepice	60

Na sejřích

Ze zámku brandejského dává se devět sejřů velikých místo caseací⁴⁰⁴ vesnic Oujezda a Vesce, od císaře Rudolfa, toho jména druhého, od děkanství vykoupných a k fořtu připojených.

Anno 1699 geben vor⁴⁰⁵ diese Käs jährlich 7 R [Rheinischer Gulden] zu heiligem Galli, nemblich vor jeden Käs 40 Grossen zu 7 Denare gerechnet. [V roce 1669 dávají za tyto sýry ročně 7 zlatých na svatého Jiří, totiž za každý sýr 40 grošů, počítaje groš za 7 denárů].⁴⁰⁶

[s. 40]

Item Stará Boleslav, Lhota a Křeník dávají sejry jednou v roce při svaté Trojici, protože vesnice farní náležejí ku kostelu blahoslavené Panny Marie v Staré Boleslavi.⁴⁰⁷

Na třetinách

U vsi Popovicích na třetinách jest pět kop záhonův vorních rolí, a slovou panská, kteráž to rolí když se od kohokoliv z poddaných neb jiných držitelův osívají, z osité a užitku jeho jakýmkoliv by obilím osita byla, pánům děkanům třetina se z povinnosti z týchž rolí dává. Taková rolí, jakž staří pamětníci vysvědčují, kostelu svatého Václava do Staré Boleslavi náležeti mají.

404 Caseace, latinsky polatek ze sýrů, sýrovné.

405 “Vor” – pravidelně uváděno místo správného “für” = pro, za.

406 Celkové přepočty zde neodpovídají.

407 Ve své bakalářské práci jsem uvedl, že jeden sýr z každé vsi (jde o můj názor, přece jenom se jedná o urbář soupis, kde počty dávek byly známy a nebyl důvod proč je neuvést). Písař napsal „jednou“, ale asi měl na mysli „jeden v roce“ na svátek svaté Trojice. Záleží na výkladu. Další varianta je, že počet sýrů není uveden.

Tabulka 90 – V Kostelním Hlavně.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Rolí ⁴⁰⁸
		Jsou rolí, jenž slovou panská, a drží je jeden víc, než druhý, osoby tyto:	
	[s. 41]		
		totiž:	
	Heřman	Tolik záhonův drží	
	Dusil	Tolik záhonův	
	Hrubeš	Tolik záhonův	
	Vrba	Tolik záhonův	

Kterýžto rolí, když se koliv jakýmkoliv obilím osívají, třetina od dočtených⁴⁰⁹ držitelův dává a dávati se má, více neb méně, jak kdy kterež rok mnoho neb víc sytejších jest.

Na lesích.

U Starý Boleslavi jsou tři kusy lesův, jeden sluje V blatech, dubovej, osikovej, smíšeněj, hned mezi lukami ležící, spolu s všemi porostlinami okolo luk před i za cestou.

Druhý les jest za zahrádkami borovej, slove Vokrouhlík, tak meze jeho sami v sobě ukazují.

[s. 42]

Třetí kus lesa slove U Křížku, dubovej, smíšeněj, docházející strouhy jedna, která jej od císařských lesův dělí.

Ve vsi Sušně

Ve vsi Sušně sedláci mají někteří znamenitý veliký porostliny a lesy, jenž v starodávních privilegiích a památkách Rubeta slují. Z nich cosi málo platu dávati mají, než od mnoha let nic nedali, a neví se, co dávati mají, protože ty kusy perkamenový, v kterých ten plat byl zaznamenaný, jsou od nepřátel potrhány a pryč odvezený. Pokudž se dobře pamatují, má se z nich od sušenských platiti dvakráte do roka, jednou při svatém Jiří a podruhý při svatém Havle, po každý 3 kopy.

[s. 43]

Ve vsi Dřísech má toliko svý porostliny a lesy, jim Chotot slují, z nich však pánu nic neplatějí. Kostelní Hlavno též svý malý porostlinky a lesy mají, však z nich žádnému nic neplatí ani nedávají.

⁴⁰⁸ Nevědělo se kdo co přesně drží, proto není uveden počet.

⁴⁰⁹ Tj. dotčených.

[s. 44]

Poznamenání důchodův probožství staroboleslavskému patřících, kterýžto důchod záleží
No. 1. Na platech z rolí, 2. na platech z luk, 3. na slepicích a vajec, 4. o lesích.

Platové z rolí

Tabulka 91 – Ve vsi Nedomicích.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Rolí
	Juliana Kartunková	drží rolí pět kusů, v každém kusu tolik[o] záhonu: V prvním kusu, v druhém kusu, v třetím kusu, v čtvrtém kusu, v pátém kusu. Z nichžto	5
	[s. 45]		
		ze všech, kdy a které osívá, třetinu dávati povinna jest.	
Item v týž vsi Nedomicích			
	Jíra Tatiček	drží rolí dva kusy, v prvním kusu záhonu, v druhém kusu, kteréž to rolí když osívá, třetinou dávati povinen jest.	2
Item			
	Václav Urbánek	drží rolí dva kusy, v prvním kusu záhonu, v druhém kusu, z kterýchž to, když je osívá, třetinu dává.	2
Více			
	Jan Strejček	drží dva kusy, v prvním kusu záhonu, v druhém kusu, z kterých když osívá, též jest povinován dáti třetinu.	2
	[s. 46]		
Více v Nedomicích			
	Jan Slíva	drží rolí tři kusy, anno 1699 Václav Slíva, v prvním kusu záhonů 14 na trojí hony pod v druhém kusu záhonů 7 na troje hony Nota bene: diese beide Stück liegen unterhalb des Nedomitzen Weingarten [Poznámka: tyto dva kusy leží pod nedomickou vinicí]. V třetím kusu 30 záhonů přes hony fährt aus gegen [obnáší asi] Nota bene: dieses Stück liegt am Wege, wo man von Nedomit auf Dřís gehet [Poznámka: tento kus leží na cestě z Nedomic na Dřisy]. A dává třetinu, když je osívá.	3 strychy 1 1/2 strychu 3 strych[y]

Tabulka 92 – Ves Ovčáry.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Rolí
1	Jakub Vařej	má rolí 2 kusy. Anno 1699 Jan Zborek v prvním kusu záhonu, v druhém Nota bene: Anno 1699 Matěj Šolc Kosteletzer Unterthan zu Wowczar Wohnhaft hat auf Stückel probstlichen Feld von 10 1/2 Beet, so zwischen seinen erblichen 2 Strich Feldern liegen, Za příkopem genannt [Poznámka: Roku 1669 Matěj Šolc, kostelecký poddaný z Ovčár, má obydlí na kousku proboštova pole v rozsahu 10,5 záhonu, a ten leží mezi jeho dědičnými dvěma strychy polí na místě zvaném Za příkopem].	2
	[s. 47]		
2	Kateřina Urbánková	má rolí 3 kusy. Anno 1699 Bartol Čepička, v prvním kusu zahonu, v druhém, v třetím	3
3	Šťastnej	má rolí 1 kus a v něm záhonu	1
4	Jan Špaček	má rolí pět kusů, v prvním kusu, v druhém, v třetím, v čtvrtém, v pátém. Nota bene [Poznámka]: Kdy je osívají, tehdy třetinu povinni jsou dáti.	5

[s. 48]

Platové z luk.

Tabulka 93 – Ves Nedomice.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Naturálie	Částka		
				Kopy	Groše	Denáry
	Jan Hašpeklo	drží louku k Staré, Nota bene [Poznámka]: Anno 1700 Martin Šafránek	platí 4 vozy sena, 3 vozy votavy	1	15	
	Celkem*		4 vozy sena, 3 vozy otavy	1	15	

Item u Dřís louka proboštská, z ní samy panu proboštovi seno brávali a berou. Nota bene [Poznámka]: kovář ji má a nedá nic.

Tabulka 94 – Ves Vovčáry [Ovčáry].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Jakub Vařenej	drží louku nad Šlaky, dává z ní Anno 1699 Jan Zborák odvedl	1	15	
	Šťastnej	Šťastného drží na Vobtyku, dává z ní Anno 1699 Jiřek Srnka odvedl		25	
	Celkem*		1	40	

Platí se u Boleslavě na luka a lesy proboštský

[s. 49]

Na slepicích a vejcích.

Tabulka 95 – Ze vsi Dřís.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Slepice	Vajec
		Dávají slepice a vejce, jak níže poznamenáno stojí, při Vánocech dávají		
	Pavel Vinař		1	5
	Jíra Zajíkavej		1	5
	Ambrož Hálek		1	5
	Jíra Picman		1	5
	Jan Vondrák		1	5
	Martin Polívka		1	5
	Ze dvora frankovského		1	5
	Petr Šolc		1	5
		Při Velkonoci ⁴¹⁰ dávají		
	Jan Batík		1	5
	Matouš Čelanskej		1	5
	Václav Batík		1	5
	[s. 50]			
	Matěj Polák		1	5
	Matouš Hřmot		1	5
	Petr Havlu		1	5
	Václav Grégr		1	5
	Šimon Chumal		1	5
	Jan Najman		1	5
	Suma facit⁴¹¹		19	95
		Při svatým Havlu dávají ti, co při Vánocích, a tak třikrát do roka vajec tím způsobem, jaký poznamenáno stojí, totiž po 5 vejcích a 1 slepici. ⁴¹²	9	45
		Käme also für das gantze Jahr. [Mělo by se tedy vybrat za celý rok.]	28	140
		Anjetzo aber 1699 geben Zinshänner 40 Stück, Zinseier 220 Stück. [Nyní ale v roce 1699 dávají úročních slepic 40 kusů, úročních vajec 220 kusů.]		

[s. 51]

O lesích.

Item kus háje náleží panu proboštovi staroboleslavskému blíž vsi Dřís, jenž sluje Cecemíny⁴¹³

Druhej kus lesa náleží panu proboštovi naproti vsi Toušeni.

Poznamenání ourokův proboštských poddaných.

Tabulka 96 – Ves Postřižín [Postřižín].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Václav Nosek	má rolí 30 kop záhonů Ouroku při svatém Jiří		25	
		Item při svatém Havlu	1	5	
	Šťastnej Šolcz	má rolí 30 kop záhonů Ouroku při svatém Jiří		20	
		Item při svatém Havlu	1		
	Celkem*		2	50	

410 O Velikonocích.

411 Stav, který je uveden v urbáři, neodpovídá skutečnosti. Napočítáno 17 slepic a 85 vajec.

412 Stejně jako v prvním případě. Stav je 8 slepic a 40 vajec.

413 Jde o kopec Cecemín.

[s. 52]

Tabulka 97 – Ves Znoušice [dnešní Zlončice].

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Ludvíkovský statek	má rolí 27 kop záhonů, má bejti Krč má při tom, z kteréžto každého půl léta posudného se dávalo Slepíc 30 Vajec	12		
	Pavel Novák	má rolí 18 kop záhonů dával slepic 40			
	Celkem*	70 slepic	12		

Tabulka 98 – Ves Veltrusy.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Bureš Kubka	má rolí 10 kop záhonů, dává slepic 14, vajec 50			
		Ourokův při svatém Jiří		9 1/2	
		Item při svatém Havlu		17	
	Martin Kaspar	má 10 kop záhonů, dává slepic 14 a vajec 50			
		Ourokův při svatém Jiří		9 1/2	
		Item při svatém Havlu		17	
	[s. 53]				
	statek Srbův	má již nic	0		
	Hans Kom	má rolí 15 záhonů, dává slepic 20 a vajec 1 kopu			
		Ourokův svatojiřského		19	
		Item při svatém Havlu		17	
	Celkem*	48 slepic, 160 vajec	1	29	

Item poznamenání ourokův poddaných cizopanských.

Tabulka 99 – Ze vsi Větrušic.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Matěj Hrczal	poddaný pana děkana vyšehradského, dává ročně		20	
	Martin	poddaný pana děkana hradu pražského, dává ročně		3	
	Celkem*			23	

Tabulka 100 – Ze vsi Dolánek⁴¹⁴.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Z gruntu pavlovského	do roka		12	
Item					
	nacherovského	do roka		12	
		Nadepsaný grundy nejprv náležely panu Quintusovi a potom panu Valdevodovi.			
	Celkem*			24	

414 Asi ves Dolánky nedaleko od vesnice Zlončice.

[s. 54]

Tabulka 101 – Z Postřižína.

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
	Pan Oudrecký	z velké zahrady ročně dává		8	
	Celkem*			8	

Tabulka 102 – Z Hrádku nad Podjousy.⁴¹⁵

Grunt	Poplatník	Poznámka	Částka		
			Kopy	Groše	Denáry
		Anjetzo die Herrschaft Zasmuk des Herren Obbristburggraffen von Sternberg gibt jährlich 42 fl. oder 36 Schock [Nyní panství Zásmuky pana nejvyššího purkrabí Šternberka, dává ročně 42 zlatých nebo 36 kop]	36		
	Celkem*		36		

6.2 Pozdější přípisy k „Výpisu urbáře 1669“⁴¹⁶

[s. 55–61]

První přípís pojednává o vymezení hranic a obnovení mezníků brandýského panství, které oddělovaly statky patřící staroboleslavskému proboštovi ve vsi Dřísy, k němuž došlo 18. července 1660. To se odehrálo za přítomnosti staroboleslavského probošta Rudolfa Rodera, císařského hejtmána Matyáše Kostujaba z Freichvaldu a dalších pověřených úředníků jako purkrabího, sirotčího písaře, důchodního písaře a staršího pojezdného a rychtářů, konšelů, hajných z obou stran (jména nejsou uvedena). Následuje detailní popis hranic a jejich vymezení se zjištěnými počty rolí a záhonů.

[s. 62–66]

Druhý pozdější přípís (psán latinsky) je ve formě dekretu z arcibiskupské konzistoře pro Jana Frika, doktora teologie, apoštolského protonotáře, direktora pražské konsistoře a kancléře, děkana kolegiálního kostela Kosmy a Damiána ve Staré Boleslavi ze dne 18. prosince 1726. Jde o reakci na stížnost podanou 16. prosince ohledně kapitulního (děkanského) emfiteutizovaného statku ve vsi Mstětice, na kterém došlo k zakupu a z něhož má být odváděna robota staroboleslavské kapitule ve formě věčného platu. Tento statek byl v roce 1717 za děkana Jana Chrysostoma Herolda ze Stoda, prodán jistým Samuelem Didaktem svobodnému pánovi Františku Antonínovi z Gastheimu. Problém byl v zápisu poslední smlouvy, jejíž text nepřehledně uváděl placení poplatku „ne jednoduše a přímo jako v předchozích smlouvách“. Tím vznikla děkanátu nemalá škoda. Po smrti shora uvedeného

⁴¹⁵ Asi Podjousy, část obce Bečváry.

⁴¹⁶ Pozdější tři přípisy z urbáře jsou zapsány v registru.

barona, k níž došlo několik let před tím, se nikdo nedostavil a neprovedl zápis do gruntovních knih, aby se prohlásil platným dědicem. Rovněž odvody a kontribuce z dřívějších let nebyly odváděny děkanské kanceláři, ale přímo ke královským berníkům. Tato škoda, která vznikla kapitule, měla být odstraněna. Na začátku roku 1727 se mělo začít s vybíráním oprávněného poplatku, a to na základě zápisů uvedených v gruntovních knihách. Touto listinou bylo uděleno a ustanoveno, že se má držitelů určit termín a má se rovněž začít s vymáháním robot a inovovat smlouva. Arcibiskupův vikář in spiritualibus a celá pražská konsistoř v Praze v arcibiskupské kanceláři 18. prosince 1726. Listinu stvrdili Danil Mayern, biskupský vikář, Joannes Ritter, přisedící kancléře.

[s. 67–71]

Třetí přípis vymezuje a popisuje hranice obecních míst (pastvin) u Bezedných tůní od nadlesního a úředníků panství brandýského a celé obce staroboleslavské. Dne 3. ledna 1667 byl předveden svědek pamětník švec Tobiáš Svoboda, který přesně popsal a ukázal hranice. Poté 4. ledna 1667 byl vyslechnut pamětník Martin Novotný, ve věku 75 let a těžce nemocen. Jeho výslechu se zúčastnili správce Matěj Heřman na příkaz staroboleslavského probošta a děkana Martina Kemlicha, kostelecký rychtář Daňhel Nedorost a poddaný kapituly konšel Jiřík Dusil, z druhé strany se dostavili k výslechu rychtář Václav Černý a císařský poddaný konšel Martin Procházka. Martin Novotný rovněž popsal podrobně hranice obecních pastvin a záduší.

6.3 Komentář k „Výpisu urbáře 1669“

Urbáře byly od 13. století vrchnostenskými písemnostmi finančního rázu a měly mnoho společného s účty. Dávky, které zaznamenávaly, se vybíraly dvakrát do roka, a to zpravidla na svatého Jiří a svatého Havla. Podle struktury se tento typ písemností dělí na urbář soupis a urbář účet. První z nich zaznamenává obvykle v rámci příslušného panství postupně všechna poddanská města a vsi, výměru pozemků a z nich plynoucí platy a další příjmy. Zakončen bývá celkovou částkou. Druhý má pro nás podstatně větší význam pro svou podrobnost, protože u každé zachycené lokality nabízí držebný soupis pro jednotlivé pozemky. Tím úplně prvním je částečně dochovaný urbář pražského biskupství z osmdesátých let 13. století.⁴¹⁷

V praxi jsou urbáře poměrně rozmanité a mohou se od sebe dost lišit. Některé obsahují celý majetek vrchnosti, ze kterého byl odváděn plat do komory, tedy to co, majitel

417 J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika*, s. 182.

sám obhospodařoval s celým příslušenstvím a měl z toho zisk. Navíc také některé urbáře uvádějí majetkové záležitosti poddaných a bývají v nich uvedeny jejich povinnosti a práva. Jiné jsou spíše zaměřeny čistě jen na poddané, tedy na to, co měli odvádět, jako úroky, finanční a robotní dávky či naturálie. U jiných zase bývala k urbáři připojena celá listina, podle které se plat odváděl.⁴¹⁸

Pokud došlo k soudu mezi vrchností a poddanými, urbáře měly právní váhu poměrně omezenou. Ze strany tehdejších soudních institucí panovala nedůvěra k urbárním písemnostem.⁴¹⁹

Urbáře vznikaly pravděpodobně seskupením nejrozličnějšího listinného materiálu a nahrazovaly svou funkcí první katastry, ale reálný stav finančního plnění zachycovaly účty.⁴²⁰

Reálně získané finanční dávky od poddaných byly evidovány v takzvaných výběrčích rejstřících. Ty vznikaly u církevního velkostatku na úrovni rychty, která odpovídala purkrabství na velkostatku šlechtickém. Ve výběrčích rejstřících se evidovaly většinou jen peněžní prostředky.⁴²¹

„Výpis z urbáře 1669” je zjevně pozdější opis, kde jsou vedle situace z roku 1669 zapisovány pravděpodobně dost pravidelně i údaje z druhé časové vrstvy – kolem roku 1699. Někdy bývá učiněn pokus zachytit i vývoj v mezidobí, na řadě míst nelze rozlišit, do které doby uváděný údaj patří. Po srovnání urbáře s dalšími prameny, můžeme konstatovat, že je jeho část určená pro děkanství (tedy kapitolu jako takovou) bližší více situaci na konci 17. století. Jiný stav byl zjištěn u části výpisu, která zachycovala dávky pro staroboleslavského probošta. Tam zachycený stav částečně odpovídá zhruba období, do kterého se výpis z urbáře hlásí (rok 1669) a částečně je zaktualizovaný. Jde o to, že uvedený majetek, tedy části vsi Postřižina, Veltrus, Větrušic a Znoušic (dnešní Zlončice), jak vyplývá ze srovnání s dalšími prameny a literaturou, pravděpodobně v majetku staroboleslavské kapituly na konci 70. let nebo na začátku 80. let již nebyly. Podle osobní poznámky písaře na straně 42 (plat z porostlin v Sušně) lze soudit, že novou verzi cca roku 1699 dělal původní výběrčí nebo jiný zasvěcený úředník.

Výpis z knihy urbární „1669” byl srovnán s dvěma dochovanými gruntovními knihami (gruntovní kniha Stará Boleslav, Popovice, Znoječice dnešní Zlončice, Veltrusy, Mstětice, Postřižín; gruntovní kniha Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno)⁴²² a s výpisem ze všech

418 Josef EMLER, *Deset urbářů českých z doby před válkami husitskými*, Praha 1881, s. IV–V.

419 Jan BUMBA, *České katastry od 11. do 21. století*, Praha 2007, s. 125.

420 J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika*, s. 183.

421 Tamtéž, s. 183–184.

422 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 25, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: městys Stará Boleslav a vsi Popovice, Zlončice (Znoječice), Veltrusy, Mstětice, Postřižín 1620–1802; SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy

tří gruntovních knih (1. Stará Boleslav, Popovice, Znoječice dnešní Zlončice, Veltrusy, Mstětice, Postřižín; 2. Dřísy, Byšice; 3. Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno).⁴²³ Žádná z knih ani výpis neobsahují další majetek staroboleslavského probošta, který měl osazen cizopanskými poddanými (poddanými jiných vrchností), kteří mu byli povinováni odvádět plat. Šlo o majetek ve vsích Větrušice, Dolánky, Hrádek pod Pod'ousy a z velké zahrady v Postřižíně od pana Oudreckého.⁴²⁴ Urbář z roku 1549 u kapitulní i proboštovy části majetku uvádí více míst, případně i jiných lokalit, odkud byly odváděny platy.⁴²⁵ Evidentně došlo za více než sto let k majetkovým změnám a přesunům.

a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 26, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: vsi Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, (jmenný rejstřík) 1618–1781; Gruntovní kniha druhá v pořadí pro Dřísy a Byšice se nedochovala.

423 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, výpis z pozemkových knih Stará Boleslav – Dřísy a jmenný rejstřík pozemkové knihy Brandýs 1650–1701; Výpis gruntovních knih.

424 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 25, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: městys Stará Boleslav a vsi Popovice, Zlončice (Znoječice), Veltrusy, Mstětice, Postřižín 1620–1802; inv. č. 26, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno 1618–1781; Výpis z gruntovních knih: 1. Stará Boleslav, Popovice, Zlončice (Znoječice), Veltrusy, Mstětice, Postřižín; 2. Dřísy, Byšice; 3. Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70.

425 NA, Stará manipulace, SM–UR 26, Urbáře, odhady a inventáře 1487–1875, Stará Boleslav urbář 1549, inv. č. 85.

7. Od sedmdesátých let 17. století do tereziánského katastru

7.1 Obecná situace v českých zemích od 70. let 17. století

Za vlády císaře Leopolda I. (1657–1705) vystalo habsburské monarchii několik problémů, a to v první řadě v podobě zesílené expanze Turecka na jihovýchodě a dále třicetiletou válkou mocensky posílené Francie na západě. Tato situace nahrávala i uherské šlechtě, které nevyhovovala habsburská centrální moc a odpovídala na něj odbojem. K porážce Turecka došlo u Vídně roku 1683 a u Zenty roku 1697, ke stvrzení míru s Francií v roce 1697 v Nizozemí v Rijswijku, obě mocnosti zůstávaly soupeři habsburské monarchie i později, ale již z menší intenzitou. Českým zemím se sice válečné události vyhýbaly, ale dopadalo na ně břemeno berního zatížení.⁴²⁶

K definitivnímu ukončení války s Turky došlo karloviským mírem uzavřeným roku 1699,⁴²⁷ ale smrtí posledního následníka na španělský trůn Karla II. v roce 1700 se rozhořel další spor mezi rakouskými Habsburky a francouzskými Burbony o jeho následnictví. Válka o španělské dědictví, jak se konflikt nazýval, skončila až za vlády císaře Karla VI. (1711–1740) uzavřením mírů v Utrechtu v roce 1713 a v Rastattu roku 1714. Pochopitelně tento válečný stav opět znamenal pro monarchii značné peněžní náklady a ty musely z větší části znovu nést právě české země. Od počátku 18. století vyrůstal habsburské monarchii nový mocenský konkurent ze strany královského Pruska.⁴²⁸

Ve druhé polovině 17. století došlo v Čechách k příznivému růstu obyvatelstva. To způsobila absence válečných událostí s přesuny armád, dostatek volné půdy a také fakt, že méně často docházelo k morovým epidemiím. V menší míře to byl též důsledek přistěhovalectví.⁴²⁹ Tím byl populační deficit na konci 17. věku pomalu srovnán. Některé grunty ale ještě zůstávaly neobsazené a obyvatelstvo v královských městech nevzrostlo na úroveň před válkou. Boom však zaznamenala menší poddanská města a příhraniční oblasti, kde vyrostly nové vesnice. Tam lidé žili v menších staveních a obživu jim zajišťovalo tkaní, předení, pletení, krajkářství či práce v lese, hutích a sklárnách. V oblastech s úrodnou půdou přibývalo podruhů, kteří se živili zemědělstvím.⁴³⁰

Situace královských měst nebyla po třicetileté válce nejlepší, a to zejména pro jejich poměrně velké zadlužení. Lidský potenciál se v nich obnovoval pomaleji než v městech

426 Jiří MIKULEC, *Leopold I. Život a vláda barokního Habsburka*, Praha–Litomyšl 1997; P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 269–271; Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Irena VESELÁ – Vít VLNAS, *Velké dějiny zemí Koruny české IX. (1683–1740)*, Praha 2011.

427 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 52.

428 P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 271–275.

429 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 113.

430 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 23.

poddanských. Například v Praze žilo v padesátých letech 17. století přibližně 26 500 lidí, v roce 1702 asi 40 tisíc obyvatel, o 52 let později jejich počet stoupl na 59 tisíc, to se zhruba rovnalo zalidnění, které mělo hlavní město v době své největší slávy za Rudolfa II.⁴³¹

Od roku 1650 se v českých zemích příznivě vyvíjel poměr mezi narozenými a zemřelými. Začátkem 50. let 17. století přišlo na svět každý rok přibližně osmdesát tisíc dětí, okolo roku 1730 se jich rodilo dokonce až 150 tisíc. Mortalita byla do roku 1750 zhruba o 40 % nižší než natalita, nicméně počet zemřelých vykazoval někdy větší propady, které měly na svědomí epidemie nemocí či hladomory. V období druhé poloviny 17. století a počátku století následujícího měly české země průměrný přírůstek obyvatelstva přibližně 1,5 % ročně. Ke zpomalení tohoto vývoje došlo asi mezi léty 1713 až 1715 v důsledku zvýšení počtu demografických krizí. Vyšší úmrtnost uváděly matriky pro druhou polovinu 17. věku pouze v několika málo letech. Problém s potravinami v souvislosti se zásobováním nastal až v průběhu 18. století.⁴³²

Na konci 17. století odezněla agrární krize a došlo k vzestupu zemědělství. Tento trend trval během celé první poloviny 18. století, i když s drobnějšími či mohutnějšími výkyvy. Během tohoto období se ceny zvedaly jen velmi pozvolně. Zemědělská výroba se začala ubírat intenzivní cestou, odlišnou od situace po třicetileté válce.⁴³³

Poslední epidemie pravého moru zasáhla Čechy v roce 1713 a Moravu v roce 1714. Poté za vysokou úmrtnost, hlavně pak ve 20. a 30. letech 18. století, mohly převážně jiné choroby a vyhladovění obyvatelstva. Tento nepříznivý stav zapříčinily přesuny armád a značné daňové zatížení, které souviselo s válečnými operacemi mimo naše území s francouzskými a tureckými vojsky. Ve 40. až 60. letech 18. věku to bylo zase spojeno s válkami o rakouské dědictví (1740–1748) a sedmiletou válkou (1756–1763). Po téměř sto letech se boje přesunuly i do oblasti českých zemí.⁴³⁴

Za stagnací populačního růstu v 18. století stála rovněž i sociální situace obyvatelstva. Jak stát, tak velkostatek se snažily o to, aby v úrodných oblastech počet poddanských gruntů byl konstantní. Tím začala sílit vrstva podruhů (bezzemků). Ti měli poměrně značný problém s vlastním bydlením a s uzavíráním sňatku, nehledě k tomu, že v dobách neúrody a hladu ve velkém přicházeli o práci. Trochu jiná situace se nabízela v horských oblastech, protože tam tito lidé nacházeli obživu i v jiných odvětvích mimo zemědělskou výrobu. Tyto protoindustriální oblasti měly tudíž v tomto období daleko větší osídlenost než před třicetiletou válkou. Více lidí začalo žít na severu Čech a menší množství

431 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 128–129.

432 Tamtéž, s. 115–117.

433 E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 21.

434 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 122–123.

na jihu země.⁴³⁵

Přibližně do začátku osmdesátých let 17. století probíhala první fáze rekatolizačního procesu. Z většiny obyvatel Čech a Moravy se stali pravověrní katolíci. Z nekatolíků na menší heretické sekty působili jen v pohraničí Krušných hor a při Ašském výběžku skupinky luteránů a ve východočeských a východomoravských oblastech zbytky českých bratrů. Proti věřícím z řad nekatolíků (hlavně ve slezské oblasti) vydávala vídeňská vláda pravidelně od roku 1717 patenty, které udávaly sankční a trestní sazby za uchovávání zakázaných knih v domácnostech a působení zahraničních nekatolických duchovních.⁴³⁶

Rekatolizace tou dobou vytvářela již většinou nenásilné formy prosazování katolického vyznání. Šlo hlavně o působení misií a školní výchovu. Další úspěšnou formou, která oslovovala masové vrstvy, byly církevní slavnosti konané v duchu okázalého baroka, jenž zdůrazňovalo nádheru a bohatství.⁴³⁷

K baroku také neodmyslitelně patřily poutě a procesí. Katolíci putovali k obrazům a sochám Panny Marie, které měly mít zázračnou moc. Jedním z těchto míst byla i Stará Boleslav s paládiem. Nešlo však o místo jediné, vedle ní poutníci směřovali například na Svatou Horu u Příbrami nebo na Svatý Kopeček u Olomouce. Dalším projevem barokní katolické zbožnosti vedle mariánského kultu bylo uctívání svatých. Asi nejdůležitějším světcem v této době se stal svatý Jan Nepomucký. K jeho kanonizaci došlo v roce 1729 a oslavy tehdy trvaly několik dní. V důsledku misií, které pořádal jezuitský řád, se kult tohoto světce rozšířil i za hranice Evropy do zámoří.⁴³⁸

Vedle osobnosti biskupa jednoty bratrské, pedagoga a spisovatele Jana Amose Komenského (1592–1670), který zůstal v emigraci, zaujímal jedno z nejvýznamnějších intelektuálních míst této doby historik a jezuita Bohuslav Balbín (1621–1688).⁴³⁹ I přes svůj blízký vztah k české aristokracii se stal kritikem poměrů po bitvě na Bílé hoře. Jemu i jiným osobnostem se nelíbila ztráta svobod a velké robotní i daňové zatížení sedláků.⁴⁴⁰ Jeho významnou prací z oblasti historie je latinsky psaný spis *Epitome rerum Bohemicarum* (výtah z dějin českých).⁴⁴¹

435 E. MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí*, s. 125–126.

436 P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 286.

437 Tamtéž, s. 286–287.

438 Tamtéž, s. 289.

439 Jan P. KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983, s. 56.

440 Eduard MAUR, *Pobělohorské poddanské poměry a Bohuslav Balbín*, in: Zuzana Pokorná – Martin Svatoš (edd.), *Bohuslav Balbín a kultura jeho doby v Čechách*, sborník z konference Památníku národního písemnictví, Praha 1992, s. 13.

441 P. ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, s. 295.

7.2 Majetková situace ve staroboleslavské kapitule od 70. let 17. století

Kapitulnímu proboštu a děkanu Jiřímu Vojtěchu Asterovi (1667–1681) se v roce 1674 podařilo na základě smlouvy s Františkem Antonínem Berkou z Dubé získat pro kolegiátu tři poddané ve vsi Dřísy. Tím se celá tato obec dostala do majetku staroboleslavské kapituly.⁴⁴² Jednalo se o grunty Tomáše Vocela, Martina Draštiáty a prázdnou chalupu, které se říkalo tkalcovská.⁴⁴³

Za probošta Jana Aleše Čapka (1681–1695)⁴⁴⁴ došlo k prodeji částí vsí Veltrus, Postřižína, Znojčic (dnešní Zlončice) a Větrušic. Tím také nejvyšší kapitulní prelát přišel i o věčné platy, které mu z tohoto rozptýleného zboží náležely. Místo nich si v roce 1681 koupil dědinu Kluky nedaleko od Mladé Boleslavi se čtyřmi grunty, ale z důvodu nedostatku financí na stavbu proboštské rezidence ji pravděpodobně opět v roce 1713 probošt hrabě Michal Friedrich Althan (1709–1741)⁴⁴⁵ prodal.⁴⁴⁶

Příznávací tabela tereziánského katastru staroboleslavské kapituly z roku 1715 uvádí grunt v městysu Mstětice, nicméně v originálních fasích a sumářích nejsou Mstětice uvedeny. Po prostudování dalších pramenů, hlavně výpisu z urbáře z roku 1669 a gruntovních knih vyplývá, že v době vizitace katastru v roce 1719 byl zápisný statek ve Mstěticích sice pořád v majetku staroboleslavské kapituly, ale asi vzhledem k nesrovnalostem ohledně držby ho komise do konečného elaborátu katastru nezapsala.

Tereziánský katastr

Berní rula platila v Čechách jako podklad pro výběr berně poměrně dlouho až do roku 1748. V letech 1683–1684 proběhla její revizitace, kterou došlo k úpravě osedlosti, a tím i ke spravedlivějšímu daňovému vyměření. Postupem času se však začalo ukazovat, že berní rula má značné nedostatky, které neustále narůstaly. Jediným řešením, jenž přicházelo v úvahu bylo zřídit katastr nový. Tím, že vznikl několik destiletí, od roku 1712 až po konečné znění v roce 1757, získal pojmenování podle tehdejší habsburské panovnice Marie Terezie jako katastr tereziánský. Největší význam z tohoto katastru mají berní příznání (tabely), a to díky své obsažnosti a podrobnosti. Za jejich vznikem stáli vrchnostenští, měšští i církevní úředníci.

442 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 465.

443 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, Smlouva mezi hrabětem Antonínem Berkou z Dubé a proboštem Jiřím Vojtěchem Asterem 1674 o zřízení nápadu ke třem chalupám ve vsi Dřísy s platy a úkony pro kostel Panny Marie ve Staré Boleslavi a povinnosti sloužení 12 mší. Výpis z desk zemských 1707; Výpis z pozemkových knih Stará Boleslav 1674.

444 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 450.

445 Tamtéž, s. 450.

446 Tamtéž, s. 439–441; z kontextu textu vyplývá, že k prodeji došlo v roce 1713, rovněž v příznávací rustikální tabele z roku 1715 ves Kluky není uvedena.

Zpracovány jsou na předtištěných formulářiích nebo napsány přesně podle předpisu v letech 1712–1714.⁴⁴⁷ V některých lokalitách se z různých důvodů musely tabely podávat nové, a proto se odevzdávaly ještě mnohem později, někde dokonce až v roce 1715.⁴⁴⁸ Tento rok byl také začátkem vizitací v Čechách, jejich konec byl postupný v rozmezí let 1727 až 1729.⁴⁴⁹

Příznávací dominikální tabela ze statku staroboleslavské kapituly z roku 1714.⁴⁵⁰

Tabulka 103 – Poplužní panský dvůr staroboleslavský (1.–2. část tabulky).

Poplužní panský dvůr staroboleslavský – 1. část tabulky.												
Č.	Lokalita	Počet	Pole						Ladem		Pusté a zarostlé	
			Dobrá půda		Prostřední půda		Špatná půda					
			str. ⁴⁵¹	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1	Vedle Draholínů pod	1					21	2				
2	Mezi cestou sojovskou U Křížku	1					31	1				
3	Zase mezi cestou sojovskou a tuřickou	1					50					
4	Item mezi cestou hlaveneckou a tuřickou	1					9					
5	Vedle Jezuitského pole	1					14	3				
6	U kříže naproti velký louce	1					16					
7	Item zádušní mezi cestou hlavnovou a lhoteckou	1					8					
8	U Vokrouhlíku	1					7					
9	Za chmelnicí	1					23					
10	Na blatech i s břehem vedle louky Dlouhý	1									16	
11	Vokrouhlík	1									8	
12	U Křížku	1									1	
	Suma	12					180	2			25	

447 J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika*, s. 255–256.

448 Josef PEKAŘ, *České katastry 1654–1789*, Praha 1932, s. 112.

449 J. ŠEBÁNEK – Z. FIALA – Z. HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika*, s. 257.

450 NA, TK, spisy 1538, inv. č. 1667, karton 492, stará sign. 4. Tereziánský katastr, staroboleslavská kapitula – dominikál, list B, kraj Boleslavský; Textové části příznávacích tabel jsou napsány v regestu.

451 Zkratky – str. = strychy, věr. = věrtele.

Poplužní panský dvůr staroboleslavský – 2. část tabulky ⁴⁵²												
Č.	Louka						Chmelnice		Štěpnice a travní zahrady		Vinice	
	Lokalita	Počet	Na tolik vozů									
			na čtyři	na dva	na čtyři	na dva						
			koně									
			Seno		Otava		str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1	Na Velký louce	1	18	31	10	13						
2	Na Dlouhý	1	2	6	1	2						
3	Na Vrbovce	1		4		1						
4	U Jizerky	1	1	2		1						
5	A na přední blíž Marcinovský	1	1	1		1						
	Suma	5	22	44	11	18						

Všechny pole při staroboleslavském dvoře jsou samý hluchý písek a je zde i mnoho divoké zvěře červené a černé, která způsobuje velké škody na obilí, a to jak, na zeleném hned na jaře, tak i při dozrávání. Z tohoto důvodu je nutné obilí hlídat. K tomu každý rok přes celé léto se vyplácí hotově čtyřem hlídačům za hlídání obilí po 7 zlatých rýnských, to dohromady činí 28 zlatých rýnských. Dokonce i na loukách, kde roste lepší tráva, ji ta zvěř vypásá, zašlapává a zarývá. Tento dvůr se celý skládá z rolí poddaných, byl založen vrchností po vizitaci asi před 40 lety⁴⁵³ a má celkem 217 strychů.

⁴⁵² Řádkování zachováno tak, jak je uvádí pramen.

⁴⁵³ Sedmdesátá léta 17. století.

Tabulka 104 – Poplužní panský dvůr popovický (1.–3. část tabulky).

Poplužní panský dvůr popovický – 1. část tabulky.												
Č.	Lokalita	Počet	Pole						Ladem		Pusté a zarostlé	
			Dobrá půda		Prostřední půda		Špatná půda					
			str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1	U studánky pod	1			9							
2	Nad mlejnem jeho milosti císařské	1			14							
3	U hrušky velký kus	1			27							
4	Mezi cestami	1			8	2						
5	Na sekyře	1			8	3						
6	U fořšta	1					41					
7	Za dvorem	1				3	3					
8	Nad rybníkem jeho milosti císařské	1					7	2				
9	Vedle příkopu	1			13	2						
10	Na punčoše	1					8	2				
11	V předních lívách	1					11	2				
12	V zadních lívách	1					9	2				
13	U paloučku	1					1	2				
14	Mezi cestami	1					1	2				
15	Od Předního rybníka jeho milosti císařské	1					6	1				
16	Na prostředním kuse	1					7					
17	Nad zadním rybníkem jeho milosti císařské	1					4	2				
18	Mezi cerhovím	1					2	1				
19	V předních lívách	1					6					
20	Svatováclavský	1					9					
21	U paloučku	1			11							
22	U studánky	1					9					
23	K Brázdimu	1					40					
24	Na Čtyřech kopách	1					19					
25	A pod Záhoří	1					17					
	Suma	25			92	2	204					

Poplužní panský dvůr popovický – 2. část tabulky.												
Č.	Lokalita	Počet	Louka				Chmelnice		Štěpnice a travní zahrady		Vinice	
			Na tolik vozů									
			na čtyři	na dva	na čtyři	na dva						
			koně									
			Seno		Otava		str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1	Paloučky	2		2								
2	Při dvoře	1						1				
	Suma	3		2				1				

Poplužní panský dvůr popovický – 3. část tabulky.															
Č.	Vizitace roku 1719 zjistila (vše na pražskou sháněnou míru)														
	Lokalita	Dobrá půda		Prostřední půda		Špatná půda		Ladem		Pusté		Louky			
			str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	Seno		Otava
1		10													
2		14													
3		41													
4				9	2										
5		9													
6				41											
7				6											
8		8													
9		15													
10		6		6											
11		10		10											
12		7		10											
13				1	2										
14				1	2										
15				6	1										
16		1	1	4		3									
17				4	2	2									
18				2	2										
19				3		3									
20				9											
21		5		6											
22		9													
23		20		23		5									
24		10		12											
25		18													
26	Pole Na velkém kuse	34													
	Suma	217	1	154	3	13									

Tabulka 105 – Poplužní panský dvůr dříský (1.–2. část tabulky).

Poplužní panský dvůr dříský – 1. část tabulky.												
Č.	Lokalita	Počet	Pole						Ladem		Pusté a zarostlé	
			Dobrá půda		Prostřední půda		Špatná půda					
			str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1	Za dvorem a Ovčárům až nahoru pod	1			35		12					
2	Přes cestu Na vrškách	1					5					
3	Na Mokřině	1					36					
4	Za pustou vinicí	2			57							
5	Nad tesařovou loukou	1			4							
6	Za Žlutými vrbami	1					55					
7	Vedle Maršíkového	1					10					
8	Na Velkém šuse	1					18					
9	K Hlavnu mezi cestkami	1					9					
10	U Lhoty	1					13	1				
11	V Lukách	1			3	2						
12	Za Rezkovými	1					11	2				
13	Vedle strouhy proti vinici	1					25	3				
14	Item, vedle cesty nedomský na Klínu a Poučoše	1					3	2				
15	Vedle cesty k Ovčárům	1					3					
16	Item, vzadu pod vinicí dřískou	1			8	1						
17	Pod lisem dříským	1			1	3						
18	Mezi strání pod vinicí	1			1	2						
19	Na pustý vinici	1			7	2						
20	A v dole Na velkém	1			37							
21	Jináče pod Žlutými vrbami	1							6			
22	U Havraniho hájku	1							16			
23	U pastev za školkou	1							7			
24	Item, porostliny hoření k Čečelicům a to za ovčínem malý borovičkový háj pod	1									15	
25	U obecního k vodoteči borovičkový háj	1									10	
26	Bliž Konětop borovičkový háj	1									3	
27	Mezi čečelským a tesařovým	1									10	
28	Pod cestou k čečelským polím	1									6	
29	Item, od obecního a k čečelským polím	1									60	
30	Více porostliny dolení od Havraniho hájku, až k Rovnému dolu	1									71	
31	Od Panský kopaniny až k silnici	1									18	
32	Vedle silnice	1									6	
33	Mezi Průchovým a tesařovým	1									7	
	Suma	34			155	2	202		29		206	

Poplužní panský dvůr dříský – 2. část tabulky.												
Č.	Lokalita	Počet	Louka				Chmelnice		Štěpnice a travní zahrady		Vinice	
			Na tolik vozů									
			na čtyři	na dva	na čtyři	na dva						
			koně									
			Seno	Otava		str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	
1	Z Královský a Sádlovský	2	2	6								
2	Za Doušovými mokřina a suchopár	1	2	1								
3	V Prutinách	1	3									
4	Za Rezkovými z paloukův	3	1									
5	Vedle Proboštský	1	3									
6	Mezi konětopskými Vrabcovská	1	1									
7	Item, za dvorem chmelnice	1				1						
8	Při dvoře zahrady	2						1	2			
9	Svatováclavská vinice	1								8		
	Suma	13	12	7			1		1	2	8	

Jak pole, tak louky při tomto dvoře velmi trpí od divoké červené a černé zvěře, která poškozují obilí a to ještě zelené i před dozráním kdy, spásá slámu i zrno. Tím vzniká velmi velká škoda a každý rok z tohoto důvodu po celé léto se musí šesti hlídačům každému po 7 zlatých rýnských platit, to dohromady dělá 42 zlatých rýnských. Tato zvěř způsobuje škodu i na loukách, kde roste nejlepší tráva a ta je od zvěře vypasena a ostatní zašlapána. Tento celý dvůr je založen vrchností z pustých rolí od poddaných.

Tabulka 106 – Bilance – příznávací tabely tereziánského katastru 1714 – dominikál.

	Poplužní dvůr staroboleslavský	Poplužní dvůr popovický ⁴⁵⁴	Poplužní dvůr dříský
Pole	12 polí	26 polí	34 polí
Výměra polí a půda⁴⁵⁵	180 strychů a 2 větele na špatné půdě	217 strychů a 1 větel na dobré půdě, 154 strychů a 3 větele na prostřední půdě	155 strychů a 2 větele na prostřední půdě, 202 strychů na špatné půdě
Louky	5 luk	3 louky	13 luk
Seno z luk	22 vozů na 4 koně a 44 vozů na 2 koně	2 vozy na 2 koně	12 vozů na 4 koně a 7 vozů na 2 koně
Otava z luk	11 vozů na 4 koně a 18 vozů na 2 koně		
Ostatní		1 strych štěpnice nebo zahrada travní	1 strych chmelnice, 1 strych 2 větele štěpnice nebo zahrada travní, 8 strychů vinice

Extrakt z rustikální příznávací tabely staroboleslavské kapituly z roku 1715.⁴⁵⁶

454 Údaje pro pole a půdu doplněny podle vizitace z roku 1719.

455 1 korec = 4 větele – M. CHVOJKA – J. SKÁLA, *Malý slovník jednotek měření*, s. 135.

456 NA, TK, spisy 1538, inv. č. 1667, karton 492, stará sign. 4. Tereziánský katastr, staroboleslavská kapitula – rustikál, list D, kraj Boleslavský; Nevíme jak interpretovat vlnovku uvedenou u zlomku, ale pravděpodobně tento údaj znamená ½, tím byly uvedené vlnovky v tabulkách nahrazeny. Text v tabulkách byl upraven a některé kolonky, které neobsahují číselné údaje, byly z důvodu úspory místa vynechány. Číselné údaje jsou shodné s originálem.

Tabulka zachycuje poddanské grunty, tedy sedláky, chalupníky a zahradníky, jejich pole, louky i zahrady, a to všechno na pražskou míru. Rovněž zachycuje i panskou půdu užívanou poddanými za plat nebo jim pronajatou půdu na třetí mandel (za třetinu úrody).

Tabulka 107 – Městys Stará Boleslav (1.–3. část tabulky).

Tabulka 16: Městys Stará Boleslav (1. část tabulky).

Městys Stará Boleslav – 1. část tabulky.

Č.	Jméno		Podle BR ⁴⁵⁷		Nyní v držení poddaných										
			Na rolích k orání a výsevku ⁴⁵⁸	Počet rolí	Na role orné						Ladem ležící		Pustý a zarostlý		
					Dělí se										
					Pros.		Špat.	Dobrá		Prostřední					Špatná
	Půda		Půda												
	Městys Stará Boleslav	Nyní	str.	str.		str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1	Jan Novotný	Hospoda malá panská		60	0										
2	Jan Nedorost	František Volf		12	1					8					
3	Jonáš Straka	Alexander Nedorost			2					10	3				
4	Vávrovský	pustý místo		60	0										
5	Ševojevský	Kateřina Svobodová		20	2					6	2				
6	Novákovský			25											
7	Rychtářovský	pustá místa		20											
8	Jarolímovský			20											
9	Bártovský	Jan Bárta		12	3					9					
10	Zejdličovský	pustý místo		12											
11	Junykovský	Jan Vroubek													
12	Malcátovský														
13	Hroznýho														
14	Vondrlíkovský	Jan Hobl			1					11	3				
15	Vrbčinovský	Václav Hlástný			1					13					
16	Hulencovský	pustý místo			0										
17	Valchařovský	Kateřina Červenková			0										
18	Punčochářovský	Pavel Dočekal			2					10					
19	Machalovský	Jan Kroupa													
20	Švandrlíkovský	Jakub Krčiček													
21	Královský	Jan Mill													
22	Krčma panská	hospoda velká		20											
23		Obecní porostliny			2									8	
		Suma		261	14					69				8	

457 Podle berní ruly 1654.

458 Pros. = prostřední; špat. = špatná.

Městys Stará Boleslav – 2. část tabulky.																			
	Nyní v držení poddaných					Hlídačům za hlídání obilí před zvěří	Pole a louky od vrchnosti zanechané												
	Louky						Role												
	Počet luk	Kolik vozů					Počet rolí	Dědičně zanechané						Za plat nebo povinnost					
		4	2	4	2			Dobrá		Prostřední		Špatná		Dobrá		Prostřední		Špatná	
		Koně						Půda						Půda					
		Sena		Otavy				str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1 459																			
2						7	1					2							
3						7													
4																			
5						7													
6																			
7																			
8																			
9						7	2					7	2						
10																			
11																			
12																			
13																			
14						7	3					8							
15						7													
16																			
17																			
18						7													
19							2					8							
20							2					5							
21							1					2							
22																			
23	1	4																	
	1	4				49	11					32	2						

Městys Stará Boleslav – 3. část tabulky.

Městys Stará Boleslav – 3. část tabulky.																				
	Pole a louky od vrchnosti zanechané									Kolik strychů				Mohou chovat dobytka						
	Louky									Štěpnice nebo sady	Chmelnice		K potahu		K plemenu					
	Počet luk	Dědičně zanechané				Za plat nebo povinnost							Koně	Voly	Krávy	Jalový dobytek	Ovce	Svině	Kozy	
		Kolik vozů				Kolik vozů														
		4	2	4	2	4	2	4	2											
		Koně				Koně														
		Sena		Otavy		Sena		Otavy		str.	věr.	str.	věr.	kusy	kusy	kusy	kusy	kusy	kusy	
1																				
2	2					3		1		1				2	2			1		
3	2					2		1		1				2	2		5	1		
4																				
5	2					1		1		1				2	2		5	1		
6																				
7	3		2		2					2										
8																				
9														2	2					
10																				
11														2	2					
12																				
13																				
14	1									1				2	2		5			
15	2					1		1		1				2	3		5	1		
16																				
17																				
18	1									1/2				2	2					
19	2									2				2	2		3	1		
20	1									2				2	2					
21	1									1				2	2			1	2	
22																				
23																				
	17		2		2		8		5	3	1/2				22	23		23	6	2

Tabulka 108 – Ves Sušno a Kostelní Hlavno (1.–3. část tabulky).

Ves Sušno a Kostelní Hlavno – 1. část tabulky.															
Č.	Jméno		Podle BR		Nyní v držení poddaných										
			Na rolích k orání a výsevu	Počet rolí	Na rolích orných						Ladem ležící		Pustý a zarostlý		
					Ty se dělí										
					Pros.	Špat.	Dobrá		Prostřední		Špatná				
Půda		Půda													
	Ves Sušno	Nyní	str.	str.		str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1	Jiřík Kozel	Václav Kozel	120		19	8	2	102	2	57		4		11	2
2	Opět Jiřík Kozel	Daniel Kozel	120		10	12		98		24	2	5		3	2
3	Jan Kroupa	Jakub Kroupa	120		14	13		75	3	28	3	11		2	
4	Martin Bílek	Dorota Bílková	60		10	5		38	3	20					
5	Šimon Macháček	Matěj Kořenský	60		16	6		44		20	3	4		3	
6	Pečinovský	Matěj Rezek	60		18	11		36	2	27	3			2	2
7	Švagerovský	Šťastný Dusil	60		14	5	2	41	1	23	2	1	2	2	
8	Huňatovský	Zachariáš Kavika	60		20	2		62	3	22	1	3		6	2
9	Daňkovský	Jan Kroupa	3		1				2						
10	Tkalcovský	jinak Václav Kozel													
11	Školka	hospoda													
12	Tesařovský pustý místo	obecní pole			5					4	2	25	2		
		Suma	663		127	63		500		229		54		31	
	Ves Kostelní Hlavno														
1	Jiřík Vrabec	Václav Polívka	70		16	5	1	22	1/2	37	1/2			2	
2	Martin Hejtyk	Dorota Hejtyková	50		14	2	3	22	2	21	3				
3	Jan Dusil	Jan Čečelský	70		19	2	1	15	2	32	2	2	1	6	
4	Jan Veselej	Jiřík Hejtyk	50		14	4	3 1/2	19	1/2	23	2				2
5	Jan Vrba	Lidmila Polívková	80		24	9	1 1/2	26	2	38	1	4	2	4	2
6	Pletichovský	Matěj Mazač	25		8	1	1/2	6	3 1/2	15	1/2				
7	Duchovský	Kateřina Vrabcová	20		5	1	1/2	1	1/2	11	3				
8	Pavel Heřman	Tomáš Vrabec			12	3	3	18	3 1/2	6	1				
		Suma	365		112	30	2	132	2 1/2	186	1	6	3	13	

Ves Sušno a Kostelní Hlavno – 2. část tabulky.																			
	Nyní v držení				Hlídačům za hlídání obilí před zvěří	Pole a louky od vrchnosti zanechané													
	Louky					Role													
	Počet luk	Kolik vozů				Počet rolí	Dědičně zanechané						Za plat nebo povinnost						
		4	2	4			2	Dobrá		Prostřední		Špatná		Dobrá		Prostřední		Špatná	
		Koně					Půda						Půda						
			Sena		Otavy			str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
Ves Sušno																			
1	1		2		1														
2																			
3	1		2		1														
4																			
5																			
6																			
7	1		2		1														
8	1		2		1														
9																			
10																			
11																			
12																			
	4		8		4														
Ves Kostelní Hlavno																			
1	1		2		2	7	1										1	2 3/4	
2	1		3			7	1										2	1	
3	1		2			7	2							2	1	5			
4	1		3			7	4							8	3	6	3 1/4		
5	2		3			7	4							6	1	1	2 3/4		
6	1		1			7	4									9	1/2		
7																			
8	2		3			7	10							7		15	1 1/2		
	9		17		2	56	26							24	1	41	3 3/4		

Ves Sušno a Kostelní Hlavno – 3. část tabulky.																				
	Pole a louky od vrchnosti zanechané								Kolik strychů				Mohou chovat dobytka							
	Louky								Štěpnice nebo sady		Chmelnice		K potahu		K plemenu					
	Počet luk	Dědičně zanechané				Za plat nebo povinnost									Koně	Voly	Krávy	Jalový dobytek	Ovce	Svině
		Kolik vozů				Kolik vozů														
		4	2	4	2	4	2	4					2	Koně		Koně				
		Sena		Otavy		Sena		Otavy		str.	věr.	str.	věr.	kusy	kusy	kusy	kusy	kusy	kusy	
Ves Sušno																				
1	3									2	2	1	2	4	4	8	4	60	6	
2	2										2		2	4	2	6	2	10	2	
3	2									1	1		2	4	2	5	3	25	4	
4	1										3			4		4	2	10	1	
5	1										1			4		3	1	4	1	
6	2									1			1	4		3		10	3	2
7	1										1			4		5	2	10	2	1
8	2										1		2			6	1		1	
9	1										1/2									
10																				
11																				
12																				
	15									6	3 1/2	3	1	28	8	40	15	129	20	3
Ves Kostelní Hlavno																				
1	1									2	2			2	2	5	2	18	1	
2	1										1			2	2	2	1		1	
3	1										2			2	2	3	3			1
4	1										1			2	2	3			1	1
5	1										2			2	4	5	3		2	
6	1										1				4	3	2		1	
7	1										1				2	2	1			
8														2	1	1	1		1	
	7									4	2			12	19	24	13	18	7	2

Tabulka 109 – Ves Dřísy (1.–3. část tabulky).

Ves Dřísy – 1. část tabulky.															
Č.	Jméno		Podle BR		Nyní v držení poddaných										
					Na rolích orných						Ladem ležící		Pustý a zarostlý		
			Počet rolí	Ty se dělí											
				Pros.	Špat.	Dobrá	Prostřední	Špatná							
	Půda			Půda											
Ves Dřísy	Nyní	str.	str.		str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	
1	Adam Skohoutilej	Pavel Kroupa		40	21			8	2 1/2	22	1		3	15	
2	Václav Dusil	Václav Škoda		45	16			5	1 1/4	32	1/4			4	2
3	Petr Solc	Václav Průcha		45	27			6	3	31	3/4	1		10	2
4	Tomáš Hejtyk	Jiří Starš, tesař		45	21			9	1 3/4	24	2 1/2	1	1		
5	Jiřík Mach	Jan Kotek		40	20			7	3	26	3 1/2	2		4	
6	Jiřík Hejtyk	Šimon Šimůnek		30	15			7	2	19	2 1/2			5	
7	Šimon Polívka	Havel Moravec		30	14			4	2	20	3	1	2	3	
8	Jan Kučera	Václav Hejtyk		25	12			9	2 1/4	9	1 3/4			2	
9	Vinařovský	Jakub Koudelka		50	5			2	1	12	1				
10	Kovářna	Jiřík mladší Tesař, šenkýř			2					7	1 1/2				
11	Jiřík Vacek	Martin Draštiáta		8	7			6	1 3/4	11	2 3/4				
12	Tkalcovský	Jiřík Maršík		6	20			5	2 3/4	19	2 1/4			4	
13	Tomáš Vacek	Václav Koluh		10	16			3	1 1/4						
14	Šmotovský	Jiřík Kopejsko		25	14			5	3 3/4	16	1/2			3	
15	Komachovský	Václav Slezák		25	4			1	1	13	3				
16	Sajkovský	Václav Rezek		20	12			2	1	28		3	2	2	2
17	Jirkerovský	Jiřík Koudelka		40	15			4	1 3/4	14	2 1/4	1	3		
18		Panských polí													
19	Vondrakovský	pustý místa		45											
20	Šramkovský	pustý místa		45											
21	Urbanovský	pustý místa		40											
22	Batíkovský	pustý místa		50				3				145			
23	Černoukovský	pustý místa		40											
24	Polákovský	pustý místa		40											
25	Havlovský	pustý místa		45											
26	Chumelovský	pustý místa		50											
		Suma		839	241			91		330	2 1/2	155	1	55	1

Ves Dřísy – 2. část tabulky.																				
	Nyní v držení				Hlídačům za hlídání obilí před zvěří	Pole a louky od vrchnosti zanechané														
	Louky					Role														
	Počet luk	Kolik vozů				Počet rolí	Dědičně zanechané						Za plat nebo povinnost							
		4	2	4			2	Dobrá		Prostřední		Špatná		Dobrá		Prostřední		Špatná		
		Koně					Půda						Půda							
			Sena		Otavy			str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	
1	5		4			7	7				3							10		
2	2		3			7	2					3						1	1 1/2	
3	4		3			7	1					1								
4	7		5			7	3				3							2	1	
5	3		3			7	1					1								
6	2		4			7	1					1	2 3/4							
7	2		2			7	2					1	3						2	
8	2		2			7	2						2					3	3	
9	1		1			7	3					1						3	3 1/4	
10						3 1/2	3											3	1	
11	2		2			7	3					1						2	3	
12	2		2			7	2				3							2	1	
13	3		3			7	2					1						2	2	
14	1		1			7	1					1	2							
15	1		1			7	4						3			1	1	2		
16	2		4			7	1						3							
17	1		1			7	2						3					1	2	
18							18									7	1	28	1	
19																				
20																				
21																				
22																				
23																				
24																				
25																				
26																				
	40		41			115 1/2	58			2	1	13	1 3/4			8	2	64	3/4	

Ves Dřísy – 3. část tabulky.

Ves Dřísý – 3. část tabulky.																				
	Pole a louky od vrchnosti zanechané									Pod tolik strychů				Mohou chovat dobytka						
	Louky									Štěpnice nebo sady	Chmelnice		K potahu		K plemenu					
	Počet luk	Dědičně zanechané				Za plat nebo povinnost							Koně	Voly	Krávy	Jalový dobytek	Ovce	Svině	Kozy	
		Kolik vozů				Kolik vozů														
		4	2	4	2	4	2	4	2											
		Koně				Koně														
		Sena		Otavy		Sena		Otavy		str.	věr.	str.	věr.	kusy	kusy	kusy	kusy	kusy	kusy	
1	1										2			2		3	2		1	
2	1									1				2		3	1		1	
3	1										2			2		3	1		1	
4	1										1			2		3	2		1	
5	3										2			2		2	4		1	
6															2	3	1		1	
7	1										1			2		2	2		1	
8	1										1				2	2				
9	1										2				2	2	1		1	
10															2	1	1		1	
11	1										1				2	2	1		2	
12	1										1				2	3			1	
13	1									1					2	3	2		1	
14	1										1				2	3	2		1	
15															2	1	2			
16	1										1				2	3	2		1	
17	1										1 ½				2	2	2		1	
18	2						1 ½		1 ½											
19																				
20																				
21																				
22																				
23																				
24																				
25																				
26																				
	18						1 ½		1 ½	6	½			12	22	41	26		16	

Tabulka 110 – Ves Popovice a Sedlec, městys Byšice a Mstětice (1.–3. část tabulky).

Ves Popovice a Sedlec, městys Byšice a Mstětice – 1. část tabulky.															
Č.	Jméno		Podle BR		Nyní v držení poddaných										
			Na rolích k orání a výsevku	Počet rolí	Na rolích orných						Ladem ležící		Pustý a zarostlý		
					Dělí se										
					Pros.	Špat.	Dobrá		Prostřední						Špatná
Půda		Půda													
	Ves Popovice	Nyní	str.	str.		str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.
1	Paní Anna Marie Kanosová	dvůr panský	250												
2	Pan Alexander Cordon	dvůr panský	150												
3	Václav Salač	Matouš Datel	40		7			4	2	45	2 1/4				
4	Salačovský	Anna Polívková	50		9			39	2	10	1				
5	Kmentovský	Markyta Hejtyková	15		10			12	2	36	3				
6	Buršovský	pustý místo	15												
		Suma	520		26			56	2	92	2 1/4				
	Ves Sedlec														
1	Jiřík Štědrů	Václav Chramosta	60		21	7	1	9	1	50					
	Městys Byšice														
1	Přeloučovský	Jakub Kroupa	40		7			1	3	32	2				
	Městys Mstětice														
1	Klikšovský	Samuel Didákl	12												
		Celkem za všechno ⁴⁶⁰	1548	1212	548	100	3	791	1/2	989	3 3/4	261		107	1

460 Za městysem Mstětice pramen uvádí celkový součet za všechny vsi a městysy.

Ves Popovice a Sedlec, městys Byšice a Mstětice – 2. část tabulky.																			
	Nyní v držení poddaných					Hlídačům za hlídání obilí před zvěří	Pole a louky od vrchnosti zanechané												
	Louky						Role												
	Počet luk	Kolik vozů					Počet rolí	Dědičně zanechané						Za plat nebo povinnost					
		4	2	4	2			Dobrá		Prostřední		Špatná		Dobrá		Prostřední		Špatná	
		Koně						Půda						Půda					
		Sena		Otavy			str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	str.	věr.	
Ves Popovice																			
1																			
2																			
3	2		2		1														
4	2		2			1					1	1							
5	1		1																
6																			
	5		5		1	1					1	1							
Ves Sedlec																			
1																			
Městys Byšice																			
1	1		2																
Městys Mstětice																			
1																			
	60	4	73		7	220 1/2	96			2	1	14	2 3/4			32	3	138 2 1/2	

Ves Popovice a Sedlec, městys Byšice a Mstětice – 3. část tabulky.																				
	Pole a louky od vrchnosti zanechané								Pod tolik strychů				Mohou chovat dobytka							
	Louky								Štěpnice nebo sady	Chmelnice	K potahu		K plemenu							
	Počet luk	Dědičně zanechané				Za plat nebo povinnost					Koně	Voly	Krávy	Jalový dobytek	Ovce	Svině	Kozy			
		Kolik vozů				Kolik vozů														
		4	2	4	2	4	2	4										2		
		Koně				Koně														
		Sena		Otavy		Sena		Otavy		str.	věr.	str.	věr.	kusy	kusy	kusy	kusy	kusy	kusy	
Ves Popovice																				
1																				
2																				
3	1									1				2		2	1		1	
4	2		1							1				3	1	4	1		1	
5	1									1				2		2			1	
6																				
	4		1							3				7	1	8	2		3	
Ves Sedlec																				
1	3									3				2	2	2	1	10	2	
Městys Byšice																				
1	1									2				2		2	2		2	
Městys Mstětice																				
1	1					2		1												
	66		3		2		11 1/2		7 1/2	22	2 1/2	3	1	63	74	140	59	180	56	7

Tabulka 111 – Bilance – příznávací tabely tereziánského katastru 1715 – rustikál.

Městysů	3
Vesnic celých i společných	5
V držení poddaných pole	548 rolí
V držení poddaných dobrá půda	100 strychů a 3 větele
V držení poddaných prostřední půda	791 strychů a větele $\frac{1}{2}$
V držení poddaných špatná půda	989 strychů a 3 větele $3\frac{3}{4}$
V držení poddaných půda ležící ladem	261 strychů
V držení poddaných pustá a zarostlá půda	107 strychů a 1 větel
V držení poddaných louky	60 luk
– z nich sena	4 vozy na čtyři koně, 73 vozů na dva koně
– z nich otavy	7 vozů na dva koně
Hlídačům za hlídání obilí před zvěří	220 $\frac{1}{2}$ rýnských zlatých
Od vrchnosti zanechané pole pro poddané	96 rolí
Od vrchnosti zanechané pole dědičně – prostřední půda	2 strychy a 1 větel
Od vrchnosti zanechané pole dědičně – špatná půda	14 strychů a $2\frac{3}{4}$ větele
Od vrchnosti zanechané pole za plat nebo povinnost – prostřední půda	32 strychy a 3 větele
Od vrchnosti zanechané pole za plat nebo povinnost – špatná půda	138 strychy a $2\frac{1}{2}$ větel
Od vrchnosti zanechané louky celkem	66 luk
Od vrchnosti zanechané louky dědičně	sena 3 vozy na dva koně, otavy 2 vozy na dva koně
Od vrchnosti zanechané louky za plat nebo povinnost	sena 11 $\frac{1}{2}$ vozy na dva koně, otavy 7 $\frac{1}{2}$ vozy na dva koně
Štěpnice nebo saďy	22 strychů a $2\frac{1}{2}$ větele
Chmelnice	3 strychy a 1 větel
Koně	63
Voli	74
Krávy	140
Jalovice	59
Ovce	180
Svině	56
Kozy	7

Tabulka 112 – Originály fasí prvního a druhého tereziánského katastru z roku 1748 a 1757.⁴⁶¹

Č.	Ves/městys	Poddaní
1	Stará Boleslav	1. František Volf, 2. Alexander Nedorost, 3. Kateřina Svobodová, 4. Jan Bárta, 5. Jan Hobl, 6. Václav Hlásný, 7. Pavel Dočekal, 8. Jan Vrabec, 9. Václav Vorel, 10. Jan Kroupa, 11. Jakub Křížek, 12. Jan Míll
2	Sušno	1. Václav Kozel, 2. Daniel Kozel, 3. Jakub Kroupa, 4. Dorota Bílková, 5. Matěj Kořenský, 6. Matěj Kozel, 7. Šťastný Dusil, 8. Zachariáš Kavíka, 9. Jan Kroupa, 10. Václav Kozel
3	Kostelní Hlavno	1. Václav Polívka, 2. Dorota Hejtyková ⁴⁶² , 3. Jan Čechelský, 4. Jiřík Hejtyk, 5. Ludmila Polívková, 6. Matěj Mazač, 7. Kateřina Vrabcová, 8. Tomáš Vrabec
4	Dřísy	1. Pavel Kroupa, 2. Václav Škoda, 3. Václav Průcha, 4. Jiřík starší Tesař, 5. Jan Kotek, 6. Šimon Šimůnek, 7. Havel Moravec, 8. Václav Hejtyk, 9. Jakub Koudelka, 10. Jiřík mladší Tesař, 11. Jan Draštiata, 12. Jiřík Mařík, 13. Václav Koluh, 14. Jan Kopejsko, 15. Václav Slezák, 16. Václav Rezek, 17. Jiřík Koudelka
5	Popovice	1. Matouš Datel, 2. Anna Polívková, 3. Markyta Hejtyková
6	Sedlec	1. Václav Chramosta
7	Byšice	1. Jakub Kroupa

Tereziánský katastr, sumáře – Boleslavský kraj.

Tabulka 113 – Dominikál 1757.⁴⁶³

poř. číslo 219 Stará Boleslav statek	Pozemky					Lesy			Daní podrobený výnos				
	Pole	Lada	Pastviny	Vinice	Louky	Smišené	Měkké	Porostliny	Z pozemků	Z piva	Z činží	Z robot	Celkem
	str. v.	str. v.	str. v.	str. v.	vozy	str. v.	str. v.	str. v.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.	zl. kr.
Vrchnostenské	12. 2			8	179	12	206		263. 11	2072	198.10	216	2749.21
Církevní ⁴⁶⁴					4			4	5. 4		2. 29		7. 33
Celkem	12. 2			8	183	12	206	4	268. 15	2072	200.39	216	2756.54

461 NA, TK, (1748) 8, fase 42, (1757) 40, fase 42, Tereziánský katastr, staroboleslavská kapitula, originální fase; Tereziánský katastr 1748 a 1757 na originálních fasích uvádí stav bez městysu Mstětice (z důvodu nejisté držby). Dále je patrná změna oproti příznávacím tabelám z roku 1715 ve jménech některých poddaných. Tereziánský katastr nezachycuje aktuální stav poddaných, ale stav právě z vizitace v roce 1719.

462 V tereziánském katastru 1757 je Dorota Hejtyková škrtnutá.

463 Pavla BURDOVÁ – Dagmar CULKOVÁ – Eliška ČÁŇOVÁ – Marie LIŠKOVÁ – František RAJTORAL, *Tereziánský katastr český, Svazek III, Dominikál*, Praha 1970, s. 84; Zkratka „str.“ znamená strychy, „v.“ věrtele, „zl.“ zlaté a „kr.“ krejcary.

464 Vrchnostenským je v tereziánském katastru míněna část majetku patřící kapitule čili děkanství a církevním je označen díl, který užíval staroboleslavský probošt.

Tabulka 114 – Poznámka k dominikálu 1757.⁴⁶⁵

Rozdělení	O co se jedná	Výměry, dávky, množství
Vrchnostenské		
	Stará Boleslav	pole (zahrady) 1 strych; louky 146 vozů
	Popovice	pole 1 strych; louky 2 vozy
	Dřísy	pole 10,2 strychů; vinice 8 strychů; louky 31 vozů
	Lesy	smíšené 12 strychů; měkké 206 strychů
	Pivovarnictví	518 sudů piva ročně
	Činže stálé	gruntovní 100 zlatých 41 krejcarů; robotní 11 zlatých 40 krejcarů; 94 slepic; 4 ⁵ / ₆ libry vajec
	Činže nestálé	z domů 215 zlatých; z dědictví 10 zlatých
Církevní		
	Stará Boleslav	probošství louky 4 vozy; porostliny 4 strychy
	Činže stálé	robotní 3 zlaté 30 krejcarů
	Činže nestálé	z domků 19 krejcarů

Tabulka 115 – Rustikál 1757.⁴⁶⁶

Č.		Celkem	Hospodáři podle rozlohy orných polí						Bonita polí ⁴⁶⁷	Pole		Lada		Pastviny		Louky	Lesy		Domy	Osedlých
	219 Stará Boleslav statek		do 1 str.	1,1 až 5 str.	5,1 až 15 str.	15,1 až 30 str.	30,1 až 60 str.	Přes 60 str.		str.	v.	str.	v.	str.	v.	vozy	str.	v.		
1	Stará Boleslav								6	219	2			25						1 ⁶¹ / ₆₄
		12	5		7				6	80	2								5	⁴⁹ / ₆₄
2	Sušno *	10	1	1				8	5	1074	3	20	3	33	1	34				10 ⁴² / ₆₄
3	Kostelní Hlavno	8				2	1	5	6	445		10		11		20				4 ⁸ / ₆₄
4	Dřísy								8	355										2 ²⁶ / ₆₄
		17			1	7	9		8	525	3	248	1	81	2	52				4 ³⁷ / ₆₄
5	Popovice								4	385										4 ⁶ / ₆₄
		3					3		4	160	2					7.2				1 ⁵⁰ / ₆₄
6	Sedlec *	1						1	7	101	1									⁵⁰ / ₆₄
7	Byšice *	1					1		6	48	3					3				²⁹ / ₆₄
	Celkem	52	6	1	8	9	14	14		3396	2	279		150	3	116.2			5	31³⁸

V poznámce je uvedeno, že držitelem rustikálního majetku uvedeného v tabulkách je

465 P. BURDOVÁ – D. CULKOVÁ – E. ČÁŇOVÁ – M. LIŠKOVÁ – F. RAJTORAL, *Tereziánský katastr český, Svazek III, Dominikál*, s. 85; V tabulce je rozvedeno, jaký měla majetek a dávky kapitula (uvedeno jako vrchnostenské) a co měl probošt (uvedeno jako církevní), případně u některých vsí a městysů se tu rozepisují plochy či další údaje. Nevíme, jak interpretovat čísla uvedená za Starou Boleslaví (6), Popovicemi (4) a Dřísy (8). Poznámka k dominikálu rovněž uvádí, že v exekvačním výtahu (šlo o základní data, jež byla potřebná pro vypočtení daně, případně i další zápisy, které umožňovaly pochopit, proč byla tak uvedená data zhodnocena) je chyba, součet výnosu stálých činží je nižší o 1 krejcar.

466 Aleš CHALUPA – Marie LIŠKOVÁ – Josef NUHLÍČEK – František RAJTORAL, *Tereziánský katastr český, Svazek I, Rustikál (kraje A–CH)*, Praha 1964, s. 108; Zkratka „str.“ znamená strychy a „v.“ věrtele; Některé vsi či městysy byly rozděleny mezi dvě i více dominií a proto jsou označeny hvězdičkou „*” (toto označení nesouhlasí, protože staroboleslavská kapitula měla v majetku v době vizitace pouze jednu celou ves, a tou byly Dřísy). Navíc je u Staré Boleslavi, Popovic a Dřís rustikální půda rozdělena na tu, kterou využívali poddaní, a tu, kterou využívala vrchnost, a to ve vlastní režii, nebo ji dále pronajímala. Jde o domy, ke kterým nepatřil žádný pozemek, tedy mimo stavební parcely. V posledním sloupečku jsou uvedeny berní jednotky, čili „osedlý” a jeho dílčí části (v čtyřiašedesátinách).

467 Bonita polí odpovídala tomu, kolikrát byla vyšší sklizená průměrná úroda oproti množství vysetého obilí – 4 třída = 4,5 násobek; 5 třída = 4 násobek; 6 třída = 3,5 násobek; 7 třída = 3 násobek; 8 třída = 2,5 násobek.

staroboleslavský kapitulní děkan. Dále, že ve Staré Boleslavi působil jako řemeslník jeden krejčí, v Kostelním Hlavně také jeden krejčí společně s tkalcem a ve Dřísech kovář. Z uvedených 279 strychů lad je 232 strychů obecních.⁴⁶⁸

Podle zpovědních seznamů z let 1740, 1742, 1745 vlastnila kapitula ve Staré Boleslavi 24 gruntů. Ty byly plně obsazeny a rozděleny v poměru dvacet tři pro děkanství (čili kapitolu) a jeden (grunt kováře Jana Dymokury) měl v majetku probošt. Pochopitelně vedle kolegiátního rustikálního majetku se v Boleslavi nacházely i obecní a císařské grunty.⁴⁶⁹

Při srovnání zpovědních seznamů, soupisů lidu (1751, 1754, 1756) a tereziánského katastru je jasné, že tereziánský katastr zachycuje stav vizitace z roku 1719. V soupisu lidu z roku 1728 dymokurův grunt není uveden.

468 A. CHALUPA – M. LIŠKOVÁ – J. NUHLÍČEK – F. RAJTORAL, *Tereziánský katastr český, Svazek 1, Rustikál (kraje A–CH)*, s. 109.

469 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy: in temporalibus a in spiritualibus, sign. II – 2 A, inv. č. 27, 28, Seznam (rejstřík) osob, které vykonaly velikonoční zpověď u duchovní správy Stará Boleslav a osob biřmovaných – městys Stará Boleslav a vsi Dřísy, Křenek, Lhota 1740, 1745.

8. Metoda sondy a soupisy lidu

8.1 Metoda sondy *Postřižín a Veltrusy 1549–1676*

Majetek staroboleslavské kapituly není pro období raného novověku moc rozsáhlý, nicméně práce zachycuje poměrně dlouhé období a není možné všechny prameny zpracovat jmenovitě pro každého poddaného, respektive pro každý jednotlivý grunt. Z tohoto důvodu je v této části práce využita metoda sondy. Z velkého počtu materiálu byly vybrány vydané i nevydané prameny pro dvě vesnice v majetku staroboleslavského probošta. Jedná se o díly vsí *Postřižína* a *Veltrusy*. Časové rozhraní zkoumaného vzorku je dáno zachováním pramenné základny, tedy ohraničeno kapitulním urbářem z roku 1549 a soupisem lidu z roku 1676.

Na pramenech je vidět jejich dobrá kombinovatelnost. Tabulky zachycují vývoj na jednotlivých gruntech, změnu hospodáře, rodinné příslušníky a jejich věk, či další osoby, které společně s hospodářem a jeho rodinou žili na statku. Berní rula navíc uvádí živý a neživý inventář, který sedlák užíval na svém hospodářství. Prameny navíc zachycují i vývoj příjmení poddaných v době, kdy ještě nebyla plně ustálena.⁴⁷⁰ Dále prameny uvádějí dávky, jež dostával nejvyšší kolegiátní prelát z obou vesnic na svatého Jiří a na svatého Havla. To vypovídá o měnících se nárocích církevní vrchnosti v různých dobách.

Už v „zakládací listině“ staroboleslavské kapituly jsou vsi *Postřižín* a *Veltrusy* zmíněny. V *Postřižíně* listina uvádí jako strážce kostela *Bezdruha* a jeho syny (*Svojatu*, *Suka*), dále *Mačetu* s jeho syny (*Ostaka*, *Skořema*, *Rozvada*). Ve *Veltrusích* byl strážce kostela *Sinohor* a jeho šest synů. Podle zakládací listiny není jasné, jestli kolegiáta měla v *Postřižíně* a *Veltrusích* nějaký majetek.⁴⁷¹

Podle urbáře z roku 1549 měl staroboleslavský probošt z *Postřižína* plat či důchod na svatého Jiří 32 grošů a na svatého Havla 1 kopu a 4 groše. Ze vsi *Veltrusy* na svatého Jiří 5 grošů a na svatého Havla 34 grošů a 3 denáry. Urbář přesně neuvádí, za co finanční prostředky byly ani kdo je proboštovi platil.⁴⁷²

470 Případně za tímto stavem může být i chyba zapisujícího úředníka, kdy prostě písař zapsal jméno sedláka tak, jak jej slyšel.

471 M. BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly*, s. 6.

472 Národní archiv, třída Milady Horákové 133, Stará manipulace, SM–UR 26, Urbáře, odhady a inventáře 1487–1875, Stará Boleslav urbář 1549, inv. č. 85.

Tabulka 116 – Gruntovní kniha Stará Boleslav, Popovice, Zlončice, Veltrusy, Mstětice a Postřižín 1620–1802.⁴⁷³

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Václav hořejší Nosek	Měl grunt od svého bratra Jakuba, své sestry Marjany a matky Doroty za 700 kop grošů míšeňských, jako zálohu položil 200 kop grošů. Zbytek splácel Jakubovi, Marjaně po 200 kopách a zbylých 100 kop pro špatné chování matky Doroty měl zaplatit do devolucí (odúmrti). Svým sourozencům platil ročně po 12 kopách grošů. V roce 1657 grunt koupil Jindřich Nosek od své matky vdovy Anny a nezletilého bratra Jana.
2		Jakub Nosek	Měl grunt po svém otci Janovi Noskovi v hodnotě 650 kop grošů míšeňských. V roce 1629 byl grunt zaplacený. Po jeho smrti na statku zůstala manželka vdova se sirotky Kateřinou, Lidmilou a Saloménou až do doby než se znovu vdala. Válkou zpusťlý statek 23. února 1650 koupil Šťastnej Saholtz sobě, své manželce Salomeně a svým dětem.
3		Jan Mareš	Koupil v roce 1651 od rychtáře Václava Noska chalupu (se souhlasem probošta Rudolfa Roderu) s polnostmi a loukou pro sebe, svou manželku Lidmilu a děti (z kontextu textu gruntovní knihy vyplývá, že pravděpodobně původně byla chalupa součástí gruntu Václava hořejšího Noska) za 100 kop grošů míšeňských. Noskovi dal zálohu 10 kop grošů a 4 kopy splácel ročně. S koupí rolí na něj také přešla povinnost platit úrok na svatého Jiří 5 grošů bílých českých, na svatého Havla 5 grošů bílých a měl vykonávat robotní povinnost.
	Veltrusy		
1		Martin Kašpárek	Měl koupený grunt za 250 kop grošů míšeňských, jako zálohu složil díl své manželky 50 kop grošů. Zatím zaplatil 120 kop grošů, zbývá mu doplatit 80 kop grošů, každý rok po 7 kopách grošů. Peníze náležely do devolucí (odúmrti). Dne 20. listopadu 1655 koupil grunt od svého otce Vít Kašpárek.
2		Burian Kupka	Měl koupený grunt za 250 kop grošů míšeňských, složil zálohu 60 kop grošů. Zbytek doplácet, každoročně po 30 kopách grošů míšeňských a vše do devolucí. Dne 28. září 1652 postoupil Burian Kupka grunt svému synovi Václavovi.
3		Jan Siebmacher	Koupil grunt od Matěje Kněhuše (vzal si jeho dceru Annu za ženu) za 600 kop grošů míšeňských, jako zálohu zaplatil Matějovi 200 kop grošů. K tomu najednou zaplatil 48 kop grošů – na tři roky po 16 kopách grošů proboštovi. Měl doplatit 352 kop grošů míšeňských, 176 kop grošů do devolucí a zbytek své manželce. Dne 28. března 1647 grunt koupil Jan Ham.

Tabulka 117 – Důchody staroboleslavského probošta z roku 1631.⁴⁷⁴

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Jindra rychtář	Platil na svatého Jiří 16 bílých grošů a na svatého Havla 16 bílých grošů
2		Jakub Hosejk ⁴⁷⁵	Platil na svatého Jiří 12 bílých grošů a na svatého Havla 16 bílých grošů
	Veltrusy		
1		Martin Kašparides	Platil na svatého Jiří 3 krejcarey 1 denár a na svatého Havla 8 1/2 bílého groše
2		Burian Kupka	Platil na svatého Jiří 3 krejcarey 1 denár a na svatého Havla 8 1/2 bílého groše
3		Jan Siebmacher	Platil na svatého Jiří 3 bílé groše a na svatého Havla 13 1/2 bílých grošů

473 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 25, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: městys Stará Boleslav a vsi Popovice, Zlončice (Znoječice), Veltrusy, Mstětice, Postřižín 1620–1802; u prvního majitele gruntu je navíc uvedena i částka, za kterou si grunt pořídil, případně jak vyplácel dědice a jak splácel. U většiny prvních zápisů je patrné, že byly pořízeny zpětně, a není uveden rok.

474 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Majetko–právní dispozice a hospodářské záležitosti sign. III – B 1g, inv. č. 438, karton 62, 1631 – Poddanské platy proboštsví staroboleslavského.

475 V pramenu je uvedeno Jakub Hosejk, ale evidentně jde o Jakuba Noska.

Tabulka 118 – Soupis poddaných podle víry 1651.⁴⁷⁶

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Václav Nosek, rychtář, 40 let	Anna, manželka, 43 let; Dorota, matka, 60 let; Jindra, syn, 18 let – byli poddaní; Regina N., děvečka, 40 let; Jan, syn, 4 roky; Adam N., podruh, 40 let; Anna, manželka, 30 let; Martin, syn; Důra, dcera – nebyli poddaní; na gruntě byli všichni katolíci.
2		Šťastnej Šolc, hospodář, 38 let	Salomena, manželka, 38 let; Mandička, dcera, 3 roky; Havel, syn, 2 roky – byli poddaní; Anna N., děvečka, 24 let – nebyly poddaná; na gruntě byli všichni katolíci.
3		Jan Mareška, hospodář, 44 let	Lidmila, manželka, 30 let; Matouš, syn, 10 let; Jan, 3 roky; Ycra, ⁴⁷⁷ 5 let – byli poddaní; na gruntě byli všichni katolíci.
	Veltrusy		
1		Martin Kašpar, 60 let	Vít Pískač, 50 let; Maruša, manželka, 60 let; Jiří Hoker, 60 let; Anna, manželka, 60 let – ne byli poddaní; na gruntě byli všichni katolíci.
2		Burian Kubka, hospodář, 65 let	Mariana, manželka, 50 let; Václav, syn, 23 let; Dorna, manželka, 30 let; Kača, dcera, 1 rok – byli poddaní; na gruntě byli všichni katolíci.
3		Hans Han, hospodář, 40 let	Anna, manželka, 35 let; Mandelina, dcera, 9 let; Dorota, dcera, 7 let; Anička, dcera, 1 rok – byli poddaní; Jan, podruh, 60 let; Anna, manželka, 50 let – ne byli poddaní; na gruntě byli všichni katolíci.

Tabulka 119 – Berní rula 1654.⁴⁷⁸

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Jindra Nosek	Rolí 132 strychů, sil 25 strychů na zimu a 20 strychů na jaro, měl 3 potahy, 3 krávy, 1 jalovici a 5 sviní.
2		Šťastný Šultz	Rolí 144 strychů, sil 26 strychů na zimu a 20 strychů na jaro, měl 5 potahů, 6 krav, 1 jalovici a 5 sviní.
3		Jan Mareška	Rolí 30 strychů, sil 8 strychů na zimu a 7 strychů na jaro, měl 2 potahy, 3 krávy, 1 jalovici a 3 svině.
	Veltrusy		
1		Vít Kašparů	Rolí 45 strychů, sil 10 strychů na zimu a 7 strychů na jaro, měl 2 potahy, 2 krávy, 3 jalovice a 2 svině.
2		Václav Kubka	Rolí 45 strychů, sil 11 strychů na zimu a 7 strychů na jaro, měl 2 potahy, 6 krav a 5 sviní.
3		Jan Home ⁴⁷⁹	Rolí 85 strychů, sil 14 strychů na zimu a 8 strychů na jaro, měl 2 potahy, 3 krávy, 3 jalovice a 2 svině.

476 H. KLÍMOVÁ, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Kouřimsko*, s. 189–191.

477 Přidržuji se čtení editorů.

478 M. HAASOVÁ–JELÍNKOVÁ, *Berní rula 18, Kraj kouřimský I*, s. 198.

479 Přidržuji se čtení edice.

Tabulka 120 – Soupis lidu 1668.⁴⁸⁰

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Jindra Nosek	Anna, manželka; Eva, dcera, 8 let; Martin, syn, 5 let; Jan, bratr Jindry Noska, 15 let.
2		Šťastný Šolc	Salomina, manželka; Havel, syn, 14 let; Dorota, dcera, 12 let; Lidmila, dcera, 9 let.
3		Jan Mareška	Anna, manželka; Eva, dcera, 18 let, zůstávala v Boleslavi na dvoře; Jan, syn, 12 let; Dorota, dcera, 10 let; Martin, syn, 10 let; Matěj, syn, 3 roky; Jiřík, syn, 2 roky.
	Veltrusy		
1		Vít Kašpárek	Juliana, manželka; Lidmila, dcera, 20 let; Dorota, dcera, 18 let, zůstávala v Boleslavi na dvoře; Jan Smrtka, zeť Kašpárka, Markyta, jeho žena, Anna, dcera, 5 let; Václav, syn, 2 roky; Matěj, syn, 1 rok; Pavel šafář na dvoře znoučickém ⁴⁸¹ , Mandelina, manželka, samotný.
2		Václav Kupka	Dorota, manželka; Kateřina, dcera, 13 let; Martin, syn, 10 let; Matěj, syn, 9 let; Ondra, syn, 8 let; Jiřík, syn, 7 let; Alžběta, dcera, 6 let; Lidmila, dcera, 2 roky.
3		Jan Hanyk	Dorota, manželka; Anna, dcera, 16 let, zůstávala na dvoře boleslavském; Lída, dcera, 6 let; Alžběta, dcera, 4 roky; Marjana, dcera, 2 roky; Jan, zeť Jana Hana; Mandelina, manželka; Ažběta, dcera, 2 roky; Jiřík, druhý zeť Jana Hana, Dorota, manželka; Anna, dcera, 3 roky, byla z matky zmrhaný a rodilý v Lužci ⁴⁸² .

Tabulka 121 – Výpis z urbáře 1669.⁴⁸³

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Václav Nosek	Rolí 30 kop záhonů, z toho platil úrok na svatého Jiří 25 grošů míšeňských a na svatého Havla 1 kopu 5 grošů míšeňských.
2		Šťastnej Šolec	Rolí 30 kop záhonů, z toho platil úrok na svatého Jiří 20 grošů míšeňských a na svatého Havla 1 kopu grošů míšeňských.
3		Pan Oudrcký, cizopanský poddaný	Z velké zahrady ročně platil 8 grošů míšeňských.
	Veltrusy		
1		Martin Kaspar	Za 10 kop záhonů, dával 14 slepic a 50 vajec, platil úroky ve výši 9 ½ groše míšeňského na svatého Jiří a 17 grošů míšeňských na svatého Havla.
2		Bureš Kubka	Za 10 kop záhonů, dával 14 slepic a 50 vajec, platil úroky ve výši 9 ½ groše míšeňského na svatého Jiří a 17 grošů míšeňských na svatého Havla.
3		Hans Kom ⁴⁸⁴	Za 15 kop záhonů, dával 20 slepic a 1 kopu vajec, platil úroky ve výši 19 grošů míšeňských na svatého Jiří a 17 grošů míšeňských na svatého Havla.
4		Statek Srbův	Již nic nemá.

Při porovnání části výpisu z urbáře z roku 1669 uvedeného v tabulce s dalšími prameny, bylo zjištěno, že zachycuje stav některých poddaných asi ze začátku padesátých let 17. století, tedy ne moc aktuálně pro období, do kterého se hlásí. Patrně tento stav zavinil písař, který jako podklad použil starší písemný materiál.

480 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 133, Soupis lidu 1668.

481 Dnešní obec Zlončice.

482 Pravděpodobně Lužec nad Vltavou v okrese Mělník.

483 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karta 70, výpis z pozemkových knih Stará Boleslav – Dřísy a jmenný rejstřík pozemkové knihy Brandýs 1650–1701. „Výpis knihy urbární 1669”.

484 Takto ho uvádí „Výpis knihy urbární 1669”, tato nesrovnalost jistě vznikla chybou písaře při pozdějším opisu.

Tabulka 122 – Soupis lidu 1671.⁴⁸⁵

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Jindra Nosek	Anna, manželka; Eva, dcera, 12 let; Martin, syn, 9 let; Jan, bratr Jindry Noska, 19 let, zběhli všichni, neví se o nich; Pavel Kasalický; Eva, manželka, samotný.
2		Šťastný Šolc	Salomena, manželka; Havel, syn, 18 let; Dorota, dcera, 16 let; Lidmila, dcera, 13 let.
3		Jan Mareška	Anna, manželka; Jan, syn, 18 let; Dorota, dcera, 14 let; Martin, syn, 11 let; Matěj, syn, 7 let; Jiřík, syn, 6 let; Kateřina, dcera, 1 rok; Matěj Doktor, zeť; Eva, jeho žena; Anna, dcera, 1 rok.
	Veltrusy		
1		Vít Kašpárek	Markyta ⁴⁸⁶ , manželka; Lidmila, dcera, 24 let; Dorota, dcera, 22 let, na proboštství v kuchyni; Jan Smrtka, zeť Kašpárka; Markyta, jeho žena, Anna, dcera, 9 let; Václav, syn, 6 let; Matěj, syn, 5 let; Tomáš, syn, 2 roky; Jiřík bratr Smrtky, Marjana, jeho žena; Vojtěch, syn, ½ roku.
2		Václav Kubka	Dorota, manželka; Martin, syn, 14 let; Matěj, syn, 13 let; Ondřej, syn, 12 let; Jiřík, syn, 11 let; Alžběta, dcera, 10 let; Lidmila, dcera, 6 let; Vít zeť; Kateřina, manželka; Václav, syn, ½ roku.
3		Jan Ham	Dorota, manželka; Lidmila, dcera, 10 let, Alžběta, dcera, 8 roků; Marjana, dcera, 6 let; Matěj, syn, 2 roky; Jiřík, syn, 1 rok; Jan, zeť Jana Hana; Mandelina, manželka; Alžběta, dcera, 6 let, Jakub, syn, 3 roky; Jiřík, syn, ¾ roku; Jiřík, druhý zeť Jana Hana, Dorota, manželka; Anna, dcera, 7 let; Václav třetí zeť; Anna, manželka, zůstává na dvoře znoučickém; Anna, dcera, ¾ roku.

Tabulka 123 – Soupis lidu 1674.⁴⁸⁷

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Jindra Nosek	Anna, manželka; Eva, dcera, 15 let; Martin, syn, 12 let; Dorota, dcera, 3 roky, zběhl s nimi; Jan, bratr Jindry Noska, 22 let, odešel s bratrem, Pavel Kasalický, kovář na noskovém gruntu; Eva, žena jeho.
2		Šťastný Šolc	Salomena, manželka; Havel, syn, 21 let; Dorota, dcera, 19 let; Lidmila, dcera, 16 let.
3		Jan Mareška	Anna, manželka; Jan, syn, 21 let; Dorota, dcera, 17 let, na dvoře znoučickém; Martin, syn, 14 let; Matěj, syn, 10 let; Jiřík, syn, 9 let; Mandalena, dcera 5 let ⁴⁸⁸ , Kateřina, dcera, 3 roky; Matěj Doktor, zeť; Eva, jeho žena; Anna, dcera, 4 roky, Václav, syn, 3 roky; Jan, syn, ¾ roku.
	Veltrusy		
1		Vít Kašpárek	Markéta, žena; Lidmila, dcera, zemřela; Dorota, dcera, 1672 se vdala za Jana Koubu; Jan Kouba zeť; Dorota, manželka; Marjana, dcera, 1 rok; Jiřík bratr Smrtky; Vojtěch, syn, 3 roky.
2		Václav Kubka	Dorota, žena; Martin, syn, 17 let; Matěj, syn, 16 let; Ondřej, syn, 15 let; Jíra, syn, 14 let; Alžběta, dcera, 13 let; Lidmila, dcera, 9 let; Vít zeť; Kateřina, manželka; Václav, syn, 4 roky.
3		Jan Ham	Dorota, manželka; Lidmila, dcera, 13 let, Alžběta, dcera, 11 roků; Marjana, dcera, 9 let; Matěj, syn, 5 let; Jíra, syn, 4 rok; Jan, zeť Jana Hana; Mandelina, manželka; Alžběta, dcera, 9 let, Jakub, syn, 6 roky; Jíra, syn, 4 roky; Jan ⁴⁸⁹ , druhý zeť, Dorota, manželka; Anna, dcera, 10 let; Václav třetí zeť; Anna, manželka; Anna, dcera, 4 roky; Markareta, dcera, 1 rok.

485 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 134, Soupis lidu 1671.

486 Jde asi o druhou manželku.

487 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 135, Soupis lidu 1674.

488 Dcera Jana Marešky Mandalena v roce 1671 chybí. Asi ji zapoměl písař zaznamenat.

489 V soupisu lidu z roku 1671 se jmenoval Jiřík, asi se písař upsal.

Tabulka 124 – Soupis lidu 1676.⁴⁹⁰

Č.	Ves	Poddaný	Poznámka
	Postřižín		
1		Jiřík Nosek	Anna, manželka; Eva, dcera, 17 let; Martin, syn, 14 let; Dorota, dcera, 5 let, utekli i s otcem; Jan, bratr Jindry Noska, 22 let, utekl, sloužil u Černé vsi na roudnickém panství; Václav, syn, 4 roky; Anna, dcera, 1,5 roku; Pavel Kasalický; Eva, žena.
2		Šťastný Šolc	Salomena, manželka; Havel, syn, 23 let; Lidmila, dcera, 18 let.
3		Jan Mareška	Anna, manželka; Jan, syn, 23 let; Dorota, dcera, 19 let, vdala za Jana Hejtyka; Martin, syn, 16 let; Matěj, syn, 12 let; Jiřík, syn, 11 let; Mandelina, dcera, 7 let, Kateřina, dcera, 5 let; Matěj Doktor, zeť, šafářem v Znoušicích; Eva, jeho žena; Anna, dcera, 6 let, Václav, syn, 5 let; Jan, syn, 3 roky.
	Veltrusy		
1		Vít Kašpárek	Markéta, žena; Jan Kouba zeť; Dorota, manželka; Marjana, dcera, 3 roky; Jiřík bratr Smrtky; Vojtěch, syn, 5 let.
2		Václav Kubka	Dorota, žena; Martin, syn, 19 let; Matěj, syn, 18 let; Ondřej, syn, 17 let; Jiřík, syn, 16 let; Alžběta, dcera, 15 let; Lidmila, dcera, 11 let; Vít zeť; Kateřina, manželka; Václav, syn, 6 let.
3		Jan Ham	Dorota, žena; Lidmila, dcera, 15 let, Alžběta, dcera, 13 roků; Marjana, dcera, 11 let; Matěj, syn, 7 let; Jíra, syn, 6 let; první zeť Jana Hana; Mandelina, manželka; Alžběta, dcera, 11 let, Jakub, syn, 8 roky; Jíra, syn, 6 roky; druhý zeť, Dorota, manželka; Anna, dcera, 12 let; třetí zeť; Anna, manželka; Anna, dcera, 6 roky; Markareta, dcera, 4 roky.

V dalším soupisu lidu z roku 1681 a následujících již části vsi Postřižína ani Veltrusy nejsou uvedeny, protože je staroboleslavský probošt prodal společně se Znojčicemi (dnešní Zlončice) a Větrušicemi. Místo nich si za získané finanční prostředky pořídil v roce 1681 na Mladoboleslavsku vesnici Kluky se 4 grunty.⁴⁹¹

8.2 Soupisy lidu staroboleslavské kapituly⁴⁹²

Soupisy lidu nám dobře doplňují ostatní prameny. Jejich výhodou oproti berní rule a tereziánskému katastru je, že mimo poddaných zachycují i další vrstvy obyvatelstva jako podruhy, podruhyně a jejich děti. Nevýhodou však zůstává, že soupisy lidu přímo neurčují grunty, a vzhledem k tomu je nutné prameny kombinovat. Dalším problémem je to, že na rozdíl od urbářů neuvádějí cizopanské poddané, kteří byli osazeni na kapitulních gruntech.

⁴⁹⁰ SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 136, Soupis lidu 1676.

⁴⁹¹ J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 439–440.

⁴⁹² Celkem je prozachováno 26 soupisů lidu od roku 1668 do roku 1756, další zachované jsou až od začátku 19. století. V diplomové práci jich je zpracováno 6. Jde o ty, které jsou časově blízko dalším porovnatelným pramenům.

Tabulka 125 – Soupis lidu z roku 1668 ze dne 20. února.⁴⁹³

Č.	Ves/městys	Muži	Ženy	Děti hospodářů	Podruzi	Podruhyně	Děti podruhů	Rodiny
1	Sušno	13	14	39	1	1	–	10
2	Sedlec	4	4	11	–	–	–	3
3	Kostelní Hlavno	9	9	15	–	–	1	6
4	Dřisy	14	15	28	–	–	1	13
5	Stará Boleslav	12	11	25	–	–	–	10
6	Popovice	2	1	2	–	–	–	1
7	Postřižín	3	4	6	–	–	–	3
8	Veltrusy	7	9	16	–	–	–	7
	Celkem	64	67	142	1	1	2	53

Tabulka 126 – Soupis lidu od 20. února 1668 do 26. listopadu 1671.⁴⁹⁴

Č.	Ves/městys	Muži	Ženy	Děti hospodářů	Podruzi	Podruhyně	Děti podruhů	Rodiny
1	Sušno	14	14	33	–	1	1	7
2	Sedlec	3	2	9	–	–	–	2
3	Kostelní Hlavno	13	14	25	–	2	2	9
4	Dřisy	13	15	27	–	1	3	13
5	Stará Boleslav	19	18	41	–	–	–	16
6	Popovice	3	2	1	–	–	–	2
7	Postřižín	8	5	10	–	–	–	5
8	Veltrusy	9	10	21	–	–	–	9
	Celkem	82	80	167	0	4	6	63

⁴⁹³ SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 133, Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřisy, Stará Boleslav, Popovice, Postřižín, Veltrusy rok 1668. Aplikuji zde poněkud odlišná kritéria než ve své bakalářské práci, takže počty se mohou trochu lišit. Mezi dospělé muže a ženy počítám všechny nad 18 let. Počítám sem i propuštěné osoby, v armádě, jinde ve službě, na vandru, v učení, nezvěstné, sirotky, vdovy a svobodné apod. Mezi děti počítám všechny pod 18 let se stejnými kritérii jako u dospělých. Nezapočítávám zemřelé. Podruhy vedu zvlášť. Do celých rodin počítám i rodiny podruhů a rodiny bez dětí. Pokud se podruzi poddali jiné vrchnosti, tak nejsou uvedeni, ale počítám jejich děti, které se narodily na kapitulních gruntech, protože je soupis uvádí. Součty v soupisu z roku 1668 se rovněž od bakalářské práce mírně liší. Je navíc uvedena Stará Boleslav, jejíž soupis byl v bakalářské práci opominut v důsledku slepení dvou fólií inkoustem. Toto nedopatření nemělo na výsledek bakalářské práce žádný vliv, protože soupis byl použit pouze pro doplnění hlavních pramenů.

⁴⁹⁴ SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 134, Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřisy, Stará Boleslav, Popovice, Postřižín, Veltrusy rok 1671. V záhlaví soupisu je uvedeno rozmezí od 20. února 1668 do 26. listopadu 1671. Pořadí vsí a městysů je zachováno podle soupisu z roku 1668.

Tabulka 127 – Soupis lidu za rok 1697.⁴⁹⁵

Č.	Ves/městys	Muži	Ženy	Děti hospodářů	Podruzi	Podruhyně	Děti podruhů	Rodiny
1	Sušno	12	13	24	2	4	7	10
2	Sedlec	5	3	3	–	–	2	1
3	Kostelní Hlavno	17	16	24	1	1	1	12
4	Dřísy	32	28	58	10	9	21	27
5	Stará Boleslav	23	27	40	12	16	32	24
6	Popovice	10	7	23	–	–	–	5
	Celkem	95	91	167	29	33	68	79

Tabulka 128 – Soupis lidu za rok 1710.⁴⁹⁶

Č.	Ves/městys	Muži	Ženy	Děti hospodářů	Podruzi	Podruhyně	Děti podruhů	Rodiny
1	Sušno	9	12	27	–	–	–	5
2	Sedlec	5	5	5	11	7	25	8
3	Kostelní Hlavno	14	14	23	5	5	11	11
4	Dřísy	31	29	36	30	34	38	36
5	Stará Boleslav	38	34	53	13	11	17	22
6	Popovice	7	8	11	3	3	4	4
	Celkem	104	102	155	62	60	95	86

Tabulka 129 – Soupis lidu za rok 1728.⁴⁹⁷

Č.	Ves/městys	Muži	Ženy	Děti hospodářů	Podruzi	Podruhyně	Děti podruhů	Rodiny
1	Sušno	17	18	14	20	25	21	19
2	Sedlec	3	2	1	–	–	–	0
3	Kostelní Hlavno	22	15	17	15	10	18	18
4	Dřísy	32	35	61	37	42	60	43
5	Stará Boleslav	46	31	36	23	27	29	35
6	Popovice	6	10	12	6	7	12	10
7	Byšice	4	2	5	–	–	–	2
	Celkem	130	113	146	101	111	140	127

495 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 144, Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřísy, Stará Boleslav, Popovice, rok 1697. U tohoto soupisu lidu je trochu problém odlišit podruhy od poddaných, výsledek v tabulce je třeba brát s rezervou. Jde o městys Stará Boleslav (kde písař spojil podruhy, vdovy, sirotky a hospodáře) a ves Dřísy (tam předpokládám, že osoby uváděné při dvoře jsou podruzi).

496 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 152, Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřísy, Stará Boleslav, Popovice, rok 1710.

497 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 155, Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřísy, Stará Boleslav, Popovice, Byšice, rok 1728.

Tabulka 130 – Soupis lidu za rok 1756.⁴⁹⁸

Č.	Ves/městys	Muži	Ženy	Děti hospodářů	Podruzi	Podruhyně	Děti podruhů	Rodiny
1	Sušno	21	17	33	31	32	32	28
2	Sedlec	3	2	2	–	–	–	1
3	Kostelní Hlavno	23	15	21	9	12	14	17
4	Dřisy	69	42	59	42	52	78	58
5	Stará Boleslav	63	53	37	17	15	19	32
6	Popovice	8	6	7	7	10	7	8
7	Byšice	3	2	5	–	–	–	1
	Celkem	190	137	164	106	121	150	145

Tabulka 131 – Balance soupisy lidu – staroboleslavská kapitula 1668–1756.⁴⁹⁹

Rok	Muži	Ženy	Děti hospodářů	Podruzi	Podruhyně	Děti podruhů	Rodiny	Celkem lidí
1668	64	67	142	1	1	2	53	277
1671	82	80	167	0	4	6	63	339
1697	95	91	167	29	33	68	79	483
1710	104	102	155	62	60	95	86	578
1728	130	113	146	101	111	140	127	741
1756	190	137	164	106	121	150	145	868

Krize po třicetileté válce ustoupila až v osmdesátých letech 17. století.⁵⁰⁰ Mnoho mladých lidí i v plnoletém věku zůstávalo při svých rodičích. Z tohoto důvodu v tabulkách stoupá počet dospělých jedinců a počet dětí do 18 let je zhruba stejný či jen mírně klesá. S tím souvisí i to, že poté začínají stoupat počty podruhů a podruhů s dětmi.

Při porovnání berní ruly z roku 1654 a soupisů lidu z roku 1668 a 1671 je zřejmé, že ke stabilizaci situace po třicetileté válce ve Staré Boleslavi došlo již koncem šedesátých a k výraznému zlepšení začátkem sedmdesátých let 17. století. Od 20. února 1668 do 26. listopadu 1671 totiž přibylo v části Boleslavi, kterou vlastnila kapitula, dalších 30 obyvatel (7 mužů, 7 žen a 16 dětí), tedy celkem 6 celých rodin, jak ukazují tabulky. Pravděpodobně za tímto příznivým vývojem stál příliv velkého množství poutníků do staroboleslavských kostelů. Tento zachycený stav nám ukazuje, že Stará Boleslav ve výše uvedené době nějak nestagnovala, naopak se po demografické stránce vyvíjela velmi dobře.

⁴⁹⁸ SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 158, Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřisy, Stará Boleslav, Popovice, Byšice, rok 1756.

⁴⁹⁹ Soupisy od roku 1681 neuvádí vsi Postřižín a Veltrusy, které byly prodány.

⁵⁰⁰ E. MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, s. 7.

9 Exkurz: Mariánské poutě do Staré Boleslavi

9.1 Počátek mariánských poutí do Staré Boleslavi v předbělohorském období

Ve Staré Boleslavi došlo k prosazení svatováclavského kultu poměrně brzy po bratrovraždě knížetem Boleslavem roku 929 nebo 935. Tento starší kult se propojil v 17. století s mariánským, který ale existoval již dříve. Panna Marie v něm vystupuje jako ochránkyně země. Mariánský kult se vázal k uctívání paládía, ke kterému se konávaly pravidelně poutě.⁵⁰¹

Paládium je pozlacený, tepaný reliéf vysoký 19 cm a široký 13,5 cm vyrobený ze slitiny mědi. Zobrazuje Pannu Marii s Ježíškem v náručí. Paládium bylo vyrobeno asi někdy v polovině 15. století.⁵⁰² Na hlavičkách Madony a děťátka jsou nasazeny částečně smaltované korunky s diamanty a perlami, vyrobené v 17. století. Ikonka má několik poškození, největší na krku Panny Marie je zakryto zlatým renesančním prstenem na řetízku.⁵⁰³

Pověstí bylo staroboleslavské paládium spojeno se zemskými patrony – svatou Ludmilou a Václavem a dalšími českými světcí Prokopem, Vojtěchem a velkomoravskými svatými Cyrilem a Metodějem.⁵⁰⁴ K šíření legendy přispěl svým dílem *O blahoslavené Panně Marii, přečisté rodičce syna Božího a o divech, kteříž se dějí před jejím obrazem ve Staré Boleslavi* Kašpar Arsenius z Radbuzy, který působil jako děkan svatovítské kapituly. Podle vydání z roku 1613 měl být reliéf nalezen při orbě sedlákem za Vladislava Jagellonského. U dalšího vydání z roku 1629 posunul vyorání paládía do doby druhého přemyslovského krále Vladislava II.⁵⁰⁵

Za počátek mariánských poutí lze jednoznačně považovat rok 1567. První zmínka o nich je v brandýských městských knihách v roce 1574. Poutníci přicházeli do Staré Boleslavi hlavně z pražských měst a to jednotlivě nebo po skupinách i v procesích, které organizovali jezuitští kněží. Do Staré Boleslavi v této době docházeli z řad Tovaryšstva Ježíšova Jakub Colens, Alexandr Vojt a Mikuláš Solař. Díky kanovníkům ze staroboleslavské kapituly se význam a věhlas poutí brzy dostal i za hranice Čech. Přispěli k tomu k tomu hlavně preláti František, Ondřej, Petr Pěšíni; Jiří Štamvosr; Albín z Helfenburka a Zachariáš Cruciger.⁵⁰⁶

Význam Tovaryšstva Ježíšova jako misionářů z Prahy byl pro počátek poutí za paládiem velmi značný. Na pozvání nově jmenovaného kapitulního děkana (bývalého

501 Marie – Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, ČCH 95 1997, s. 585–586.

502 Názory historiků na rok zhotovení staroboleslavského paládía se různí např. dr. Pátrová ve své knize uvádí, že kolem roku 1380 – K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 51.

503 Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XV, Politický okres Karlínský*, Praha 1901, s. 82–84.

504 Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999, s. 76.

505 Tamtéž, s. 78.

506 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 478.

kanovníka u svatého Víta) Urbana Manětínského přišli 24. května 1567 do kostelíka Panny Marie bratr laik Jiří Hungar a jezuita P. Wolfgang Maria T. J. Po několikerém kázání se 27. května téhož roku vrátili do pražské klementinské koleje. Rovněž tam kázal P. Wolfgang Maria 25. března 1568 na svátek Zvěstování Panně Marii, který, jak dokládají prameny ze sedmdesátých let 16. století, býval výrazně ve Staré Boleslavi oslavován. V dubnu 1568 měl P. Wolfgang ve Staré Boleslavi nějaké řízení, ale pro nemoc tam musel čtyři dny zůstat a po té se se svým laickým bratrem Jakubem Grenim vrátil zpět. Jezuité navštěvovali Boleslav od té doby asi častěji, protože se pro ni od začátku sedmdesátých let vžilo označení „stará misie”. Jako nástupce P. Wolfganga v misionářské činnosti byl vybrán v roce 1575 P. Alexander Vojt T. J. O působení řádu ve staroboleslavském kostele během následujících čtrnácti let není však v klementinském diáři žádný záznam.⁵⁰⁷

Adam Zálužanský ze Zálužan, novoutrakvista a luteránsky smýšlející profesor pražské Karlovy koleje, dal podnět a vedl výpravu svých kolegů z univerzity do Staré Boleslavi k hrobu svatého Václava (asi i do původního mariánského kostelíka k paládiu). Událost se stala v létě roku 1589. Pohnutek k výpravě bylo pravděpodobně více, jak zázračná uzdravení a tradice, tak i láska k vlasti či péče o památky minulosti.⁵⁰⁸ Tato příhoda jistě neunikla jezuitské koleji svatého Klementa, protože se na pouť do Boleslavi krátce nato vypravil 27. 9. 1589 se čtyřmi novici profesor poetiky P. Theofil Krystecki T. J. Další výprava proběhla ihned po ní 18. 10. 1589. Zúčastnili se jí rektor svatoklementinský P. Alexandr Vojt s P. Emanuelem, doprovodil je apelační prezident pan Jiří mladší z Lobkovic a na Duchcově. Za nedlouho 14. 11. téhož roku k hrobu svatého Václava zavítal P. Baltazar a P. Petr Lintrem.⁵⁰⁹

Podle Bohuslava Balbína měl k paládiu do kostela Panny Marie také chodit habsburský panovník Maxmilián II. Hojně navštěvoval obraz Bohorodičky císař Rudolf II., který působil na brandýském zámku. Docházet do Boleslavi měl rovněž i jeho bratr Matyáš.⁵¹⁰

Během dalších roků putovali jezuitští misionáři z Prahy do Staré Boleslavi, a to sami či s doprovodem nejurozenějších šlechticů. Do začátku 17. století (jak zachycuje tabulka číslo 1) uvádí diář Tovaryšstva z klementinské koleje, že jejich výpravy mířily k hrobu svatého Václava, ale je třeba předpokládat, že se pochopitelně chodilo i do kostela Panny Marie. Od roku 1600 je ale v diáři přesně zapsáno, že přímo do kostela k Bohorodičce.⁵¹¹

507 Václav RYNEŠ, *Paladium země české. Kapitola z českých dějin náboženských*, Praha 1948, s. 46–48.

508 Tamtéž, s. 52.

509 Tamtéž, s. 53–54.

510 Josef Mikuláš BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, Praha 1875, s. 24–25.

511 V. RYNEŠ, *Paladium země české*, s. 55.

Tabulka 132 – Poutníci v doprovodu řeholníků podle jezuitského diáře koleje svatého Klementa.

Č. ⁵¹²	Jako cíl cesty výslovně uvedeno ke svatému Václavu ⁵¹³	Rok poutě
1	Jan Václav Popel z Lobkovic, zemřel 1608, hejtman Starého Města pražského	1590, 1593
2	Adam z Hradce, nejvyšší purkrabí	1594
3	Guillén de San Clemente y Centellas, španělský vyslanec	1595
4	Marie Manrique se třemi dcerami, hraběnkou Alžbětou z Fürstenbergu, Polyxenou z Rožmberka, svobodnou Františkou a neteří Marií – Marie Manrique de Lara y Mendoza, manželka Vratislava z Pernštejna	1596
5	Kryštof z Fürstenbergu	1598
6	Ladislav Berka z Dubé	1598
7	Bedřich z Donína	1607
	Jako cíl cesty výslovně uvedeno k Panně Marii⁵¹⁴	
1	Adolf z Altheimu	1600
2	Ladislav Berka z Dubé	1600, 1610
3	Paní z Pernštejna	1607
4	Pan Krocín ⁵¹⁵	1607
5	Adrián z Rochse, císařův zpovědník	1608
6	Bedřich Donín	1608, 1609, 1610
7	Purkart Točník z Křimic	1609
8	Jiří Hirschberger, hradní kazatel	1609
9	Pan Hannewald	1610
10	Pan Hergenmüller	1610
11	Jaroslav Bořita z Martinic	1610
12	Vilém Slavata z Košumberka	1610
13	Arcikníže Leopold	1610
14	Johann Schweikhard von Kronberg, mohučský kurfiřt	1610

Zázračná uzdravení přiměla v roce 1604 několik členů Tovaryšstva, aby vyrazili na pout' do Staré Boleslavi. Při ní šlo doslova o život i zdraví. Svě udělala i vyčerpávající chůze poutníků. Nekatolíci prý házeli na průvod na Malé Straně z rychtářova domu tak, že se údajně malé dítě leklo a následkem toho zemřelo. Událost se měla stát 18. 8. 1604. V letech 1605 až 1608 nejsou žádné zprávy o procesí Pražanů do boleslavského kostela Panny Marie.⁵¹⁶

Těsně po vydání Rudolfova Majestátu se ve dnech 17. – 18. 8. 1609 se konala pout' z kostela svatého Jakuba na Starém Městě pražském do Staré Boleslavi, průvod provázeli čtyři jezuitští kněží. Pro reliéf je toto datum zlomové. Tehdy totiž jinak místní kult nabývá celozemský význam.⁵¹⁷

Od té doby paládium na sebe strhlo pozornost všech katolických věřících. Pravidelně

⁵¹² Číslování je v tabulce uvedeno pouze pro přehlednost.

⁵¹³ V. RYNEŠ, *Paladium země české*, s. 55.

⁵¹⁴ Tamtéž, s. 57.

⁵¹⁵ Staroměstský primátor Václav st. Krocín z Drahobeje to být nemohl, zemřel 1605.

⁵¹⁶ V. RYNEŠ, *Paladium země české*, s. 59; Václav Ryneš neuvádí co bylo házeno, ale asi to, co měli po ruce

⁵¹⁷ Tamtéž, s. 68. Rudolfova majestát byl podepsán 9. 7. 1609 – Jiří JUST, *9. 7. 1609 Rudolfova majestát, Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009, s. 70.

každý rok byly k němu konány poutě z Prahy, a to hlavně na svátek Nanebevzetí Panny Marie. Pochopitelně původní mariánský kostel přestal pro svou omezenou kapacitu vyhovovat a musel být nahrazen.⁵¹⁸ Velký poutní chrám nechala v roce 1617 vystavět císařovna Anna, manželka císaře Matyáše, na místě původního farního kostelíka.⁵¹⁹

9.2 Poutě do Staré Boleslavi v pobělohorské době

V období po Bílé hoře došlo v Čechách a na Moravě k rekatolizaci všech vrstev obyvatelstva a katolické vyznání se stalo jediným povoleným náboženstvím. Tento proces probíhal hlavně násilnou formou a stál nemalé finanční prostředky. Ale v okamžiku, kdy katolická církev i represivní složky státního aparátu zmírnily tlak na věřící, projevovala se tendence navracet se k původnímu vyznání. Důležitým faktorem pak byla ta skutečnost, že došlo ke generační výměně, a to v hlavní míře rozhodlo o úspěchu rekatolizace celé společnosti.⁵²⁰

Po roce 1650 docházelo k mohutnému rozmachu poutí, masivně se jich účastnily všechny vrstvy obyvatelstva. Tento trend kulminoval v první polovině 18. století. Vrcholem byla bezesporu slavnost u příležitosti kanonizačního procesu s Janem Nepomuckým v roce 1729. Pro značnou část obyvatel se stalo samozřejmostí členství v náboženském bratrstvu. Katolická zbožnost se neprojevovala jenom o církevních slavnostech a svátcích, ale prostupovala celým veřejným prostorem. Její konec ohlašoval až v osvícenství ve druhé polovině 18. století, kdy se začínal měnit náboženský život v důsledku reforem, které započala Marie Terezie a dokončil Josef II.⁵²¹

Poutní chrám byl dokončen po bitvě na Bílé hoře v roce 1623 z veřejných sbírek a za vydatné podpory dvou defenestrovaných královských místodržících Viléma Slavaty z Chlumu a Košumberka a Jaroslava Bořity z Martinic. Chrám je jednolodní a je postaven v raně barokním stylu. U kostela nechal v roce 1627 Jáchym starší Slavata vybudovat zábradlí, dvůr a studnu. V kostelních výklencích po stranách u vchodu jsou umístěny sochy světců, dole blahoslavený Podiven, vedle svatý Jan Nepomucký, nad nimi svatý Václav a svatá Ludmila, nad atikou po stranách elipsovitého okna svatí Vojtěch a Prokop.⁵²² Mimo svých atributů drží svatí ještě staroboleslavské paládium.⁵²³ Stavitelem kostela Nanebevzetí Panny Marie byl Ital

518 Jan Křtitel VOTKA, *Památky staroboleslavské, čili Prvotní vývoj a význam úcty svatováclavské v Čechách*, Praha 1879, s. 335.

519 A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických*, s. 70–71.

520 Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013, s. 11.

521 Tamtéž, s. 301–304.

522 A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických*, s. 70–71.

523 Jan ROYT, *Stará Boleslav a paládium země České*, in: Jan Royt – Dana Stehlíková – Petr Štěpánek, *Poutě do Staré Boleslavi*, Katalog výstavy, Brandýs nad Labem 1995, s. 7.

Giacomo de Vaccani, není však známo, kdo ho vyprojektoval.⁵²⁴ Možná ho postavil podle návrhu Giovanni Maria Filippiho.⁵²⁵ V průběhu třicetileté války musel být chrám Panny Marie šestkrát vysvěcen (1632, 1634, 1639, 1642, 1646, 1648), protože ho opakovaně vyloupili a zneuctili protestantští vojáci.⁵²⁶

Tabulka 133 – Kostel Nanebevzetí Panny Marie – hlavní součásti a jejich donátoři.⁵²⁷

Č.	Prvek kostela	Zasvěcení	Donátor	Poznámka
1	Martinická kaple	Neposkvrněnému početí Panny Marie	Martinicové	levá strana
2	Valdštejnská kaple	Zvěstování Panny Marie	Valdštejni	levá strana
3	Slavatovská kaple	Nanebevzetí Panny Marie	Slavatové	levá strana
4	Berkovská kaple	Obětování Páně	Berkové z Dubé ⁵²⁸	pravá strana
5	Lažanská kaple	Očišťování Panny Marie	Lažanští ⁵²⁹	pravá strana
6	Černínská kaple	Navštívení Panny Marie	Černínové	pravá strana
7	Hlavní oltář	Nanebevzetí Panny Marie a Nejsvětější trojici		Navrhl František Maxmilian Kaňka, s řezbářskou výzdobou od Matyáše Bernarda Brauna
8	Schránka na paládium		Šternberkové, (Maria Barbora, František Bohuslav, Ignác Karel, Václav Vojtěch, Jan Norbert, Maria Maxmiliána provdaná hraběnka Lažanská, František Ignác, Jan Adam) ⁵³⁰	umístění v presbytáři na evangelijní straně, paládium v ní bylo ukládáno do roku 1778
9	Věž vpravo směrem k východu			vystavěna za kapitulního probošta Jiřího Vojtěcha Astera (1667–1681), stavitelem Abrahámem Leuthnerem
10	Věž vlevo		Jan kryštof Frik	dokončena až v roce 1749, postavil ji Kilián Ignác Dientzenhofer
11	Ambit	Výmalba představuje historii paládia a život Panny Marie		přistaven 1728–1731, kapitulní děkan Kaysera ho nechal na vlastní náklady vymalovat, pravděpodobně za účasti Kiliána Ignáce Dientzenhofera

V únoru 1632 za třicetileté války bylo paládium uloupeno saským velitelem Lorenzem von Hofkirchen, který vyplenil chrám. Podle pověsti se měl reliéf při každém vzdálení od kostela navrátit sám zpět, a aby ji Hofkirchen vyvrátil, nechal ho vystavit na Staroměstském náměstí v Praze. Staroboleslavskou Madonu postavil na starou židli pod šibenici. Poté, když v květnu odjízďel ze země, vzal ji sebou. Vykoupit se reliéf podařilo až roku 1638 prostřednictvím Benigny Kateřiny z Lobkovic. Příčiněním císaře Ferdinanda III. bylo paládium 12. 9. 1638 za velké slávy navraceno do Staré Boleslavi. Průvodu se zúčastnil

524 V. RYNEŠ, *Paládium země české*, s. 82.

525 Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech III*, Praha 1980, s. 403.

526 František SRDÍNKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, Praha 1903, s. 66.

527 J. ROYT, *Stará Boleslav a paládium*, s. 8–9; E. POCHE, *Umělecké památky Čech III*, s. 403–406.

528 Nad arkádou je dvojnásobek berkovský a montecuculský – A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických*, s. 111.

529 Nad arkádou jsou sdružené znaky lažanský, šternberský, spandkovský – Tamtéž, s. 110.

530 F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 69.

sám císař, arcibiskup Arnošt Vojtěch z Harrachu, šlechta i četné duchovenstvo.⁵³¹ Při té příležitosti byla procesí do Staré Boleslavi vypravena z pražských měst, Kolína, Mladé Boleslavi, Nymburka, Kutné Hory, Mělníka a dalších měst.⁵³²

Během dalšího roku musel být reliéf z poutního chrámu znovu odvezen, stalo se to 16. 3. 1639. Důvodem byl vpád švédských vojsk do země. Obraz Matky Boží měla u sebe v Praze nejprve Kateřina Benigna z Lobkovic, a poté skončil až ve Vídni. V červnu obsadil Starou Boleslav generál Banner, a 27. 6. vyloupil chrám Panny Marie. Opětný návrat paládía se konal až po delší době v roce 1646 a znovu byl velmi oslavován. Přivezl ho sebou do Prahy císař na korunovaci svého syna Ferdinanda IV. dne 5. 8. 1646. Vystaveno bylo v katedrále svatého Víta a 19. 8. navraceno do Staré Boleslavi.⁵³³

I za nepřítomnosti reliéfu mezi léty 1639 až 1646 do Staré Boleslavi přicházelo velké množství poutníků, dokonce v roce 1641 na svátek Nanebevzetí Panny Marie jich bylo tolik, že deset prelátů muselo zpovídat ve dne i v noci. Pouti se osobně zúčastnil i pražský arcibiskup kardinál Harrach.⁵³⁴

Na Starém Městě pražském u kostela svatého Benedikta založili premonstráti ze Strahova seminář, jenž se nazýval Norbertinum. Ten už byl v roce 1636 v provozu.⁵³⁵ Při kostelu roku 1641 vzniklo i bratrstvo Narození Panny Marie s přídomek „za šťastnou hodinku smrti“, které poměrně rychle získalo mnoho členů z řad duchovenstva, vyšší šlechty, studentů i dalších osob. Význam bratrstva vzrůstal právě díky svým mocným příslušníkům.⁵³⁶ Každý rok mělo na svátek narození Panny Marie 8. září konat pout' do Staré Boleslavi. První významné procesí proběhlo hned v roce založení bratrstva, zúčastnilo se ho právě i mnoho premonstrátů.⁵³⁷ Pro barvu řádového oděvu se jejich procesí nazývala poutěmi bílých páterů.⁵³⁸ Pro kardinála Harracha znamenali premonstráti a jejich bratrstvo určitý protipól vůči jezuitskému řádu, se kterým měl velmi časté spory.⁵³⁹

Další odvezení paládía ze Staré Boleslavi proběhlo v roce 1648. Tenkrát bylo uloženo ve svatovítské katedrále na Pražském hradě, ale když se Švédi zmocnili levého břehu Vltavy, padlo jim do rukou.⁵⁴⁰ Získal ho švédský generál Königsmark. Pozdější švédský král

531 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 56–57.

532 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 480.

533 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 58–59.

534 F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 39.

535 Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze, Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století*, Praha 2011, s. 78–82.

536 Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000, s. 85–86.

537 F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 40.

538 J. MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 88.

539 M. – E. DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, s. 598; J. MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva*, s. 86.

540 J. ROYT, *Obraz a kult*, s. 108.

Karel Gustav, který se stal novým velitelem švédské armády, reliéf na prosbu Anny Magdalény z Lobkovic daroval nové ženě Ferdinanda III., Marii Leopoldině. Aby se paládium dostalo zpět na své místo, musel se za to ještě přimluvit Jiří z Martinic s arcibiskupem Harrachem. Teprve potom se svou žádostí kapitulní probošt Roder uspěl a milostný obraz byl z Vídně navrácen. Při návratu se ještě 17. 8. 1650 na chvíli zastavil v Jindřichově Hradci. Poté putoval na Vyšehrad, odtamtud do kostela Panny Marie před Týnem a do 6. září byl reliéf vystaven ve svatovítské katedrále. Z ní pak byl dopraven do kostela svatého Benedikta a druhý den premonstráty do Staré Boleslavi.⁵⁴¹

Jezuité od šedesátých let 16. století do padesátých let 17. století do Staré Boleslavi pouze docházeli, a to z Prahy. Svoji vlastní rezidenci však u poutního chrámu Panny Marie neměli. Situace se začala měnit až po vestfálském míru. První pramenně doložené snahy o založení řádového domu jsou patrné z dopisu probošta Rudolfa Roderera ze dne 27. 6. 1653, kde arcibiskupovi podává zprávu o tom, že Tovaryšstvo chce po kapitule pozemek ke stavbě rezidence. Tehdy v něm arcibiskupovi navrhl, aby pozemek jezuitům daroval císař v části Boleslavi, která mu patřila.⁵⁴² Dále se mu také snažil vysvětlit situaci, že kapitula o přítomnost řádu jezuitů ve Staré Boleslavi nežádala, ale že podnět vyšel od nich samých. Rovněž řád Tovaryšstva by neměl usilovat, aby mariánský chrám a paládium přešlo pod jejich správu.⁵⁴³

Právo kázat si kapitula vyhrazovala pro sebe, pokud by je nevyužila, mohlo ji Tovaryšstvo zastoupit. K dispozici měli jezuité dvě zpovědnice, kde mohli zpovídat poutníky, ale právně je vlastnila staroboleslavská kapitula. Pohřbívání sice v kostele matky Boží být mohli, ale do budoucnosti z toho rovněž nesmělo vzniknout žádné privilegium.⁵⁴⁴ Po dlouhém vyjednávání se jezuitům podařilo získat několik gruntů, a tím prostor pro stavbu řádového domu v sousedství chrámu Panny Marie. Rezidence byla postavena v roce 1667, ale jezuitská komunita v Boleslavi moc silná nebyla, trvale tam sídlil představený a dva řádoví kněží. Vztahy mezi staroboleslavskými kanovníky a jezuitskou rezidencí moc přátelské nebyly, o právo nad poutním chrámem s ní vedli časté spory.⁵⁴⁵

Po třicetileté válce v padesátých letech začaly mariánské poutě do Staré Boleslavi pro svou atraktivnost mohutnět.⁵⁴⁶ Někdy začátkem šedesátých let sedmnáctého století začalo být paládium bráno symbolicky i jako zeměpisný střed Čech.⁵⁴⁷ V této době navštěvovali Starou Boleslav i poutníci z Moravy a Slezska.⁵⁴⁸ Procesí proudila za paládiem ve sváteční

541 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 59.

542 Podle berní ruly z roku 1654 patřily kapitule přibližně tři pětiny Staré Boleslavi.

543 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 481.

544 Tamtéž, s. 482.

545 Tamtéž, s. 483–484.

546 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 61.

547 M. – E. DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, s. 592.

548 Jan Ignác DLOUHOVSKÝ, *Ager Benedictionis, 2. díl Zdoroslaviček*, Praha 1670, (Knihopis K01942,

dny po celý rok, ale nejpočetnější byla o hlavních mariánských svátcích (Nanebevzetí Panny Marie 15. 8.; Narození Panny Marie 8. 9.) a na svátek svatého Václava 28. 9. Počty příchozích se rovněž zvyšovaly při různých nepříznivých událostech, které postihovaly obyvatelstvo, jako byly mory či vojenská tažení.⁵⁴⁹

V padesátých letech 17. století navštívilo chrám Panny Marie ve Staré Boleslavi mnoho poutníků z řad bohatého měšťanstva a šlechticů. To nám dokládá soupis darů pořízený v letech 1651 až 1658. Pochopitelně obětovat drahocenný předmět v této složité době po třicetileté válce mohli pouze ti dobře situovaní. Například hraběnka z Martinic dne 17. května 1652 darovala červené velum a stříbrné zuby; o rok později 11. listopadu paní hraběnka Černínová stříbrný kalich; hraběnka Slavatová z Košumberka 18. června 1654 šperk s perlami a 15. listopadu prsten s lámaným granátem; v tento rok 24. srpna paní Berková obětovala stříbrné srdce a pár očí; pan Vratislav ze Šternberka se svou chotí daroval 5. dubna 1655 dva zlaté prsteny.⁵⁵⁰

V důsledku tureckého nebezpečí muselo být paládium v roce 1662 na příkaz arcibiskupa Harracha převezeno do chrámu Panny Marie Sněžné v Praze. Tam bylo uloženo v poboční kapliče na jižní straně a den před svátkem obětování Panny Marie 20. listopadu převezeno zpět do Staré Boleslavi.⁵⁵¹

Stalo se určitou tradicí, že do chrámu Panny Marie v Boleslavi chodili na pouť habsburští panovníci, a to i několikrát za život. Výjimkou nebyli ani Ferdinand II. s Ferdinandem III.⁵⁵² Po bitvě na Bílé hoře v květnu 1620 Ferdinand II. navštívil paládium dvakrát za sebou a s Ferdinandem III. putovalo po bojištích třicetileté války.⁵⁵³ Císařovna Eleonora darovala 18. září 1656 poutnímu chrámu Panny Marie stříbrem vyšívanou modrou sukni a 26. září téhož roku císař Ferdinand III. stříbrný kříž.⁵⁵⁴ Leopold I. měl navštívit Starou Boleslav roku 1657 dokonce šestkrát. Poté opět vykonal návštěvu u milostného obrazu 10. 9. 1673.⁵⁵⁵ Celkem za svůj život zavítal ke staroboleslavské Madoně patnáctkrát.⁵⁵⁶

K15594), s. 72.

549 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 61–62.

550 SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Sv. Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Kapitulní správa in spiritualibus sign. IV – A 3, karta 184, inv. č. 1212, Soupis darů pro kostel Panny Marie.

551 J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 335.

552 J. M. BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, s. 25.

553 K. PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách*, s. 62.

554 SOA v Praze, Soupis darů pro kostel Panny Marie.

555 J. M. BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, s. 25.

556 M. – E. DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, s. 615.

Tabulka 134 – Počty poutníků, kteří při pouti o mariánských svátcích vykonali zpověď.⁵⁵⁷

Rok	Na den Nanebevzetí Panny Marie	Na den Narození Panny Marie	Na den Zvěstování Panně Marii
1662	4357 přes oktáv ⁵⁵⁸	přes 2600	-
1663	6247 přes oktáv	přes 1300	přes 3000
1664	5426 přes oktáv	okolo 1700	-
1665	6328 ⁵⁵⁹	1824	2000
1666	5558 přes oktáv	1904	do 2500
1667	6557 přes oktáv	1428	-
1668	5737 přes oktáv	1775	-
1669	6598 přes oktáv	1227	-
1670	kolo 7000 do oktávu	2500	-

Svatá cesta (Via Sancta) z Prahy do Staré Boleslavi vznikla ve druhé polovině 17. století. Nahradila starší Svatováclavskou cestu, která začínala ve Staré Boleslavi, pokračovala přes Popovice, Přezletice a Prosek.⁵⁶⁰ Řád jezuitů v roce 1674 inicioval při Svaté cestě stavbu 44 výklenkových kapliček. Jak ukazuje tabulka číslo 135, každá kaplička měla svého donátora z řad příslušníků předních šlechtických rodů, vysokých úředníků i duchovních. Zajímavostí je, že kapličky jsou od sebe vzdáleny na délku Karlova mostu, což je celkem zhruba 22 kilometrů z centra Prahy do chrámu Panny Marie ve Staré Boleslavi. Jejich vzdálenost od sebe kolísá mezi 440 až 600 metry. Některé kapličky se díky napřímení nebo zkrácení původní cesty ocitly daleko v poli či jsou skryté mimo dnešní silnici do Prahy. Architekturou jsou všechny původně zachované výklenkové kaple stejné.⁵⁶¹ Nika je u každé mezi dvojicí piastrů s obloukovým ukončením, zastřešeny jsou trojhranným tympanonem se slepým kruhovým okénkem. Niky na zadní vnitřní stěně byly zdobeny freskou, v dolní části to byly obrazy ze života svatého Václava, v horní vyobrazil malíř poutní mariánské místo či sochy Panny Marie. Jeden bok niky zevnitř nesl modlitbu a druhý popisoval svatováclavský výjev. Po levé straně kapličky vně na fasádě byl namalován erb a po levé napsán donátor. Za pravděpodobného iniciátora vybudování kapliček je považován Jan Tanner, který napsal spis o Svaté cestě, jenž poprvé vyšel v roce 1679. V jeho knize jsou rytiny Samuela Dvořáka

557 J. I. DLOUHOVSKÝ, 2. díl *Zdoroslaviček*, s. 67–72, (Knihopis K01942, K15594).; Vyzpovídané poutníky svou vlastní iniciativou spočítal Jan Ignác Dlouhoveský. Příchodů bylo celkem samozřejmě o mnoho více.

558 Oktáva = u mnohých svátků se slaví i osmý den neboli nejbližší stejnojmenný den týdenní po svátku – Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha–Litomyšl 1997, s. 87; Oktáv = celé osmidenní období – Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001, s. 350.

559 Jan Ignác Dlouhoveský k tomuto počtu vyzpovídaných poutníků poznamenává, že byl sice nemocen, ale že počty provedli jiní duchovní.

560 Kde nechal podle legendy Boleslav II. postavit kostel zasvěcený svatému Václavu – Miroslav KURANDA, *Z Prahy do Staré Boleslavi svatou cestou podél čtyřiačtyřiceti kapliček a svatováclavskou cestou ze Staré Boleslavi do Prahy*, Praha – Brandýs nad Labem–Stará Boleslav 2009, s. 9.

561 Jak ukazuje tabulka, tak kapliček do dnešního dne ze 44 původních zbylo pouze 14, to je zhruba jedna třetina.

znázorňující vyobrazení v kapličkách.⁵⁶²

Na ukázce z úvodní kapitoly knihy Jana Tannera je docela dobře patrné propojení staršího svatováclavského kultu a starších světců s kultem novějším mariánským.

*„Pobožný čtenáři. Věděti sluší, že po té svaté cestě svatý Vojtěch k hrobu svatého milého Václava sám putovával, ano i duchovní bratry své (z kterýchž potom pět mučednické koruny v Polště dosáhlo) tam na pout odsílával. Tak také svatý Prokop, i jiní v Čechách svatí, jako i nábožní císařové, králové, knížata, biskupové a jiní vzácní lidé tuž cestu pobožným svým putováním posvětili. Ano i z kroniky Hájkové se vyrozuměti může, že ta cesta některých křesťanských kněží, mučednickou krví jest pokropená. Protož, aby táž svatá cesta tím větší ziskem duchovním vykonána byla, kladou se v knížce této modlitby (v nichž to jest celý život svatého Václava obsažený), které by každý dobrý křesťan podle své vůle a příležitosti mohl při každém stavuňku vykonati. Každý pak stavuňk jest jeden od druhého vzdáli dýlky mostu pražského.“*⁵⁶³

Tabulka 135 – Výklenkové kapličky Svaté cesty z Prahy do Staré Boleslavi.⁵⁶⁴

Č.	Kaplička	Zasvěcená oslovení	Zachovalá	Místo	Donátor
1	Staroboleslavská	Svatá Maria	ne	V Karlíně na křižovatce ulic Šaldovy a Sokolovské	Jan Ignác Dlouhoveský de Longa Villa (1638–1701), probošt metropolitní kapituly
2	Aitlická ⁵⁶⁵	Svatá Boží rodičko	ne, náhrada	V Karlíně proti Invalidovně	Jan Maxmilián Lamberg (1608–1682), císařský nejvyšší hofmistr a diplomat
3	Bechyňská	Svatá panno panen	ne	Pravděpodobně poblíž hotelu Olympic	Jan Norbert ze Šternberka (+1678), pán na Bechyni
4	Brněnská	Matko Kristova	ne	Neví se přesně, kde stála	Ferdinand Libštejnský z Kolovrat (+1700), moravský zemský hejtman
5	Budějovická	Matko Božské milosti	ne	Měla stát při křižovatce na Palmovce	Karel Maxmilián Lažanský z Bukové (+1695), pán na Manětíně, prezident apelačního soudu a dvorský sudí
6	Chlumecká	Matko nejčistotnější	ne	Křižovatka ulic Sokolovské, Českomoravské a Spojovací	Marie Maxmiliána Eva Hýzrllová z Chodů a Košumberka (1637–1690), provdaná Slavatová
7	Chomutovská	Matko nejčistší	ne	V Čihákově ulici	František Ignác z Rozdražova (+1691), královský rada a pán na Blatné
8	Družecká	Matko neporušená	ne	Měla stát při ulici U Skládky	Bernard Ignác Martinic (+1685), nejvyšší purkrabí
9	Jičínská	Matko neposkvrněná	ne	Vpravo u mostu přes Rokytku	Ignác ze Šternberka (+1700)

562 M. KURANDA, *Z Prahy do Staré Boleslavi*, s. 17–18.

563 Jan TANNER, *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi, k nejdůstojnější rodičce Boží Panně Marii čtyřiceti a čtyřmi krásnými stavuňky, podle počtu litanie loureťanské titulů, jejími obrazy v Čechách slavnějšími ozdobená: Ale před tím dávno svatého milého Václava dědice českého na smrt odjezdem a potom těla přenesením posvěcená: Nyní také malováním života, a zázraků jeho okrášlená*, Praha 1685, (Knihopis K16056, K16057, K16057a), f. A2. – Úvodní text z pozdějšího vydání knihy z roku 1692 navíc obsahuje větu: *[...]křesťanských kněží, vysoukáním střev od zrádců židů mučednickou krví jest pokropená[...]*.

564 Miroslav KURANDA, *Z Prahy do Staré Boleslavi svatou cestou podél čtyřiačtyřiceti kapliček a svatováclavskou cestou ze Staré Boleslavi do Prahy*, Praha – Brandýs nad Labem–Stará Boleslav 2009.

565 Na kapliče měla být zobrazena Panna Marie Udlická (Aitlická). Udlice jsou dnes součástí Chomutova. – Miroslav KURANDA, *Z Prahy do Staré Boleslavi svatou cestou podél čtyřiačtyřiceti kapliček a svatováclavskou cestou ze Staré Boleslavi do Prahy*, Praha – Brandýs nad Labem–Stará Boleslav 2009, s. 24.

10	Kladská	Matko přemilá	ne	Ve Vysočanech	Arnošt Josef z Valdštejna (+1708)
11	Heyndorffská (Hejnická)	Matko předivná	ne	Jižní ohyb ulice Pod Krocínkou	Karel Ferdinand Valdštejn (1634–1702), diplomat a nejvyšší hofmistr císařovny Eleonory
12	Horaždovská (Horažďovická)	Matko stvořitele	ne	Vpravo od konce ulice Pod Krocínkou	František Eusebius Pötting (1627–1678), císařský dvorní rada a nejvyšší dvorský maršálek
13	Hradčanská	Matko spasitele	ne	Na Proseku na místě garáží autobusů ČSAD	Jan Hertvík Nostic, nejvyšší kancléř Českého království
14	Jeníkovská (Golčův Jeníkov)	Panno nejmoudřejší	ano	Za Letňany v poli	Karel Leopold Caretto Millesimo (+1689)
15	Kájovská	Panno ctihodná	ano	Vlevo od silnice daleko v poli	Bohumír Kapoun ze Svojkova, arcijáhen krumlovský
16	Kladrubská	Panno chvalitebná	ne	Ve Kbelích	Jindřich z Gutštejna, hejtman plzeňského kraje
17	Krupecká	Panno mocná	ano	Na parkovišti muzea letectví	Kryštof Vratislav z Mitrovic
18	Klumenská (Chlum nad Ohří)	Panno dobrotivá	ne	Vpravo u letiště	Řád křižovníků s červenou hvězdou
19	Kutnohorská	Panno věrná	ne	Ve Kbelích ulice Vrchlabská	Bernard Věžník (+1714), rada komorního soudu a hejtman čáslavského kraje
20	Lauretánská (loretánská)	Zrcadlo spravedlnosti	ne	Ve Kbelích	Ferdinand z Lobkovic (1647–1708), nejvyšší lovčí a pán na Jizeři a Novém Sedle
21	Hájecká	Stolice moudrosti	ne	V prostoru kbelské železniční zastávky	Václav z Lobkovic (+1697), vyslanec v Anglii, Francii a ve Španělsku
22	Litomyšlská	Příčino naší radosti	ne	V poli za Kbely	Jan Bedřich z Trautmannsdorfu (1619–1696), nejvyšší komorník království Českého a pán na Litomyšli
23	Nezamyslická	Nádobu duchovní	ano	V poli mezi Kbely a Vínou	Jan František Krakovský z Kolovrat (+1723), pán na Chlumci a Žichovicích
24	Nycovská (Nycov u Plánice)	Nádobu poctivá	ano	Před Vínou	Tomáš Sartorius, břevnovský opat
25	Obergürgentálská (Horní Jiřetín u Duchcova)	Nádobu pobožnosti	ano	Ve Vínou proti zámku	neuveden – v knize u Jana Tannera je uveden Jan Fridrich z Valdštejna, pražský arcibiskup (1675–1694) ⁵⁶⁶
26	Pakenská (Nová Paka)	Růže tajemná	ano	Ve Vínou u hřbitova	Jan Jáchym Slavata (+1689), nejvyšší dvorský soudí a majitel hradeckého panství
27	Plzeňská	Věži Davidova	ne	Ve Vínou vpravo od silnice	Adolf Vratislav Šternberk (+1703), nejvyšší zemský soudí
28	Hradopražská	Věži z kosti slonové	ne	Těsně za Vínou vpravo od silnice	Jirí Bílek z Bilenberka (+1704), oficiál arcibiskupské konzistoře a kanovník metropolitní kapituly
29	Svatokřížská	Dome zlatý	ano	Mezi Vínou a Podolánkou na kraji pole	Wolfgang Maximilián Laminger z Abereutu (+1696)
30	Svatojakubská	Archo úmluvy	ne	Před Podolánkou	František Oldřich Kinský, prezident nad apelacemi
31	Svatomikulášská	Bráno nebeská	ne ⁵⁶⁷	Na Podolánce	Jan Pavel Leopold, svobodný pán Valderode von Eckhausen, pán na Řepíně, Libni a Chroustenicích
32	Rokycanská	Hvězdo jitřní	ano	Za Podolánkou	Jaroslav Ignác Holický ze Šternberka (+1709), kanovník pasovský, biskup klatovský a později litoměřický
33	Římovská	Uzdravení nemocných	ano	Za odbočkou na Jenštejn	Karel z Valdštejna (1645–1708), pán

⁵⁶⁶ J. TANNER, *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavi*, f. G3.

⁵⁶⁷ Na stráni za rodinným domkem se sice kaplička nachází, nicméně se od ostatních liší architekturou natolik, že pravděpodobně není součástí souboru kaplí Svaté cesty.

				vlevo	na Hrádku
34	Svatohorská	Útočiště hříšníků	ne	Před Dřevčicemi	Václav Norbert Octavián Kinský
35	Sečenská	Potěšení zarmoucených	ano	Ve Dřevčicích	Humprecht Jan Černín z Chudenic
36	Šternberská	Pomocnice křesťanů	ano	Ve Dřevčicích	Václav Vojtěch ze Šternberka, dvorský maršálek
37	Strakonická	Královno andělů	ne	Ve Dřevčicích, proti zvonici	Ferdinand Kolovrat, maltézský velkopřevor
38	Strašenská (Strašín u Sušice)	Královno patriarchů	ano	U silnice do Brandýsa nad Labem (nakloněná)	Ferdinand Bonaventura Harrach (1636–1706), nejvyšší hofmistr a ministr státní konference
39	Sušická	Královno proroků	ne	Těsně před Brandýsem nad Labem	Eusebius Hýzrle z Chodů, kanovník v Litoměřicích
40	Tejnecká (Týnec u Klatov)	Královno apoštolů	ne	V Brandýse nad Labem, na Vrábí	Vilém Albrecht Krakovský z Kolovrat, majitel týneckého panství a nejvyšší hofmistr
41	Vartenská (Warthe, nyní Bardo v Polsku)	Královno mučedníků	ano	Brandýse nad Labem, na Vrábí v parčíku	František Antonín Berka z Dubé (+1706), císařský tajný rada
42	Vyšehradská	Královno vyznavačů	ano	V Brandýse nad Labem před železničním přejezdem	František Augustin z Valdštejna, nejvyšší dvorský maršálek
43	Zbraslavská	Královno panen	ne	V Brandýse nad Labem na náměstí	Jan František z Talmberka (1644–1698), kanovník v Olomouci, na Vyšehradě, u svatého Víta, probošt u Všech svatých, biskup královohradecký
44	Staroboleslavská	Královno všech svatých	ne	V Brandýse nad Labem pod zámkem	Jiří Vojtěch Aster (+1681), staroboleslavský probošt

I po další léta byla Stará Boleslav svědkem návštěv Habsburků. Na pouť do chrámu Panny Marie vyrazil 4. 7. 1702 arcivévoda Josef (pozdější Josef I.), na cestě ho doprovodila jeho choť Vilemína. V roce 1703 jeho bratr arcivévoda Karel,⁵⁶⁸ ten navštívil Boleslav znovu v roce 1723 po své korunovaci na českého krále⁵⁶⁹ a 7. 11. 1733 se svou manželkou Alžbětou Kristýnou a arcivévodkyněmi Marií Annou a Marií Terezií.⁵⁷⁰

Za morových ran se konaly do Staré Boleslavi procesí i v měsících, kdy se normálně pouti nepořádaly, například v listopadu 1708 a v březnu 1710. Koncem roku 1713 začal zuřit mor v Čáslavi. Čáslavští obyvatelé se sešli v kostele svatých Petra a Pavla před oltářem Bohorodičky a přísahali, že pokud je Bůh ušetří, tak každý rok vykonají procesí do staroboleslavského chrámu Panny Marie. Poté mor přestal na čáslavské doléhat a roku 1715 proběhla první pouť z Čáslavi do Staré Boleslavi.⁵⁷¹

⁵⁶⁸ J. M. BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, s. 25.

⁵⁶⁹ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 360.

⁵⁷⁰ J. M. BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, s. 25.

⁵⁷¹ J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 362–363.

Tabulka 136 – Pravidelná procesí do chrámu Panny Marie ve Staré Boleslavi.⁵⁷²

Století	Výchozí lokality	Počet
17. století	1. Horšovský Týn, 2. Chrudim, 3. Litoměřice, 4. Nový Bydžov, 5. Pardubice, 6. Pelhřimov, 7. Plzeň, 8. Polná, 9. Praha, 10. Rakovník, 11. Soběslav, 12. Tábor, 13. Třeboň, 14. Vysoké Mýto	14
18. století	1. Benátky nad Jizerou, 2. Čáslav, 3. Čelákovice, 4. Černoušek (nedá se identifikovat), 5. Dymokury, 6. Houska, 7. Hrusice, 8. Chlumín, 9. Chocerady, 10. Kolín, 11. Kopidlno, 12. Kostelec nad Labem, 13. Kouřim, 14. Kovář, 15. Liběchov, 16. Lysá nad Labem, 17. Mělník, 18. Mladá Boleslav, 19. Mnichovice, 20. Mnichovo Hradiště, 21. Nymburk, 22. Obříství, 23. Poděbrady, 24. Poříčí nad Sázavou, 25. Praha, 26. Roudnice, 27. Řepín, 28. Říčany, 29. Sadská, 30. Sázava, 31. Sezemice, 32. Skalsko, 33. Smidary, 34. Sobotka, 35. Škramník (pravděpodobně dnešní Škramníky), 36. Turnov, 37. Větřel (část obce Vrbice), 38. Vilímov (nedá se identifikovat), 39. Vínor, 40. Vodolka (nedá se identifikovat)	40

Na místě údajného oběšení blahoslaveného Podivena, kde původně stávala Boží muka, byla vybudována v roce 1738⁵⁷³ přičiněním kapitulního děkana Jana Křtitele Frika kaple blahoslaveného Podivena.⁵⁷⁴ Jedná se o barokní kruhovou rotundu se třemi výklenky. Nachází se vlevo od kostela Panny Marie.⁵⁷⁵ Její stavba má souvislost s rozvojem staroboleslavského poutního místa.

Co se týká zpovědí, nejednalo se pouze o poutníky. Pod duchovní správu děkanství spadali obyvatelé Staré Boleslavi a to bez ohledu na to, které vrchnosti patřili a dále i několik vsí, jak ukazuje tabulka č. 137.

Tabulka 137 – Osoby které vykonaly Velikonoční zpověď.⁵⁷⁶

Č.	Městys, ves	Rok 1740	Rok 1742	Rok 1745
1	Stará Boleslav	458	473	479
2	Dřísy	162	168	175
3	Křenek	108	98	109
4	Lhota	93	93	101
	Celkem	821	832	864

Marie Terezie navštívila 28. 4. 1743 Starou Boleslav v doprovodu svého manžela vévody Františka Lotrinského.⁵⁷⁷ Během léta téhož roku přišlo do Boleslavi 52 tisíc poutníků, v chrámu Panny Marie vykonali zpověď a přistoupili k přijímání. Postupně se však koncem 18. století počet poutníků začal zmenšovat, ale stačilo, aby zahrozilo nějaké nebezpečí či nepřízeň, a důsledkem toho došlo k opětovnému nárůstu.⁵⁷⁸

Za válek o rakouské dědictví musel být reliéf z chrámu Panny Marie v roce 1744

572 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 481.

573 Julius KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, Praha 1905, s. 38.

574 J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 126.

575 A. PODLAHA – E. ŠITTLER, *Soupis památek historických*, s. 116.

576 SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy: in temporalibus a in spiritualibus, sign. II – 2 A, inv. č. 27, 28, Seznam (rejstřík) osob, které vykonaly velikonoční zpověď u duchovní správy Stará Boleslav a osob biřmovaných – městys Stará Boleslav a vsi Dřísy, Křenek, Lhota 1740, 1745.

577 J. M. BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, s. 25.

578 F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 63.

tajně převezen do Prahy. Stejná historie se opakovala dvakrát i za války sedmileté, a to v letech 1756 a 1757. Vždy po opadnutí nebezpečí bylo paládium navráceno na své místo.⁵⁷⁹

9.3 Poutě do Staré Boleslavi v éře osvícenství

V době osvícenství docházelo ke změně hodnot náboženského přístupu katolických věřících. Pod jeho vlivem se původní barokní zbožnost postupně vytrácela. Mohlo za to racionální vnímání osvícenského člověka, který ji svými očima viděl jako záležitost neopodstatněnou. Osvícenský katolicismus považoval poutě za něco, co je pro lid úplně neužitečné. Věřící by měli raději takto promeškaný čas věnovat podle jeho názoru pracovním aktivitám, nepodniknutí cesty na poutní místo rovněž šetřilo katolickým obyvatelům finanční prostředky. Mimo to byla jako zbytečnost zavržena náboženská bratrstva nebo i posvátné předměty sloužící ke každodennímu náboženskému životu, a pověřené praktiky, které měly nejrozumnější „ochranný“ charakter (vykuřování příbytků, zvonění na mraky a svěcení nejrozumnějších předmětů).⁵⁸⁰

Už za Marie Terezie docházelo v několika vlnách ke snížení počtu svátků. Poté její reformy také omezovaly procesí. Ty, která trvala více než jeden den, byla zakázána úplně. Pod dozor státu se dostávala katolická církev. Josef II. vydával toleranční patent, jenž ukončil rekatolizaci započatou po bitvě na Bílé hoře. Císař zrušil řadu klášterů, nechával zakládat generální semináře a zahušťoval farní síť. Až na výjimky byly zrušeny poutě. Docházelo k zániku některých poutních míst, a to dočasně nebo i trvale.⁵⁸¹

Pravidelně docházela v 18. století do Staré Boleslavi procesí z Prahy, a to z již zmíněného Norbertina, dále od svatého Jakuba a od svatého Jiljí. Mimo to konali ve svátek Narození Panny Marie speciální pout' k obrazu Bohorodičky alumnové arcibiskupského semináře pod dohledem tamního ředitele. Výjimkou nebyl ani Brandýs nad Labem, ze kterého byly pořádány poutě celoročně na všechny mariánské svátky. V pozdějších letech nepřicházeli poutníci jenom z českých měst a obcí, ale také i z Moravy a Uher.⁵⁸²

V roce 1772 přijalo Tělo Páně 50 020 poutníků. Po přestávce z důvodů zrušení poutí za Josefa II. a jejich opětovného zavedení v roce 1796 vykonalo zpověď 44 800 příchozích.⁵⁸³ A to proto, že v Boleslavi hledali útěchu před ohrožením ze strany francouzského vojska, které se dostalo pomalu až k české hranici.⁵⁸⁴

Za vlády Marie Terezie v roce 1773 došlo ke zrušení jezuitského řádu, s ním

579 J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 355.

580 Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013, s. 305–306.

581 Tamtéž, s. 325–331.

582 F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 64.

583 J. V. PRÁŠEK, *Brandýs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 480–481.

584 F. SRDÍNKO, *Stará Boleslav*, s. 63.

panovnice nechala zaniknout i jejich rezidenci ve Staré Boleslavi.⁵⁸⁵ Ta byla přebudována na vojenská jezdecká kasárna.⁵⁸⁶ Tímto činem došlo i ke zrušení kaple svaté Ludmily, jež byla součástí řádového domu Tovaryšstva.⁵⁸⁷

Při pobytu na brandýském zámku v roce 1778 Josef II. také zavítal k obrazu Bohorodičky. Doprovodit ho měli jeho generálové Lacy, který byl ubytován v brandýském děkanství, a Laudon pobývající ve staroboleslavském děkanství.⁵⁸⁸ Toho roku za války o bavorské dědictví muselo být paládium odvezeno do Prahy, ale pro hrozící nebezpečí, že hlavní město obsadí pruské vojsko, ho staroboleslavský děkan s pražským světícím biskupem zavezli až do Berouna. Tam s reliéfem z 9. na 10. září zůstali na děkanství přes noc. Po odchodu Prusů do Slezska, vrátili ikonu nejdříve do Prahy a 28. října zpět do Staré Boleslavi.⁵⁸⁹

Osvícenství kritizovalo na barokní zbožnosti povrchnost a neupřímnost věřícího, kdy byl niterný požitek nahrazen kvalitativním ukazatelem. Konkrétně jde o sledování a vedení počtů ať už příchozích, kteří navštívili poutní místo či masovost procesí. Tyto aspekty ještě podmiňoval důraz na emocionální vyznění. Dále to byly například i majetkové záležitosti. Dary poutním kostelům, kterými poutníci dávali najevo svou víru a oddanost.⁵⁹⁰

585 J. V. PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 484.

586 Jan PAULY, *Stará Boleslav průvodce po nejstarším poutním místě čs. republiky*, Praha 1923, s. 24.

587 J. M. BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, s. 28.

588 J. M. BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, s. 25.

589 J. K. VOTKA, *Památky staroboleslavské*, s. 355–356.

590 J. MIKULEC, *Náboženský život*, s. 341–343.

10. Závěrečné shrnutí

10.1 Středověké období

Při založení kapituly užívali všichni kanovníci majetek společně, nicméně tento stav se začal brzy měnit. Postupně došlo k rozdělení kapitulního majetku na prebendy. Na konci tohoto dlouhodobého procesu již každý kanovník měl svou majetkovou část, která jej zajišťovala. První se začal oddělovat majetek nejvyššího hodnostáře – probošta. Později ve 13. století došlo k rozdělení i majetku pro ostatní kanovníky.⁵⁹¹

Při založení staroboleslavské kapituly se velké množství majetku (17 vsí) nacházelo na Moravě, jen menší část (7 vsí) byla lokalizována v relativní blízkosti Staré Boleslavi. Během několika staletí se tento stav změnil. Správa majetku na velkou vzdálenost nebyla pravděpodobně moc efektivní. Ve druhé polovině čtrnáctého století se již většina statků nacházela nedaleko od staroboleslavské kapituly. Za této situace se dá již v jistém smyslu hovořit o centralizované držbě. Z této doby bohužel nejsou známy prebendy jednoho z nejvyšších kapitulních hodnostářů – děkana, majetek k jeho zajištění biskupské desátky neuvádějí.⁵⁹²

Práce zachycuje rovněž měnící se strukturu příjmů této církevní vrchnosti. Ze srovnání zakládací listiny a pramenů z pozdějšího období vyplývá, že se průběhem doby do popředí výrazně dostávaly finanční platy. V předhusitském období bylo pravděpodobně pro staroboleslavskou kapitolu daleko výhodnější některé statky přenechat dle emfiteutického (purkrechtního) práva za věčný plat. Tento stav vyhovoval asi i druhé straně. Kolegiáta tak získala jednorázově vyšší částku a věčný finanční plat, doprovázený případně naturálními dárkami a robotou. Dispoziční právo ke statkům, případně i hrdelní jurisdikci nad poddanými, si však i nadále ponechávala. Řada dílčích pramenů pro předhusitské období přináší informace, z nichž by se dalo usuzovat na relativně rozsáhlou, na nemovitostech jištěnou úvěrovou aktivitu kapituly.

Řadu drobných majetkových nároků kapituly z druhé poloviny 14. a počátku 15. století zachycovaly erekční knihy. Ty se nám dochovaly částečně i v opisech z poloviny 17. století. V té době chtěla asi kapitula získat a vypomínat zpět své majetky, které ztratila již v dřívějších dobách.

Pramenů pro období od vypuknutí husitských válek do roku 1526 bohužel není příliš mnoho. Toto období nebylo pro katolickou církev moc příznivé. Možná by se tady hodilo označení „doba temna”.

⁵⁹¹ K. PÁTROVÁ, *Hmotné zajištění*, s. 93–94.

⁵⁹² K. PÁTROVÁ, *Prebendy nejstarších kolegiálních kapitul*, s. 513–514.

Podle místopisného slovníku Augusta Sedláčka měl Zikmund Lucemburský zastavit za husitských válek většinu kapitulního majetku.⁵⁹³ Nicméně z vydaných pramenů bylo zjištěno, že císař Zikmund zastavil pouze šest kapitulních vsí nebo jejich částí.⁵⁹⁴ Ze sekundární literatury, vydaných a nevydaných pramenů však vyplývá, že kapitulní majetek byl před husitskými válkami podstatně širší. Otázkou zůstává, kolik majetku staroboleslavské kapitule odcizila okolní šlechta, která pravděpodobně za husitských válek přestala platit ujednané věčné platy.

Václav Justin Prášek připomíná legendu, podle níž měl Jiří z Poděbrad staroboleslavskou kapitulou ochuzovat o majetek. Ten však z politické opatrnosti statky katolické církvi neodebíral. U listiny z 20. listopadu 1463, v níž král Jiří povolil Samuelovi z Hrádku stavbu rybníka ve vsi Příbýšov, se jednalo pravděpodobně pouze o změnu zápisného držitele.⁵⁹⁵

Josef Macek vyslovil názor, podle něhož staroboleslavská kapitula v roce 1471 měla začít dávat dohromady rozchvácený majetek a pomalu fungovat.⁵⁹⁶ Nicméně z pramenů (i když útržkovitých) a z literatury plyne, že kolegiáta ve Staré Boleslavi již po nějakou dobu činnost vyvíjela. Počet kanovníků se však v této době zjistit nedá.

Z pramenů a sekundární literatury se v každém případě dá usoudit, že se statek staroboleslavské kapituly ve středověku dynamicky proměňoval. Nedělo se to však náhodně, ale na základě dobových trendů i praktických důvodů. Rovněž k velkým změnám do značné míry přispěly husitské války a další tehdejší události. Dále je patrné, že se v průběhu středověku proměňovala struktura příjmů církevních vrchností a jejich nároky na hmotné zajištění nebo na své poddané.

10.2 Období raného novověku

Pro raně novověké období je klíčové rozdělení všech platů a majetku mezi probošta a vlastní kapitulou (děkanství). K tomu došlo v roce 1544 a podle provedené analýzy tento stav trval po celou dobu sledovaného období raného novověku. Žádný z dochovaných pramenů v části určené pro kapitulou dále nerozepisuje majetek ani platy (na takzvané prebendy) pro jednotlivé kanovníky. Ty byly pravděpodobně děleny různě dle potřeby individuálně nebo podle určitého klíče či docházelo ke kombinaci těchto dvou způsobů.

Majetkovou situaci velmi dobře zachycují dva dochované urbáře, z nichž první

593 August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1998², s. 41.

594 A. SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*; M. MORAVEC, *Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420–1437*; F. PALACKÝ, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské*.

595 Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, s. 428–429.

596 Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001, s. 185.

vznikl v roce 1549 a druhý se hlásí do roku 1669. Vhodně ji dokreslují i registra příjmů a vydání, vypracovaná děkanem Manětínským v letech 1566 až 1568. Všechny tři prameny mají pro naše téma prvořadou důležitost, a proto byly v této práci zpřístupněny v úplnosti formou edice. Při porovnání míst, odkud byly dávky odváděny podle obou urbářů, je jasné, že se majetek i platy kolegiáty během raného novověku proměňovaly, i když u majetkových záležitostí nedocházelo již k tak razantním změnám jako ve středověku.

Urbář z roku 1549 zachycuje příslušné místo a finanční plat z něj odváděný, nspecifikuje však jednotlivé poddané. Rovněž nám v něm zůstávají utajeny naturální a robotní dávky z poloviny 16. století. Naopak výhodou tohoto pramene je, že uvádí jak ideální (normativní) stav, tak i množství reálně získaných finančních prostředků. V případě „platů pro děkana“ (tj. de facto pro vlastní kapitulu odpovídaly reálné příjmy cca 80% předeepsaného stavu. Celkem mělo děkanství na platech k dispozici 134–168 kop, zatímco probošt 24,5 kopy. Vedle tradičních platů na svatého Jiří a na svatého Havla se výrazně na příjmech děkanství podílely příjmy z luk (50 kop, tedy cca třetina) a komorní platy, které musíme chápat jako zástavní platby pojištěné v deskách zemských, jež nejsou spojené s postoupením vrchnostenských práv a závazků (tedy tzv. platy holé a věčné).⁵⁹⁷

Registra příjmů a vydání z let 1566–1568 jsou zajímavým účetním materiálem, z kterého jsou patrné finanční a materiální nároky církevní vrchnosti, a to ve spojitosti s jedním z hlavních poutních míst Čech. Registra nám ukazují, jak církevní vrchnost získávala další příjmy (mimo těch, které uvádějí urbáře – šlo zejména o příjmy z lesů a odúmrtní dávky) a přesně z čeho, a také detailně vypočítávají, za co je utrácela. Urbář hlásící se do roku 1669 nám na rozdíl od toho staršího sice ukazuje od koho a za co měly být dávky odváděny, bohužel se však jedná pouze o normativní předpis. Obsahuje tedy částky, které měly být v ideálním případě zaplacený. S jistotou lze říci, že tento stav ve skutečnosti splněn nebyl. Díky tomu, že se urbář dochoval v pozdějším opisu a byl částečně zaktualizován, víme alespoň o několika poddaných, kteří měli dávky pravidelně odvádět, avšak nedělali to.⁵⁹⁸

⁵⁹⁷ Viz definice: Vincent BRANDL, *Glossarium illustrans bohemico–moravicae historiae fontes*, Brünn 1876, s. 100–101.

⁵⁹⁸ Jednalo se například o Havla Housenku ze vsi Popovice, jenž měl odvádět kapitule 2 slepice („praví že nic nedává, má ale dáti“) nebo kováře, u které ho si písař povzdechnul „Item u Dřís louka proboštská, z ní samy panu proboštovi seno brávali a berou. Nota bene [Poznámka]: kovář ji má a nedá nic“.

Tabulka 138 – Finanční srovnání urbářů staroboleslavské kapituly.⁵⁹⁹

Urbář	Stav	Kapitula	Probošt
1549	ideální	167 kop 47,5 grošů českých	
	skutečný	133 kop 56,5 grošů českých	24 kop 28,5 grošů českých 10 denárů
1669	ideální	394 kop grošů míšeňských 11 denárů	56 kop 9 grošů míšeňských

Při srovnání obou urbářů po finanční stránce je zřejmé, že k roku 1669 měla kapitula i probošt k dispozici větší nominální množství peněžních prostředků než v roce 1549, otázkou zůstává, jak docházelo k plnění uvedeného předpisu. Pro srovnávání reálných příjmů v těchto dvou časových rovinách musíme vzít rovněž v potaz pokles reálné hodnoty peněžních platů za třicetileté války a po ní. Nadpoloviční většina příjmů byla ovšem zajišťována komorními platy (tj. odvody z jiných, většinou královských panství) a platy z luk. Významný byl i přínos naturálních dávek (obilní desátek, slepice a vejce).

Celkový počet kapitulních poddaných by se nedal zjistit bez urbářů jiné vrchnosti. Jak nám ukazují opisy částí urbářů komorního panství brandýského z let 1584 a 1651, tak několik kapitulních poddaných žilo na gruntech jiných vrchností. Sedláci pochopitelně odváděli plat tomu, komu příslušný statek náležel. Podobně na tom byl i staroboleslavský probošt, kterému odevzdávali dávky poddaní jiných vrchností (takzvaní cizopanští) hospodařící na jeho gruntech. Důchody staroboleslavského probošta nám rovněž dokumentuje jejich soupis z roku 1631. Nevysoké platy od poddaných byly doprovázeny naturálními dárkami ve slepicích a vejcích. K tomu přistupoval i hypotetický nárok na relativně vysoký v deskách zemských pojištěný věčný plat.

Poměrně značné množství informací se dá zjistit z katastrů. V berní rule z roku 1654 byly zjištěny v majetku kolegiáty 3 městysy a 8 vsí, které byly rozděleny mezi probošta a vlastní kapitolu (statek ve Mstěticích byl rozdělen v určitém poměru mezi děkanství a nejvyššího preláta). Cizopanští poddaní na kapitulních statech tu však (na rozdíl od „Výpisu z knihy urbární 1669“) uváděni nejsou. V poválečné situaci nepřekvapuje vysoký podíl poustek zachycených v berní rule. Kapitula měla tehdy 31 poddaných, z toho děkanství 25 a probošt 6.

Při srovnání staroboleslavské kolegiátní kapituly podle berní ruly z roku 1654 s dalšími církevními institucemi stejného druhu (vyšehradskou a karlštejskou kapitulou) bylo zjištěno, že kolegiáta ve Staré Boleslavi v raném novověku měla majetek, který ji řadil velikostně mezi velkou vyšehradskou a malou karlštejskou kapitolu. Zatímco rozloha orných polí byla u staroboleslavské a vyšehradské kapituly srovnatelná (cca 2 500 strychů),

⁵⁹⁹ Jedna kopa česká = dvě kopy míšeňské – Emanuela NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ, *Krátký přehled českého mincovnictví a tabulky cen a mezd*, Opava 1964, tabulka č. 6.

vyšehradská kapitula měla podstatně vyšší počet osedlých (54,75 osob). Dále je patrné, že se původní majetková základna všech těchto tří církevních institucí během staletí podstatně zúžila.

Kapitulní statek se poměrně rychle po třicetileté válce proměňoval. V 70. letech 17. století získala kolegiáta tři grunty ve vsi Dřísy, tím ji tato obec připadla celá. Začátkem 80. let 17. století probošt prodal své rozptýlené vsi v kouřimském kraji a koupil si ves Kluky se čtyřmi grunty na Mladoboleslavsku, tu však opět prodal (pravděpodobně v roce 1713).

Příznávací tabely tereziánského katastru zachycují jak dominikál (tři panské statky ve Staré Boleslavi, Dřísech a Popovicích), tak rustikál ve 3 městysech a 5 vsích. Vedle těchto tabel byly v této práci využity i originální fase tereziánského katastru z roku 1748 a z roku 1757. Jak dokládá ale pramenná základna, tak na hospodaření ve vlastní režii přešla kolegiáta už mnohem dříve s jistotou již v 60. letech 17. století. K nim je nutné ještě počítat poplužní panský dvůr v Znoušicích (dnešních Zlončicích), který byl prodán staroboleslavským proboštem. Na těchto kapitulních statcích se využívala ve větší míře rovněž robotní práce poddaných. Jak dokládají příznávací tabely tereziánského katastru, tak kolegiáta zřejmě neuváděla vždy nejpresnější údaje. Při vizitaci v roce 1719 byla totiž zjištěna u popovického dvora podstatně lepší bonita půdy, než jakou kapitula uvedla původně. Při srovnání příznávacích tabel a knih originálních fasí tereziánského katastru je jasné, že na originálních fasích tereziánského katastru z let 1748 a 1757 je uveden stav poddaných k roku 1719. V držení poddaných bylo 548 polí, z nichž se většina vyznačovala špatnou kvalitou (989 strychů, o něco méně pak prostřední kvalitou (791 strych) a jen malé množství malou kvalitou (101 strych). K tomu přistupovala další pole a louky přenechané poddaným vrchností. Podobně jako v berní rule i v tereziánském katastru překvapuje malá vybavenost poddanských hospodářství dobyt看em a dalším domácím zvířectvem.

Samostatnou otázkou k níž se tato práce obracela, byla struktura ventovského obyvatelstva, jež patřilo do vrchnostenské péče kapituly, a to jak z hlediska sociálního a věkového, tak i z ohledem na rodinnou tradici na jednotlivých gruntech. Zde je k dispozici řada pramenů. Vedle urbářů a gruntovních knih je to přehled důchodů staroboleslavského probošta z roku 1631 a pak soupis poddaných podle víry 1651, který se bohužel dochoval jen pro proboštův podíl na majetku. Ten uvádí mimo poddaných i další osoby, jež žily společně se sedláky na jejich gruntech (většinou podruhy či čeledí). Dále je to zmíněná berní rula, jejíž nevýhodou ovšem zůstává, že eviduje pouze vlastní poddané, stejně jako tereziánský katastr. Pro zachycení všech vrstev obyvatelstva žijícího na panství kapituly jsou z tohoto pohledu ideální soupisy lidu, jež jsou dochovány až od konce 60. let 17. století. Podle jejich svědectví

lidí na kapitulním statku do poloviny 18. století průběžně výrazně přibývalo. První soupis z roku 1668 uvádí 277 lidí (mužů, žen a dětí), ten poslední z roku 1756 jich zaznamenává už 868, tedy za necelých sto let více než trojnásobný nárůst. Jeví se jako zřejmé, že ke stabilizaci situace po třicetileté válce zde došlo již koncem šedesátých a k výraznému zlepšení počátkem sedmdesátých let 17. století.

Dobře nám dokládají počty a obsazení gruntů zpovědní seznamy. Bohužel jsou dochované jen za tři roky 1740, 1742, 1745, pro třech vsí Dřísy, Křenek, Lhota a městečko Stará Boleslav, tedy pro ty, které příslušely ke kostelu Panny Marie. Před polovinou 18. století měla kolegiáta všechny grundy, které jí patřily ve Dřísích a Boleslavi, plně obsazené.

Detailnější sonda do poddanské struktury byla provedena u vsí Postřižína a Veltrus, kdy je vidět jak se prameny vhodně doplňují a jak se dá dobře jejich prostřednictvím zachytit podrobně majetkový stav a změna poddanské držby, případně i monitorovat poddanské hospodáře, další rodinné příslušníky a osoby, které společně se selskou rodinou žili na statku. Sonda byla provedena pro období mezi lety 1549–1676 s využitím gruntovní knihy, soupisu důchodů staroboleslavského probošta, soupisu poddaných podle víry, berní ruly, soupisů lidu a urbáře. Různorodost pramenů se projevovala v sondě různými akcenty kladenými na detaily z poddanského života, v zásadě se však potvrdila tou dobou už značná návaznost v osobách držitelů poddanských gruntů a jejich předávání dalším generacím v rámci stejné rodiny. Často se dala vysledovat i expanze usedlé poddanské rodiny na další grundy v téže lokalitě.

Pramenů, které zachycují poddané, je dochováno pro raný novověk (po třicetileté válce) poměrně dost, i když některé jsou jen pro určité období či mapují pouze některé vsi. Při vzájemném porovnávání těchto pramenů činí trochu potíže jen jejich různorodost.

10.3 Mariánské poutě do Staré Boleslavi

Pro prvopočátek mariánských poutí do Staré Boleslavi je signifikantních několik letopočtů. Roku 1567 byla prvně zmíněna mariánská pouť, roku 1600 poutníci chodili (na základě písemných pramenů) již přímo do kostela Panny Marie.

Ve druhé polovině 16. a v první polovině 17. století jezuité do Staré Boleslavi pouze docházeli jako misionáři. Důležití byli jako organizátoři poutí z Prahy, a to hlavně v jejich počátcích. Později od 60. let 17. století, když u staroboleslavského chrámu Panny Marie i sídlili, tak vypomáhali při zpovědích poutníků kapitule. Jejich komunita tam ale moc silná nebyla. Řád premonstrátů se zvýraznil hlavně ve čtyřicátých letech 17. století založením bratrstva Narození Panny Marie, pořádáním pravidelných procesí z Prahy a slavným návratem paládía těsně po třicetileté válce. Premonstráti také představovali pro arcibiskupa Harracha

protiváhu k jezuitskému řádu, se kterými měl časté spory.

Sílicí poutě se pojily s přílivem příjmů, které s nimi byly spojeny. To se projevovalo i v okázalé sebereprezentaci šlechtických rodů spojené se staroboleslavským náboženským kultem. Každá výklenková kaplička Svaté cesty z Prahy do Staré Boleslavi měla svého donátora. Nejvíce jich nechal postavit rod Šternberků (pět z celkem čtyřiačtyřiceti), po nich Valdštejnové (čtyři), Kolovratové (tři), dále Lobkovicové, nechyběli Slavatové a Martinicové. Kaplička při Svaté cestě byla pro šlechtické rody otázkou prestiže.

Totéž platí u staroboleslavského mariánského poutního chrámu, v němž nejvýznamnější a nejmocnější rody měly svou kapli. Pochopitelně to byli příslušníci šlechty, kteří se aktivně účastnili mariánských poutí, jak dokládá soupis darů pro kostel Panny Marie z let 1651 až 1658. Mnoho cenných předmětů darovalo rovněž i bohaté měšťanstvo.⁶⁰⁰ Dostavění věži mariánského chrámu a stavba kaple blahoslaveného Podivena v roce 1738 zase souvisela s poutnickým ruchem, zvelebováním poutního místa a navázáním na starší tradici.

Častým cílem poutních návštěv se stala Stará Boleslav i pro panovníky z habsburské dynastie. Nenašel se žádný, který by alespoň jednou za život staroboleslavskou Pannu Marii nenavštívil. Nejvíce poutí k paládiu vykonal císař Leopold I.

V 18. věku začínala být pravidelná procesí do Staré Boleslavi konána stále výrazněji spíše z okolních lokalit, a tedy již nikoli z tak vzdálených míst Čech, jako ve stoletím předchozím. Koncem 18. století navštěvovali staroboleslavské paládium také častěji poutníci z Moravy a Uher.

Oficiální počty poutníků do Staré Boleslavi v 16. a 17. století nikdo nevedl, ale vzhledem k tomu, že před Bílou horou původní kostelíček Panny Marie přestal pro svou kapacitu dostačovat a musel být nahrazen velkým poutním chrámem, lze předpokládat, že už v té době docházelo za staroboleslavským paládiem značné množství katolického obyvatelstva. Poutí se pochopitelně účastnily všechny vrstvy. Šlo opravdu o masové záležitosti v pravém slova smyslu. Jan Ignác Dlouhoveský spočítal, že každoročně za tři hlavní mariánské svátky na den Nanebevzetí, Narození a Zvěstování Panně Marii bylo vyzpovídáno mezi léty 1662 až 1670 přibližně okolo deseti tisíc poutníků každoročně. V té době nechyběli v Boleslavi ani poutníci z Moravy a Slezska. Celkové počty příchozích na pout' se dají dnes jen těžko odhadnout. Pro druhou polovinu 18. století jsou známy přesné počty poutníků, kteří navštívili Starou Boleslav. Jde ale opět jen o ty, kteří šli ke zpovědi a přijali svátost oltární. Jedná se přibližně o padesát tisíc poutníků ročně.

⁶⁰⁰ SOA v Praze, fond Kolegiální kapitula Sv. Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Kapitulní správa in spiritualibus sign. IV – A 3, karton 184, inv. č. 1212, Soupis darů pro kostel Panny Marie.

Pochopitelně čím více bylo příchozích poutníků, tím to mělo větší ekonomický dopad na okolí poutního místa a hlavně na ně samotné. Nejsme informováni, zda samotný akt zpovědi o pouti byl vázán na nějaký zavedený finanční příspěvek, ale vyloučit to nemůžeme. I bez něj tu však byl zjevný ekonomický dopad. Při rekonstrukcích a opravách chrámů se uplatnilo mnoho řemeslníků z nejrůznějších oborů. Stavební práce rovněž vyžadovaly i velké množství nekvalifikované pracovní síly. Zaručen byl i odbyt nejrůznějších materiálů, počínaje kamenem a konče dřevem. Velké množství příchozích jistě navštívilo v cíli cesty hostinec, kde hledalo nocleh a občerstvení. Poutě měly význam nepochybně i pro další potravinářské živnosti. Příznivě působily i na prodejce votivních a náboženských předmětů.⁶⁰¹

Staroboleslavské poutní místo je srovnatelné se svatohorským, i když do jisté míry šlo o konkurenci, protože mariánské svátky se na obou místech slavily ve stejné dny.

10.4 Celkové shrnutí

Středověké období se zdá být ve vývoji statku staroboleslavské kapituly značně velkorysejší a dynamičtější, což je z velké míry však dáno i počáteční rozptýleností nemovitého majetku. Jeho správa nebyla asi na velkou vzdálenost moc efektivní. Tento stav se začal pomalu proměňovat a směřoval k centralizovanější držbě. V okamžiku kdy kolegiáta začala získávat majetek ve svém nejbližším okolí, vybudovala si pravidelné zázemí. Tento stav ale nebyl neměnný, nýbrž se dále se vyvíjel. Ani v období raného novověku se vývoj kapitulního majetku nevyhýbal změnám, i když ty již nepobíhaly tak dynamicky jak v přehusitském období. Celkově byl patrný ekonomický pokles kapituly, doprovázený snahou o její nové povznesení. Tato snaha však byla jen částečně úspěšná. Pravděpodobně se tak dalo v důsledku obecných událostí, jako války, reformace, případně i rekatolizace, a to vše probíhalo ještě asi v souvislosti se změnami příjmových preferencí církevní vrchnosti.

Už ve středověkém období šly výrazně do popředí finanční platy od poddaných a podle pramenné základny se dost dlouhou dobu tento trend držel i v době raného novověku. Jak ukazují důchody staroboleslavského probošta 1631 a „Výpis knihy urbární 1669“, k ústupu začalo docházet až během třicetileté války; po ní již bylo běžnou praxí, že sedláci odváděli dávky i v naturáliích.

Významnou položkou v příjmech kapituly zůstávaly tedy platy od poddaných, doprovázené i naturálními odvody a robotou. Nemalou roli si však i raném novověku udržovaly rovněž finanční platby úvěrového typu od dalších subjektů (tzv. komorní platy) a příjmy za nové přerozdělení panských rolí a luk mezi poddané. Po třicetileté válce se výrazně

601 František HOLAS, *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Semily 1930, s. 159.

rozšířilo i režijní hospodaření samotné církevní vrchnosti na třech či čtyřech nových dvorech.

Vzhledem k dobové religiozitě do příjmové struktury kapituly integroval i příjem z poutí a dále i neopominutelný finanční efekt v podobě darů, který v době poutí plynul staroboleslavské kapitule. To podrobně zachycuje soupis darů pro kostel Panny Marie z let 1651–1658, kdy byly darovány předměty poměrně značné ceny.⁶⁰²

Pravděpodobně poutě měly podstatně větší vliv na proměny Staré Boleslavi než dynamika zemědělské výroby, která byla totiž limitována kvalitou půdy v regionu. Polabí je sice úrodnou oblastí, ale některá místa se skládají z písčných naplavenin, na kterých se rozšířily borové lesy. Staroboleslavská kapitula měla částečně svůj nemovitý majetek na těchto půdách, jež jsou vhodné k pěstování raných brambor a zeleniny, nicméně pro obiloviny, konkrétně pšenici, se příliš nehodí. Jak ukazují příznávací tabely tereziánského katastru, to je hlavně případ vsi Dřísy a městysu Stará Boleslav.

Podle soupisů lidu došlo i přes nepříznivé události ve spojitosti se třicetiletou válkou k poměrně rychlému nárůstu obyvatelstva koncem 60. a začátkem 70. let 17. století v části Boleslavi, která patřila kolegiátě, i v dalších sem spadajících lokalitách. Tento pozitivní demografický trend však více souvisel s celkovou revitalizací země v baročním období než se vzrůstem majetkové základny kapituly. Podle dochovaných pramenů se nemovitý majetek staroboleslavské kapituly od jejího založení postupně zužoval. Výsledek je zřejmý při srovnání zakládací listiny, ve které má kolegiáta bohaté nadání, a příznávacích tabel tereziánského katastru. Z toho jasně plyne, že doba největší slávy této církevní instituce nebyla v raném novověku, ale někde ve středověkém období před husitskými válkami.

⁶⁰² Miroslav KRATOCHVÍL, *Hospodářský a sociální život kolegiátní kapituly ve Staré Boleslavi v padesátých a šedesátých letech 17. století*, bakalářská práce, Praha 2012, s. 57–65; SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Sv. Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Kapitulní správa in spiritualibus sign. IV – A 3, karton 184, inv. č. 1212, Soupis darů pro kostel Panny Marie.

Prameny a literatura

Prameny nevydané – Státní oblastní archiv Praha – Chodovec

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly inv. č. 440, karton 70, Výpisy z erekčních knih (1377, 1381, 1384, 1386, 1398, 1405, 1406, 1410, 1419, poslední bez datace)

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly inv. č. 440, karton 70, Výpis z desek zemských (1391)

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy: in temporalibus a in spiritualibus, sign. II – 2 A, inv. č. 27, 28, Seznam (rejstřík) osob, které vykonaly velikonoční zpověď u duchovní správy Stará Boleslav a osob biřmovaných – městys Stará Boleslav a vsi Dřísy, Křenek, Lhota 1740 (1742), 1745

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Sv. Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Kapitulní správa in spiritualibus sign. IV – A 3, karton 184, inv. č. 1212, Soupis darů pro kostel Panny Marie

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, Výpis z ubáře panství Brandýs, výpis z knihy urbánní a paměti kapituly Stará Boleslav 1584–1651

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, výpis z pozemkových knih Stará Boleslav – Dřísy a jmenný rejstřík pozemkové knihy Brandýs 1650–1701; Výpis z knihy urbánní 1669

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, Smlouva mezi hrabětem Antonínem Berkou z Dubé a proboštem Jiřím Vojtěchem Asterem 1674 o zřízení nápadu ke třem chalupám ve vsi Dřísy s platy a úkony pro kostel Panny Marie ve Staré Boleslavi a povinnosti sloužení 12 mší. Výpis z desek zemských 1707; Výpis z pozemkových knih Stará Boleslav 1674

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi 1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 25, Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech:

městys Stará Boleslav a vsi Popovice, Zlončice (Znoječice), Veltrusy, Mstětice, Postřižín
1620–1802

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi
1564–1945, Knihy vlastní správy in temporalibus a in spiritualibus sign. II – A 2, inv. č. 26,
Kniha zápisů, smluv a vejrunků týkajících se pozemkového majetku kapituly v obvodech: vsi
Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, (jmenný rejstřík) 1618–1781

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi
1564–1945, Různé výpisy z pramenných materiálů sbírkové povahy se vztahem k dějinám
kapituly sign. III – B li, inv. č. 440, karton 70, výpis z pozemkových knih Stará Boleslav –
Dřísy a jmenný rejstřík pozemkové knihy Brandýs 1650–1701; Výpis gruntovních knih.

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi
1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 133, 134, 135, 136
Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřísy, Stará Boleslav, Popovice, Postřižín,
Veltrusy rok 1668, 1671, 1674, 1676

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi
1564–1945, Úřední knihy přenesené působnosti sign. II – B1, inv. č. 144, 152, 155, 158
Soupis lidu: Sušno, Sedlec, Kostelní Hlavno, Dřísy, Stará Boleslav, Popovice, Byšice, rok
1697, 1710, 1728, 1756

SOA v Praze, fond Kolegiátní kapitula Svatých Kosmy a Damiana ve Staré Boleslavi
1564–1945, Majetko–právní dispozice a hospodářské záležitosti sign. III – B 1g, inv. č. 438,
karton 62, 1631 – Poddanské platy proboštsví staroboleslavského

Prameny nevydané – Národní archiv Praha

NA, Stará manipulace, SM–UR 26, Urbáře, odhady a inventáře 1487–1875, Stará
Boleslav urbář 1549, inv. č. 85

NA, Arcibiskupský archiv, APA I. 35/4, inv. č. 3867, sign. (162/1), Zležitosti
kolegiátní kapituly ve Staré Boleslavi 1566–1790, karton 2316, registra příjmů a vydání
1566–1568

NA, Berní rula, BR 144, inv. č. 16, sign. Berní rula 16, Litoměřicko

NA, Tereziánský katastr (TK), spisy 1538, inv. č. 1667, karton 492, stará sign. 4.
Tereziánský katastr, staroboleslavská kapitula – příznávací tabela 1714 – dominikál, list B,
kraj Boleslavský; příznávací tabela 1715 – rustikál, list D, kraj Boleslavský

NA, TK, (1748) 8, fase 42, (1757) 40, fase 42, Tereziánský katastr, staroboleslavská
kapitula, originální fase; Tereziánský katastr 1748, 1757

Prameny vydané

- Wilhelm ALTMANN, *Regesta imperii XI. Die Urkunden Kaiser Sigmunds (1410–1437) II. Band.*, Innsbruck 1897–1900
- František BENEŠ – Karel BERÁNEK, *Soupis česky psaných listin a listů do roku 1526, I, Svazek 3/1*, Praha 1980
- Marie BLÁHOVÁ, *Zakládací listina staroboleslavské kapituly. Pamětní tisk k 950. výročí první písemné zmínky o Břeclavi*, Břeclav 1996
- Clemens Borový (ed.), *Libri erectionum Archidioecesis Pragensis saeculo, XIV. et XV., Liber II., (1375–1388)*, Praha 1878
- Clemens Borový (ed.), *Libri erectionum Archidioecesis Pragensis saeculo, XIV. et XV., Liber V., (1398–1407)*, Praha 1889
- Pavla BURDOVÁ – Dagmar CULKOVÁ – Eliška ČÁŇOVÁ – Marie LIŠKOVÁ – František RAJTORAL, *Tereziánský katastr český, Svazek III, Dominikál*, Praha 1970
- Václav BŮŽEK, *Majetkové rozvrstvení stavů Bechyňského kraje v letech 1523–1557 (Edice berního rejstříku Bechyňska z roku 1523)*. Historická demografie, 13, 1985, s. 65–87
- Karel DOSKOČIL, *Berní rula II, Popis Čech rok 1654*, Praha 1953
- Josef EMLER, *Pozůstatky desek zemských království českého r. 1541 pohořelých, II*, Praha 1872
- Josef EMLER, *Deset urbárů českých z doby před válkami husitskými*, Praha 1881
- Marie HAASOVÁ–JELÍNKOVÁ, *Berní rula 18, Kraj kouřimský, I*, Praha 1952
- Aleš CHALUPA, Jaroslav ČECHURA, Marie RYANTOVÁ, *Berní rula VIII–IX, Kraj boleslavský*, Praha 2001
- Aleš CHALUPA – Marie LIŠKOVÁ – Josef NUHLÍČEK – František RAJTORAL, *Tereziánský katastr český, Svazek I, Rustikál (kraje A–CH)*, Praha 1964
- Josef KALOUSEK, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, VIII*, Praha 1888
- Josef KALOUSEK, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, IX*, Praha 1889
- Josef KALOUSEK, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, XI*, Praha 1892
- Josef KALOUSEK, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, XIII*, Praha 1894
- Josef KALOUSEK, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, XVI*, Praha 1897
- Josef KALOUSEK, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, XXVI*, Praha

1897

Helena KLÍMOVÁ, *Soupis poddaných podle víry z roku 1651, Kouřimsko*, Praha 2008

Josef KOLLMANN, *Berní rejstříky a berně roku 1567*. Sborník archivních prací, 13, 1963, s. 169–246

František MARAT, *Soupis poplatnictva 14 krajův království Českého z r. 1603*. Věstník Královské české společnosti nauk, tř. filosoficko–historicko–jazykozpytná, 1898, Praha 1899

František PALACKÝ, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, I*, Praha 1840

František PALACKÝ, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, II*, Praha 1842

František PALACKÝ, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, IV*, Praha 1846

František PALACKÝ, *Archiv český čili staré písemné památky české i moravské, VI*, Praha 1872

Josef PELIKÁN – Hana PÁTKOVÁ (ed.), *Librorum erectionum Archidioecesis Pragensis, vol. VII, Erekcční knihy pražské arcidiecéze, kniha VII.*, Praha 2002

Václav PEŠÁK, *Berní rejstříky z roku 1544 a 1620*, Praha 1953

Oldřich PLACHT, *Odhad majetků stavů království českého z r. 1557*. Věstník Královské české společnosti nauk, tř. filosoficko–historicko–jazykozpytná, 1947, Praha 1950

Antonín PODLAHA (ed.), *Libri erectionum Archidioecesis Pragensis saeculo, XIV. et XV., Liber VI., (1397–1405)*, Praha 1927

Jan Křtitel ROŠKOT, *Listiny státní a církevní týkající se kapitoly a kapitolského děkanství na Karlštejně*, Praha 1904

August SEDLÁČEK, *Zbytky register králův římských a českých z let 1361–1480*, Praha 1914

August SEDLÁČEK, *Rozvržení sbírek a berní r. 1615 dle uzavření sněmu generálního nejvyššími berníky učiněné*, Praha 1869

August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze Království českého VIII*, Praha 1996

Pavel STRÁNSKÝ, *O státě českém* [překlad Bohumil Ryba], Praha 1946

Václav Vladivoj Tomek, *Registra decimarum papalium čili: Registra desátků papežských z dieceze pražské*, Praha 1873

Staré tisky

Jan Ignác DLOUHOVSKÝ, *Ager Benedictionis, 2. díl Zdoroslaviček*, Praha 1670 (Knihopis K01942, K15594)

Jan TANNER, *Svatá cesta z Prahy do Staré Boleslavě, k nejdůstojnější rodičce Boží Panně Marii čtyřicíti a čtyřmi krásnými stavuňky, podle počtu litanie louretánské tytulů, jejími obrazy v čechách slavnějšími ozdobená: Ale před tím dávno svatého milého Václava dědice českého na smrt odjezdem a potom těla přenešením posvěcená: Nyní také malováním života, a zázraků jeho okrášlená*, Praha 1685, (Knihopis K16056, K16057, K16057a)

Literatura – přehledová

Marie BLÁHOVÁ, *Historická chronologie*, Praha 2001

Vincent BRANDL, *Glossarium illustrans bohemico–moravicae historiae fontes*, Brünn 1876

Josef EMLER, *Rukověť chronologie křesťanské, zvláště české*, Praha 1876

Gustav FRIEDRICH, *Rukověť křesťanské chronologie*, Praha–Litomyšl 1997

Gustav HOFMANN, *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy*, Plzeň–Sušice 1984

Miloš CHVOJKA – Jiří SKÁLA, *Malý slovník jednotek měření*, Praha 1982

Ottův slovník naučný XVII, Praha 1901

Josef PEKAŘ, *České katastry 1654–1789*, Praha 1932

Antonín PODLAHA – Eduard ŠITTLER, *Soupis památek historických a uměleckých v království Českém od pravěku do počátku XIX. století. XV, Politický okres Karlínský*, Praha 1901

Emanuel POCHE, *Umělecké památky Čech III*, Praha 1980

Jaroslav POŠVÁŘ, *Měna v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Praha 1977

Emanuela NOHEJLOVÁ – PRÁTOVÁ, *Krátký přehled českého mincovnictví a tabulky cen a mezd*, Opava 1964

Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984

Ivan ŠTOVÍČEK, *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti*, Praha 2002

Literatura – monografie a specializované studie

Václav BARTŮŇEK, *Karlštejn, zbožný odkaz otce vlasti*, Praha 1948

Pavel BĚLINA – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Irena VESELÁ – Vít VLNAS, *Velké dějiny země Koruny české IX. (1683–1740)*, Praha 2011

Josef Mikuláš BOLESLAVSKÝ, *Památky staroboleslavské*, Praha 1875

Jan BUMBA, *České katastry od 11. do 21. století*, Praha 2007

- Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1526–1583, První Habsburkové na českém trůně I.*, Praha 2008
- Jaroslav ČECHURA, *České země v letech 1584–1620, První Habsburkové na českém trůně II.*, Praha 2009
- Petr ČORNEJ, *Dějiny zemí Koruny české I*, Praha–Litomyšl 1997
- Ivana ČORNEJOVÁ, *Tovaryšstvo Ježíšovo. Jezuité v Čechách*, Praha 1995, 2002
- Ivana ČORNEJOVÁ, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích. Pokus o zařazení fenoménu do střeoevropských souvislostí*, in: Ivana ČORNEJOVÁ (ed.), *Úloha církevních řádů při pobělohorské rekatolizaci: sborník příspěvků z pracovního semináře konaného ve Vranově u Brna ve dnech 4.–5. 6. 2003*, Praha 2004
- Ivana ČORNEJOVÁ – Jiří KAŠE – Jiří MIKULEC – Vít VLNAS, *Velké dějiny zemí Koruny české VIII. (1618–1683)*, Praha–Litomyšl 2008
- Marie – Elizabeth DUCREUX, *Symbolický rozměr poutě do Staré Boleslavi*, ČČH 95, 1997
- František HOLAS, *Dějiny poutního místa mariánského Svaté Hory u Příbramě*, Semily 1930
- Josef Prokop HORČICE, *Popsání nejstarožitnějšího kollegiálního chrámu v Čechách pod jménem svatých Kosmy a Damiána*, Praha 1845
- Josef JANÁČEK, *České dějiny. Doba předbělohorská 1526–1547 I/1*, Praha 1971
- Josef JANÁČEK, *Pád Rudolfa II.*, Praha 2013
- Josef JANÁČEK, *Řemeslná výroba v českých zemích v 16. století*, Praha 1961
- Jiří JUST, *9.7.1609 Rudolfův majestát, Světla a stíny náboženské svobody*, Praha 2009
- Julius KOŠNÁŘ, *Stará Boleslav a její památky*, Praha 1905
- Jan KOTOUS, *Portréty vyšehradské kapituly*, Kostelní Vydří 2007
- Kamil KROFTA, *Přehled dějin selského stavu v Čechách a na Moravě*, Praha 1919
- Barbara KRZEMIENSKA, *Břetislav I., Čechy a střední Evropa v první polovině XI. století*, Praha 1999
- Jan P. KUČERA – Jiří RAK, *Bohuslav Balbín a jeho místo v české kultuře*, Praha 1983
- Hedvika KUCHAROVÁ, *Premonstrátská kolej Norbertinum v Praze, Alternativy univerzitního vzdělání v 17. a 18. století*, Praha 2011
- Miroslav KURANDA, *Z Prahy do Staré Boleslavi svatou cestou podél čtyřiačtyřiceti kapliček a svatováclavskou cestou ze Staré Boleslavi do Prahy*, Praha – Brandýs nad Labem–Stará Boleslav 2009
- Jaroslav MACEK, *950 let litoměřické kapituly*, Kostelní Vydří 2007
- Josef MACEK, *Víra a zbožnost jagellonského věku*, Praha 2001
- Eduard MAUR, *Československé dějiny 1648–1781*, Praha 1983

- Eduard MAUR, *Obyvatelstvo českých zemí v raném novověku třicetiletá válka*, in: Ludmila Fialová – Pavla Horská – Milan Kučera – Eduard Maur – Jiří Musil – Milan Stloukal, *Dějiny obyvatelstva českých zemí*, Praha 1998
- Eduard MAUR, *Problémy studia migrací v českých zemích v raném novověku*, in: Eduard Maur – Josef Grulich (ed.), *Dějiny migrací v českých zemích v novověku*, Praha 2006
- Eduard MAUR, *Problémy farní organizace pobělohorských Čech*, in: Zdeňka Hledíková (edd.), *Traditio et cultus miscellanea historica Bohemica. Miloslao Vlk, archiepiscopo Pragensi ab eius collegis amicisque ad annum sexagesimum dedicata*, Praha 1993
- Eduard MAUR, *Zemědělská výroba na pobělohorském komorním velkostatku v Čechách*, Praha 1990
- Jiří MIKULEC, *Pobělohorská rekatolizace v českých zemích*, Praha 1992
- Jiří MIKULEC, *Poddanská otázka v barokních čechách*, Praha 1993
- Jiří MIKULEC, *Barokní náboženská bratrstva v Čechách*, Praha 2000
- Jiří MIKULEC, *Náboženský život a barokní zbožnost v českých zemích*, Praha 2013
- Milan MORAVEC, *Zástavy Zikmunda Lucemburského v českých zemích z let 1420–1437*, *FHB* 9, Praha 1985
- František MUSIL, *K prvním historicko–vlastivědným popisům Čech a Moravy*, in: Jaroslav ŠŮLA (ed.), *Vladimír Wolf et Opera Corcontica. Sborník příspěvků k šedesátinám Prof. PhDr. Vladimíra Wolfa*, Hradec Králové 2002
- Bořivoj NECHVÁTAL, *Kapitulní chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, Archeologický výzkum*, Praha 2004
- Stanislava NOVÁKOVÁ, *Krajířové z Krajku, Z Korutan do zemí České koruny*, České Budějovice 2010
- Jaroslav PÁNEK, *Zápas o českou konfesi*, Praha 1991
- Karin PÁTROVÁ, *Stará Boleslav a její místo v českých církevních dějinách, Sv. Václav – kapitula – paládium*, Brandýs nad Labem 2009
- Karin PÁTROVÁ, *Prebendy nejstarších kolegiálních kapitul do sklonku 14. století (Stará Boleslav, Litoměřice, Vyšehrad)*, ČČH 106, 3/2008
- Karin PÁTROVÁ, *Hmotné zajištění českých kolegiálních kapitul do poloviny 14. století (na příkladě Staré Boleslavi, Litoměřic a Vyšehradu)*, dizertační práce, Praha 2006
- Jan PAULY, *Stará Boleslav průvodce po nejstarším poutním místě čs. republiky*, Praha 1923
- Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres I*, Brandýs nad Labem 2008²
- Justin Václav PRÁŠEK, *Brandejs nad Labem, Město, panství i okres III*, Brandýs nad Labem

2007²

Justin Václav PRÁŠEK, *Okres Brandejsský nad Labem, Nástin historicko–archaeologický*, Praha 1875

Jan ROYT, *Obraz a kult v Čechách 17. a 18. století*, Praha 1999

Jan ROYT, *Stará Boleslav a paládium země České*, in: Jan Royt – Dana Stehlíková – Petr Štěpánek, *Poutě do Staré Boleslavi*, Katalog výstavy, Brandýs nad Labem 1995

Václav RYNEŠ, *Paládium země české. Kapitola z českých dějin náboženských*, Praha 1948

August SEDLÁČEK, *Místopisný slovník historický království českého*, Praha 1998²

Anna SKÝBOVÁ, *Obnovení pražského arcibiskupství, Antonín Brus z Mohelnice a koncil tridentský*, in: Zdeňka HLEDÍKOVÁ – Jaroslav POLC (ed.), *Pražské arcibiskupství 1344–1994. Sborník statí o jeho působení a významu v české zemi*, Praha 1994

František SRDÍNKO, *Stará Boleslav, nejstarší poutní místo v Čechách*, Praha 1903

Petr VOREL, *Velké dějiny zemí Koruny české VII*, Praha 2005

Jan Křtitel VOTKA, *Památky staroboleslavské, čili Prvotní vývoj a význam úcty svatováclavské v Čechách*, Praha 1879

Emanuel TONNER, *Mistra Pavla Stránského ze Zapské Stránky, Poopravené i rozmnožené vypsání vší obce království českého*, Praha 1893

Josef ŽEMLIČKA, *Čechy v době knížecí (1034–1198)*, Praha 1997

Přílohy